

ΤΟ Π
ΤΩΝ ΕΝ
ΥΠΟ

BK
K-195

Handwritten signature or initials.

Αριθ. εστ. 138840

ΤΟ ΠΡΟΣΕΧΕΣ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΛΑΩΝ

Ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν:

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΥΠΟ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Γ. ΚΑΛΑΔΑ

Κεφάλαιος.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΤΟΓΡΑΦΟΝ

Νεμεσιος...

ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Η ΙΟΝΙΑ.

Σπυρίδωνος και Άρσενίου αδελφών Κάο.

1857.

*1859
Di. K. K. K.*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μητροπολιτική
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ

ΕΙΣ ΤΑΣ ΨΥΧΑΣ
ΤΩΝ ΣΦΑΓΕΝΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ 29 ΜΑΪΟΥ 1453.
ΗΜΕΡΑΝ
ΤΗΣ ΛΑΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΚΑΙ ΑΠΑΝΤΩΝ
ΤΩΝ ΥΠΕΡ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΜΑΡΤΥΡΗΣΑΝΤΩΝ
ΠΕΣΟΝΤΩΝ Η ΑΓΩΝΙΣΘΕΝΤΩΝ
ΠΡΟΣ ΑΙΩΝΙΑΝ ΜΝΗΜΗΝ ΑΥΤΩΝ.
Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ
ΑΝΑΤΙΘΗΣΙ.

Θ. Κ. Ν. Ρ. Κ.

ΕΡΑΙΨΥΧΑΙ

Ὅτε ὁ προχὸς τῶν Ῥωμαίων Αὐτοκράτορων ἡ σπάθη τῶν σταυροφόρων τὰ πολυειδῆ μαρτύρια τῶν Τούρκων κατετυράνισεν τὰ σώματα ὑμῶν, ὑμεῖς πιστοὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου, ἐντοῦθα μὲν ὑπέστητε ἡρωϊκῶς τὰ φρικαλέα ἐκείνα παθήματα, ἵνα διατηρήσητε ἐν ἡμῶν ἀνέπαφον τὸ αἶσθημα τῆς ἡρησικείας καὶ ἐθνικότητος ἡμῶν, ἐν δὲ τῷ οὐρανῷ ἐδοξήθητε, καὶ δέεσθε ὑπὲρ ἡμῶν.

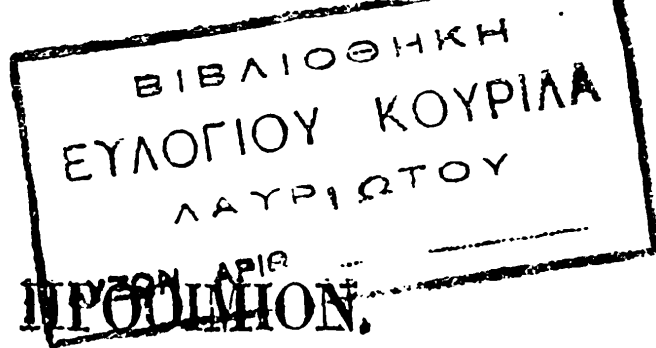
Τὰ καταρεύσαντα αἵματα ἐκ τῶν πληγῶν σας, οἱ στεναγμοὶ, τὰ δάκρυα, αἱ εὐχαὶ σας ἀνέβησαν ὡς καπνὸς λειβάνου εἰς τοὺς πόδας τοῦ Ὑψίστου, καὶ ἰδοὺ μέρος τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν εἶναι ἐλεύθερον, μέρος ἡμιελεύθερον, ἐν γένει δὲ ἅπαντες προβαίνομεν γυμνασιαίως βήμασιν εἰς τὴν καθόλου ἀπελευθέρωσιν ἡμῶν.

Δέχθητε λοιπὸν, ὦ Ἐραὶ Ψυχὰι, τὸν

φόρον τῆς λατρείας, ὅν οἱ ἀπόγονοι ὑμῶν
ἀπονέμωμεν εἰς τὰς σκιάς σου· δεύθητε
τὰ κατασκευασθέντα ἔργα ἡμῶν· καὶ μὴν
ἀπανδρήσητε δεόμενοι παρὰ τῷ παν-
οικτίρμονι Θεῷ, ὅπως παύσῃ ἡ δει-
νὴ θέσις τοῦ περιουσίᾳ αὐτοῦ λαοῦ, νὰ
μᾶς ἀπαλλάξῃ πάσης ξενικῆς δεσπο-
τείας, καὶ μᾶς καθοδηγήσῃ εἰς τὴν ὁ-
δὸν τῆς δικαιοσύνης σου, καὶ εἰς τὴν ἐκ-
τέλειαν τῶν ἱερῶν ἐντολῶν του ν' ἀγα-
πῶμεν ἀλλήλους, καὶ νὰ συντελέσωμεν
εἰς τὴν παγκόσμιον ἀγάπην καὶ ἀδελ-
φότητα, ἐξ ἧς ἡ πρόοδος, καὶ ἡ εὐφ-
μερία τῶν κοινωνιῶν.

»Οὐδενὶ ἄλλῳ πεισώμεθα, ἐὰν
»νοῦν ἔχωμεν, οὐδὲ χρησώμεθα
»ἀλλ' ἢ τῷ πατρίῳ.»

(ΠΑΑΤΩΝ.)

Εἵκοσιν αἰῶνες παρῆλθον ἀφ' ὅτου ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ἀπώλεσε τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς, καὶ ἐντὸς τῆς μικρᾶς ταύτης περιόδου οἱ Ἕλληνες ἐσφάγησαν, περιεφρονήθησαν, καὶ ἐτυραννήθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.—Ἐπεβουλεύθησαν ὑπὸ τῆς παπικῆς πολιτικῆς.—Ἐσφάγησαν καὶ ἐτυραννήθησαν ὑπὸ τῶν σταυροφόρων.—Ἰπέκυψαν εἰς τὸν σιδηροῦν καὶ θηριώδη ζυγὸν τοῦ Ὀθωμανοῦ, καὶ τέλος διὰ τῆς ἐν Παρισίοις συνθήκης κατεδικάσθησαν ὑπὸ τῶν δυνατῶν τῆς γῆς νὰ διατελῶσιν αἰωνίως ὑπὸ τὸν ἀνυπόφορον, καὶ ἐκτρομακτικὸν τῆς Τουρκίας ζυγόν.

Πλὴν ἐνῶ φαίνεται, ὅτι ἐκ τῆς συνθήκης ταύτης ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ὑπέστη τὸν δυνατώτερον ἀφ' ὅσους ποτὲ ἔλαβε κτύπον, γεννᾶται εἰς τὸν νοῦν τοῦ Ἕλληνος τὸ ζήτημα· ἡ φυλὴ αὕτη θὰ διατελέσει μέχρις ἐσχάτων αἰώνων εἰς τὴν ἀξιοδάκρυτον ταύτην πολιτικὴν θέσιν; Κατεδικάσθη νὰ σῆπεται αἰωνίως ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ ἀπογόνου τοῦ Μωάμεθ; Δὲν θέλει συντελέσει καὶ αὕτη εἰς τὴν ὁσημέραι προβαίνουσαν ἑαυτῆς καὶ τῆς ἀνθρωπότητος πρόοδον; Ἴδου τὰ ζητήματα ἅτινα διὰ τῆς ἀνὰ χεῖρας πραγματείας προτιθέμεθα νὰ λύσωμεν.

Παρακαλοῦμεν λοιπὸν τὸν ἀναγνώστην, νὰ ρίψῃ ἐπὶ τῆς μικρᾶς ταύτης πραγματείας εὐνοϊκὸν βλέμμα, καθ' ὅσον δὲν ἐκινήθημεν οὔτε ἐκ τῆς μικροφιλαυτίας τοῦ νὰ δειχθῶμεν συγγραφεῖς· οὔτε

ἐξ ἐκείνης τοῦ νὰ διδάξωμεν τοὺς πεπαιδευμένους,
 τοὺς ὁποίους μάλιστα παρακαλοῦμεν, ὅτε θὰ μᾶς
 ἐπικρίνωσι, νὰ σκεφθῶσιν ὅτι ἐντὸς τοῦ στενωτά-
 του κύκλου εἰς ὃν διατελοῦμεν, δὲν δυνάμεθα νὰ
 λάβωμεν τὴν νοητικὴν ἐκείνην ἀνάπτυξιν, ἣν ἀ-
 πολαμβάνουσιν οἱ Εὐρωπαῖοι ἢ οἱ ἐλεύθεροι ἀδελ-
 φοὶ ἡμῶν, δὲν ἐκινήθημεν, λέγομεν, ἐκ τῆς ἰδέας
 νὰ δεῖξωμεν εἰς τοὺς πεπαιδευμένους τῶν ὁμοε-
 θνῶν ποῖον ἔσεται τὸ μέλλον μας, διότι αὐτοὶ
 τὸ γνωρίζουσι, καὶ τὸ βλέπουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ
 μῶν, ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ μᾶλλον ἢ ἡμεῖς· ἀλλ'
 ἵνα ἀναπτέρωσωμεν τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων ἐ-
 κείνων, οἵτινες τυχὸν ἀπεδειλίασαν ἐκ τῆς συνθή-
 κης τῶν Παρισίων, νὰ τοῖς ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ τουρ-
 κικὴ δυναστεία εἶναι εἰς τὴν πτώσιν της, ὅτι
 μετ' οὐ πολὺ θέλομεν φθάσει εἰς τὴν καθ'
 ὀλοκληρίαν ἀπελευθέρωσιν ἡμῶν, καὶ τέλος ὅτι ὁ
 Θεὸς εἶναι μεθ' ἡμῶν, διότι ἐν ἡμῖν ἐνυπάρχει
 τὸ δίκαιον, καὶ ἅπαντες οἱ ὄντες καθ' ἡμῶν οὐδὲν
 κατισχύσουσι,

Ἐν Κερκύρα, τῇ 20 Ὀκτωβρίου 1857 Ἐ. Ἐλ.

ΤΟ ΠΡΟΣΕΧΕΣ ΜΕΛΛΟΝ
ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ, ΑΝΑΤΟΛΗ,
ΛΑΩΝ

Ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν.

ΤΜΗΜΑ Α΄.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ἀποστολὴ τῶν ἀναφαινομένων ἰδεῶν.

Nulla è fortuito nelle cose umane,
gli avvenimenti si collegano con
una logica rigorosa, e da rivolu-
zione nasce rivoluzione, come da
un principio la conseguenza.
(CANTU' Storia Uuiversale)

Εὰν ἡ ἀνθρωπότης ἐκινῆτο αὐτομάτως καὶ ἀσκό-
πως· ἐὰν ἡ Θεία Πρόνοια πλάσασα τὸν ἄνθρωπον δὲν
ἐμερίμνα ὑπὲρ τῆς εὐημερίας του, ἀλλὰ τὸν ἀφῆκεν εἰς
τὴν ἀτέλειάν του νὰ κυματίζεται μεταξὺ καλοῦ καὶ κα-
κοῦ, μεταξὺ προόδου καὶ ὀπισθοδρομήσεως· ἐὰν ἅπανα ἡ
ἀνθρωπότης κατεδικάσθη νὰ τυραννῆται ὑπ' ὀλίγων ἀτό-
μων, τότε περιττὴ ἤθελεν εἶσθαι ἡ θρησκεία, περιττὴ ἡ
φιλοσοφία, περιττὴ ἡ ἀρετὴ, ἀνωφελὴς ἡ δικαιοσύνη,
περιττὴ τέλος πᾶσα πρὸς τελειότητα καὶ εὐδαιμονίαν
τοῦ ἀνθρώπου προσπάθεια, διότι ταῦτα πάντα οὐδένα
ἤθελον ἔχει σκοπὸν, πρὸς οὐδὲν ἤθελον τείνει.

Ἐπειδὴ ὅμως, παρατηροῦντες τὰς κοινωνίας ἕως ἀπὸ
τῆς στιγμῆς τῆς συστάσεώς των, βλέπομεν αὐτὰς νὰ
προβαίνωσιν ἀπὸ τὸ ἀτελεὲς εἰς τὸ ἡμιτελεὲς, καὶ καθ' ἑ-

κάστην νὰ προοδεύωσι, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν τὴν συνέπειαν τοῦ ἱστορικοῦ, τοῦ φιλοσοφικοῦ, καὶ, οὕτως εἰπεῖν, γενικοῦ τινὸς Νόμου, ὅτι ὁσάκις ἔθνος τι, ἢ καὶ ἅπαντα ἡ ἀνθρωπότης ἐδονήθη παρά τινος ιδέας, ἡ ιδέα αὕτη δὲν ἦτο τυχαία, ἀλλ' ἀπόρροια τῶν ἀναλλοιώτων τῆς προόδου νόμων, ἣτις, ἂν καὶ ἐπολεμήθη παρὰ τῶν ἡγεμόνων καὶ ὑπηρετῶν αὐτῶν, ἐπὶ τέλους ὅμως συμμαχήσασα μετὰ τῶν λαῶν, εἴτινες πάντοτε πρῶτοι τὴν ἠσπάσθησαν, ἐνίκησε καὶ ἐπέβαλε τὴν ἐντολήν της καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πολεμίους της.

Τῶντοι, ἐὰν οἱ ὑπὸ τοὺς Αἰγυπτίους Ἑβραῖοι δὲν συνῆθάνοντο τὴν ἐλευθερίαν των, ὁ Μωϋσῆς δὲν ἤθελεν ἐπιτύχει νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ τῆς δουλείας τοῦ Φαραώ.

Ἐὰν οἱ Κρῆτες, Σπαρτιαῖται, καὶ Ἀθηναῖοι δὲν ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην ἀστυκῶν καὶ πολιτικῶν Νόμων, δὲν ἤθελον ὑποταχθῆ εἰς τοὺς Νόμους τοῦ Μίνως, τοῦ Λυκούργου, καὶ Σόλωνος.

Ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἀνεγνώριζον τὴν ἀνάγκην βελτίονος ὀρθοκείας, δὲν ἤγειρον βωμὸν εἰς τὸν ἄγνωστον Θεὸν, καὶ οὕτως ἐτοιμάσῃ τῆς θείας προνοίας τὸν δρόμον, ἵνα διὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ μεγάλου τῶν ἐθνῶν διδασκάλου Ἀποστόλου Παύλου διδαχθῶσιν αὐτὸν, καὶ πιστεύσωσιν αὐτῷ.

Ἐὰν ἡ ἀνθρωπότης δὲν εἶχεν ἀνάγκην τῆς ἀπαλλαγῆς αὐτῆς ἀπὸ τῆς πολυθείας, δὲν ἠσπάζετο σχεδὸν ἅπαντα τὸν Χριστιανισμόν.

Ἐὰν τὰ ἔθνη δὲν ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποκαταστάσεώς των δὲν ἤθελον στασιάζει κατὰ τῆς τυραννίας καὶ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἐλευθερίας καὶ προόδου αὐτῶν.

Ἐὰν ἡ Εὐρώπη δὲν εἶχε φθάσει εἰς τοιαύτην κατάστασιν προόδου, ὥστε νὰ γνωρίσῃ τὰ καταπατούμενα πκ-

ρὰ τῶν ἱερέων καὶ Ἀριστοκρατῶν Ὀρχσκευτικὰ καὶ πολιτικὰ δίκαια αὐτῆς, δὲν ἤθελεν ἐγερθῆ κατὰ τοῦ Δυτικοῦ ἱερατείου καὶ τῶν ἀριστοκρατῶν τῆς, καὶ διὰ τῶν κατὰ τὴν παρελθούσαν καὶ ἐνεστῶσαν ἑκατονταετηρίδα χυθέντων αἱμάτων τῆς, νὰ ἐπιβάλη εἰς αὐτοὺς τὴν ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων τῆς, καὶ νὰ καθίσταται ἐπίφοβος καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀντιδράττοντας.

Ἐὰν τέλος ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ δὲν ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς, δὲν ἤθελεν ἐγερθῆ σύσσωμος, ἵνα ἀποτινάξῃ ἐκ τοῦ τραχήλου τῆς βάρβαρον δουλείαν, καὶ νὰ συμπαραλάβῃ μεθ' ἐκυτῆς καὶ ἐκείνους, οἵτινες κατ' ἀρχὰς ἢ ἐξήπτων τὴν θηριωδίαν τῶν τυράννων τῆς, ἢ ἐβλεπον αὐτοὺς μὲ ἀδιαφορίαν νὰ χύνωσι τὰ αἱματὰ τῆς.

Ἐπομένως ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων καθαρῶς δεικνύεται, ὅτι, ἀναφαινομένης εἰς τὸν κόσμον ιδέας τινὸς ἢ συμβεβηκότος, αὕτη δὲν εἶναι τυχηρὰ καὶ ἐφήμερος, ἀλλ' ἀποτέλεσμα φυσικῆς τῶν πραγμάτων καταστάσεως· ἀποτέλεσμα ἀναγκαίας προόδου, ἥτις μυστικῶς ὠθεῖ καὶ ἐνώνει τὴν ἀνθρωπότητα, ὥστε ἐὰν λαὸς τις ἢ ἔθνος τύχη τῶν καταλλήλων μέσων πρὸς ἀποκατάστασιν αὐτοῦ, τότε ἡ ὀλοσχερῆς ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ ἀποβαίνει βεβαία.

Οὐδὲ πρέπει ν' ἀποδειλιάσῃ τινὰ εἰς ἀποδοχὴν τῆς ἀποδειχθείσης ταύτης ἀληθείας ἢ ὀρωμένη ἀντίδρασις τῶν τυράννων, καὶ φοβερῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἐχθρῶν κατὰ τῆς προόδου καὶ ἀποκαταστάσεως λαοῦ τινος ἢ ἔθνους, διότι αἱ τοιαῦται ἀνωμαλῖαι οὐδύλως δύνανται νὰ ἀναχαιτίσωσι τὸν φυσικὸν ροῦν τῶν πραγμάτων, ὅσον καὶ ἂν προσκαίρως ἐμποδίζουσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ τέρματός του.

Δύνανται ὅμως νὰ μᾶς εἴπωσιν, ἐὰν πᾶσα μεταβολὴ Ὀρχσκευτικὴ ἢ πολιτικὴ, ἢ ἐὰν πᾶς νόμος συγγετίζηται

καὶ ἰσορροπῇ μετὰ τὴν θέλησιν καὶ ἀνάγκην τοῦ μεταμορφω-
μένου λαοῦ, πῶς ἐξηγοῦνται ἡ ἀθύρδεια, αἱ τυραννίαι τῶν
κατὰ καιροὺς ἀναφαινομένων τυράνων, ἢ ὑπομονὴ τῶν
λαῶν εἰς τὸ θηριῶδες τῶν ὑπ' αὐτῶν τιθεμένων νόμων;

Ἀπαντῶμεν. Ἐκ τῆς τυραννίας ἐνὸς ἡγεμόνος ἢ οἰασ-
δύποτι Κυβερνήσεως, ἢ ἐκ τῶν ἐπιβαλλομένων τῇ κοι-
νωνίᾳ δρακοντείων νόμων, δὲν καταμετρᾶται ἡ πρόοδος
κοινωνίας τινός, ἀλλ' ἐκ τοῦ εἶδους τοῦ νόμου, καθ' ὅσον
συσχετίζεται μετὰ τὴν δικαιοσύνην, τὴν ποδηγέτριαν ταύ-
την τῶν λαῶν, καὶ ἐκ τῆς διαγωγῆς τῆς κοινωνίας ὡς
πρὸς αὐτούς· διότι ἐὰν τύραννός τις ἐξαπατήσῃ κατ' ἀρ-
χῆς τὸν λαὸν ὡς φιλελεύθερος, καὶ λαβῶν τὰς ἡνίας τοῦ
κράτους μεταβληθῇ εἰς τύραννον, ὁ λαὸς ἀνεχόμενος τὴν
τυραννίαν, δὲν τὴν νομιμοποιεῖ, ἀλλ' ὑποτάσσεται εἰς τὴν
βίαν, ὅπερ δὲν συμφωνεῖ μετὰ τὴν συγκατάθεσίν του, με-
τὰ τὸ αὐτεξούσιόν του.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, οὔτε οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν, οὔτε οἱ
τῶν ἡμερῶν μας πόλεμοι, οὔτε αἱ συνθήκαι, οὔτε τὰ χά-
τια, ἅτινα συνέταράρχην τὴν οἰκουμένην, θέλουσι δυνηθῆ-
ναι σταματήσωσι τὸ μέλλον ἡμῶν· ἀπ' ἐναντίας δὲ μά-
λιστα δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν οὔτε ὡς γεγονότα τυ-
χαῖα καὶ ἄσκοπα, ἀλλ' ὡς συνδεόμενα μετὰ τὸ μέλλον τοῦ
ἔθνους ἡμῶν, ὅπερ ἀφοῦ ἤρχισε νὰ μεταβῇ εἰς νέαν κα-
τάστασιν πραγμάτων, ταχέως ἢ ἀργὰ θέλει ἐπιτύχει τὴν
ὀλοσχερῆ ἀποκατάστασιν αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ σημερινοὶ πόλεμοι καὶ συνθήκαι ἀφορῶ-
σιν ἰδίως τοὺς Ἀνατολικούς λαοὺς, ἃς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ
ἀνιχνεύσωμεν τοὺς κινήσαντας αὐτοὺς λόγους, καὶ τὰ ἀ-
ποτελέσματα αὐτῶν ὡς πρὸς τοὺς λαοὺς τούτους, ἵνα ἴ-
δωμεν, κατὰ πόσον θέλουν ἐπιρρέασει τὴν τύχην καὶ τὸ
μέλλον ἐκάστης ἐν τῇ Ἀνατολῇ φυλῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Οἱ Ἀνατολικοὶ λαοί.

Δύο ἔθνη ζῶσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὸ μὲν Τουρκικόν, τὸ δὲ Χριστιανικόν. Τὸ πρῶτον ἔλθον πολύστιφον ἐκ τῶν ἀποτάτων τῆς Ἀσίας μερῶν, διὰ τῆς θηριωδίας, διὰ τῆς βίας κατέκτησε τὰς ὠραίαις τῆς Ἀνατολῆς γαίας· τὸ δεύτερον δὲ, ἵνα προφυλάξῃ ἑαυτὸ μεγαλητέρας καταστροφῆς ἐθνικῆς, πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς, ὑπετάγη εἰς ἐκεῖνο, καὶ κατὰ τὸ διάστημα τεσσάρων αἰῶνων ὑπέφερε τὰ μεγαλύτερα καὶ τρομερώτατα μαρτύρια.

Ἐξετάζοντες τὴν πορείαν ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν τούτων παρατηροῦμεν, ὅτι τὸ μὲν, ἀφοῦ ἦνωσεν ἀπάσας τὰς ἀφαρπαγεῖσας γαίας, ἀφοῦ τὰς ἐκαθάρισεν ἐκ τῶν λειψάνων τοῦ δυτικοῦ φεουδαλισμοῦ, ἀφοῦ ἠλευθέρωσε τοὺς Ἀνατολικούς· λαοὺς ἐκ τῆς πρὸ τῶν αἰῶνων ἐμφολευθείσης δυτικῆς ἀριστοκρατίας, καὶ διὰ τῆς δουλείας ἀπεκατέστησεν ἅπαντας τοὺς πολίτας ἴσους, ἀφοῦ διὰ τῶν τυραννιῶν του συνέργησεν ἕκον νὰ στερεωθῇ ἔτι μᾶλλον ἡ ἰδέα τοῦ ἐθνισμοῦ των, ὡς εἰ ἐξεπλήρου τὴν ἀποστολὴν του, μετεβλήθη ἀπὸ ἀρειμάνιον εἰς ἀδρανὲς, ἀπὸ ἡρωϊκὸν εἰς δειλόν, καὶ περιωρίσθη (ἵνα παρέχῃ τροφὴν εἰς τὴν βαρβαρότητά του) νὰ ἀπορροφᾷ τὸ αἷμα καὶ τὴν κατάσασιν τοῦ ὑποδουλωθέντος ἔθνους· τὸ ἕτερον δὲ, ἀφοῦ εἶδεν ὅτι εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς πατρίδος του ἐξεπληρώθησαν αἱ βουλαὶ τοῦ Ὑψίστου, καὶ ἐπετεύχθησαν τὰ ἀνωτέρω, τώρα μὲν διαμαρτυρεῖται διὰ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῶν μαρτυρίων του, τώρα δὲ διὰ τῶν ἐπαναστάσεών του, ἄλλοτε λαμβάνει τὰ ὄπλα τρέχον εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ σπήλαια, καὶ διὰ τῶν κλεπτῶν, τῶν

ἀρματολῶν του προετοιμάζει τὴν τρομερὰν ἐκείνην ἐπανάστασιν, ἣτις ἐσύντριψε μέρος τῆς δρακοντείου κεφαλῆς τοῦ δεσπότη του.

Τοιαύτη εἶναι ἡ κατάστασις ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν τούτων, καὶ ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης ἕκαστος βλέπει, ὅτι τὸ μὲν τουρκικὸν στοιχεῖον ἐξεπλήρωσεν ἤδη τὴν ἀποστολήν του, καὶ πρέπει νὰ παρέλθῃ· τὸ δὲ, ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς δουλείας του ἐπετεύχθη, καὶ πρέπει νὰ λάβῃ τὴν ἀπαιτουμένην ἐκ τῆς φύσεως καὶ τῶν δικαιωμάτων του πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀποκατάστασιν.

Τὴν ἱστορικὴν ταύτην ἀλήθειαν παραγνωρίσασα ἡ διπλωματία τῆς Εὐρώπης, καὶ ἀποδόσασα εἰς μὲν τὸ τουρκικὸν στοιχεῖον τὸν προορισμὸν καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ χριστιανικοῦ· εἰς δὲ τὸ χριστιανικὸν τὴν παρακμὴν καὶ τὰ ἐλαττώματα ἐκείνου, ἐνῶ ἐκεῖνο μὲν ἀκουσίως ἀποσυνθέτει διὰ χατίων, τανζιματίων, δανείων, καὶ διαφόρων ἀναρμόστων αὐτῷ ἐθίμων· τοῦτο δὲ ἀπεναντίας συνδέει καὶ ἐνθουσιᾷ διὰ τῶν ἀντιδράσεών της, ἀπαιτεῖ ὥστε νὰ παραγνωρίσῃ τὸ μέλλον του εἰς ἃ ὠθεῖται, καὶ πειρᾶται νὰ κατορθώσῃ, ὥστε οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ νὰ ψεύσωσι τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων κατάστασιν, νὰ παύσωσι τοῦ νὰ ἐξασκῶσι τὰ δικαιώματα τὰ δωρηθέντα αὐτοῖς παρὰ τῆς φύσεως καὶ τῆς θείας προνοίας, νὰ κωφεύσωσιν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐποχῆς, καὶ νὰ χειροκροτήσωσιν ἐκεῖνα, ἅπερ ἡ ἰδία διπλωματία θεωρεῖ ὡς ἀμφίβολα καὶ ἀπραγματοποίητα.

Τῶνόντι, τί ἄλλο ἐννοεῖ ἡ ἕκδοσις τοῦ Χάτι Χουμαγιοῦν, ἢ ἡ συνθήκη δι' ἧς τίθεται ἡ Τουρκία ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Εὐρώπης ἀπάσης; τί ἐννοοῦν οἱ λόγοι τοῦ Παλμερστοῦ εἰπόντος, ὅτι δὲν ἐγγυήθησαν τὴν κυριαρχίαν ταύτης, ἢ ἐκείνης τῆς φυλῆς, εἰμὴ ἀμφίβολαν

περὶ τῆς περαιτέρω αὐτῆς ὑπάρξεως; Καὶ τί ἄλλο ἐννοεῖ ἢ ἐπίμονος προσπάθεια τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Χατίου, εἰμὴ ὅτι: ἄνευ τούτου ἡ τουρκικὴ δυναστεία δὲν δύναται πλέον νὰ ὑπάρξῃ; Ἐνῶ δὲ ἐκ τῶν πράξεών της τούτων καταδεικνύεται ἡ ἀμφιβολία αὐτῆς, ὑποκρινομένη ἐπιτυχίαν μεγάλου τινὸς κατορθώματος, ὡς μεταβαλοῦσα δῆθεν διὰ τοῦ Χατίου τὴν κληρονομικὴν διαγωγὴν τῆς Τουρκικῆς Κεβερνήσεως, (ὡς ἡ ἔκδοσις τῶν Χατίων νὰ ἰσοδυναμῇ μὲ ἐφαρμογὴν, καὶ ἐντελῆ πολιτισμὸν) κηρύττει τὴν βάρβαρον Τουρκίαν ἐξευγενισμένην, τὴν ἐναγκαλίζεται ὡς ἀδελφὴν, καὶ τὴν παραδέχεται ν' ἀπαρτίσῃ μέρος τῆς Εὐρωπαϊκῆς οἰκογενείας.

Ἄς ἴδωμεν ὅμως, ἐὰν ἡ Τουρκία μετέβῃ ἀληθῶς εἰς νέον στάδιον ζωῆς, ἐὰν ἐπολιτίσθῃ, ἐὰν δύναται νὰ πολιτισθῇ, ἢ ἐὰν ἦναι ἤδη πεπτωκυῖα· καὶ συγχρόνως ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἂν καὶ ἐπιβουλεύθησαν ὑπὸ τῶν δυτικῶν, ἂν καὶ ὀπισθοδρόμησαν ἐκ τῆς ἀνοήτου πολιτικῆς τῶν Παλαιολόγων, ἂν καὶ τσαῦτα ὑπέστησαν μαρτύρια ὑπὸ τῶν τούρκων, οὐχ ἦττον ὅμως ἔμειναν σταθεροὶ εἰς τὰς παραδόσεις τῶν πατέρων των, ἐνεφύλαξαν τὸ τῶν προγόνων αὐτῶν θάρρος καὶ ἠρωϊσμὸν, καὶ εἰς τὸ πείσμα τῆς διπλωματίας ἐτοιμάζονται νὰ διαδεχθῶσι τὸ πτώμα τῆς Τουρκίας.

Πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἀδυνάτου τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Τουρκίας περὶ τῆς περαιτέρω αὐτῆς ὑπάρξεως, ὡς κυριάρχου δυνάμεως, καὶ τοῦ ὅτι ἡ ἐλληνικὴ φυλὴ ἐφύασεν εἰς ὄριμον κατάστασιν νὰ ἀνακτήσῃ τὰ καταπατηθέντα δικαιά της, ἔρκει νὰ παρακαλέσωμεν τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν νὰ ρίψωσιν ἀπλούστατον βλέμμα ἐπὶ τῆς σημερινῆς τῆς Τουρκίας καταστάσεως, ἐξ ἧς καθαρῶς φαίνεται ἡ ἀνώ-

μαλος αὐτῆς θέσει· καὶ ἐπὶ τῆς προόδου τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐξ ἧς καταδεικνύεται τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ διπλωματία θεωρεῖ τὴν θέσιν τῆς Τουρκίας ὡς ἐφήμερον καὶ στιγμιαίαν, καὶ πιστεύει ὅτι διὰ τῶν λόγων τῆς δύναται νὰ μεταβάλη τοὺς νόμους τῆς φύσεως αὐτοῦ, ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ἃς διατρέξωμεν μέρη τινὰ τῆς Τουρκικῆς καὶ Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἃς παραλληλίσωμεν ἀμφοτέρας, ἵνα ἴδωμεν ποία ἡ διαδοχικὴ πορεία τῶν ἔθνῶν τούτων, καὶ ποῖα τὰ ἀποτελέσματα τῆς πορείας ταύτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Οἱ μετὰ Μωάμεθ τὸν Προφήτην Καλίφαι.

Εἶναι ἀναμφισβήτητος ἀλήθεια, ὅτι ἡ ἱστορία, ἐνῶ δεικνύει τὸ παρελθὸν καὶ τὸ ἐνεστῶς, ὡς εἰς γεωμετρικὸν λόγον δεικνύει ποῖον δύναται νὰ ᾔηται καὶ τὸ μέλλον.

Ἐπὶ τῆς ἀληθείας ταύτης βασιζόμενοι ἃς ἐξετάσωμεν ποία ἡ παρελθοῦσα τῶν Τούρκων ἱστορία, ποία ἡ ἐνεστῶσα, καὶ ποῖον τὸ ἐκ τούτων ἐξαγόμενον μέλλον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἱστορία των εἶναι κράμα πολιτικόν τι καὶ θρησκευτικόν, ἔπεται ὅτι πᾶσα πράξις τοῦ ἔθνους ἐκείνου, ἐνῶ εἶναι ἀπόρροια θρησκευτικῶν διατάξεων, εἶναι συνάμα καὶ πολιτικὴ, καὶ τὸ ἀνάπαλιν· πρόσδε, ἐπειδὴ ἡ θρησκεία των, ἐνῶ εἶναι ὁ μοχλὸς τῶν πράξεών των, εἶναι καὶ διαρκὴς, κατ' ἀναγκαίαν συνέπειαν ἅπασαι αἱ πράξεις των, οὔσαι ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς θρησκείας των, θέλουν εἶσθαι διαδοχικαὶ καὶ ὁμοιόμορφοι.

Τούτου τεθέντος, ἕκαστος γινώσκει ποῖος εἶναι ὁ θρησκευτικο-πολιτικὸς νόμος τῶν τούρκων· ἕκαστος γινώσκει ὅτι ὁ νόμος οὗτος διδάσκει, ὅτι ὁ Μωάμεθ εἶναι ὁ ἀπό-

απόλος του Θεού, εκτός του όποιου άπαντες οι λοιποί παρεβίασαν τους νόμους του Ίψίστου· ότι το Κοράνιον ύπηγορεύθη παρά του Θεού και αυτού, όπερ διατάττει να επιβάληται ή μωαμεθανική θρησκεία διά της βίας· να θεωρώνται οι μή μουσουλμάνοι ως άπιστοι και καταδικασμένοι παρά της θείας προνοίας εις την γέεναν του πυρός· ότι πρέπει να διαρκέση το έγερθεν κατά των Χριστιανών μίσος μέχρι της νεκραναστάσεως· ότι ό φονεύων άλλόθρησκον, πράττει άγαθοεργίαν στεφανοθησομένην παρά του Θεού· ότι ό πόλεμος κατά των άπίστων είναι θρίαμβος του ισλαμισμού· ότι ό φονευόμενος εις τον ιερών πόλεμον (Γζεδάχ) πιστός, πορεύεται απ' ευθείας εις τον Παράδεισον (α)· και επομένως, άφού ταύτα είναι γνωστά εις πάντας, είναι περιττόν να προτάξωμεν το κείμενον του Κορανίου, έξ ου άποδεικνύονται οι θηριώδεις νόμοι του.

Άφού λοιπόν τοιαύτη είναι ή διέπουσα το πνευμα και το αίσθημα των Τούρκων θρησκεία, ως ίδωμεν κατά πρόσον συνεμρφώθησαν με τας διατάξεις ταύτας οι μετά τον Μωάμεθ τον Προφήτην Καλίφαι, και ακολουθώς θέλωμεν ιδεί, εάν παρεξέκλιναν ούτε κεραίαν οι μετ' αυτούς Σουλτάνοι, και ό Τουρκικός λαός μέχρι της σήμερον.

Μωάμεθ ό Προφήτης, παραδεχόμενος, ότι ό Ιησοϋς ήτον απόστολος του Θεού, έδίδασκεν, ότι αυτός, καθό προφήτης, μετά του Θεού τον έφώτισαν το πνεϋμα το Άγιον, και ως εκ τούτου, ότι έπρεπε να σέβωνται τους Χριστιανούς, πολλάκις δε αυτός οϋτος έπροσποιήθη ότι έσεβάσθη τα δικιώματά των (β). Ιδών όμως, ότι ή από-

(α) Κοράνιον Σουράς. V. VI. IX. XXX.

(β) «Λέγει ό Θεός διά του Κορανίου. Μετά πολλούς Προφήτας επίμ-

λυτος ἀνχυνώρισις τοῦ Ἰησοῦ ἤθελεν ἐπιφέρει μέγα πρόσκομμα εἰς τὴν διδαχὴν καὶ ἐπίθεσιν του κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ἀφοῦ ἐκήρυξε τοὺς Χριστιανούς ἀσεβεῖς, διότι πιστεύουσιν εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα, (α) ἀφοῦ ὡς ὁ Πιλάτος ἔπλυνε τὰς χειράς του ἐκ τῆς ἀμαρτίας, ἣν ποιοῦσιν οἱ Χριστιανοὶ πιστεύοντες εἰς τὴν Τρισυπόστατον Θεότητα, τοὺς κηρύττει ἀπίστους, καὶ δι' ἑτέρου νόμου τοῦ Κορανίου διδάσκει «φονεύετε αὐτοὺς καὶ πάντα ἄπιστον, ἕως ὅτου νὰ τοὺς ὑποτάξητε· ἐκλειψάτω ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς πᾶς μὴ πιστὸς ἰσμαϊλίτης»· καὶ θαυμασίως συνεμορφώθησαν οἱ αἰμοχαρεῖς διάδοχοί του μὲ τὴν θηριώδη ταύτην διδασκαλίαν.

Νὰ διατρέξωμεν ἅπασαν τὴν Τουρκικὴν ἱστορίαν, καὶ ἐξ ἐποχῆς εἰς ἐποχὴν νὰ σημειώσωμεν τὰς πράξεις τῶν διαδόχων τοῦ Μωάμεθ, ἀπὸ τοῦ πρώτου αὐτῶν μέχρι Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ, ἠθέλομεν γεμίσει τόμους ὀλοκλήρους καὶ ὀγκώδεις, καὶ διὰ τοῦτο παραλείπομεν τὰς πλείστας, περιοριζόμενοι εἰς τὰς ὁμοιομῆρους τῶν σημερινῶν πράξεις των.

Ἄβου Βέκρ ὁ Ἄ. διάδοχος τοῦ Μωάμεθ κατὰ τὸ ιγ'.

ἠψαμεν τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τῆς Μαρίας, καὶ ἐστερέωσα τὰς Ἀγγελίας Γραφάς. Ἡμεῖς τῷ ἐδώκαμεν τὸ Εὐαγγέλιον πλῆρες φωτὸς, ἵνα ὀδηγήσῃ τὸν λαὸν εἰς τὴν εὐθείαν ὁδὸν διὰ τῆς στερεώσεως τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὀδηγοῦ καὶ διδασκάλου ἀπάντων τῶν εὖ φρονούντων. Ὁ Μεσίας ὁ Υἱὸς τῆς Μαρίας εἶναι προφήτης καὶ Ἀπόστολος τοῦ Θεοῦ, ὅμοιος τῶν πρὸ αὐτοῦ προφητῶν. Ἡμεῖς ἐνεπνεύσαμεν εἰς τὸν Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τῆς Μαρίας τὴν σοφίαν, καὶ τὸν ἐνεδυναμώσαμεν μὲ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. (Κοράνιον περὶ εὐχαριστίας.)

(α) «Οἱ λέγοντες ὅτι εἰσὶ τρεῖς Θεοὶ εἶναι ἀσεβεῖς· εἰς μόνος Θεὸς ὑπάρχει, ἐν οἷ ἄπιστοι δὲ πιστεύουσιν ὡς ἓνα. Ἐγὼ εἶμι, λέγει ὁ Μωάμεθ, ἀθῶος τῆς ἀμαρτίας, ἣν διαπράττετε ἐνοῦντες αὐτῷ ἕτερον Θεόν. Ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶναι εἰς καὶ μόνος, Θεὸς δὲ ἄλλος δὲν ὑπάρχει ἢ αὐτὸς ἡμόνος». (Κοράνιον περὶ βροντῆς.)

Έτος ἀπὸ τῆς φυγῆς (α) ἐπολέμησε τὴν Δαμασκὸν καὶ Ἱερουσαλήμ, ὁ Οὐμαρος ὁ τοῦ Χατάπ, διάδοχος τοῦ Ἀβου Βέκρ, ἐκυρίευσε τὴν Δαμασκὸν, σφάζας τόσους Χριστιανούς, ὥστε ἐκ τοῦ πλήθους δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τοὺς ἀριθμήσωσι. — Μετ' ὀλίγον ὁ Οὐμαρος ὁ τοῦ Ἀσῆ ἐκυρίευσε καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Μουκοάς, κατὰ τὸ εἰκοστὸν ἔτος ἀπὸ τοῦ Μωάμεθ, ἐκυρίευσε τὴν Ἀλεξάνδρειαν, σφάζας καὶ αὐτὸς ἀναριθμήτους Χριστιανούς.

Ὁ Σολεϊμάν, ἀφοῦ ἔδωκεν ἄδειαν εἰς τοὺς στρατιωτάς του νὰ φονεύωσιν ὄντινα χριστιανὸν ἤθελον, ἄλλους μὲν τῶν μοναχῶν καὶ ἱερέων ἔσφαξεν, εἰς ἄλλων δὲ τὴν δεξιὰν ἔθεσε τὴν σφραγίδα του, καὶ διέταξε νὰ φονεύηται ὅποιος αὐτῶν δὲν τὴν ἔφερε. — Ὁ Ἀμπτοῦλ κατεδάφισε μονὰς, ἔσφαξεν Ἀρχιερεῖς, Ἱερεῖς, ἄνδρας, γυναῖκας, παιδιά εἰς Ἀλεξάνδρειαν. — Ὁ Ἀσάμ, ὁ ἐκστρατεύσας καὶ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατεδίκασε τοὺς ὑπ' αὐτὸν Ἀρχιερεῖς καὶ Ἱερεῖς νὰ περιφέρωνται εἰς τὰς ἀγυῖας μετ' ἀλύσεων εἰς τὸν λαιμὸν, καὶ κατεδάφισεν ὑπὲρ τὰς 600 πόλεις, καὶ πολίχνια τῆς Ἀνατολῆς. — Ὁ Μααμούν, διότι ἐνικήθη παρὰ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ ἐπυρπόλησε πρὸς ἐκδίκησιν τὸν Ἅγιον Τάφον, καὶ ἔκαυσε ζῶντας τοὺς Πατριάρχας τῶν Ἱεροσολύμων. — Ὁ Βεζύρης τοῦ Ἀμπτουλά Μαρουάν κατεδάφισε μονὰς εἰς Αἴγυπτον, ἄλλους τῶν μοναχῶν ἐκατέρων τῶν φυλῶν ἠχμαλώτισε, καὶ ἄλλους ἀνηλεῶς ἐφόνευσεν. — Ὁ Ἐταὲ Ἀηλάχ, ἐπειδὴ ἠττήθη ὑπὸ τοῦ Βάρδα, στρατηγοῦ Βασιλείου υἱοῦ τοῦ Ῥωμανοῦ, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ νικητοῦ, ἠτίμασε καὶ ἐφόνευσεν Ἱερεῖς, μοναχοὺς, μοναχὰς καὶ λοιποὺς χριστιανούς, καὶ ἐν βρσχυλογίᾳ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα θηριώδη καὶ ἀνήκουστα διεπράξαντο κατὰ τῶν χριστιανῶν καὶ κα-

(α) Χρονολογία Τουρκικὴ ἀρχίζουσα τὸ 662 μ. Χ. 15 ἢ 16 Ιουλίου.

τά τῆς θρησκείας ἡμῶν, ὥστε ἡ Εὐρώπη σχεδὸν ἅπασα ἐνεδύσατο τὸν σταυρὸν, καὶ ὤρμητε κατὰ τῶν λυσσόντων τούτων θηρίων, ἵνα ἀποσπᾶσθαι ἀπὸ τῶν ὀνύχων τῶν τὸν παρ' αὐτῶν γλευαζόμενον Γίγρον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ.

Ἀλλὰ ποῖον ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῶν περιβοήτων τούτων σταυροφοριῶν, καὶ ἰδίως τῆς τετάρτης; Ἀκολούθως θέλομεν δεῖξει, καὶ ἀποδείξει, ὅτι αὐταὶ ἐχρημάτισαν μία τῶν κυριωτέρων αἰτιῶν τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου, καὶ τῆς εἰλωθείας τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἰστορία Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων — συγῆ αὐτῶν — καὶ παρακμὴ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἄφου ἡ πολυπληθὴς Ἑλληνικὴ φυλὴ ὑπετάγη εἰς τὸν σιδηροῦν τοῦ Σύλα καὶ Μουμίου ζυγόν, καὶ ἐτυραννίσθη παρ' αὐτῶν καὶ τῶν διαδόχων τῶν ἐπὶ τινὰς αἰῶνας, Κωνσταντῖνος ὁ μέγας θελχθεὶς ἐκ τῆς ὠραιότητος τοῦ Βυζαντίου, καὶ ὑποταχθεὶς εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, μετέβη εἰς τὴν Ἀνατολὴν, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ἅπασαν τὴν τῆς γηραιᾶς Ῥώμης διχροφορίαν, ἧπου ἠσπᾶσθη τὸν Χριστιανισμόν.

Ἡ ἱστορία ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Σύλα μέχρι τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ ἀπὸ τούτου μέχρι τῆς τετάρτης σταυροφορίας, εἶναι περισπούδαστος καὶ ὀδυνηρὰ, ἦν εἰς ἄλλην ἐποχὴν θέλομεν ἐκτελήσει, καὶ ἀποδείξει, ὅτι ἐντὸς τῆς νομιζομένης πτώσεώς του, ἐν καιρῷ τοῦ ὁμοίου τῷ θανάτῳ ὑπνοῦ του τὸ ἔθνος ἡμῶν ἔζη, καὶ ἔζη ζωὴν ἑλληνικὴν.

κὴν, ζωὴν ἔνδοξον, καὶ σύμφωνον τῶν τοῦ Εὐαγγελίου ἐλευθέρων διατάξεων.

Εἶναι γνωστὸν, ὅτι κατὰ τὰς διαφόρους τῶν Πατέρων Συνόδους ἰδρύθησαν ἀπὸ κοινοῦ, μεταξύ δηλαδὴ Λατίνων καὶ Ἑλλήνων (κχλουμένων τότε Ῥωμαίων) αἱ βάσεις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἡ κυριωτέρα τῶν ὁποίων, σχετικῶς τῶν τοῦ ἀνθρώπου φυσικῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν τοῦ Εὐαγγελίου διατάξεων, ἦτον ἡ ἰσότης μεταξύ πλουσίων τε καὶ πενήτων, βασιλέων τε καὶ ὑπηκόων, Πάπα καὶ Πατριάρχου, Ἀρχιερέως καὶ Ἱερέως· κύριος δὲ καὶ κεφαλὴ ἀπάντων ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

Πάπαι τινὲς ὅμως τὴν ἱεράν ἀποστολήν των παραγνωρίσαντες, καὶ θηρεύσαντες δόξαν ἐπίγειον, ἤξιουν νὰ δεσπόζωσιν ἅπαντας τοὺς Χριστιανούς· οἱ Ἀνατολικοὶ λαοὶ ὅμως ἐπὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν βρασιζόμενοι, καὶ τὰς τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλίας ἀκολουθοῦντες, πρὸς δὲ εἰσδύοντες εἰς τοὺς τῶν Παπῶν φιλοδόξους σκοποὺς, δὲν ἀνεγνώριζον αὐτοῖς οὐδὲν δικαίωμα δεσποτείας, ὥστε ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν πρώτην Σύνοδον ἤρχισεν ἡ πάλῃ μεταξύ Ἀνατολικῶν καὶ Δυτικῶν τῆς καθολικῆς (α) Ἐκκλησίας.

Καθ' ὅσον δὲ ἐπροόδευον αἱ ἀξιώσεις τῶν Παπῶν τούτων, καὶ αἱ ἀυθαίρετοι αὐτῶν ἐρμηνεῖαι καὶ προσθήκαι, ἐπὶ τοσοῦτον ἐπλησίαζε καὶ ἡ ῥήξις μεταξύ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, αἵτινες ἀκρολύθως κατήντησαν εἰς παντελεῆ χωρισμόν.

Διάφοροι ὅμως συγγραφεῖς Εὐρωπαῖοι μέμφονται ἀμφοτέρους Δυτικούς τε καὶ Ἀνατολικούς, ὅτι ἐχάνοντο εἰς

(α) Κατὰ τὸν Γιβόωνα ἡ ἀρχὴ τοῦ χωρισμοῦ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν καταμετρεῖται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κωνσταντίου υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου.

ἀσημάντους διενέξεις· ἀλλ' ἐὰν ἐσκέπτοντο, ὅτι ἡ Ἑλληνική φυλὴ οὐδὲν ἄλλο ἔσχε καὶ ἔχει εἰμὴ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν γλῶσσάν της, εἰς ἃ θεωρεῖ ἀνακεραλαιουμένην τὴν ἐθνικότητά της, θέλουν δικαιοῦσαι τοὺς πατέρας ἡμῶν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς, ὄντας τοσοῦτον ζηλοτύπους καὶ εἰς αὐτὰς τὰς λέξεις τῶν θρησκευτικῶν παραγγελημάτων μας.

Αἱ θρησκευτικαὶ αὐταὶ διενέξεις ἐσκήρυνον ἀμφοτέρους τοὺς λαοὺς τούτους τόσον, ὥστε οἱ μὲν δυτικοὶ, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν Παπικῶν ἀξιώσεων, ἐθεώρουν τοὺς Ἀνατολικούς ὡς αἰρετικούς καὶ σχισματικούς· οἱ δὲ Ἀνατολικοὶ, βασιζόμενοι ἐπὶ τῶν ἐκ συμφώνου συμπεφωνημένων καὶ καθιερωθέντων κανόνων καὶ διατάξεων, τοὺς ἐθεώρουν ὡς ἀποστάτας.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν διετέλουν τὰ πνεύματα ἀμφοτέρων τῶν λαῶν τούτων, ὅταν Ἰννοκέντιος ὁ Γ'. Πάπας Ῥώμης ἐκήρυττε (α) τὴν τετάρτην σταυροφορίαν κατὰ τῶν Τούρκων.

Πέμπει λοιπὸν πρέσβεις εἰς Βενετίαν, καὶ εἰς ἄλλα Κράτη· ἅπαντες σχεδὸν οἱ λαοὶ ἀσπάζονται τὴν πρόσκλησιν ταύτην, καὶ μετ' οὐ πολὺ στρατὸς πολυάριθμος ἐτοιμάζεται ἢ ἀποπλεύσῃ ἐκ τῆς Ἰταλίας, Γαλλίας καὶ ἄλλων χωρῶν, πρὸς ὑπεράσπισιν δῆθεν τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Τί πρᾶγμα ἦσαν οἱ περισσότεροι τῶν σταυροφόρων τούτων; Οἱ ἱστορικοὶ λέγουσιν, ὅτι ἦσαν ἄλλοι μὲν φονεῖς, ἄλλοι δὲ κακοῦργοι, ἄλλοι ἔλαβον μέρος, καταδικασθέντες παρὰ τοῦ Πάπα, πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν ἀμαρτιῶν των· ἄλλοι ἐρασταὶ ἀπελπισμένοι, καὶ οἱ περισσότεροι αὐτῶν τυχοδιώκται, καὶ βρακενδῦται.

(α) Cantù — ὁ Ζυμπέλιος ἡμῶς εἰς τὰ προλεγόμενα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων παραδέχεται, ὅτι ὁ Δάνδολος δούξ τῆς Βενετίας συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Μομφερράτου ὑπεκίνησαν τὴν σταυροφορίαν ταύτην.

Ἐκ τοιούτων ἀτόμων κατὰ μέγα μέρος συνέκειτο ὁ ἱερὸς οὗτος στρατός, τοῦ ὁποίου στρατάρχης ἐκηρύχθη ὁ Βονιφάτιος Β΄. Μαρκήσιος τοῦ Μομφερράτου.

Ἐνῶ δὲ αἱ περιστάσεις ἦσαν κατάλληλοι, ἵνα ἀποπλεύσωσι διὰ τὴν Αἴγυπτον (οὔσης τότε ἐκεῖσε μεγίστης πείνης καὶ λιμοῦ) ἡ κερδοσκόπος Βενετία προσέβαλε τὴν Ἰζάραν, ὁ δὲ στρατηγὸς αὐτῆς, ὁ δούξ Δάνδολος, διελογίζετο νὰ ἐκδικηθῇ τὴν Κωνσταντινούπολιν, διότι εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον ἐστερήθη ποτὲ (ὡς ἄδεται) τὰς ὕψεις κατ' ἐπιταγὴν Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς σταυροφορίας ταύτης, ὅ ἐστὶ κατὰ τὰ 1200, ἐβασίλευεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἀλέξιος Γ΄. ὁ Κομνηνός.

Ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος, ἀφοῦ ἐξεθρόνισε τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Ἀλέξιου Δ΄. τὸν ἐφυλάκισε μετὰ τοῦ πατρός του Ἰσακίου Ἀγγέλου, ὅν καὶ ἀπετύφλωσεν.

Ὁ Ἀλέξιος δραπετεύσας ἐκ τῶν φυλακῶν, προσέφυγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐξαιτούμενος παρὰ τῶν σταυροφόρων βοήθειαν, ἐπὶ ὑποσχέσει νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Πάπα, καὶ νὰ συνεισφέρῃ ἀδράν ἐπιχορήγησιν εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον· ὅπερ, πρὸς δικαιολόγησιν τῶν ἐκδικητικῶν σκοπῶν του δεχόμενος ὁ Δάνδολος καὶ συνεταῖρος αὐτοῦ Μομφερράτος, ἀπεφάσισαν νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰς μάτην πολλοὶ τῶν ἐν κλή τῇ πίστει σταυροφόρων ἔλεγον, ὅτι δὲν εἶχον ἐντολὴν νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Εἰς μάτην ὁ Πάπας, ἐν καλῇ ἢ κακῇ τῇ πίστει, ὅπερ ἀμφισβητεῖται, τοὺς ἐπρότρεπε νὰ ἐκτελέσωσι τὴν ἐντολὴν των· ὁ Δάνδολος διὰ τῆς ὑπουλότητος, ἢ τῆς πειθοῦς, προφρασιζόμενος, ὅτι ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως

εύκόλυνε καὶ τὴν τῆς Ἱερουσαλήμ, τούτους μὲν πείθει, ἐκείνους βιάζει, καὶ τέλος ἐπιτυγχάνει τοῦ ἀνοσίου σκοποῦ του, καὶ ἀποφασίζεται ἡ κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἐπίθεσις.

Ἡ θέσις τῆς πόλεως ταύτης κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτον ἀξιοδάκρυτος, καθόσον ὁ μὲν Αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ὁ Γ', οὐ τινος ἢ ζωὴ εἶναι ἀληθὲς ἀλλ' ἀναιδὲς, καὶ φιλήδονος ἤρωος μύθιστόρημα, ἀδρανὴς ὄν καὶ ἀσελγὴς, ἄρνευε τὴν σύζυγόν του Εὐφροσύνην νὰ διοικῆ, αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς σκανδαλωδεστέρας ἀπάθείας ἔβλεπεν ἐκεῖθεν μὲν τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ Βουλγάρους νὰ λεηλατῶσι τὰς πόλεις τοῦ κράτους του, ἐνταῦθα τοὺς Σταυροφόρους νὰ προσπελάζωσιν εἰς τὰ τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αὐτὴν δὲ ταύτην τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἕνεκα τῶν πολλῶν κλεπτῶν καὶ ληστῶν, οἵτινες κατεμάστιζον τοὺς πολίτας, διατελοῦσαν εἰς πλήρη ἀναρχίαν καὶ ἀθλιεστάτην κατάστασιν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων οἱ σταυροφόροι ἀφίχθησαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐστρατοπέδευσάν εἰς τὸν Γαλατᾶν, καὶ ἐπολέμουν τὴν πόλιν (1203).

Ὁ λαὸς, ἂν καὶ τὰ μέγιστα ἐμίσει τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τὴν Κυβέρνησιν αὐτοῦ, μισῶν ὅμως τοὺς σταυροφόρους πολλῶ μᾶλλον ἢ ἐκείνον, ἕνεκα τῶν παθημάτων ἅτινα ὑπέστησαν οἱ πατέρες αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, δὲν ἀνείχετο τὴν τῶν σταυροφόρων κατὰ τῆς πατρίδος του πρόσβολὴν, καὶ λοιπὸν ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ, τότε κατὰ πρώτην καὶ τελευταίαν φερόμενον λαβόντος μέρος εἰς τὰ τῆς πόλεως, Αὐτοκράτορος ἐπετέθη κατὰ τῶν Γάλλων καὶ τοὺς ἐνίκησεν.

Πλὴν ὁ δειλὸς οὗτος καὶ ἀνανδρὸς Αὐτοκράτωρ δειλιάσας, ἀφροῦ ἔκλεψεν ὅ,τι ἠδύνατο, ἐδραπέτευσεν, ὅτε

ὁ λαὸς ἐλευθερώσας ἐκ τῶν φυλακῶν τὸν τυφλὸν Ἰσαά-
χιον Ἄγγελον, τὸν ἀνηγόρευσε Αὐτοκράτορα, πρὸς τὸν
ὁποῖον οἱ σταυροφόροι πέμψαντες πρέσβεις ἐσυνθηκολό-
γησαν συνθήκην, δι' αὐτὸν ἀτιμωτάτην, δηλαδὴ παρεδέ-
χθη τὰς ὁμολογίας τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλεξίου, ὃ ἐστὶ νὰ ὑ-
ποταχθῇ τὸ Βυζάντιον εἰς τὸν Πάπαν, νὰ πληρώσῃ
400 χιλιάδας μάρκων εἰς τοὺς Ἐνετοὺς, ἑτέρας 400
χιλιάδας εἰς τοὺς Γάλλους, καὶ νὰ δοθῶσιν εἰς τοὺς σταυ-
ροφόρους τὰ πρὸς ζῶαρκειαν ἀναγκαῖα ἐπὶ ἓν ἔτος.

Μετ' ὀλίγον ἐκήρύχθη ὑπὸ τῶν σταυροφόρων Αὐτο-
κράτωρ Ἀλέξιος ὁ Δ'. ὅστις, ἵνα ἐκπληρώσῃ τὰς πρὸς
τοὺς σταυροφόρους ὑποσχέσεις του, ἔπρεπε νὰ ἐκτελέσῃ
τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν· ἀλλὰ, παρὰ τῇ ὑποταγῇ τῆς
Ἀνατολικῆς εἰς τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ἀπητεῖτο καὶ ἡ
πληρωμὴ τῆς ὑποσχεθείσης χρηματικῆς ποσότητος, τῆν
ὁποίαν δὲν ἐπετύγχανεν, ἀν καὶ ἐσυλαγώγῃ τὰς Ἐκκλη-
σίας αὐτάς, καὶ κατὰ κόρον ἐφορολόγει τὸν λαόν.

Ὁ λαὸς οὗτος βλέπων τὸν Αὐτοκράτορα ὅχι μόνον
ἐπιβουλεύμενον τὸ ἱερὸν τῶν πατέρων τοῦ κειμήλιον, τὴν
Ὁρησκείαν του, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ταπεινούμενον εἰς τοὺς
σταυροφόρους καὶ παρὰ τούτων χλευαζόμενον, μὴν ὑπο-
φέρων τοῦ λοιποῦ τὰ βάρη, τοὺς φόρους, τὴν λήστευσιν
ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἐκκλησιῶν, τὴν αὐθάδειαν καὶ Ὁρασύτη-
τα τῶν σταυροφόρων, ἐπαναστατεῖ, καὶ ἐπὶ ὀκτῶ ὀλο-
κλήρους ἡμέρας ἔκαίε τὴν πόλιν.

Οἱ σταυροφόροι ἐζήτουν παρὰ τῶν Αὐτοκρατόρων τὰ
συμπεφωνημένα, ἅτινα δὲν ἠδύναντο νὰ συνάξωσιν, ἀπέ-
ναντι ὅλων τῶν προμνησθεισῶν λαφυραγωγῆσεων. Ὁ δὲ
γενναῖος ἐκεῖνος λαὸς, ἀπέναντι τοιούτου κινδύνου, τοὺς
μὲν Αὐτοκράτορας μισεῖ, τοὺς δὲ σταυροφόρους ἀποστρέ-
φεται, πολεμεῖ, καὶ νικᾷ· τέλος στραγαλιίζει τὸν Ἀλέ-

ξιον Δ'. (Ὁ Ἰσαάκιος ἀπεβίωσεν ἐκ τοῦ φόβου) καὶ ἀνηγορεύει τὸν γενναῖον Ἀλέξιον Ε'. τὸν Μουρτζοῦφλον, ὅστις ὀχυρωθεὶς ἐντὸς τῆς πόλεως ἐξηκολούθει μετ' ἐπιτυχίας τὸν κατὰ τῶν σταυροφόρων πόλεμον. Ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν τοῦ ἀτυχοῦς ἐκείνου λαοῦ, καὶ ὁ Μουρτζοῦφλος δειλιάζει, καὶ ἀφοῦ ὑπεξαίρεσεν ὅ,τι ἠδύνατο, ἐδραπέτευσε καὶ αὐτὸς, ἀφήσας τὸν λαὸν ἐν μέσῳ τοῦ τρομεροῦ ἐκείνου κινδύνου εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν (α).

Ἐν μέσῳ λοιπὸν τῆς γενικῆς ταύτης συγχύσεως καὶ ταραχῆς, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὁ λαὸς δὲν ἐγνώριζε τί πρῶτον καὶ τί ἔσχατον νὰ ἐπιδιορθώσῃ, οἱ καπηλικῶς οὔτοι ὀνομαζόμενοι ὑπερασπισταὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν φράγκων τοῦ Γαλατᾶ, ἐφορμοῦσι κατὰ τῆς πόλεως καὶ τὴν κυριεύουσι (12 Ἀπριλίου 1204).

Τί δὲ ἔπραξαν, ὄντος τοῦ καλάμου ἡμῶν ξηροῦ, καὶ

(α) Ὁ Γιββῶν, ἂν καὶ ἐκ τοῦ συνόλου τοῦ συγγράμματός του δεικνύεται ἀντιπαπιστής, οὐχ ἥττον ὅμως κρίνων ἐπιπολαίως τὴν ἑλληνικὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν περιπίπτει εἰς ἀσύγγνωστα λάθη, διότι ἐνῶ ὁμολογεῖ, ὅτι οἱ στρατοὶ τοῦ Μουρτζοῦφλου καὶ πρώτην, καὶ δευτέραν, καὶ τρίτην φοράν ἐνίκησαν τὰς ἐφόδους τῶν σταυροφόρων, ἀποκαλεῖ τοὺς Ἕλληνας δειλοὺς, διότι 70 χιλιάδες στρατοῦ ἔστρεψαν τὰ νῶτα εἰς τοὺς σταυροφόρους, καὶ διότι ἄλλαι τινὲς χιλιάδες ἐδραπέτευσαν εἰς τὴν θεῖαν ἐνὸς ἵπποτου, τὸν ὁποῖον ὁ Νικήτας λέγει 9 ποδῶν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν δύναμεθα νὰ ἀνεχθῶμεν τοιαύτην προσβολὴν κατὰ τῶν πατέρων ἡμῶν, παρατηροῦμεν εὐσεβᾶστως εἰς τὸν διάσημον ἐκείνον συγγραφέα, ὅτι ἀπατᾶται εἰς τὰς κρίσεις του, καὶ περιπίπτει εἰς ἀντίφασιν, διότι, ἀφοῦ οἱ στρατιῶται οὔτοι ἐνίκησαν τοὺς σταυροφόρους δὲν ἦσαν λοιπὸν ἄνθρωποι. Ἐὰν δὲ παραδεχθῶμεν πρὸς στιγμὴν, ὅτι ἔστρεψαν τὰ νῶτα, παρουσιασθέντων εἰς μάχην τῶν σταυροφόρων, ἡ αἰτία ἦσαν οἱ Αὐτοκράτορες, οἵτινες κατὰ δυστυχίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἦσαν ἄνθρωποι καὶ μηδεμιᾶς ἀξίας. Εἰς ἐκείνον δὲ ὅστις ἤθελε παραδέχεσθαι τὰς κρίσεις τοῦ συγγραφέως ἐκείνου τῷ ἐνθυμίζομεν τοὺς λόγους τοῦ Φιλίππου εἰπόντος «κρεῖττον εἶναι στρατόπεδον ἐλάφων, λέοντος στρατηγῶντος, ἢ λεόντων, πηλάφου στρατηγῶντος».

ἀτέχνου, ἵνα τὰ ἐξιστορήσῃ, ἃς ἀναγνώσῃ ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης τὴν ἐπομένην περιπαθῆ περιγραφὴν τοῦ γλαφυροῦ συγγραφέως Σ. Ζαμπελίου.

« Ἀναρίθμητα καὶ ἀνεκτίμητα ὑπῆρξαν τὰ λάφυρα. Ἡ μόνη τῶν ὀπλοαρχηγῶν μερὶς ὑπελογίσθη εἰς 200 καὶ ἐπέκεινα χιλιάδας λίτρας ἀργύρου, μὴ συμποσομένων τῶν πολυτίμων σκευῶν, τοῦ χρυσοῦ, καὶ τῶν λοιπῶν τιμαλφῶν ἀντικειμένων, ὅσα κρυφίως καθηρπάγησαν ὑφ' ἐκάστου αὐτῶν, μὴδὲ τῆς ἐτέρας μεγάλης μερίδος τῶν στρατιωτικῶν λαφύρων. Ὁ Βιλλαρδουῖνος, εἷς τῶν στρατηγῶν, καὶ ἱστοριογράφος ἔτι τῶν συμβεβηκότων, διηγεῖται μετ' ἀφελείας ὄντως ἱπποτικῆς, ὅτι πώποτε ἀπὸ κτίσεως κόσμου στρατὸς τοσοῦτον πτωχὸς, ὡς ὁ Γαλλικὸς, ὁ μὴ ἔχων πρότερον οὐδὲ πῶς ν' ἀποτίσῃ τὸν πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς ὀφειλόμενον ναῦλον τοῦ ταξειδίου, δὲν ἐλαφυραγώγησε πόλιν τοσοῦτον βαθύπλουτον, οἷα ἡ Κωνσταντινούπολις· ὁ δὲ Βαλδουῖνος, Κόμης Φλάνδρας, ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἰννοκέντιον Πάπαν ἐπιστολῇ αὐτοῦ, διηγεῖται, ὅτι βεβαίως ὀλόκληρος ἡ λοιπὴ Εὐρώπη δὲν ἐμπεριείχε τόσην ποσότητα χρυσοῦ, ἀργύρου, πολυτίμων λίθων καὶ λειψάνων ἀγίων, ὅσην εὔρον οἱ Σταυροφόροι εἰς Βυζάντιον.

« Οἱ ταλαίπωροι γραικοὶ, προδεδομένοι ὑπὸ τῶν ἐν Γαλατᾷ ἐχθρῶν ἀδυσωπῆτων, περιεφέροντο ἀπὸ ὁδοῦ εἰς ὁδὸν, καὶ ἀπὸ Προαστείου εἰς Προάστειον, αἰτούμενοι καταφύγιον· οἱ δὲ Δυτικοὶ κατεδίωκον αὐτοὺς ὡσπερ ἄγρια θηρία, τοὺς μὲν σφάζοντες ἀνηλεῶς, τοὺς δὲ τραυματίζοντες θανατηφόρως, τοὺς δὲ καὶ ζωγροῦντες· οὕτως εἰς τὰς πλατείας, οὕτως εἰς τὰς γωνίας, οὕτως εἰς τὰ ὑπόγεια. Ἡ πόλις παρέστησεν ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ θεάμα σπαραξικάρδιον. Δὲν ἠκούοντο πηγαχοῦ πάρεξ ἀλα-

λαγμοὶ πολεμίων, καὶ στεναγμοὶ ψυχοραγούντων, καὶ θρῆνος, καὶ κλαυθμὸς, καὶ ὄδυρμός. Ἐνθα σωροὶ πτωμάτων, ἐκεῖ ἱερεῖς κατασφαζόμενοι ἐν τῷ κοινωεῖν τὰ ἄχραντα μυστήρια τοῖς ἐν κινδύνῳ· περαιτέρω καλόγηροὶ σώζοντες καὶ ὑπερπηδῶντες τὰς πυρκαϊάς· κατωτέρω δὲ γυναικες περιφερόμεναι μὲ τὰ νήπιά των ὑπὸ μάλην καὶ ζητοῦσαι καθ' ὁδὸν γονυπετεῖς τὸ ἔλεος τῶν θηριωδῶν καὶ ἀσπλάγχων σταυροφόρων.

« Ἄλλ' οἱ Σταυροφόροι μῖσος τρέφοντες ἀδιάλλακτον κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐκείνων Χριστιανῶν, ἐτρέποντο εἰς ἀσεβείας καὶ ἀσελγείας, καὶ βεβηλώσεις, καὶ βαρβαρότητας, τὰς ὁποίας καὶ αὐτὸς ὁ κάλαμος ἀποποιεῖται νὰ περιγράψῃ λεπτομερῶς.

« Ἀφοῦ τρεῖς μεγάλας Ἐκκλησίας τῆς βασιλίδος ἐγέμισαν τὰ σκύλα, ἐξύβρισαν καὶ αὐτὰ τὰ χριστιανικὰ σεβάσματα· καθόσον οἱ λεγόμενοι ὑπέρμαχοι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰσελθόντες μετὰ μοιχαλίδων καὶ μετὰ στρατιωτῶν μεθυόντων καὶ πορνοβοσκῶν, ἐχόρευον χοροὺς ἀσέμνους ἐντὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἐπειτα ἐνθρονίσαντες περιγελαστικῶς ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ στασιδίου χαμερπέστατον πορνάριον, ἔψαλλον εἰς γαλλικὸν μέτρον μετὰ λυσσώδους ἐνθουσιασμοῦ καὶ σπασμωδῶν κινήματων τὰ νικητήρια τῆς κατακτήσεως. . . . .

« Ἀφοῦ ἐγλεύσαν τὴν ὀρησκείαν, τὸ ὑπέρτατον ἀγαθὸν τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος, ἔπρεπεν ὡσαύτως νὰ κωμωδῆσῃ καὶ πᾶν ἕτερον ἐθνικὸν, λ. χ. τὴν ἐπιστήμην, τὴν διάλεκτον, καὶ τὴν διὰ ταύτης καλλιεργουμένην ἐγκύκλιον παιδείαν. Ὅθεν « γραφῆας, δόνακας καὶ δοχεῖα κμέλανος φέροντες, τόμοις τὴν χεῖρα ἐδίδοσαν ὡς γραμματέας τοὺς γραιοὺς τωθάζοντες ». Παρῆγον δὲ συγκεχημένως ἐν τῷ μεγάλῳ φόρῳ ἄπειρα βιβλία πατέρων

καὶ συγγραφέων παλαιῶν, εἰς ἃ ἔθεντο πῦρ καὶ κατέκαυσαν αὐτά. Ἔτερα δὲ διατιτραίνοντες διὰ τῆς τῶν λογῶν ἀκμῆς περιέφερον ἐμπικτικῶς περὶ τὰς ἀγοράς. Οὕτως ἀπωλέσθησαν πολλὰ συγγράμματα τῆς πολυθεικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀρχαιότητος, ἅπερ διαφυγόντα τὰς εἰκονομαχικὰς ἀνατροπὰς, ἐσώζοντο ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν.

«Ἐφεξῆς ἦλθε καὶ ἡ ὥρα τῆς Βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας. Οἱ σταυροφόροι περιβαλλόμενοι τὰ πλατύσημα ἱμάτια τῶν ἀρχόντων, καὶ «περιτεθέντες τὰς ὀθονοσκεπείς περικράνιους αὐτῶν καλύπτρας, καὶ τὰ κατὰ νότον κεχυμένα λευκόλινα ταῖς ἵπποιαις γένεσιν αὐτῶν περιδρόντες» ἔτρεχον ἐν ταῖς ἀγοραῖς καὶ ταῖς ἀγυαῖς τῆς πόλεως, ληστεύοντες τοὺς πένητας, καὶ σατυρίζοντες τὰ ἦθη καὶ τὴν ἐθιμοταξίαν τοῦ ἀρχοντολογίου.

«Ἀλλὰ τί πρῶτον, τί δεύτερον, τί δὲ τελευταῖον ἠθέλομεν διηγηθῆ ἐκ τῶν τολμημάτων ἐκείνων τῶν ἀλητηρίων; «Φεῦ, ὁ Νικήτας ἐκφωνεῖ, τῆς ἀτίμου κατεδαφίσεως τῶν προσκυνητῶν εἰκόνων, ἢ τῶν εἰς βεβήλους τόπους καταρρίπτωμένων λειψάνων τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρησάντων! Ἦτο φρικτὸν γὰρ βλέπει τις τὸ θεῖον αἶμα τοῦ Χριστοῦ χεδμένον κατὰ γῆς, τὸ δὲ σῶμα διανεμόμενον εἰς τοὺς κύνας. Ἀνήκουστα δὲ τὰ ὅσα συνέβησαν εἰς τὸν μέγιστον Ναόν. Ἡ πολυθρόλλητος ἱερὰ Τράπεζα, ἣτις διὰ τὰς πολυτίμους ὕλας, ἐξ ὧν συνέθετο, ἦτο κάλλος καθ' ὑπερβολὴν ἐξαίσιον καὶ ἀξιοθαύμαστον παρ' ὅλοις τοῖς ἔθνεσιν, ἐτεμαχίσθη καὶ διεμερίσθη πρὸς τοὺς λεηλατοῦντας, καθῶς ἐπίσης καὶ ἅπας ὁ ἱερός πλοῦτος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκομίσθησαν ὡς λάφυρα οὐ μόνον τὰ ἱερὰ ἐπιπλα καὶ σκεῦη, ἀμίμητα κατὰ χάριν καὶ τέχνην καὶ κατὰ τὴν ὕλην σπάνια, ἀλλὰ καθηρπάγησαν εἰς σι-

τοκανίστρια καὶ ὁ καθαρὸς ἄργυρος, ὅστις περιέδουε τὸ κλειθρον τοῦ βήματος, καὶ τὰ τιμαλοῦν δοχεῖα, καὶ ὁ ἄργυρος τοῦ ἀξιοθαυμάστου ἄμβωνος, καὶ ὁ χρυσοῦς κόσμος, ὅστις περιεκόσμη αὐτόν. Οἱ ἡμίονοι καὶ τὰ ὑποζύγια σεσαγμένα ἐφέροντο ἕως εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ Ναοῦ· τινὰ δὲ αὐτῶν, μὴ δυνάμενα νὰ σταθῶσιν ὄρθια ὑπὸ τὸ ἄγχος τῶν λαφύρων, ἐκεντῶντο μὲ μαχαίρας, ἵνα ἐγερωθῶσιν ἐκ τῆς γῆς, ὥστε τὸ θεῖον δάπεδον ἐμολύνετο μὲ τὴν κόπρον τῶν χολάδων, κόπρον συμπεφυρμένην μετὰ τοῦ χυθέντος αἵματος τῶν Γραικῶν. Δὲν ἐσεβιάσθησαν οἱ πανασεβεῖς οὐδὲ τὰς εὐλαβεῖς γυναῖκας τοῦ ἀξιοτάτου ναοῦ τῆς ὀρθοδοξίας, οὐδὲ τὰς εἰς Θεὸν ἀφιερωμένας, οὐδὲ τὰς ἐπιγάμους κόρας» (α).

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν ἀλητηρίων τούτων σταυροφόρων. Τοιαῦτα ἀποτελέσματα εἶχεν, ἢ παρὰ τῶν δυτικῶν διακωδονιζομένη δικαιοσύνη, ἢ κινήσασα αὐτοὺς νὰ ὑπερασπισθῶσι τὰ δικαιώματα τοῦ Ἀλεξίου. Τοιαῦται καὶ τοσαῦται αἱ ὠμαὶ πράξεις των, ὥστε ὁ λαὸς ἀποστρεφόμενος τὴν ἰδίαν Κυβέρνησιν, ἥτις συνεμάχει, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὑπετάσσετο εἰς τοιοῦτους βαρβάρους, ἐθεώρει τοὺς Τούρκους φιλανθρωποτέρους ἐκείνων· ἰδέα, ἥτις συνεπέφερε σπουδαιοτάτας συνεπειάς εἰς τὴν τύχην τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἐν γένει τῶν ἐπισημῶν καὶ τῶν γραμμάτων.

Ἄροῦ λοιπὸν οἱ Εὐγενεῖς οὗτοι Κόμητες καὶ Δοῦκες, τόσον καλῶς ὑπηρετήσαν ἀντὶ τοῦ Ἰησοῦ τοὺς Τούρκους, ὡς ἄλλοι Ἰουδαῖοι διεμερίσαντο τὴν λείαν των, καὶ ὁ μὲν Βαλδουῖνος ἔλαβε ἐν τέταρτον τοῦ κράτους. — Ὁ Δάνδολος ἐν ἑτερον τέταρτον καὶ ἡμισυ μετὰ πολλῶν Ἑκ-

---

(α) Ζημιπείλου Πρωλεγόμενα ἐπὶ τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων §. ΠΒ. σελ. 420.

κλησιῶν. — Ὁ Μομφερράτος ἐν ἄλλο μέρος καὶ τὸ λοιπὸν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀκολούθως ὁ αἰμοχαρῆς Δάνδολος, ἵνα θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὴν ἐκδίκησιν ἣν ἔπνεεν κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος, συλλαμβάνει τὸν δραπετήν Μουρτζοῦφλον, ὃν ἀπετύφλωσεν ὁ πενθερός του, καὶ ἐμπεδώσας αὐτὸν τὸν ἐκρήμνισεν ἐκ τῆς στήλης τῆς εἰς τὸ Ἴπποδρόμιον εὐρισκομένης.

Ἡ κατάκτησις αὕτη οὐδένα ἐπέβαλε φόβον εἰς τοὺς Ἀνατολικούς λαοὺς, ἀλλ' ἀπεναντίας ἐπειδὴ ἦσαν ἐπιχειρηματικοί, καὶ αἰέποτε (α) ἐν τῇ δυστυχίᾳ αὐτῶν ἐκραταιώθησαν, ἐφεύρον ἐν ἀκαρεῖ τὸ μέρος τῆς ἀντισταθμίσεως τῆς κατακτῆσεως ταύτης· καὶ λοιπὸν ἂν καὶ ἠττημένοι, ἂν καὶ πτωχεύσαντες, ἕνεκα τῶν βανδαλικῶν τῶν σταυροφόρων πράξεων, ἂν καὶ ἐθεωροῦντο παρ' αὐτῶν ὡς δοῦλοι, οἱ μὲν ἐν τοῖς κράτεσι τῶν κατακτητῶν μείναντες ἔσφαζον καθ' ἐκάστην τοὺς σταυροφόρους· ἐχλεύαζον, ἀπεστρέφοντο, καὶ ἠθέτουσαν τοὺς φεουδαλικούς νόμους οὐστίνως εἰσήγαγον· οἱ δὲ λαβόντες τὰ ὄπλα, ἄλλοι μὲν αὐτῶν ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐγείρουσι τὸ Βασίλειον τῆς Τραπεζοῦντος· ἄλλοι ὑπὸ τοῦ Μιχαήλ τοῦ Κομνηνοῦ δουκὸς τῆς Ἐπιδαμνου (Δυρράχίου) ἐκτείνουσι τὸ μικρὸν τοῦτο κράτος τῶν πρὸς τὴν Ἡπειρον, συμπαραλαβόντες τὴν Ἄρταν μέρος τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Αἰτωλίας ὅλης μέχρι Ναυπάκτου καὶ τῆς Κερκύρας, ἰδρύσαντες νέον Κράτος, ὑπερ ὠνόμασαν Βασίλειον Ἡπέρου καὶ Θεσσαλίας· μετ' οὐ πολὺ δὲ αἰχμαλωτίσαντες τὸν Γοδοφρέδον Βιλαρδουτνον καὶ 100 ἱππότες, τὸν μὲν πρῶτον ἐσταύρωσαν τοὺς δὲ λοιποὺς ἐφυλάκισαν, (1216) ἀκολούθως μετὰ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Κομνηνοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μιχαήλ, ἀποβαλλόντες τὸν υἱὸν

(α) Gibbon καὶ Cantù.

τοῦ Βονιφατίου, κυριεύουσι τὴν Θεσσαλονίκην ἄπασαν, πρωτεύουσιν τοῦ Λατινικοῦ Βασιλείου (1222) τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θράκην μέχρι Ἀνδριανουπόλεως, καὶ τὸν ἀναγορεύουσιν Αὐτοκράτορα (α). Ἄλλοι ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως διαφυλάττουσι τὴν Βιθυνίαν, Φρυγίαν, Μησίαν, Ἰωνίαν καὶ Λυδίαν, νικήσαντες δὲ τὸν Σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου ἐσχημάτισαν καθέδραν τοῦ νέου Βασιλείου τὴν Νίκαιαν (1206) καὶ ἐν βραχυλογίᾳ, εἴτε διὰ τῆς μετοικίσεως καὶ ἰδρύσεως νέων Βασιλείων· εἴτε διὰ ἀλλεπαλλήλων νικῶν· εἴτε διὰ τῶν ἐν τῷ Βυζαντίῳ καὶ περιχώρῳ αὐτοῦ σφαγῶν· εἴτε διὰ τῆς ἀθετήσεως τῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν φεουδαλικῶν νόμων ἐπιβληθεισῶν αὐτοῖς ὑποχρεώσεων (β) ἀπεδείκνυον τέσσαρα

(α) Διατριβὴ τοῦ διασχήμου νομισματολόγου Παύλου Λάμπρου ἐπὶ τινος ἀνεκδότου νομίσματος Μιχαὴλ Α΄. δεσπότη τοῦ τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας. — Πανδῶρα φυλλάδιον ΡΒ΄.

(β) Ἐπειδὴ ἀνεφέραμεν περὶ τῶν ὑπὸ τῶν σταυροφόρων εἰσαχθέντων φεουδαλικῶν νόμων, ἃς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ εἰπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ αὐτῶν, καθ' ὅσον μόνον ἀφροῶσι τὴν δουλείαν τῶν ἀνατολικῶν λαῶν.

Κυριευθεῖσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μετ' οὐ πολὺ καὶ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, τόσον ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Βαλδουῖνος, καθὼς καὶ ὁ ἐν Πελοποννήσῳ Βιλλαρδουῖνος εἰσῆξαν τοὺς φεουδαλικούς τῆς Δύσεως νόμους, καλουμένους Ἀ σ ί ζ α ἢ Κ ὠ δ η ξ τ ῆ ς Ρ ὠ μ α ν ί α ς.

Οἱ νόμοι οὗτοι, προτιθέμενοι τὴν ἀπόλυτον δεσποτίαν τῶν εὐγενῶν, καὶ τὴν ἄνευ ὄρων ὑποτελειότητα τῶν δούλων, ἦσαν τὸ ἀναισχυντότερον ἐπιπόνημα τοῦ ἐν τῇ Δύσει, φεουδαλικῶν πνεύματος.

Κατὰ τοὺς νόμους τούτους ὀνομάζοντο χωριᾶται, ἀγροῖκοι ἢ ὑποχέριοι οἱ ἐργαζόμενοι, τιμαριῶται δὲ οἱ ὡς κτηνῶν τρεφόμενοι ἐκ τῶν ἰδρώτων τῶν ἐργαζομένων, καὶ τοιαύτην ἡξίουσαν δεσποτίαν οἱ Κύριοι οὗτοι ἐπὶ τῶν ὑποχειρίων, ὥστε εἰάν ἐλεγον εἰς τὸν χωριᾶτην σὲ προστάζω νὰ κάμῃς τοῦτο, ὁ δυστυχὴς ἐκεῖνος ὄφειλε νὰ ὑπακούσῃ ἐπὶ ποινῇ πληρωμῆς ἑκατὸν ὑπερπέρων.

Ἄλλ' ὡς νὰ μὴν ἦρηκ ἡ ἀξίωσις αὕτη τῶν τιμαριωτῶν ὑπεχρέουν

α. ὅτι ἔζων, ἵνα ἐκδικηθῶσιν, ὡς ἐξεδικήθησαν μετ' οὐ πολὺ, καὶ ἀπεκατέστησαν τὴν παρὰ τῶν δυτικῶν καλουμένην λαμπρὰν ταύτην νίκην ἀσήμαντον, καὶ ἐφήμερον — β. ὅτι οἱ ἑλληνικοὶ λαοὶ διακαίμενοι ὑπὸ δου-

---

τοὺς ὑποχειρίους νὰ ὀρκίζονται ὑποτελειότητα καὶ δουλείαν, οἱ δὲ τιμαριῶται θέτοντες τὴν χειρὰ των ἐπὶ τῶν ὀρκιζομένων δυστυχῶν ἐκείνων, ἐδέχοντο τὴν ὑποτελειότητά των, καὶ μετὰ ταῦτα τοῖς ἔθετον πῖλον, χειρίδα, ἢ ἄλλο τῆς δουλείας σημεῖον.

Ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως, καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν νόμων τούτων ἕκαστος βλέπει, ὅτι ὁ ἐπιβληθεὶς Κώδικς δὲν ἐσυμβιβάζετο μετὰ τοῦ φύσει ἐλευθέρου πνεύματος τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν, καὶ ἐπομένως ἂν καὶ πολλάκις τοὺς ὑπεχρέων εἴτε ἐπὶ ποινῇ προστίμου, εἴτε δι' ἄλλων καταπιέσεων, ἄλλοι μὲν αὐτῶν μετ' εὐχαριστήσεως ἐπλήρουν τὰ πρόστιμα, ἄλλοι ὑπετάσσοντο πρὸς ὀλίγον εἰς τὴν βίαν, ἐν γένει ἕμως ἅπαντες ἐμίσην τοὺς νόμους, καὶ τοὺς ἀξιόχους, καὶ ἐνῶ ἐκαιροφυλάκτου ν' ἀποσειῶσι τοῦ τραχήλου των τὸν ἀναιδῆ καὶ ἀντιχριστιανικὸν τοῦτον ζυγόν, ἅπαντες ἠθέτουσαν τοὺς ὄρκους των, ὥστε οἱ Λατῖνοι ἔλεγον Graeca fides mala fides.

Πλὴν ὅσον ἀλλόκοτοι ἦσαν οἱ νόμοι οὗτοι, ὅσον ἀναίσχυντοι αἱ τῶν τιμαριωτῶν ἀξιώσεις, ἄλλο τόσον μωρὰ καὶ περιφρονητικὰ τὰ ἐπίθετα, ἅτινα προσήπτων κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἕνεκα τῆς δῆθεν ὀλιγοπιστίας αὐτῶν.

Τρόντι, εἶχον οἱ κατακτώμενοι λαοὶ φυσικὸν δικαίωμα νὰ ἦναι ἐλεύθεροι; Ἐπετρέπετο εἰς οὐδένα νὰ τοὺς ὑποδουλώσῃ, καὶ διὰ τόσον ἀναισχύντου δουλείας; Συγκάτενευον οἱ ὑποδουλούμενοι εἰς τὴν ὑποδουλώσιν ταύτην; Καὶ ἐὰν συγκάτενευον, ἢ συγκατάθεσις των ἴσχυε νὰ ἀπαλλοτριωθῆ δικαίωμα μὴ ἀπαλλοτριούμενον;

Ἴδοὺ τὰ ζητήματα, ἅτινα ὀφείλουσαν νὰ ἐξεταχθῶσιν! Ἴδοὺ αἱ ἀρχαὶ, αἵτινες (ὡς ἐκ τῆς ἀπὸ κοινῶ παραδοχῆς αὐτῶν οὐσαι πλέον ἀξιώματα) ἐφαρμοζόμεναι εἰς τὴν διαγωγὴν τῶν πατέρων ἡμῶν, δεικνύουσι καταφανῶς, ὅτι καὶ εἰς αὐτὰς τὰς τραγικὰς τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐποχὰς, εἰς τὰς ἐποχὰς ἐκείνας, καὶ ἅς ἡ Δύσις ἐκυλίετο εἰς τὸν βίβρορον τοῦ φευδαλισμοῦ, τοῦ ὑποίου τὴν δύναμιν, ἵνα ἐλαττώσῃ παρῆλθον τόσοι αἰῶνες καὶ ἐγύθησαν τόσα αἵματα, οἱ Ἕλληνες εἰδείκνυν διὰ τῆς διαγωγῆς καὶ ἐπιπορίας των, ὅτι εἰς τὴν ψυχὴν των ἐνουπῆρμεν ἐνοστικτὸς ἢ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας, ἢ ἀκριβοστάτη γνῶσις τῆς σημασίας αὐτῆς, καὶ ὅτι τέλος οὔτε ἠδυνάθη, οὔτε δυνήθησεται τις νὰ εὔρῃ τὰ μέσα τῆς ἐκουσίᾳ των Ἑλλήνων ὑποδουλώσεως.

λείαν, συναισθάνονται συγχρόνως καὶ τὴν ἐλευθερίαν των, ἣν εἰς πᾶσαν ἀρμοδίαν περιστάσιν τὴν ἀρπάζουσιν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν τυράννων των, — γ'. ὅτι κυβερνώμενοι παρὰ συνετῆς καὶ ἀγαθῆς Κυβερνήσεως προοδεύουσι, μετὰ ταύτης δὲ συνενούμενοι, διὰ μεγίστης εὐκολίας νικῶσι καὶ Τούρκους, καὶ Λατίνους, καὶ πάντα ἐχθρὸν αὐτῶν, καὶ δ'. ὅτι οἱ Κυβερνῶντες αὐτοὺς δὲν δύνανται νὰ τοῖς ἐπιβάλλουσι νόμους μὴ συμφωνοῦντας μὲ τὴν δικαιοσύνην, μὲ τὰ ἀληθῆ τῆς πατρίδος των συμφέροντα, καὶ τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν των (α).

Παραλείπομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ἐξέτασιν τῶν λόγων, εἴτινες ὑπεχρέωσαν τοὺς Κωνσταντῖνον τὸν Μέγαν—τὸν Θεοδοσίον—τὸν Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν καὶ ἄλλους Βυζαντινοὺς Ἀυτοκράτορας, νὰ θέσωσι νόμους καταργούντας τὴν δουλείαν, διότι τοῦτο ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν συσχετίζεται μὲ τὸ ἀντικείμενον τῆς παρούσης ἐπιχρῆς, δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ ἐκτυλίξωμεν εἰς τὰ στενὰ ὄρια μιᾶς σημειώσεως.

Ὅπως δὴ ποτε ἡμῶς, ἐξάγεται, ὅτι, ἐνῶ ἕνεκα τῆς πολιτικῆς τῶν Ἀυτοκρατόρων ἀρχῆς, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἠγωνίζετο ν' ἀποτινάξη τὸν ξενικὸν ἐσπερινὸν ζυγόν, ἀφ' ἑτέρου αἱ Ἑλληνικαὶ ὑμάδες, καθὼ λαὸς καὶ ἔθνος, ἀνταγωνίζομεθα πρὸς τὸ φεουδαλικὸν σύστημα, ἐπειρῶντο ν' ἀποσείσωσι τὸν ἕτερον δουλικὸν τῆς συνειδήσεως ζυγόν.

Συνειδήσις ἀφ' ἑνός, πολιτικὴ ἀνεξαρτησία καὶ ἐθνικότης ἀφ' ἑτέρου, ἰδοὺ οἱ δύο πόλοι ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐτρεχεν ἀγωνιζομένη ἡ ἑλληνικὴ διάνοια.

(α) Πρὸς ἀποδείξιν τοῦ ἐπιχειρήματος ἡμῶν τούτου, αναφέρομεν σπουδαίαν τινὰ περίσδον, τὴν ὑποῖαν ἀπαντῶμεν εἰς τὸν Ἰωάννην Κίνναμιν εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ Βιβλ. VI, ἔχουσαν οὕτως:

«Ὁ αὐτός ὁ Ἀυτοκράτωρ, καὶ ἔθος τι τῶν ἀτοπιωτάτων μικροῦ, καὶ εἰς κνήμην τελέσας δεῖσαν, ἐκ μέσου τῶν Ῥωμαίων ἐπόλεστο πολιτείας. Ὁ βασιλεὺς δὲ πρόρριζον ἀπὸ μέσης ἐξευπάκηναι τῆς πόλεως αὐτὸ βουλευθεὶς, γράμματα τὴν ἐλευθερίαν, οἷον φύσει τὸ ἐλεύθερον ἐπεψήφιστο. Ἐλευθέρων γὰρ ἄρχειν Ῥωμαίων (Ἑλλήνων) οὐ μόνον ἀνδραπόδων αὐτὸς ἤθελεν.»

Ἡ περίσδος αὕτη, πιστεύομεν ἀδισταχῶς, ὅτι ἀποδεικνύει τὴν τάσιν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν πολιτικὴν τε καὶ ἀτομικὴν τῶν συκοφαντουμένων

Μολονότι δὲ ἡ σταυροφορικὴ αὐτὴ κατάκτησις διήρ-
κεσε μόλις ἡμῶν αἰῶνα, οὐχ' ἤττον ὅμως μέγαν ἐπέφε-
ρε κτύπον κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰς τὴν οικονομι-
κὴν, ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν αὐτοῦ κατάστασιν· διότι οἱ
Ἅγιοι οὗτοι πατέρες διὰ τῶν, ἐν καιρῷ τῆς ἐφόδου, καὶ
ἀπάσης τῆς διαρκείας τῆς διαμνηστικῆς αὐτῶν, ληστειῶν,
κλοπῶν, καὶ ὑπερβόλων φόρων, ἐπτώχευον εἰς τὸν ὑπερ-
τατον βαθμὸν τὰς Ἐκκλησίας καὶ τὸν λαόν· διότι διὰ
τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων των ἐκιδόηλευσαν
τὸ φύσει ἀρχαίτυπον ἦθος τῶν Ἑλλήνων· διότι ἐκ τῆς
δεσποτείας αὐτῶν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξῆψαν ἐπὶ το-
σοῦτον τὰ μίση τῶν πολιτῶν, ὥστε ἤθελον προτιμῆσαι
χιλίας ἄλλας σωματικὰς δουλείας, ἢ τὴν δουλείαν τοῦ
πνεύματος καὶ τῆς θρησκείας των· διότι, ἐνεκα τῆς δια-
γωγῆς τῶν σταυροφόρων διεσπάσθη ἡ ἀπολύτως ἀναγ-
καία ἔνωσις, ἵνα ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Τούρκων (α), τέ-
λος διότι κυβερνώσης παραλελυμένης, τυραννικῆς, καὶ
κακοῦθου Κυβερνήσεως, καὶ ἡ κοινωνία παρελύετο, καὶ
ἠτοιμάζετο νὰ δεχθῆ τὴν δουλείαν τοῦ τυχόντος ἰσχυ-
ροτέρου.

Ἐνῶ λοιπὸν οἱ σταυροφορικὴ δεσποτεία μόλις ἔθεσε
τὸν πόδα τῆς ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων, διὰ τῆς τῶν ἰθα-

τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πατέρων μας· διότι εἴαν ἦναι ἀλήθεια, ὅτι οἱ ἐλευθε-
ροι νόμοι εἰσὶ πρὸς εὐθὺ γεωμετρικὸν λόγον τοῦ ἐλευτέρου πνεύματος τῶν
πολιτῶν, ὑπὲρ ὧν οἱ νόμοι τίθενται, κατ' ἀναγκαῖον συμπέρασμα, οἱ Ἑλ-
ληνες οὔτε εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην τῶν Κομνηνῶν, οὔτε εἰς τὴν πρὸ
αὐτῶν αὐτοκρατόρων, οὔτε μεταγενεστέρως, οὔτε οὐδέποτε ὑπέφερον τὴν
πολιτικὴν, τὴν ἀτομικὴν, ἢ τὴν τοῦ πνεύματος δουλείαν.

(α) A' cette époque la reunion des Grecs et des Latins aurait
pu porter les derniers coups a la domination Mussulmane ; Mais
les Francs ne pur at jamais se deponiller de leurs prevantions
contre les Grecs (Revue des Croisades Cha-

γενῶν ἀντιδράσεως διέκειτο εἰς ἐπισφαλῆ θέσιν, ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὁ μέγας ἀνὴρ Λάσκαρις καὶ οἱ διάδοχοί του ἐνίκων τοὺς ἐν Ἀσίᾳ θρασυθέντας Τούρκους (α) καὶ τοὺς ἐπεριόριζον εἰς τὰ ὄρη· ὁ δὲ διάδοχός του Ἰωάννης ὁ Βατάσης, ἀνὴρ στρατηγικὸς καὶ γενναῖος, ἐπολιώρησε τρεῖς τὴν Κωνσταντινούπολιν. καὶ τρεῖς ἐνίκησε τοὺς Λατίνους.

Τοιουτοτρόπως ἐσήπετο καὶ ὀπισθοδρόμει ἡ σταυροφορικὴ κατάκτησις, ἡ δὲ ἐν Νικαίᾳ Ἑλληνικὴ Βασιλεία ἤνθιζε καὶ ἐκραταιοῦτο, ὥστε κατὰ τὰ 1261, ὁ στρατηγὸς Μηχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, Ἀλέξιος ὁ Στρατηγόπουλος, ὀδηγούμενος ὑπὸ τινος πολίτου εἰσῆλθεν νύκτωρ μετὰ τῶν 800 αὐτοῦ στρατιωτῶν διὰ τινος μυστικῆς ὁδοῦ ἐντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ἐκυρίευσεν· ὁ δὲ πτωχὸς (β) καὶ πεφρονημένος παρὰ τοῦ

(α) Ἀπόδειξιν τῆς βαρβαρότητος τῶν Τούρκων παρέχει ἡ ἐπομένη ἐπιστολὴ ἣν ἀπηύθυνεν ὁ Βιθάρς εἰς τὸν Κόμνητα τῆς Ἀντιοχείας, ἐξιστορῶν τὴν ἄλωσιν αὐτῆς· «οἱ ἀποκλεισμένοι ἀσπλάγγως ἐθανατοῦντο. . . » Ἐὰν ἔδλεπες τοὺς ἵππούς σου καταπατούμενους ἐκ τῶν ἵππων τῶν νικητῶν τὰς περιοχάς σου λαφυραγωγούμενας, τὰ πλούτη σου ζυγίζουμενα πρὸς διανομὴν μὲ τὸ στατέριον, τὰς γυναῖκας εἰς τὴν δημοπρασίαν. Ἐὰν ἔδλεπες τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ τὸν σταυρὸν καταπατούμενα· ἢ τὰ φύλλα τοῦ Εὐαγγελίου ριπτόμενα εἰς τὸν αἶρα, τοὺς τάφους τῶν Πατριαρχῶν βιβηλωμένους. Ἐὰν ἔδλεπες τοὺς ἐχθρούς σου Τούρκους ἢ νὰ σφάζωσιν ἀνιλεῶς τοὺς μοναχοὺς, τοὺς ἱερεῖς, τοὺς διακόνους ἐπὶ τῶν θυσιαστηρίων. Ἐὰν ἔδλεπες τὰ παλάτια σου βορὰν τῶν φλογῶν, ἢ τὰς Ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κατεδαφιζομένας, ἤθελες φωνάζει ὅτι ἐπεθύμεις μᾶλλον νὰ σὲ κατακύσῃ ὁ Οὐρανός. (GIBBON.)

(β) Ὁ Βηλδουῖνος προτοῦ ἠττηθῆ παρὰ τοῦ Στρατηγοπούλου εἰς τοιαύτην πενίαν εἶχε καταντήσει, ὥστε ἀφοῦ ἐξηκένωσε τὸ Αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον ἐξ ὧν ἀκόμη περιεῖχε ἱερῶν λειψάνων· ἀφοῦ ἐπικύφεν εἰς τὴν Γαλλίαν μέγα μέρος τοῦ τιμίου Σταυροῦ, τὴν ἐσθῆτα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν σιδηρὰν λόγχην τὸν σπόγγον, καὶ ἕτερα τοῦ ἁγίου πάθους ὄργανα· πωλεῖ πρὸς τὸν Βασιλέα τῶν Γάλλων τὴν Κομπιένη

λαοῦ Βαλδουῖνος ὁ Β΄. φεύγει ὡς δραπέτης μετὰ τῶν λοιπῶν Λατίνων πυρπολούντων τὴν πόλιν, καὶ σφαζόντων τοὺς πολίτας.

Ὅση ἦτον ἡ χαρὰ τῶν Ἑλλήνων ἐγερθέντων τὴν πρωίαν ἐλευθέρων, τοσοῦτος καὶ ὁ θαυμασμὸς τοῦ ἐν Νικαίᾳ διατελοῦντος Μιχαῆλ τοῦ Παλαιολόγου, ὅστις τὸ ἀδύνατον τῆς ἐπιτυχίας βλέπων, κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἐπίστευε· βεβαιωθείς ὅμως ἐκ τῶν ἀποσταλέντων αὐτῷ τροπαίων, ἐπλήσθη χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης, καὶ στραφεὶς εἰς τὸν λαὸν εἶπε τοὺς ἐφεξῆς συγκινητικoὺς λόγους· «Εἰς ἄλλον καιρὸν, εἰς καιρὸν μεμακρυσμένον ἢ Βυζαντινῆ - Αὐτοκρατορία ἐξετείνεται ἀπὸ τοῦ ἀδριατικοῦ κόλπου μέχρι τῶν μεθορίων τῆς Αἰθιοπίας· ἀφοῦ ἀπωλέσαμεν τὰς ἐπαρχίας ταύτας, ἡ πρωτεύουσα κατεκτήθη ὑπὸ τῶν βαρβάρων τῆς Δύσεως· ἡμεῖς δὲ ἔν καὶ ἰδρύσαμεν εἰς τὴν Ἀσίαν Βασιλεῖον ἀνθηρὸν, ἡμεῖθα ἐντοσοῦτω φυγᾶδες, καὶ ὅταν μᾶς ἠρώτουν ποῖα εἶναι ἡ πατρίς ἡμῶν, στενάζοντες, τοῖς ἐδεικνύομεν ὡς διαμονὴν τὴν γῆν, καὶ ὡς ἐπικράτειαν τὸν Οὐρανόν. Τέλος ἡ Θεία πρόνοια ἠυλόγησε τὰ ὅπλα ἡμῶν, καὶ δι' αὐτῶν ἡμεῖς κατέχομεν τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν ἔδραν τοῦ Βασιλείου καὶ τῆς Ὁρησκείας ἡμῶν· διὰ τῆς δυνάμεως καὶ συμπνοίας ἀπεκτήσαμεν τὸ πολυτιμώτατον τοῦτο κτῆμα, ὅπερ εἶναι ἡμέτερον, καὶ πρόδρομος, προσδὲ καὶ ἐρχέγγυον νέων νικῶν».

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ Μιχαῆλ ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ λαὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία μετὰ πλείστης

του πρὸς ἀπότισιν τῶν ὑπερόγκων χρεῶν του· πωλεῖ τὰ σκεύη του· ἀπαλλοτριεῖ τὰ ἀναγκαιότερα τῶν ἀνακτόρων ἐπιπλα, πλὴν εἰς μάτην· ῥί κίνδυνοι τῆς μοναρχίας πανταχόθεν καὶ ἀδιακόπως πολλαπλασιάζονται.

(Ζαμπέλιος Προλεγόμενα σελ 480.)

...αγαλλιασεως και τελετων τον εδεχθησα. απαν-
τες κληρικοι τε και λαϊκοι, πλουσιοι και πენητες, ανδρες
και γυναϊκες οι μεν εδεοντο υπερ της ζωης του Αυτο-
κρατορος, οι δε εζητοκραυγουν χυνοντες κατανυξεως δα-
κρυα, εξαιρουμενου του Θεοδωρου του Τορβικη (α), διο-
τι εις την ελευσιν του Ελληνος Αυτοκρατορος ηλπιζον
την ανεγερσιν του εθνους, και την ανακτησιν της πα-
λαιας δοξης του.

Αλλ' οϊμοι η χαρα αυτη ητον η πρωτη και η τελευ-
ταια, τα δακρυα χαρας, ατινα ο πολυπαθης εκεινος λαος
εχουσε κατ' εκεινην την ημεραν, ησαν προδρομος πικρων
και πολυαιωνιων δακρυων, δακρυων των οποιων το τε-
λος προσεγγιζει μετα εξ ολοκληρους αιωνας.

Λεγομεν δε τουτο ανευ υπερβολης· η μυθιστορικης
φαντασιας, διοτι η προφητεια Θεοδωρου του Τορβικη ηρ-
χισε να τεθη εις ενεργειαν παρα των Τουρκων, αμεσως
μετα την αναχωρησιν του Παλαιολογου εκ της Ασιας,
διητι κατα την διαδοχικην ασθενειαν των Κυβερνωντων την
Ελλαδα, ο megas ουτος νικητης των Τουρκων Παλαιο-
λογος, ο megas ουτος πολιτικος, ο εξιδιασμενης δραστη-
ριότητος ανηρ, νομισας, οτι κυριευσας την Κωνσταντι-
νούπολιν τα παντα ετελεσθησαν, και ουδεν άλλο ειχε να
πραξη, μεταβαλλεται εις αδρανη και τυραννον, παρα-

(α) Εν μεσω της χαρας ταυτης του λαου, μονος ο Θεοδωρος Τορβι-
κης, ανηρ προβεβηκως την ηλικιαν, ειδημων των πραγμάτων, και αγα-
πων περιπαθως το εθνος· μονος, λεγομεν, αυτος εβριπτε πικρα δακρυα.
Ερωτηθεις δε παρα τινος διατι εκλαιεν, ενω απας ο λαος εχαίρετο αδιοτι,
παπίντησεν, μέχρι του νυν οι Ηρωες ουτοι ευρισκόμενοι εις την
»Ασιαν επερίωριζον την θρασύτητα, και τον βαρβαρισμόν των Τουρκων·
ηώρα, δε οτε ηλθον, ουτοι μὲν θέλουσι γίνει αδρανεϊς, οι δε Τουρκοι
ηθελουν προδεύσει και κατακτήσει τον τόπον μας· τελειώσας δε τος
λόγους τούτους απεβίωσε. (Σπανδουκίνος.)

βλέπει και παραμελεί την πολιτικήν του κράτους του θέ-
σιν, αδιαφορεί περί τῆς ἀνατροφῆς και ἀνδρίσεως του
λαοῦ, ἀφίνει εἰς τοὺς κόλπους του Βυζαντίου τοὺς ἀσ-
πόνδους του ἔθνους ἐχθροὺς Γενουηνοὺς και λοιποὺς
φράγκους (α) προσκαλεῖ κατ' αὐτοῦ διὰ τῆς ἀπαισίου δια-
γωγῆς του τὴν ὄργην τῆς Ἐκκλησίας και του λαοῦ, και
περιορίσθη νὰ προσκυνῇ τὸν πόδα του Πάπα, νὰ ὑποτάσ-
σῃ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς αὐτὸν, και νὰ ἐπαιτῇ βοήθειαν
παρὰ τῆς Δύσεως.

Τοιοῦτος ἐχρημάτισεν ὁ πρῶτος Αὐτοκράτωρ τῶν
Παλαιολόγων, ὅστις ἐγκαινίασε τὴν πολιτικήν του, φο-
νεύσας τὸν συνηγεμόνα αὐτοῦ και υἱὸν του εὐεργέτου
του Βατάση, ἵνα βασιλεύσῃ μόνος, και τοιαύτην πολιτι-
κὴν ἠκολούθησαν και οἱ διάδοχοί του, ἧτις ἐχρημάτισεν
ἡ πρώτη και κυρία αἰτία τῆς τε προόδου και ἀκμῆς τῆς
Τουρκίας, τῆς πτώσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας,
και τῆς δουλείας του ἔθνους ἅπαντος.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἱστορία αὐτοῦ, και ἐν γένει τῶν Αὐτο-
κρατόρων Παλαιολόγων, συντείνει τὰ μέγιστα ἵνα δεί-
ξῃ ποῖα τὰ ἀποτελέσματα ἀθλίας Κυβερνήσεως, ποῖος ὁ
καρπὸς τῶν ὑπούλων και δολίων πολιτικῶν, ἃς μᾶς ἐπι-
τραπῇ νὰ τὴν μνημονεύσωμεν ἀκριβῶς, δεικνύοντες συ-
νάμα ποῖα και ἡ πολιτικὴ τῶν Τούρκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἀκμὴ τῆς Τουρκίας, και παρακμὴ τῆς Βυ- ζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Μόλις ὁ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος μετεβίβασε τὸν θρό-
νον του εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἤρχισαν ἀμέσως οἱ ἡγε-

(α) Gibbon.

μόνες Τουρκοὶ καὶ Ἕλληνες νὰ διαγράφωσιν ἀντίθετον πορείαν, καθότι οἱ μὲν Τουρκοὶ ἐθυσίαζον τὴν φιλοδοξίαν των — ἡγάπων καὶ ἐνεθουσίαζον τὸν λαόν, εἰς τοῦ ὑπορίου τοὺς βραχίονας ἐβλεπον τὴν δύναμιν των — ἐνῆργουν συμφώνως τῶν ἀμοιβαίων κλίσεων, καὶ ἐσέβοντο τοὺς νόμους τῆς θρησκείας των, ἦν ὡς μέσον τῆς στρατιωτικῆς προόδου των ἔχοντες, κατέκτων καὶ ἐπέβαλον τὴν θέλησίν των εἰς τοὺς πολεμίους των. — Οἱ δὲ Ἕλληνες, ἕνεκα τῆς ματαιοδοξίας των, ἐχωρίζοντο καὶ διετέλουν εἰς διηνεκῆ πάλην, ἐμίσουν τὸν λαόν καὶ ἐμισοῦντο παρ' αὐτοῦ, διότι ἀπέναντι τῆς θελήσεώς του προσέτρεχον εἰς τοὺς δυτικούς, πρὸς οὓς ὑπέταττον σκανδαλωδῶς ἐχυτοὺς, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν παρεισήγαγον τὴν διχόνοιαν, τὰ μίστη, τὸν κομματισμὸν, τὰ πάθη ἐν τῇ κοινωνίᾳ, καὶ τριουτοτρόπως παρέλυσον τὰς βάσεις αὐτῆς, ὥστε μὴ ὑπερασπιζομένης τῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ ὑπερασπιστοῦ αὐτῆς, τοῦ λαοῦ, καθ' ἐκάστην παρήκμαζεν, ἕως οὔτου ἔπεσε, συμπαρασύρασα καὶ τὸ ἔθνος ὀλόκληρον.

Τῶντι, ἀναχωρήσαντος τοῦ Αὐτοκράτορος ἐκ τῆς Ἀσίας, οἱ ἐν αὐτῇ τέσσαρες στρατηγοὶ Τουρκοὶ βλέποντες ὅτι διηρημένοι ὄντες εἰς μικρὰ σωματεῖα δὲν ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσιν τι κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ἐθυσίασαν τὰ ἀτομικά των συμφέροντα καὶ δόξαν, καὶ ἐξελέξαντο ὡς γενικὸν στρατηγὸν καὶ ἡγεμόνα αὐτῶν τὸν διάσημον ἄνδρα Ὀτμάνον, ἢ Ὀθωμανὸν ὀνομαζόμενον, πλήρη θάρρους, ἀνδρείας, καὶ στρατηγικοῦ νοῦς, ὅστις ἀμέσως ἐκυρίευσε τὰς πόλεις τῆς Ἀνατολῆς, ἃς παρήτησεν ὁ Μιχαήλ.

Ὁ Μιχαήλ δὲ, ἐκ τῆς φιλοδοξίας του ὠρμώμενος, ἐτύφλωσε τὸν συνηγεμόνα αὐτοῦ Ἰωάννην Λάσκαριν, ἵνα κηρυχθῆ, ὡς ἐκπρύχθη ἀπόλυτος Αὐτοκράτωρ, ὅπερ ἐγέν-

νησε τὸ μῖσος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ ἐναντίον του· καὶ λοιπὸν ὁ μὲν Πατριάρχης τὸν ἀφώριζε, καὶ παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος ἐξωρίζετο, ὁ δὲ λαὸς τὸν ἐμίσει, ἐβδελύττετο καὶ ἐπαναστάτει, ὅν ὁ Αὐτοκράτωρ πρὸς ἐκδικησιν, τὸν ἐδολοφόνει, τὸν κατέσφαζε, καὶ τῷ ἐπέβαλε φρικτὰ μαρτύρια (α).

Βλέπων ὁμοίως ὁ Αὐτοκράτωρ, ὅτι ὁ κατ' αὐτοῦ ἐρεθισμὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ ἔφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω, ἐπειράτο διὰ τῆς ὑπουλότητος νὰ προσελκύσῃ τὴν εὐνοίαν αὐτῶν, καὶ νὰ συμφιλιωθῇ· παρεκάλει λοιπὸν αὐτοὺς γονυπετῶς ἐπ' Ἐκκλησίας, ἵνα τὸν συγχωρήσωσι, πλὴν ἀμφότεροι ἀδυσώπητοι ὄντες ἔμενον ἄκαμπτοι, ὥστε εὐρισκόμενος ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος εἰς διηνεκῆ πόλεμον μὲ τὸν λαὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν — Ἀκούων ὅτι ὁ Πάπας Κλήμης Δ' τῇ προτροπῇ τοῦ Βηλδουίνου τοῦ Β' ἐκήρυττε κατ' αὐτοῦ σταυροφορίαν, τὰς μὲν προόδους τοῦ Ὀτμάνου παρέβλεπε, ἀπέναντι δὲ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἔπεμψε πρέσβεις εἰς τὴν ἐν Λυὸν Σύνοδον (1294) οἵτινες παρεδέχθησαν τὴν εἰς τὸ σύμβολον προσθήκην «καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον» καὶ συνάμα δὲ ὑπέταξαν τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸν Πάπαν (β).

Ὁ λαὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία, ἐνῶ προηγουμένως τὸν ἐμίσουν διὰ τὴν κατὰ τοῦ Λασκάρως πράξιν του, ἔτι περισσότερο ἐμίσησαν αὐτόν τε καὶ τὸν τότε Πατριάρχην, τὸν μὲν διότι ὑπεδούλωσε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ παρεδέχθη τὴν παραβίαν τοῦ συμβόλου· τὸν δὲ διότι, χάριν

(α) Σπανδουκῖνος καὶ Καντού.

(β) CANTU'. Ὁ Σπανδουκῖνος ὅμως λέγει, ὅτι μετέβη αὐτὸς οὗτος εἰς τὴν ἐν Λυὸν (Lyon) σύνοδον, ἵνα συμβιβάσῃ τὰς ἐκκλησιαστικὰς διαφραγὰς· ἀποθιάσης δὲ ματαίως τῆς ἀποπειρας, ἐπίστρεψε καὶ ἀπέβηκε.

τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, συνεμορφουτο μετὰ τὰς ἐνδόσεις ταύτας, ὅτε αὐτὸς οὗτος ὁ θεωρούμενος ὑπὸ τινῶν ἀνανδρὸς καὶ μηδαμινὸς λαὸς ἐγείρεται, στασιάζει, μετὰ καρτερίας ὑποφέρει τὸν θάνατον τοὺς φυλακισμοὺς τὴν ἐξορίαν, καὶ ἐπιτυγχάνει θαυμασίως τὸν σκοπὸν τῆς ἀντιπολιτεύσεως, τὴν παραλυσίαν τῆς αὐτοκρατορίας.

Μολονότι δὲ ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπὶ τοσοῦτο κατεπολέμησε τὴν θέλησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ, ἐπὶ τέλος ὅμως ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἀνάγκην, ἠρνήθη τὰς πρὸς τὴν Δύσιν ὑποσχέσεις του, καὶ ἱκανοποιήσας οὕτω τὸν λαὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἐσυμφιλιώθη μετ' αὐτῶν, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀπεβίωσεν.

Τοῦτον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἀνδρόνικος ὁ Β'. (1282)· ὅστις ἀφοῦ πρῶτον ἀπεπειθήθη νὰ δώσῃ εἰς τὸν βασιλικὸν νεκρὸν τὰς προσηκούσας τιμὰς, ἐξεθρόνισεν τὸν συγκατατεθέντα εἰς τὴν ἔνωσιν Πατριάρχην, καὶ ἀνηγόρευσε ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον Γεώργιον τὸν ἐκ Κύπρου.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος παραβλέψας νὰ ἀνεύρῃ τοὺς λόγους τῆς παραλυσίας τοῦ κράτους του· ἀδιαφορήσας περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ ἀνδρίσεως τοῦ λαοῦ· ὧν εἰσέτι ἀδύνατος, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων περιπετειῶν, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχε δυνάμεις, ἵνα ὑπερασπισθῇ τὸ κράτος του κατὰ διαφόρων κατακτητῶν, οἱ Γάλλοι, Ναυκροὶ, καὶ Νεαπολῖται ἐκυρίευσαν τὴν Κέρκυραν· οἱ Νεαπολῖται ἐκυρίευσαν τὴν Κεφαλληνίαν, Ἰθάκην, Λευκάδα καὶ Ζάκυνθον, πωλήσαντες αὐτὰς εἰς τινὰ Νεαπολίτην ὀνόματι Τόκκον· ἵνα δὲ πολεμήσῃ τοὺς Γότθους, Βουλγάρους, καὶ Σέρβους συνεμάχησε μετὰ τῶν ἀγριωτέρων καὶ αὐτῶν τῶν Τούρκων Καταλανῶν, οἵτινες ἀφοῦ ἐλήστευσαν καὶ ἐβασάνισαν τοὺς λαοὺς, ἔφθασαν εἰς τοσαύτην θρασύτητά,

ὥστε νὰ πολιορκήσωσι καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἐκ τῆς πολιτικῆς λοιπὸν αὐτοῦ, ἀντιθέτου ὅλως τῆς κοινῆς γνώμης, ἐπήγαζον τὰ πάθη, τὰ μίσει, οἱ θρησκευτικοὶ διαπληκτισμοὶ, ἡ χαλάρωσις παντὸς δεσμοῦ μεταξὺ τοῦ λαοῦ, τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐτοῦ, ἄτινα ἐπέφερον τὴν παραλυσίαν τῆς Κυβερνητικῆς μηχανῆς, ὡς οἱ μὲν Καταλανοὶ καὶ Γενοβέζοι, ἐὰν δὲν ἐδιχονόουν, ἤθελον κυριεύσει τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ δὲ Ὄτμάνος ἔκαμιν εἰς τὴν Ἀσίαν οὐ μικρὰς προόδους.

Ἐντοσοῦτω ἀπεβίωσεν ὁ Ὄτμάνος καὶ τὸν διεδέχθη ὁ ἀνεψίος του Ὁρχάνης, ἡλικίας 24 ἐτῶν, ὅστις, ὡς ἀληθῆς Τοῦρκος καὶ ὀπαδὸς τοῦ Κορανίου, ἐφόνευσεν τοὺς τρεῖς ἀδελφοὺς του, μετὰ δὲ ταῦτα διὰ τῆς πολιτικῆς του ἐκραταιώθη τόσον, ὥστε προσεκλήθη καὶ παρ' αὐτῶν τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῶν 75 ἐτῶν τῆς Βασιλείας του ὅτε μὲν συμμαχῶν, ὅτε δὲ πολεμῶν τοὺς τοῦ Βυζαντίου Αὐτοκράτορας, παρέστησε καὶ αὐτὸς μέγα πρόσωπον εἰς τὴν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας κατάλυσιν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ περίοδος αὕτη τῆς Μεσαιωνικῆς ἱστορίας ἀποδεικνύει καταφανῶς εἰς τε τοὺς Κυβερνῶντας καὶ εἰς τοὺς λαοὺς τέσσαρα μεγάλα γεγονότα.

α. τὸν Τουρκικὸν χαρακτήρα.

β. ὅτι οἱ Κυβερνῶντες πρέπει νὰ συμμορφῶνται καὶ ἀκολουθῶσι τὰ βήματα τῶν παρ' αὐτῶν Κυβερνουμένων λαῶν, ἄλλως πίπτουσιν.

γ. ὅτι οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, τὰ κόμματα ἢ ἀσυμφωνία, ἢ διηνεκὴς πάλη ἐπιφέρουν τὴν παραλυσίαν καὶ τὴν πτώσιν τῶν ἐθνῶν.

δ. ὅτι οἱ συκοφαντούμενοι Ἑλληνικοὶ λαοὶ δὲν ἦσαν

τόσον ἄνανδροι, καὶ μηδαμινοὶ, ὡς τοὺς ἀποκαλοῦν οἱ
Εὐρωπαῖοι, ἀλλὰ γενναῖοι, σταθεροὶ, καὶ ὑπερασπισταὶ
τῶν δικαιοματίων αὐτῶν.

Ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ, πρὸς ἀπόδειξιν τούτων, νὰ ἐμβα-
τεύσωμεν εἰς τὰ ἄδυτα τῆς μεσαιωνικῆς ταύτης ἱστορίας,
ἣτις ἂν καὶ σκοτεινὴ, ἂν καὶ κατὰ τὸν Ζαμπέλιον «εἶναι
»ἄρος παμμέγεθες, χωρίζον ταυτοχρόνως καὶ συνάπτων
»δύο κόσμους, ἔνθεν τὴν Δύσιν, ἐκεῖθεν τὴν Ἀνατολήν,
»ἐκφεύγει τὸ μέτρον τῆς ἐπιστήμης. Μετεωριζόμενον
»δὲ εἰς χώρας ὑπερνεφέλους, ὅπου βλέμμα ἀνθρώπινον
»ἀκόμη δὲν ἔφθασε, περιστρέφει τὰς αἰωνίους αὐτοῦ
»κορυφὰς μὲ σκιάν, μὲ βροντὴν, μὲ κεραυνούς θρη-
»σκείας»· οὐχ ἦττον ὅμως καθαρῶς ἀποδεικνύει τὸ ἐπι-
χείρημα ἡμῶν.

Ἀνδρόνικος ὁ πρεσβύτερος, ὁ καὶ σύγχρονος τοῦ Ὁρ-
χάνου, ἔσχε πολλοὺς υἱοὺς, ἅπαντας διαπληκτιζομένους
καὶ ἀλληλομαχοῦντας, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Μι-
χαήλ, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεβασίλευσεν ἐπὶ εἰκοσαετείαν.

Ὁ Μιχαήλ οὗτος εἶχε δύο υἱοὺς τὸν Μανουήλ καὶ Ἀν-
δρόνικον Γ'. ἀσελγῆ, χαρτοπαίκτην, πόρνον καὶ κακοή-
θη, ὅστις, ὡς ἐκ τούτων, μισηθεὶς παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ
Πάππου του, καὶ μὴ διδόντων αὐτῷ χρήματα, ἵνα ἐκ-
πληροῖ τὰς ἀναιδεῖς ἐπιθυμίας του, προσέτρεξεν εἰς τοὺς
ἐν Πέρᾳ Φράγκους τοκογλύφους, παρ' ὧν ἐδανείζετο
ἄδρᾳ ποσὰ δι' ὑπερόγκων τόκων.

Ὁ πατὴρ δὲν ἤθελε κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἀποτήσῃ
τὰ χρέη ταῦτα τοῦ υἱοῦ του, οἱ τοκογλύφοι ἐστενοχώ-
ρουν τὸν ὀφειλέτην, ὥστε ἐκ τούτου παρήγετο μεγίστη
δυσμένεια μεταξὺ Πάππου καὶ πατρὸς ἐξ ἑνὸς, καὶ Ἀν-
δρονίκου τοῦ νέου ἐκ τοῦ ἑτέρου.

Ὁ ἀναιδὴς οὗτος νέος, ἂν καὶ νυμφευμένος μετὰ τινος

ἐρχομίας καὶ ἀγαθῆς Γερμανίδος, ὀνόματι Εἰρήνης, εἶχεν ἀτίμους σχέσεις μετὰ τινος Κυρίας. Μαθὼν δὲ ὅτι νέος τις περιεφέρετο εἰς τὴν οἰκίαν τῆς, διέταξε καὶ τὸν ἐδολοφόνησαν.

Ὁ φονευθεὶς οὗτος ἦτον ὁ ἀδελφός του Μανουήλ· ὅπερ μαθὼν ὁ μὲν Πατὴρ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπεβίωσεν ἐκ τῆς θλίψεως, ὁ δὲ Πάππος τὸν ἐφυλάκισεν· ὅτε οἱ πιστωταὶ αὐτοῦ φράγχοι ἐρεθίσαντες τὸν λαὸν κατὰ τοῦ Βασιλέως ἐπανεστάτησε, ἀπεφυλάκισε τὸν Ἀνδρόνικον, ὅστις μετὰ 50 χιλιάδων ἀνδρῶν κινήθεις κατὰ τοῦ Πάππου του Ἀνδρόνικου τοῦ Πρεσβυτέρου τὸν ἐξεθρόνισε (1328) καὶ ἐκηρύχθη αὐτὸς Αὐτοκράτωρ (α).

Ἀφοῦ λοιπὸν ἔλαβε τὰς ἡνίας τοῦ Κράτους, ἂν καὶ τῇ ἀπαιτήσει τοῦ λαοῦ ἐκινήθη κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ ὡς τρόπαιον ἔφερε καιρίαν πληγὴν, κατὰ τὴν συνήθη πολιτικὴν ἀσθένειαν τῶν Αὐτοκρατόρων Παλαιολόγων, ἦτον εἰς διηνεκὴ πάλιν μετὰ τοῦ λαοῦ, ἐπομένως ἀδύνατος· ὥστε οἱ Τούρκοι καὶ Γενουήνσιοι συμμαχήσαντες προσέβαλον διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τὴν Κωνσταντινούπολιν, τοὺς ὁποίους ἐὰν δὲν ἐνίκη ὁ μέγας στρατηγὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, (1341) πρὸς ἑνὸς αἰῶνος ἤθελε κυριευθῆ ἡ Κωνσταντινούπολις παρὰ τῶν Τούρκων (β).

Ἡ νίκη ὅμως αὕτη πρὸς οὐδὲν ἀνεχαίτισεν οὔτε τὴν πρόδοτον τῆς Τουρκίας, οὔτε τὴν παρακμὴν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, καθ' ὅσον ἐνῶ ὁ Ὀτμάνος ἐμόρφωσε τὸ Κράτος του, καὶ ἐκυρίευσε τὴν Προῦσαν, ὁ δὲ Ὄρχάνης ἐνεθάρρυνε τοὺς λαοὺς του, καὶ μετ' αὐτῶν συνδεδόμενος κατέκτα τὴν Νίκαιαν· οἱ Βυζαντινοὶ Αὐτοκράτορες Ἰωάν-

(α) Μιχαὴλ Γρηγοράς, μεθ' ὧν συμφωνοῦν ἡ Gibbon καὶ Cantù.

(β) Σπανδοουκῆνος καὶ Cantù.

νης ὁ Καντακουζηνὸς καὶ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος ἀμοι-
βίως ἐπολεμοῦντο ἐπὶ εἰκοσαετίαν· ἀντέδραττον αἰείπο-
τε εἰς τὰς δικίας τῶν λαῶν ἀξιώσεις, ὥστε ἀφοῦ μετέ-
βαλλον τὴν κοινωνίαν αὐτὴν εἰς ποταμὸν πυριφλεγέθον-
τα, συνεμάχουν ὅτε μὲν μετὰ διαφόρων βαρβάρων, ὅτε
δὲ μετὰ τῶν Τούρκων, τοὺς ὁποίους προσεκάλεσα εἰς
τὴν Εὐρώπην καὶ ἐπετάχουν τὴν πτώσιν τοῦ θρόνου των
καὶ τὴν δουλείαν τοῦ ἔθνους.

Ὅποια ἀποτελέσματα ἐπέφερον ὁ μεταξὺ Καντακου-
ζηνοῦ καὶ Παλαιολόγου πόλεμος, θέλομεν τὰ δείξει μετ'
οὐ πολὺ, ἅτινα εἰσὶ παράδοξα, θλιβερά, καὶ διεγείροντα
φρίκην καὶ δάκρυα.

Παράδοξα μὲν, διότι ὁ μέγας οὗτος νικητὴς τῶν Τούρ-
κων Καντακουζηνὸς, ἀφοῦ διὰ τῶν ἀλληλομαχιῶν καὶ
τῆς κυβερνητικῆς παραλυσίας ἠφάνιζε τὸ ἔθνος ἅπαν,
τώρα μὲν συνῆπτεν ἀτίμους καὶ ἀνοσίους συμμαχίας καὶ
σχέσεις μὲ τὸν Ὁρχάνην· τώρα δὲ τὸν ἐπολέμει, ὥστε
γνωρίζων οὗτος ἐκ τοῦ πλησίον τὴν παραλυσίαν τῆς Αὐ-
τοκρατορίας ἀπεκαθίστατο θρασύτερος, ἀπαιτητικώτε-
ρος, καὶ ἐπέβαλε νόμον καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἄλλοτε νικη-
τὴν του.

Θλιβερά δὲ καὶ διεγείροντα φρίκην καὶ ἀγανάκτησιν,
διότι ἀφοῦ ὁ δυστυχὴς λαὸς ὀπισθοδρόμησε καὶ κατε-
στράφη ὑπὸ τῶν σταυροφόρων — ἀφοῦ ὡς καθήκόν του
ἐνόμιζε νὰ ἔχη κερβέρειον ὄμμα ἐπὶ τῆς ἐκ τῆς Δύσεως
καὶ ἀνάνδρου Αὐτοκρατορίας ἐπιβουλευομένης θρησκείας
του — ἀφοῦ πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς ὑπέφερε καρτερικῶς
ἐξορίας, δολοφονίας, φυλακισμοὺς καὶ κακώσεις, ὑπε-
χρεοῦτο διὰ τῆς βίας νὰ παρέχῃ τροφὴν ὅτε μὲν εἰς τὸν
Αὐτοκράτορα τοῦτον καὶ τοῖς στρατεύμασί του, ὅτε δὲ
νὰ ὑπερασπίζηται ἐαυτὸν πολιτικῶς καὶ θρησκευτικῶς

κατὰ τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς ἐχθρῶν του· καὶ ἐν συνόψει εὐρισκόμενος μεταξὺ Κυβερνήσεως ἐχθρικής, μεταξὺ δυτικῶν ἀξιώσεων, καὶ ἐν μέσῳ τῆς μεγίστης πενίας καὶ ἀπελπισίας, τῶρα μὲν ἐξεθρόνιζε τὸν Αὐτοκράτορα τοῦτον, ἄλλοτε ἐτύφλωνε ἐκεῖνον, καὶ ἐν τῇ ἀγανάκτῃσει του ἠτοίμαζε ἐν ἀγνοίᾳ τὸν τράχηλόν του νὰ δεχθῇ τὴν Τουρκικὴν τυραννίαν. Οἱ λόγοι μᾶς οὗτοι θέλουν ἴσως θεωρηθῆ ὑπὸ τινῶν ὡς ἐχθρικοὶ καὶ ἐμπαθεῖς κατὰ τῶν Παλαιολόγων, πλὴν ἰδοὺ ἡ ἀποδεικνύουσα αὐτοὺς ἱστορία.

Ἀποβιώσαντος τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ νέου, ἡ Γ. διεδέχθη τὸν θρόνον ὁ ἐννεαετής αὐτοῦ υἱὸς Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος.

Ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου τούτου ἡγεμόνος ἐγένετο ἡ Μήτηρ αὐτοῦ Ἄνη τῆς Σαβοΐας, δευτέρα σύζυγος τοῦ Ἀνδρονίκου, καὶ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός.

Ὁ Καντακουζηνός οὗτος, ἄνθρωπος πλουσιώτατος, εὐλικρινής, τίμιος, γενναῖος, φίλος πιστὸς τοῦ ἀποβιώσαντος Αὐτοκράτορος, καὶ μὲ ἀπόφασιν, ἵνα ἐπαναφέρῃ τὸ παραλελυμένον κράτος εἰς θέσιν ὅποσόν καλλιτέραν — ἀφοῦ δημοσίᾳ καὶ ἐπ' Ἐκκλησίας ἐκήρυξε τὸν Ἰωάννην ὡς ἀποκλειστικὸν διάδοχον τοῦ Θρόνου—ὄν καὶ ἡγάπα περιπαθῶς — ἐναυπήγησεν ἐξ ἰδίων του διάφορα πλοῖα, κατεύνασε διὰ τοῦ σεβασμοῦ τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ τὰ διάφορα κόμματα, καὶ ἐνίκα τοὺς Τούρκους (α).

Δυστυχῶς ὅμως ὁ Ἰταλὸς Ναύαρχος Ἀπόκαυκος, ἄνθρωπος διεστραμμένης ψυχῆς καὶ ἀληθῆριος· προσδὲ ὁ τότε Πατριάρχης, προσπαθοῦντες ὁ μὲν πρῶτος νὰ ἔχῃ ἀπόλυτον δεσποτεῖαν ἐπὶ τοῦ κράτους, ὁ δὲ ἀπόλυτον κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὑπερ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχωσιν, ἐπιτρόπου ὄντος τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἐπει-

(α) Gibbon Ch. LXIII.

ράθησαν νά διχοσπάσωσι τὴν μεταξὺ Ἄννης καὶ Καντακουζηνοῦ σύμπνοιαν· καὶ λοιπὸν ἐπέτυχον νά τὴν καταπέισωσιν, ὅτι ὁ Καντακουζηνὸς ἐπεβουλευέτο τὸ Θρόνον τοῦ Παλαιολόγου, καὶ ὅτι ἦτον ἐπίφοβος εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν, ἕνεκα τοῦ πλοῦτου του, ἣτις ἐνδίδουσα εἰς τὰς προτροπὰς ταύτας τὸν ἀπκλλάττει τῆς Ἐπιτροπείας, ἀπροσδοκῆτως δὲ δημεύει τὰ κτήματα αὐτοῦ, καὶ φυλακίζει τὴν οἰκογένειάν του.

Ὁ δυστυχὴς Καντακουζηνὸς ἐκπλαγείσ ἐκ τῶν συκοφαντιῶν τούτων καὶ τῆς δημεύσεως τῶν κτημάτων του, ἀπεράσισεν νά παρουσιασθῆ μετὰ θάρρους, καὶ νά αἰτήσῃ τὴν κατ' αὐτοῦ ἀπαιτουμένην ποινὴν, ἐὰν ἀληθῶς ἔπταιε· οἱ φίλοι του ὁμῶς γνωρίζοντες τὴν μοχθηρίαν τῶν ἐχθρῶν του τὸν ἀπέτρεψαν τριαχύτης ἐκουσίου καὶ ἀναποφεύκτου θυσίας ἐχυτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του, καὶ παρακινήσαντες αὐτὸν νά τεθῆ εἰς κατάστασιν ἀμύνης τὸν ἐκήρυξαν Αὐτοκράτορα.

Ἐντεῦθεν ἐπήγασεν ὁ μεταξὺ Καντακουζηνοῦ καὶ Παλαιολόγου πόλεμος, ὁ ἐπὶ εἰκοσσαετίαν διαρκέσας, ὅστις ἐπέφερε τὴν διαίρεσιν καὶ πενίαν τῶν λαῶν, τὴν προσέλευσιν τῶν Τούρκων, καὶ τὴν ἐσχάτην παραλυσίαν τοῦ Κράτους· διότι ἄλλοι μὲν συνεμάχουν μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἄλλοι δὲ μετὰ τοῦ Παλαιολόγου, καὶ τοιούτοτρόπως παρὰ τῆ πληγῆ τοῦ μεταξὺ Καντακουζηνοῦ καὶ Παλαιολόγου πολέμου, ἰδοὺ καὶ ἕτερα πληγῆ, ἡ τοῦ ἐμφύλιου, ἣτις ἀνεπλήρως τὴν γενικὴν καταστροφὴν, ὅπερ βλέπων ὁ Καντακουζηνὸς, ἀργὰ ναί, ἀλλὰ τέλος ἀνεγνώρισεν καὶ ἐκήρυξε πρὸς γνῶσιν τῶν Ἑλλήνων ἀπάντων τῶν γενεῶν «ὅτι ὁ μετὰ τῶν ξένων πόλεμος ὁμοιάζει τὴν ζέστην τοῦ θέρους, οὔσαν ὑποφερτὴν καὶ ἀναγκαίαν· οἱ δὲ ἐμφύλιοι ὁμοιάζουσι τὸν κακοῦθι πυρετὸν

ἢ οὐστις ταχέως μαράσκει καὶ καταναλίσκει τὰς ζωτικὰς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεις, ἕως ὅτου τὸν ρίπτει εἰς τὸν τάφον».

Τέλος ὁ Καντακουζηνὸς ὑπερίσχυσε, καὶ ἐκεῖνο ὄπερ δὲν προέθετο νὰ πράξῃ, χάριν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑπεραπίσεως τὸ ἐξετέλεσε ἀποβαλὼν τὸν Παλαιολόγον, καὶ κηρυχθεὶς ἀπόλυτος Αὐτοκράτωρ (α).

Ὁ πόλεμος οὗτος ὑπεχρέωσεν ἀμφοτέρους νὰ συνάψωσι διαφόρους συμμαχίας καὶ συγγενικὰς σχέσεις· καὶ ὁ μὲν Καντακουζηνὸς ἐνύμφευσεν τὸν υἱὸν τοῦ Ματθαίου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Βασιλέως τῆς Σερβίας, ὄσωντος αὐτῷ εἰς προῖκα τὴν Ἄλβανίαν ἄπασαν, ἐκ τῆς ὑποίας ὁ Καντακουζηνὸς ἀπέβηκε τοὺς Ἄλβανούς, καὶ μετοίκησεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰσάξας οὕτω εἰς τὰ σπλάγγνα τῆς Ἑλλάδος καιρίαν πληγὴν· καὶ τέλος συνεμάχησε μετὰ τῶν Ἐνετῶν· ὁ δὲ Παλαιολόγος συνεμάχησε μετὰ τῶν Γενουησίων, καὶ οὕτως ἀφοῦ ἐπλημμύρησαν τὰ μέρη ταῦτα ἄπειρα πλήθη στρατευμάτων Σερβικῶν, Ἐνετικῶν καὶ Γενουησίων καὶ ἐπολέμουν, ἀπεβιβάσθη καὶ ὁ Ὀρχάνης εἰς τὴν Καλλιόπολιν, ἀκολούθως ἐξεστρατεύσας κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦν καὶ ἐπολιόρησε.

(α) Μιχαὴλ ὁ Γρηγορᾶς μὲτ' ἐμὲ συμφωνοῦν ὁ Gibbon καὶ Cantù. Ὁ Σπανδουκῖνος ἕμως διεγίγεται ἄλλως πως τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀντίρρασις μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ἐπαισθητὴ, ἂν καὶ οὐδαμῶς ἀντίκειται εἰς τὰ ἐκ τοῦ πολέμου τούτου ἐξαχθέντα παρ' ἡμῶν συμπέρασμα, χάριν τῆς γνώσεως τῶν παρὰ τοῦ Σπανδουκῖνου λεγομένων, ἐκρίναμεν ἀναγκαστὸν νὰ ἐκθέσωμεν καὶ τὴν διήγησιν τούτου.

«Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος ἀνθρώπος κακῆς ψυχῆς καὶ μοχθηρὸς διεδίδουχθη Ἄνδρόνικον τὸν Πρεσβύτερον».

«Ὁ Μανουὴλ οὗτος, ἂν καὶ ἡλικίας 83 ἐτῶν ἠβουλήθη νὰ νυμφευθῇ ὑπὲρ μαθῶν ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος, ἠνώθη μετὰ τοῦ πενήθεροῦ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ τὸν ἐξεθρόνισαν· μὴ συμφωνήσαντες δὲ καὶ οὗτοι εἰς τὴν δικνομήν τοῦ Κράτους, ἔρχισαν πόλεμον ἠδιεκόσαντα 20 ἔτη».

Ὁ Καντακουζηνὸς ὕμῳ, βαρυνθεὶς τὰς τοῦ πολέμου περιπετείας, βλέπων τὴν καταστροφὴν τοῦ λαοῦ, παρή-
τησε τὸν Θρόνον, τὸν παρέδωκεν εἰς τὸν Παλαιολόγον,
καὶ γενόμενος μοναχὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰωάσαφ (1355)
ἐκήρυξε νέον πνευματικὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἰσλαμισμού
καὶ δυτικισμοῦ, πρὸς δὲ ἐκ τοῦ ἐρημικοῦ κελίου του προσ-
εχάλει νέον θρησκευτικὸν ζήτημα περὶ τοῦ ἐν τῷ ὄρει
Θαβῶρ φωτός, ὑπερ ἐγέννησε νέας θρησκευτικὰς συζητή-
σεις καὶ ἔριδας διαρκεσάσας 50 περίπου ἔτη (α).

(α) Καὶ ἐνταῦθα ὑπάρχει μεγίστη ἡ ἀντίφασις μεταξὺ τοῦ Σπανδο-
κίμου καὶ τῶν ἄλλων συγγραφέων καθόσον ἐνῶ μὲν ἐκεῖνος λέγει ὅτι ὁ
Παλαιολόγος ὑπάνδρευσε τὴν ἀδελφὴν του μὲ τὸν Ὄρχάνου, ἄλλοι δι-
πυθονται, ὅτι ὁ Καντακουζηνὸς ὑπάνδρευσε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Θεοδώραν
μετὰ τοῦ Ὄρχάνου. Τὰ λοιπὰ δὲ διπυθονται οὕτως.

Ὁ μὲν Καντὸς παραδέχεται ὅτι ἀπέναντι τῶν γάμων τοῦ Ὄρχάνου
καὶ Θεοδώρας Καντακουζηνοῦ, ὁ ἄπιστος ἐκεῖνος Τούρκος συνεμάχησε
μετὰ τοῦ Παλαιολόγου καὶ ἐπολιορκησε τὴν Κωνσταντινούπολιν. Πρὸς-
θεὶς δὲ ὁ Καντακουζηνὸς παρὰ τοῦ Ἀρχιστρατήγου αὐτοῦ Ἰταλοῦ Φα-
ζιλάτη, ὑπεχρεώθη νὰ συμβιβάσῃ μετὰ τοῦ Παλαιολόγου, νὰ συμβα-
σιλεύσωσιν ἀμφοτέρω ἐπὶ δεκαετίαν, καὶ ὑπάνδρευσε τὴν θυγατέρα
αὐτοῦ Εἰρήνην μετὰ τοῦ Παλαιολόγου· εἰς δὲ τὸν γάμον μὴν ἔχοντες,
ἐνεκα τῆς ἐσχάτης πενίας τῆς Ἀλβῆς, ἀδάμαντας καὶ ἄλλα πολύτιμα
εἶδη ἐκοσμήθησαν κωμικῶς διὰ ὑέλων.

Ἀκολουθῶς ὕμῳ ἐπανεληθόντες οἱ δύο οὗτοι Ἀυτοκράτορες εἰς νέους
πολέμους, καὶ ὑπερισχύοντες τοῦ Παλαιολόγου, ἀπεσύρθη ὁ Καντακου-
ζηνὸς ἐκουσίως τοῦ θρόνου, καὶ τὸν παρεχώρησεν εἰς τὸν Παλαιολόγον.

Ὁ δὲ Γίββων ὅτι, μετὰ τὴν συμβιβάωσιν ταύτην καὶ τοὺς γάμους
ἐξεστράτευσαν ἀμφοτέρω κατὰ τοῦ Βασιλέως τῆς Σερβίας· περατωθέν-
τος δὲ τοῦ πολέμου ἐπέστρεψαν, καὶ ὁ μὲν Παλαιολόγος ἔμεινεν εἰς τὴν
Θεσσαλίαν, ὁ δὲ Καντακουζηνὸς ὑπῆγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλ'
ἐπειδὴ ὁ Παλαιολόγος, ἐνδίδων εἰς τὰς προτροπὰς τῶν περὶ αὐτὸν, συ-
νεμάχησε μετὰ τοῦ ἐχθροῦ τοῦ Καντακουζηνοῦ Βασιλέως τῆς Σερβίας,
συνεμάχησε καὶ οὕτως μετὰ τοῦ Ὄρχάνου καὶ ἤρχισαν νέον πόλεμον,
ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου ἦτον ἡ σταθερὰ διαμονὴ τῶν Τούρκων ἐν Εὐρώ-
πῃ, καὶ ἡ πτώσις τῆς Ἀυτοκρατορίας.

Ἀπαυδύσας ὕμῳ ὁ Καντακουζηνὸς ἐκ τῶν πολυεργονίων τούτων πρ-

Ταῦτα διηγοῦνται οἱ Ἱστορικοὶ, οἵτινες ἂν καὶ ἀσυμφωνοῦσιν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν γεγονότων, συμφωνοῦσιν ὁμως ἅπαντες εἰς τὰ οὐσιωδέστερα, ὅτι οἱ πόλεμοι οὗτοι κατήντησαν τὴν Αὐλὴν καὶ τὸν λαὸν εἰς τὴν ἐσχάτην πενίαν — ὅτι τῶν Γενουησιῶν δεσποζόντων τὸ ἐμπόριον τὰ ππραγωγικὰ μέσα τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου πλούτου πικτελοῦς ἐξέλειψαν, — ὅτι τὰ μίση, τὰ κόμματα, τὰ πάθη μεταξὺ τοῦ λαοῦ ἐκορυφώθησαν, καὶ τέλος ὅτι ὁ ἀπόλυτος Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος ἂν καὶ νικητὴς, ἐκυρίευσε θρόνον πλήρη τριβύλων καὶ ἀκανθῶν.

Λαβόντος λοιπὸν τοῦ Παλαιολόγου τὸν Θρόνον, ἐνῶ ὁ Ὀρχάνης οὗτος ἠτοιμάζετο ν' ἀναχωρήσῃ, κατὰ μὲν τὸν Καντοῦ, ὑπερφυσικὴ φωνὴ τῷ ἐνεθύμησε τὴν πρὸς τὸν Πάππον του ὑπόσχεσιν περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς Τουρκίας ἐν Εὐρώπῃ· κατὰ δὲ τὸν Σπανδουκίνον καὶ ἄλλους συγγραφεῖς σεισμὸς τρομερὸς, σεισμὸς ὅστις διέρρηξε τὰ τεῖχη τῆς Καλλιπόλεως, ἐν ἐξέλαβεν ὡς σημεῖον τοῦ Οὐρανοῦ, τὸν παρεκίνησε νὰ μὴν ἀναχωρήσῃ τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τῆς Εὐρώπης.

Μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Παλαιολόγου εἰς τὸν Θρόνον, ὁ Βασιλεὺς τῆς Σερβίας ἔπεμψε κατ' αὐτοῦ στρα-

---

λέμων, παρεχώρησε τὸν Θρόνον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ματθαῖον γενόμενος μοναχὸς, τὸν ὁποῖον μὴ ὑποφέρων ὁ λαὸς ἐπανεστάτησε, καὶ ἀνηγόρευσε τὸν Παλαιολόγον.

Ἄλλος δὲ, ὅτι ὁ Παλαιολόγος ἀφοῦ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπολέμησε κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ, συνεμάχησε μετὰ τοῦ ἱππότης τῆς Τενέδου Φραγκίσκου Γαλδελουζίου, ὅστις εἰσελθὼν ἐντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως δι' ἀπάτης, ἐκέρυξε τὸν Παλαιολόγον Αὐτοκράτορα, πρᾶξιν τὴν ὁποίαν συμμερισθέντος τοῦ λαοῦ, ὁ Καντακουζηνὸς παρήτησε τὸν Θρόνον, ὁ δὲ Παλαιολόγος τῇ ἔδωκε τὴν ἀδελφὴν του Μαρίαν, καὶ προῖκα τὴν νῆσον Λίσσον.

τεύματα· ὁ Ὁρχάνης δὲ, ἵνα λάβῃ αἰτίαν νὰ κηρυχθῆ κατὰ τοῦ Παλαιολόγου καὶ τῷ κατακτήσῃ γαίης, συμμαχεῖ μετὰ τῶν Βασιλέων τῆς Σερβίας καὶ Βλαχίας, κυριεύει ἐξ ἐφόδου τὴν Καλλίπολιν, ἧς τὰ τείχη διεῖρράγησαν ἐκ τοῦ σεισμοῦ, καὶ ἄλλα πλησιάζοντα πολίχνια, καὶ οὕτω θέτει στερεὸν ἐν τῇ Εὐρώπῃ πόδα (1357).

Ὁ Παλαιολόγος ἰδὼν ποῖροι ἦσαν οἱ σκοποὶ τοῦ Ὁρχάνου ἀποστέλλει κατ' αὐτοῦ τὸν Στρατηγὸν Ἰωάννην Οὐγγλέζη, ὅστις ἂν καὶ τὸν ἐνίκησε, προσβληθεὶς ὁμως ἐν καιρῷ νυκτὸς παρὰ τοῦ Ὁρχάνου κατεστράφη, καὶ οὕτως οἱ Τοῦρκοι ἔτι μᾶλλον ἐνεθαρρύνθησαν καὶ ἔτι μᾶλλον ἐστερεώθησαν.

Μετ' οὗ πολὺ ἀπεβίωσεν ὁ Ὁρχάνης εἰς χωρίον τι πλησίον τῆς Καλλιπόλεως καλούμενον Πλαγιάρη, ὅπου καὶ ἐτάφη, καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἄμουράτ ὁ Α΄· ὁ ἐπονομαζόμενος Κασὶ Κοντικιάρης (ἄνδρεις ἡγεμῶν), ἔς καὶ πρῶτος τὸν Τούρκων ὠνομάσθη Ἡγεμῶν.

Οὗτος ὡς πρῶτον βῆμα τῆς πολιτικῆς του, πρὸς ἀποφυγὴν ἐμφυλίων πολέμων, ἐθανάτωσε τὸν ἀδελφόν του, ἀκολούθως κατέκτησε τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Σερβίαν, καὶ πολλὰς Ἑλληνικὰς πόλεις (1365)· μ' ὅλον ὅτι δὲ ἠδύνατο νὰ κατακτήσῃ καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, δὲν τὸ ἔκαμε χάριν πολιτικῶν σκοπῶν, ἀλλ' ἀπλῶς περιωρίσθη νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θέλησίν του εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Ἰωάννην καὶ τοῖς υἱοῖς του, οὓς διέταττε νὰ ἔρχωνται εἰς τὸ πεδίου, ἵνα τὸν ἐπισκέπτωνται, εἰς ὃ καὶ ὑπετάσσοντο.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Παλαιολόγος βλέπων τὸν μέγαν κίνδυνον ὃν διέτρεχε, ἀντὶ νὰ συμφιλιωθῆ μετὰ τοῦ λαοῦ, καὶ ν' ἀποκατασταθῆ δυνατὸς· ἀντὶ νὰ ἀνεύρῃ, τοὺς λόγους καὶ ἰάση τὴν παραλυσίαν τοῦ Κράτους, σκανδαλωδῶς καὶ εἰς τὸ πείσμα τοῦ λαοῦ προσέτρεξεν εἰς τὸ σύνθημα

τῶν Παλαιολόγων Αὐτοκράτορων καταφύγιον, εἰς τὴν Δύσιν, καὶ δουλοπρεπῶς ἔγραφεν εἰς τὸν Παναγιώτατον Πάπαν Ἰννοκέντιον τὸν ΣΤ'. νὰ ὑποβάλλῃ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν δεσποτείαν του, ἐπὶ τῇ εὐτελεῖ ἀμοιβῇ νὰ λάβῃ παρ' αὐτοῦ βοήθειάν τινα.

Ὁ Πάπας δεχόμενος τὴν ὑπόκλησιν καὶ ταπείνωσιν τῆς τε Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ τερατῶδες θρησκευτικοπολιτικὸν στέμμα του, ὑπεσχέθη νὰ πέμψῃ πρὸς βοήθειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως 20 πλοῖα, 500 ἵπποτάς, 1000 στρατιώτας, καὶ συγχρόνως ἐκήρυξε σταυροφορίαν κατὰ τῶν Τούρκων.

Οἱ λαοὶ ὅμως καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης, παρελθόντος τοῦ σταυροφορικοῦ πυρετοῦ καὶ διάκειμενοι εἰς αἰματηροὺς πολέμους, ἠδιαφόρουν περὶ τῆς τύχης τῶν σχισματικῶν, καὶ δὲν εἰσήκουον τὰς προτροπὰς τοῦ Πάπας, ἐκτὸς μόνου τοῦ Σαμογδαίου ΣΤ'. τῆς Σαβοΐας, ὅστις ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Τούρκων ἐκυρίευσεν τὴν Καλλιπόλιν.

Ὁ Αὐτοκράτωρ, ὃ ὦν τότε ἀληθῶς δυστυχῆς, διότι καὶ παρὰ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐμισεῖτο, καὶ παρὰ τῆς Δύσεως κατελιμπάνετο εἰς τὴν ἀδυσώπητον τύχην του, καὶ παρὰ τοῦ Ἄμουράτου καθ' ἑκάστην προσεβάλλετο, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ αὐτὸς οὗτος εἰς τὴν Δύσιν, νὰ διακωμωδῆσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν πενίαν του, καὶ ὡς ἐπαίτης νὰ αἰτήσῃ παρὰ τῶν δυτικῶν Χριστιανῶν, καὶ τῆς Αὐτοῦ Δεσποτικῆς μακαριότητος βοήθειαν.

Φθάνει λοιπὸν εἰς Ῥώμην, ἀναγνωρίζει τὴν ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, προσδὲ τὴν παντοδεσποτείαν τοῦ Πάπας (1369)· δυστυχῶς ὅμως ἀπεβίωσαντος τοῦ Μακαριωτάτου τούτου, τοῦ ταπεινότητι Θεῷ,

καὶ εὐαγγελικῆ ὑποταγῆ δεχθέντος μετ' ἐπιεικείας τῆν εἰς τοὺς πόδας του ὑποδούλωσιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἀποβιώσαντος, λέγομεν, τούτου, αἱ ὑπισχνούμεναι ἀμοιβὰὶ δὲν ἐκτελοῦντο, ὥστε ὁ δυστυχέστατος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὁ ἀνόητος οὗτος Ἀυτοκράτωρ εὐρέθη εἰς τὴν μεγαλητέραν ἀμηχανίαν καὶ στενοχωρίαν, διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις, οἱ ἐν Βενετίᾳ πιστωταὶ του τὸν κατέσχον, καὶ δὲν τῷ ἐπέτρεπον ν' ἀναχωρήσῃ, μέχρι τῆς ἀποτίσεως τῶν χρεῶν του.

Ὅποια αἱ ὀλίψεις τοῦ Ἀυτοκράτορος τούτου, ὁποῖα ἡ ταπεινώσις του ἀπέναντι τῶν Φράγκων, ὁποῖα μέσα μετεχειρίσθη ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει υἱός του, ἵνα προμηθευθῇ τῶν χρημάτων καὶ τῷ τὰ πέμψῃ εἰς Βενετίαν, ὅπως τὸν ἐλευθερώσῃ, ἕκαστος τὰ ἐννοεῖ συλλογιζόμενος ὅτι κατὰ τὸν Ποιητὴν «εἶναι δύσκολαις ἢ θύρες, ἐὰν ἡ χρῆσις »ταῖς κουρταλεῖ» καὶ τὰ ὁποῖα παραλείπομεν, μὴ προθέμενοι νὰ γράψωμεν ἱστορίαν, ἀλλὰ τὰ ἐκ ταύτης ἀποτελέσματα.

Τέλος ἐπανῆλθεν, ἀλλ' ἐνῶ ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ τραχήλου του τὴν παπικὴν δεσποτείαν, ἐξ ἧς οὐδεμίαν ἐλάμβανε βοήθειαν· ἐνῶ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ ἐμισεῖτο, καὶ ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ του οὐδένα ἔσχε τὸν βοηθοῦντα εἰμὴ μόνον ἐχθρούς· πρὸς συμπλήρωσιν τῶν παθημάτων του, ὑπεχρεοῦτο νὰ ὑποφέρῃ τὴν ἐτέραν δεσποτείαν, τὴν τοῦ Ἀμουράτ, ὅστις, ἐπειδὴ μάλιστα ἐδάνεισε τῷ υἱῷ αὐτοῦ ποσόν τι τῶν ἐν τῇ Βενετίᾳ αὐτῷ σταλόντων, κατήντησεν εἰς τοιαύτην τόλμην καὶ ἀσθάθειαν, ὥστε τῷ ἔδιδε ἐπιτάγας, εἰς τὰς ὁποίας ὁ δυστυχὴς Ἀυτοκράτωρ τυφλοῖς ὄμμασιν ὑπετάσσετο.

Ὁ Ἀμουράτ λοιπὸν ἠδύνατο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην νὰ κατακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν· ἀλλὰ κρίμασιν

οἷς οἶδε Κύριος, ἀπεφάσισε νὰ ἐστρατεύσῃ μετὰ 80 χιλιάδων στρατοῦ κατὰ τῆς Οὐγγαρίας, ὅπου μόλις ἀφίχθη, δώδεκα εὐγενεῖς Οὐγγροὶ συνομώσαντες ἐσυμφώνησαν, ὅτι εἰς ὃν ἤθελε λάχει ὁ κλῆρος νὰ τὸν δολοφονήσῃ.

Ὁ κλῆρος ἔλαχεν ἐπὶ τινος εὐγενοῦς ὀνόματι Λαζάρου, ὅστις ὡς ἄλλος Ἀρμόδιος ἐλθὼν εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἀμουράτ, ἵνα τῷ εἶπῃ δῆθεν σπουδαῖά τινα, τὸν ἐδολοφόνησεν· ἐξελθὼν δὲ κατεμελίσθη παρὰ τῶν Τούρκων (α).

Τοῦτον διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Βαγιαζίτης ὁ Α'. (Λαίλαψ)· ὅστις κατὰ τὰς τουρκικὰς ἀρετὰς, ἐγκαινίασε τὸ στάδιον τῆς ζωῆς του διὰ τῆς σφαγῆς τῶν ἑπτὰ ἀδελφῶν του.

Ἀπεβίωσε καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος, ὃν διεδέχθη ὁ Μανουὴλ, ὅστις ἔχων πόλεμον κατὰ τῶν Σέρβων, Γότθων καὶ Βλάχων, ὁ Βαγιαζίτης ὀφελούμενος τῆς δεινῆς θέσεώς του ταύτης, τῷ ἐκήρυξε πόλεμον, ἀφοῦ δὲ τῷ ἔκαυσε καὶ ἐλεηλάτησε διαφόρους πόλεις, τῷ ἐκυρίευσε τὴν Ἀδρικνούπολιν, ἢ Ὀρεστιάδα, καθὼ κτησθεῖσαν παρὰ τοῦ Ὀρέστου (β) ὅπου ἐσχημάτισε τὴν πρωτεύουσάν του Κράτους του.

Εἶπομεν προηγουμένως, ὅτι ληφθείσης τῆς Ἀλβανίας εἰς προῖκα παρὰ τοῦ Ματθαίου υἱοῦ τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ μετοικησάντων τῶν εὐγενῶν Ἀλβανῶν εἰς Πελοπόννησον, οἱ λαοὶ ὑπέφερον οὐ μικρὰ μαρτύρια ἐκ τῶν δυστρόπων τούτων τυραννίσκων, αἰείποτε ἀλληλομαχούντων.

Ὁ Βαγιαζίτης, ὅστις ὡς πρώτην τῆς δυνάμεώς του βάσιν ἴσχε τοὺς διαπληκτισμοὺς καὶ ἐχθρας τῶν Χριστιανῶν Αὐτοκρατόρων τε καὶ Ἡγεμόνων, γνωρίζων τὴν

(α) Σπανιούκιος.

(β) Σπανιούκιος.

κατάστασιν ταύτην τῆς Πελοποννήσου, ἐκινήθη κατὰ τῆς Ἀθηναίας πρῶτον, ἣν ἐκυρίευσεν μετέπειτα ἀπαλούθως εἰς τὴν Σάλωνα πυρπολῶν τὰς πόλεις, καὶ κατασφάζων τοὺς πολίτας, μετὰ ταῦτα ἐπολιόρκησε καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁρμηθεὶς ὅμως σταυροφορίαν Εὐρωπαϊκὴν, διέλυσε τὴν πολιορκίαν.

Διαλυθεὶς τῆς πολιορκίας ταύτης, ἀρῶν πρῶτον ἔλαθε παρὰ τοῦ Καλίφου τῆς Αἰγύπτου τὸν τίτλον τοῦ Σουλτάνου (α), διότι ἐξεπλήρωσεν ὡς πιστὸς Ὀθωμανὸς τὰς διδασκαλίας τοῦ Κορανίου, σφάζας χιλιάδας ἀπίστων (γικιούρων), ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Οὐγγαρίας (1398).

Ὁ Σιγισμόνδος Βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας προσεκάλεσεν εἰς βοήθειάν του τοὺς Χριστιανούς, οἵτινες ἂν καὶ 100 χιλιάδες τὸν ἀριθμὸν, ἔνεκεν ὅμως τῶν ἀσυμμετρίων των ἐνικήθησαν παρὰ τοῦ Βαγιαζίτου εἰς Νικόπολιν (28 Σεπτεμβρίου) καὶ εἰς τοσοῦτον βαθμὸν κατήτησεν ἡ αὐθιγία τοῦ νικητοῦ τούτου, ὥστε ἐκήρυττεν, ὅτι δὲν ἤθελε παύσει πολέμων τοῦς Χριστιανούς, ἕως ὅτου δώσῃ τροφὴν εἰς τὸν ἵππον του ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου τοῦ Βατικανοῦ· ἀπαντας δὲ τοὺς 300 αἰχμαλώτους ἱππότες ἔσφαξεν, ἐκτὸς ὃ ἀσπασθέντων τὸν ἰσλαμισμὸν, καὶ τοῖς ὑπολοίτοις ἀκολούθως ἡλευθέρωσεν λαθῶν δῶρα πολύτιμα ἐκ τῶν δειλιμασάντων Εὐρωπαίων ἡγεμόνων.

Νὰ διηγηθῆ, δέ τις τὰς λοιπὰς ὤμας καὶ θηριώδεις αὐτοῦ πράξεις ἤθελε μακρογορεύσει, καὶ πρὸς ἀπύδειξιν τούτων ἀναμιμνήσκομεν μίαν, ἣτις σιφίστατα δεκνύει τὰ μαρτύρια τῶν προγόνων μας, ἅτινα καὶ παρ' αὐτοῦ ὑπέστησαν.

Ἄνθρωπός τις κατεμνηστέον ἐνώπιόν του παρὰ τινος

(α) Σπανδοουκίνος, ὁ Καντὸς ὅμως λέγει ὅτι πρῶτος ἀνακίσθη Σουλτάνος ὁ διάδοχος αὐτοῦ Μωάμεθ.

γυναικός, ὅτι τῇ ἔφαγεν ὀλίγον γάλα· ὁ θηριώδης αὐτῆς καὶ αἰμοχαρῆς δικαστῆς διέταξε αὐτοψίαν, καὶ λοιπὸν, οἱ πάντοτε πρόθυμοι νὰ σφάζωσιν ὑπηρεταί του ἠνέωξαν τὴν κοιλίαν τοῦ καταμηνυμένου, ἐν ᾗ εὐρών τὸ γάλα, ἔλαβε τὴν θηριώδη εὐχαρίστησιν νὰ ἴδῃ τὸ πτώμα τοῦ δυστυχοῦς ἐκείνου κατασπραττόμενον.

Ἄλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον. Ἐνῶ ὁ Σουλτᾶνος οὗτος διὰ τῆς ὀμότητός του κατετρόμαξε τοὺς ὑπ' αὐτὸν Χριστιανούς· ἐνῶ διὰ τῆς θηριωδίας συνεμορφοῦτο μετὰ τῶν ἐπίσης θηριωδῶν σιφῶν' του· ἐνῶ ὡς μέσον τοῦ μεγαλείου του ἔσχε τὴν πειθαρχίαν, τὴν σύμπνοιαν, τὴν θρησκείαν του, θαυμασίως ὑπηρετοῦσαν τὰ σχέδιά του, καὶ ἐνόουσαν τοὺς λύκους τούτους· ἐκ τοῦ ἐναντίου ἢ δυστυχῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας κατασπράττετο ἐξ ἐμφυλίων πολέμων, ἐπαναστήσαντος τοῦ Ἀνδρονίκου υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου κατὰ τοῦ ἰδίου Πατρὸς· διαιρεθέντος τοῦ λαοῦ εἰς κόμματα, τοῦ μὲν ὑπερασπιζομένου τὸν Πατέρα, τοῦ δὲ τὴν υἱὸν, ἀσκήπως δὲ καὶ ἀκρίτως ἀλληλοσφάζομένου, ἕως ὅτου, πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ μηδενισμοῦ τοῦ Κράτους, συνεφώνησαν οἱ ἀλληλομαχοῦντες Πατὴρ καὶ υἱός, καὶ διένειμον τὴν περιβόητον ἑναπομείναςαν, ἐκ 50 μιλίων μήκους, καὶ 30 πλάτους, Αὐτοκρατορίαν εἰς δύο, κρατήσας ὁ μὲν Πατὴρ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ δὲ υἱὸς τὰ περὶ αὐτήν.

Ὁ Βαγιαζίτης ὢν προηγουμένως αὐθάδης καὶ ἀπαιτητικὸς, ἐγένετο αὐθαδέστερος ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἐμφυλίου τούτου πολέμου, καὶ δὲν ἐδίσταζε νὰ θεωρῆ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς βεβαίαν λείαν του· τοιαύτην δὲ πεποιθήσιν περὶ τούτου εἶχεν, ὥστε, ἐπισκευάσαντος τοῦ Ἰωάννου πύλην τινὰ τῶν τειχοῶν, ὁ Βαγιαζί

τῆς τὸν διέταττε νὰ κρημνίσῃ τὴν ἐπισκευὴν, ἄλλως τὸν ἠπείλει, ὅτι ἤθελε τὸν καταστρέψῃ.

Ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος, ὅστις ἂν καὶ ὠνομάζετο τοιοῦτος, εἶχεν ὅμως ὡς ἐκ τῆς μεγίστης αὐτοῦ πενίας σιδηροῦν στέμνα, καὶ εὗρίσκετο εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπελπησίαν, ἀνέλαβε πρὸς ὀλίγον τὸ θάρρος του, ἀπήντησε δὴθεν θάρραλέως εἰς τὸν αὐθάδη Βαγιαζίτην, ἀλλ' εἰς τὸ θάρρος του τοῦτο ἐφάνετο ἡ ἀπελπησία, καὶ εἰς τὰς πράξεις του ἡ δειλία· διότι ἀφοῦ ἔγραψεν αὐτῷ ὅτι «ναὶ μὲν ἤμεθα ἀδύνατοι, καὶ χωρὶς καταφύγιον, ὁ Θεὸς ὅμως συντρίβει τὸν δυνατὸν, καὶ ἐνδυναμῶνει τὸν ἀδύνατον» ἐσυνθηκολόγησεν συνθήκην ἄτιμον καὶ ἄδοξον, συνθήκην ἱκανοποιούσαν τὰς ἀξιώσεις τοῦ Βαγιαζίτου, πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ὑποίων ἔδιδεν αὐτῷ ὡς ὄμηρον τὸν υἱὸν τοῦ Μανουήλ.

Μετ' ὀλίγον ἀπεβίωσεν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης, (1391) ὑπερ μαθῶν ὁ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Βαγιαζίτου διατελῶν Μανουήλ, δραπετεύει, φθάνει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἀναγορεύεται Αὐτοκράτωρ.

Ὁ Βαγιαζίτης, ὅστις, ὡς εἶπομεν, ἔτρεχε κατακτῶν τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἐν Εὐρώπῃ Αὐτοκρατορίας, παντοῦ σφάζων καὶ ἰδρύων τὸν Ἰσλαμισμόν· ἐκεῖνος ὅστις ἐθεώρει τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς ἴδιον αὐτοῦ κτῆμα, καὶ τὴν ἀπαραιτήτως ἀναγκαίαν πρὸς τελειοποίησιν τῶν κατακτήσεών του· αὐτὸς ὅστις, θεωρῶν τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς μικρὸν πτηνὸν ἐντὸς τοῦ σιδηροῦ κλουβίου του ἠχμαλωτισμένον, ἐναυπήγησε μέγαν στόλον, ἐν ἐτοποθέτησεν εἰς Καλλίπολιν, ἵνα ἐμποδίσῃ πᾶσαν ὑπὸ τῶν Λατίνων τυχοῦσαν βοήθειαν. Ὁ Βαγιαζίτης, λέγομεν, ὁ θρασὺς καὶ ἀπαιτητικὸς οὗτος ἡγεμὼν, ἀκούσας τὴν ἐκ τοῦ στρατοπέ-

δου του δραπέτευσιν τοῦ Μανουήλ, καὶ τὴν ἐνθρόνισιν αὐτοῦ, τῷ ἔγραφε δι' ὄντως δεσποτικοῦ καὶ αὐθάδους τρόπου «Τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀκαταμάχητος σπάθη ἡμῶν ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν ἅπασαν σχεδὸν »τὴν Ἀσίαν, καὶ οὐ μικρὸν μέρος τῆς Εὐρώπης. Μᾶς ἐλλείπει μόνον ἡ Κωνσταντινούπολις, ἔξελθε λοιπὸν αὐπτηῆς, καὶ παράδοςέ την ὑπὸ οἰουσδήποτε θέλης ὄρους· ἄλλως τρέμε δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς ὑπηκόους σου». Ἐνῶ δὲ ταῦτα ἔγραφεν παρήγγειλε μυστικῶς εἰς τοὺς πρέσβεις αὐτοῦ νὰ συνθηκολογήσωσι μετὰ τοῦ Μανουήλ. Οὗτος δὲ ἀντὶ νὰ ταφῇ μᾶλλον ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως, ἢ νὰ ἔχη στέμμα περιφρονούμενον, καὶ ὑποτασσόμενον εἰς τὰς ἀδίκους θελήσεις ἐνὸς βαρβάρου, συνωμολόγησε συνθήκην ἄτιμον, ἀνανδρον, καὶ στιγματίζουσιν τὸ ὄνομά του εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα.

✕ Ναι τὸ ἐστιγμάτισεν αὐτὸς τε καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν Παλαιολόγοι Αὐτοκράτορες, διότι ὑπεσχέθη νὰ πληρῶνῃ ἔτησίως εἰς τὸν βάρβαρον 30 χιλιάδας σκουδων — παρεχώρησεν εἰς τοὺς Τούρκους συνοικίαν τινὰ ἐντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔχοντας Κατὴν, ἵνα δικάζη τὰς ὑποθέσεις των, μορφώσας οὕτως ἐντὸς τῆς πόλεως μικρὸν, ἀλλ' ἐπικίνδυνον τουρκικὸν κράτος — ἔδωκε τὴν ἀδελφὴν του σύζυγον εἰς τὸν Σουλτᾶνον τοῦτον, καὶ πρὸς ἀντιμισθίαν τῷ ὑπεσχέθη ὁ Βαγιαζίτης δεκαετῆ ἀνκκοχὴν, ἢ ἐστὶ τὸν ἐβεβαίωσεν, ὅτι ἐντὸς δεκαετίας δὲν ἤθελε τὸν ἐκθρονίσει.

Ἰδοὺ συνθήκη! ὑπόδειγμα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τύπος ἀτιμίας. Ἰδοὺ συνθήκη ἐπισφραγίζουσα τὴν πτώσιν τοῦ Βυζαντίου, καὶ τὴν δεσποτείαν τῆς Τουρκίας· ἰδοὺ τὸ κυριώτερον τῶν αἰσχυρῶν ἄθλων τῶν Παλαιολόγων Αὐτοκρατόρων, τὴν ὑποίαν ἂν θέλῃ τις ἄς ἀποκαλέσῃ συν-

Θήκην τῆς ἀνάγκης, συνθήκην τῆς ἀδυναμίας, συνθήκην πηγάζουσαν ἐκ τῆς παραλυσίας τοῦ ἔθνους, καὶ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ παρακμῆς (α).

Ἡ ὑπότινων διαθρολλομένη πολιτικὴ ἀνάγκη τῶν Παλαιολόγων καὶ παντὸς πολιτικοῦ, εἶναι πρόφασις δειλίας, εἶναι ἀπόδειξις ἐσχάτης προδοσίας, εἶναι σφραγίς, ἥτις

(α) Λέγουσιν πολιτικοὶ τινες, ὅτι δὲν πρέπει νὰ κρίνονται οἱ Παλαιολόγοι διὰ τοῦ σημερινοῦ πνεύματος, ἀλλὰ διὰ τῆς ὀλεθρίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καταστάσεως, ἥτις τοὺς ὑπεχρέωνεν, ὡς ἐκ τῶν πολλῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, νὰ προσπίπτωσι καὶ ἄνευ τῆς θελήσεως αὐτῶν εἰς τὴν Δύσιν.

Ἀλλὰ εἰναι ἀλήθεια ἀταπόδεικτος, ὅτι ἐκάστη Κυβέρνησις οἰασδῆποτε φύσει εἶστιν, ἵνα προσδεύσῃ, καὶ δι' αὐτῆς καὶ τὸ ἔθνος, πρέπει νὰ ἔγῃ ὡς τὸν ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ἔρον τὸν σεβασμὸν τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ, ἐξ ὧν παράγεται ἡ σύμπνοια μεταξὺ λαοῦ καὶ Κυβερνήσεως, ἡ εἰρήνη ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἥτις ὡς παρακολούθημα ἔχει τὸν ἔθνικὸν πλοῦτον, τὴν πρόοδον καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἔθνους, κατ' ἀναγκασίαν συνέπειαν, πᾶσα Κυβέρνησις, οἰασδῆποτε ἐποχῆς καὶ χρώματος, παραγνωρίζουσα τὰ τιμαλπῆ ταῦτα δικαιώματα τῶν λαῶν, καὶ ἀντιδράττουσα εἰς τὴν γενικὴν θέλπσιν, πολλῶ μᾶλλον ὅτε βρασίζεται ἐπὶ τῶν λόγων τῆς ἀληθοῦς πολιτικῆς καὶ δικαιοσύνης, εἶναι ἐπιλήψιμος, εἶναι μοχθηρὰ, εἶναι ἐχθρὰ τῆς κοινωνίας, καὶ οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ τὴν δικαιώσῃ, ἀποπειρωμένην, χάριν τοῦ ἀτομικοῦ αὐτῆς συμφέροντος, νὰ παραγνωρίσῃ, ἢ ἀντιπράξῃ εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον, εἰς ὃ συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ ἐκυτῆς.

Ἀπόδειξιν δὲ, καθ' ἡμᾶς, ἀκαταμάχκτον τῆς κακῆς Κυβερνήσεως τῶν Παλαιολόγων, καὶ τῆς παραγνωρίσεως τῶν προτερημάτων τῶν τότε ἑλληνικῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους οἱ δυτικοὶ εὐηρεστήθησαν νὰ ἀποκαλέσωσι δειλοὺς καὶ φανατικούς, μᾶς παρέχει αὐτὴ αὐτὴ ἡ Μεσαιωνικὴ τῶν ἑλλήνων ἱστορία.

Ναὶ τὸ λέγομεν μετὰ πλείστης ἀγαλλιᾶσεως, πεποιθήσεως, καὶ ἑθνικοῦ ἐγωῖσμοῦ, ὅτι οἱ κατὰ τὸν μεσαιῶνα πατέρες ἡμῶν ἦσαν γενναῖοι, ἀνδρεῖοι, ἀκαμπτοὶ, καὶ ἐφάμιλλοι τῶν ἡρώων ἐκείνων, οἵτινες ἐδοξάσθησαν διὰ τὰς κατὰ τῶν Περσῶν νίκας των· διότι ἐνῶ ἐκεῖνοι ἐλεύθεροι ὄντες πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἐλευθερίας των ἐσφαζόν καὶ ἐνίκων τοὺς Πέρσας, οὗτοι διὰ τῶν Λασκάρεων, τοῦ Μιχαῆλ Παλαιολόγου, τῶν Μανουῆλ καὶ Θεοδώρου Κομνηνῶν νικούν ἀλλεπαλλήλως καὶ τοὺς Τούρ-

περικλείει τὰ ἀτομικά τοῦ συνθηκολογοῦντος συμφέροντα, καὶ οὐχὶ τὰ τοῦ ἔθνους· διότι ἕκαστον ἔθνος, οἰσδῆποτε ἐποχῆς, ἐνεργοῦν ἢ ἀνεγόμενον τὴν πτώσιν τῆς Κυβερνήσεώς του εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ καταδικάζῃ τὴν ἄτιμον τῆς Κυβερνήσεώς του ὑπαρξίν καὶ πᾶσαν αὐτῆς συνθηκολόγησιν. Τίνι τρόπῳ λοιπὸν πολιτικοὶ τινες δικαιολογοῦσι τὰς ἀντεθνικὰς πράξεις τῶν Παλαιολόγων τούτων διὰ τῆς πολιτικῆς ἀνάγκης; Ἡ ἀνάγκη ὑπάρχει

κους, καὶ τοὺς Δυτικούς, καὶ ἀνεγείρουσιν ἀπὸ τῆς τέφρας τῆς ὑπὸ τῶν σταυροτόρων καταλυθείσης Ἀυτοκρατορίας νέα βασιλεία σιθαστὰ καὶ τρισένδεξα.

Ἐπομένως εἰς τοὺς λαοὺς ἐκείνους ὑπῆρχον τὰ χαρακτηριστικὰ ἐκεῖνα, ἅτινα ἐνθαρρυνόμενα ὑπὸ Κυβερνήσεως σιθασμένης τὰ δίκαιά των, ἠδύναντο νὰ ἀποκαταστήσωσι σιθαστὸν καὶ ἐπιφόρον τὸ ἑλληνικὸν ὄνομά των.

Οἱ Παλαιολόγοι λοιπὸν παραγκωνίζοντες τὰ μεγάλα ταῦτα τῶν λαῶν ἐκείνων προτερήματα, καὶ βίπτόμενοι ἐκεῖνοι μὲν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Πάπα, καὶ προσκαλοῦντες διὰ τῶν ἀλληλομαχιῶν των τοὺς Σέρβους Βουλγάρους καὶ Τούρκους, δύνανται νὰ δικαιολογηθῶσιν, ὅτι ἐπραξαν οὕτω χάριν πολιτικῆς ἀνάγκης;

Ἄλλ' ἴσως μᾶς ἀντιτίπει τις, σὺ ὑπερύψωσες λαὸν, ἐνῶ λαὸς ἑλληνικὸς κυρίως λεγόμενος δὲν ὑπῆρχε, ἀλλὰ πολύμορφον, πολυσύνθετόν τι πρὸς ἀτόμων ἀντικείμενον εἰς διαφόρους φυλὰς καὶ ἐθνικότητας.

Συμφωνοῦμεν, ὅτι ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς ἕλης Ἑλλάδος κατοικοῦν διάφοροι, ἀντίθετα ἔχοντες εἰς τοὺς Ἕλληνας συμφέροντα, πλὴν ἴαν εἰσδύσωμεν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ὑποκινήσαν τοὺς ἑλληνικοὺς λαοὺς γ' ἀθετῶσι τοὺς πρὸς τοὺς τιμαριώτας Φράγκους δεδομένους περὶ δουλείας ἔρκους — ἴαν σχεθῶμεν ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, ὅτι ἅπαντα τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἑτερογενῆ στοιχεῖα συνεχωνεύθησαν εἰς τὸ ἑλληνικόν — ἴαν προσέξωμεν εἰς τὴν ἄνευ ἐξαιρέσεως λησθεῖσαν ἀπόφασιν τοῦ νὰ μὴ ἀναγνωρίσωσι τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Πάπα — ἴαν συλλογισθῶμεν τὰς διαφόρους ἥρωϊκὰς πράξεις τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων κατὰ διαφόρων θέλωμεν πεισθεῖ ὅτι ὁ πρωταγωνιστὴς ἦτον ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὅτι ἅπαντα αἱ πράξεις του ἦσαν ἀπόρρητα τῆς γενικῆς μορφοθετικῆς ἰδέας, καὶ ὅτι χάριν αὐτῆς, ἀντεπολιτιεύετο ἐν γνώσει τὴν Βυζαντινὴν Ἀυτοκρατορίαν, τῆς ἑποίας τὴν πτώσιν ἤθελε κληρονομήσει, ἴαν αἱ πειριστάσεις ἦσαν διάφοροι.

πάντοτε εἰς τοὺς μικροὺς, ἡ δὲ βία πολλάκις καὶ στρεψοδικία εἶναι τὸ δίκαιον τῶν ἰσχυρῶν. Ἀλλὰ τί πρὸς τοῦτο, οἱ μικροὶ πρέπει νὰ θάπτωνται, οἱ μικροὶ πρέπει τυφλοῖς ὄμμασι καὶ ὡς νευρόσπαστα νὰ ὑπακούωσιν; Ὅχι καὶ χιλιάκις ὄχι! Ἀπέναντι τῆς σπάθης τῶν δυνατῶν, οἱ ἀδύνατοι ὀρεῖλουν νὰ προτάττωσι τὰ δίκαιά των, τὸ θάρρος, τὴν αὐταπάρνησιν, καὶ ἐάν ποτε ἠττηθῶσιν ἐκ τῆς ὑλικῆς δυνάμεως, ἡ ἀληθῆς ὁμῶς νίκη ἔσεται ἀκολούθως καὶ ὀριστικῶς· ἐνῶ ἡ συνθηκολόγησις, ὅ ἐστὶν ἡ ἔνδρασις, καὶ ἡ προσωρινὴ τῆς πτώσεως ἀναστολή, ἐνθαρρύνει τὸν ἀδίκως ἀξιούντα, καὶ ἐπιφέρει τὴν παντελῆ τοῦ ἔθνους πτώσιν, ὡς δείξει μετ' οὐ πολὺ ἡ διαγωγὴ αὐτοῦ τούτου τοῦ Βαγιαζίτου καὶ τῶν μετ' αὐτὸν Σουλτάνων.

Τῶντι, ἀπέναντι τῶν συνθηκῶν, ἀπέναντι τῶν γάμων, ὁ ἄπιστος Βαγιαζίτης ἐπολιόρκησεν ἐκ νέου τὴν Κωνσταντινούπολιν· ὅτε ὁ Παλαιολόγος ὑποχρεώθη νὰ προστρέξῃ εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτῆς βοήθειαν.

Ἡ Γαλλία ἔπεμψε τὸν Στρατηγὸν Βουσικώτ, ὅστις διαλύσας τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπέδειξε τρανῶς εἰς τοὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Παλαιολόγους καὶ λοιποὺς τῆς Εὐρώπης Χριστιανοὺς, ὅτι ἐάν οὗτοι ἢ ἐκεῖνοι ἤθελον ἀπεκδυθῆ πᾶσαν ἰδιοτέλειαν, καὶ πάντα δευτερεύοντα σκοπὸν, μετὰ μεγίστης εὐκολίας ἤθελον νικήσει τοὺς Τούρκους, καὶ τοὺς ἀποβάλει τῆς τε Εὐρώπης καὶ Ἀσίας. Ἀλλ' ἀφοῦ ἡ κακὴ πολιτικὴ τῶν τοῦ Βυζαντίου Ἀυτοκρατόρων διστέλει εἰς διηνεκὴν πάλιν μετὰ τοῦ λαοῦ, ἀφοῦ προσεκάλεσε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἀπεκατέστησε δικιτητάς· ἀφοῦ ἡ Δύσις, ἥτις καὶ αὐτὴ εὕρισκετο εἰς πολέμους καὶ ἀσυμφωνίας,

ὁτε μὲν διὰ τῶν τοῦ Πάπᾶ ἀξιώσεων, ὁτε δὲ διὰ τῶν σταυροφορικῶν ληστειῶν, συνετέλεσεν εἰς τὴν προετοιμασίαν τῆς τοῦ Βυζαντίου πτώσεως, ἕκαστος ἐννοεῖ ὅτι ἡ διόρθωσις ἦτον ἀνεπανόρθωτος, ἡ πτώσις βεβαιοτάτη· καὶ λοιπὸν, ἂν καὶ ἔπεμψεν ἡ Γαλλία τὸν Στρατηγὸν Βουσικώτ, οὐδεμίᾳ παρήχθη ὠφέλεια, διότι μὴν ἔχοντας τοῦ Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος νὰ παρέξῃ τοῖς στρατεύμασιν αὐτοῦ τὰς ἀναγκασίας τροφὰς ἀνεχώρησεν· ὅτε ὁ Μανουὴλ, τῇ προτροπῇ τοῦ Βουσικώτ τούτου, μετέβη εἰς Βενετίαν, Μιλᾶνον καὶ Παρισίους, ἐξαιτούμενος βοήθειαν (1400) (α).

Πλὴν μ' ὅλον ὅτι ὁ Κάρολος Ἰ'. τὸν ὑπεδέχθη φιλοφρόνως, οὐδεμίαν ὅμως οὔτε αὐτὸς, οὔτε οἱ λοιποὶ τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνες τῷ παρέσχον βοήθειαν, ὥστε ὑπεχρέωθη νὰ προστρέξῃ εἰς τὸν Βασιλέα τῶν Τατάρων Τιμούρ

(α) Ἰς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα ἕτερά τινα γεγονότα, ἅτινα διηγεῖται ἄλλως ἱστορικῶς, ἐξ ὧν δεικνύεται ἡ δόλιος πολιτικὴ τοῦ Σουλτάνου τούτου, καὶ ὁ ἥρωϊκὸς τῶν ἑλληνικῶν λαῶν χαρακτήρ.

Ὁ Βαγιαζίτης πολιορκήσας τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἰδὼν τὴν ἀπόρρασιν τῶν πολιτῶν νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν ἐλευθερίαν των, διέλυσε τὴν πόλιорκίαν, καὶ μετεχειρίσθη τὸ ὕπλον τῆς διαίρεσιως, δηλαδὴ παρεκίνησε τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Αὐτοκράτορος Μανουὴλ, ὀνόματι Ἰωάννου, νὰ ἐνεργήσῃ ὕπως λάθῃ τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου, τὸ ὅποιον δεχθεὶς ὁ νέος οὗτος τὸ ἐκκρονοποίησεν εἰς τὸν λαόν, ὅστις διηρίθη εἰς δύο, τῶν μὲν ὑποστηριζόντων τὸν Μανουὴλ, τῶν δὲ τὸν Ἰωάννην.

Ὁ Μανουὴλ προβλέπων τὰς ἐπαπειλουμένας ταραχὰς, ἔγραψεν εἰς τὸν Ἰωάννην, ὅτι ἦτον ἕτοιμος νὰ τῷ παραχωρήσῃ τὸ στέμμα, ἂν τῷ ἐπετρέπετο νὰ ἀναχωρήσῃ ἐλευθέρως· παραδεχθέντος δὲ τοῦ Ἰωάννου τὴν πρότασιν ταύτην ἀνεχώρησεν ὁ Μανουὴλ.

Ὁ λαὸς ὅμως μὴν ὑποφέρων Βασιλείᾳ ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τοῦ Βαγιαζίτου, δὲν ἠνείχετο τὴν δεσποτείαν του· μόλις δὲ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Βαγιαζίτου ἐπληροφόρηθη, ὅτι ὁ Μανουὴλ ἠθέλει εὐχαρίστως δεχθῆ τὸν θρόνον, ἐπανεστάτασεν κατὰ τοῦ Ἰωάννου, τὸν ἐξεθρόνισε, καὶ πρῶσεκάλεισε τὸν Μανουὴλ.

Ἡ Ταμερλῆνον πρίγκιπα τοῦ Σκετάη, ἄνθρωπον ἄλ-
λως τε ὠμόν, βάρβαρον, καὶ αἰμοχαρῆ, καὶ νὰ τῷ προ-
τείνῃ, ὅτι ἐπειδὴ δὲν δύναται ν' ἀνθέξῃ τοῦ λοιποῦ κατὰ
τοῦ Βαγιαζίτου, ἀπογόνου ἐνὸς βουκῆλου, ἐπρωτίμα νὰ
παρχωρήσῃ εἰς αὐτὸν τὸν θρόνον.

Ὁ Τάταρος οὗτος, φιλανθρωπότερος, κατὰ τὴν περι-
πτωσιν τοῦλάχιστον ταύτην, καὶ δικαιοτέρος τῶν πε-
πολιτισμένων σταυροφόρων, ἔρχεται μετὰ 200 χιλιά-
δων Μογκόλων, λεηλατῶν τὰς Τουρκικὰς πόλεις, καὶ κα-
τασφάζων τοὺς Τούρκους, καθὼς θηρία καὶ βερβάρους (α).

Ὁ Βαγιαζίτης ζῶν ἐν ἀναπαύσει ἐν Προύσῃ ἐντὸς λχμ-
προῦ παλατίου περιτριγυριζομένου ὑπὸ ὠραιότητος πα-
ραδείσου παρέχοντος ὅ,τι ἡ φύσις καὶ ἡ τέχνη ἠδύναντο
νὰ παρέξωσιν εὐφρόσυνον καὶ θελητικόν, ὁ Βαγιαζίτης,
ὁ νέος οὗτος τῶν Τούρκων Σαρδανάπαλος, ὅστις ἵνα ἀ-
ποκαθιστᾶ τελείας τὰς ἡδονὰς του ἐκάθητο μεταξὺ
σκλάβων Ἑλλήνων, Σέρβων, Βλάχων, Ἀλβανῶν Οὐγγρων,
Βουλγάρων καὶ Λατίνων, ἀδόντων ἐκάστου εἰς τὴν ἰδίαν
γλῶσσαν πρὸς τέρψιν του, μεθῶν καὶ ριπτόμενος εἰς τὰς
ἀπανθρωποτέρας τρυφὰς, ἀσελγείας καὶ ἡδυπαθείας (β),
ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὅστις ἐνόμιζεν ἐαυτὸν τὸν εὐτυχέστε-
ρον καὶ δυνατότερον καὶ δικαιοτέρον τῶν θνητῶν, τὸν εὐ-
τυχέστερον μὲν, διότι ὅ,τι ἐπεθύμει ἐλάμβανε, τὸν δυ-
νατότερον, διότι εἶχε κατακτήσει τὴν Ἀσίαν ἀπὸ τῆς
Ἀγκύρης μέχρι τῆς Ἐρζεροῦμ καὶ Ἀμασίας — πρὸς δὲ
τὴν Θράκην, τὴν Ἰπείρον, καὶ πολλὰς ἄλλας ἑλληνικὰς
πόλεις· τὸν δικαιοτέρον, διότι νομίζων ἐαυτὸν μόνον κύ-
ριον καὶ ἀπόλυτον δεσπότην, καὶ πιστὸν ὄπκαδὸν τοῦ
Προφήτου του, δὲν ἀνεγνώριζεν εἰς ἄλλον οὔτε ἰδιώτην,

(α) Σπανδοκίνοσ.

(β) Δούκας.

εὔτε ἡγεμόνα νὰ σφάζῃ, νὰ κατακτᾷ, ἢ ἀδικεῖ (α). Ὁ Βαγιαζίτης λέγομεν ἀκούσας, ὅτι ὁ Ταμερλᾶνος διαπράττει τσαῦτα κατὰ τῆς Ἀσίας, μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ ἐξεστράτευσε κατ' ἐκείνου, συνάψας δὲ μετ' αὐτοῦ τρομερὰν μάχην εἰς θέσιν Ἄγκυραν, καθ' ἣν ἐσφάγησαν ὑπὲρ τὰς 400 χιλιάδας ἀνδρῶν ἑκατέροθεν, κατεστράφη ἑλοσχερῶς ὁ στρατὸς τοῦ Βαγιαζίτου, αὐτὸς δὲ οὗτος, ὁ κατὰ τὸν νοῦν του ἐπίγειος θεὸς Βαγιαζίτης ἠχμαλωτίσθη. Ἀκολούθως ὁ Ταμερλᾶνος εἰπὼν τῷ Μανουήλ, ὅτι δὲν ἐκινήθη ὑπὲρ αὐτοῦ χάριν τοῦ Θρόνου, ἀλλὰ σεβόμενος καὶ ὑπερασπιζόμενος τὸ δίκαιον, ἀπῆλθεν εἰς τὰ ἴδια, αἶρων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Βαγιαζίτην, ὃν ἔθεσεν ἐντὸς σιδηροῦ κλουβίου· ἵνα δὲ δείξῃ εἰς αὐτὸν τοῦτον, καὶ εἰς ἕκαστον ὑπερηφανευόμενον θνητὸν, ὅτι οὔτε ἡ ἀδικία μένει ἀνεκδίκητος, οὔτε ἡ ὑπερηφάνια ἀτιμώρητος, οὔτε τὰ πλοῦτη καὶ ἡ δόξα ἰσόβιος, φθάσας εἰς Σκυθίαν, τὸν περιεφρόνει καὶ ἐτυράννει τόσον, ὥστε ἀφοῦ ἐπάτει ἐπὶ τῶν ὤμων του καὶ ἵππευε, τὸν διέταττε καὶ ἔσυρε τὸν ἵππον του αὐτόν· μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς πλειοτέραν περιφρόνησιν αὐτοῦ ἔκοψε τὰ ἐνδύματα τῆς συζύγου του, εἰς τρόπον ὥστε νὰ φαίνωνται τὰ κρυπτὰ αὐτῆς μέλη, ἕπερ μὴ ὑποφέρων ὁ Βαγιαζίτης ἀπηγχωνίσθη ὡς ἄλλος

(α) Ἡ ζωὴ τοῦ Σουλτάνου τούτου παρέχει τὸν ἀληθῆ τύπον τῆς τουρκικῆς πολιτικῆς, διότι ἐνῶ αὐτὸς διέπραττε τόσον τρομερὰ κακούργηματα, ἐπαίδευεν αὐστηρῶς ἕκαστον ἰδιώτην ἀδικοῦντα, ἢ μὴ ὄντα εὐσπλαγχον καὶ ὀλιγαρκῆ· ἓνα δὲ μόνον, τὸν συνεργάτην καὶ βεζύρην του ἡλῆ ὑπέφερε νὰ διαπράττῃ, ὡς αὐτὸς, κακούργηματα, ἐκ τῶν ὑποίων μνημονεόμενον τὸ φρικωδέστερον. Ὁ βεζύρης οὗτος τοὺς νέους Χριστιανούς, οὓς ἔκλεπτεν, ἄλλους μὲν ἔκαμνε γιενιτζάρους, ἄλλους δὲ μετεχειρίζετο εἰς τὰς ἀναίδεις καὶ αἰσχρὰς ἐπιθυμίας του, ὀνομάζων αὐτοὺς ἰτζογλάν, πολλοὶ τῶν ὑποίων ἀπέβιουν μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιθυμιῶν του ἐκείνων. (Σπανδογκίνος).

Ιούδας διὰ τῶν κίγκλιδων τοῦ κλουβίου, καὶ τοιοῦτο-
τρόπως τὸ τέρας τοῦτο παρέδωκεν τὸ θηριῶδες πνεῦμά
του διὰ τοῦ τερατωδεστεροῦ καὶ φρικωδεστεροῦ θανά-
του (α).

Ἴδου λοιπὸν ἐποχὴ σημαντικὴ, ἰδου ἐποχὴ λαμπρὰ,
ἵνα ἅπαξ διὰ παντὸς ἐλευθερωθῇ ἡ Ἀνατολὴ ἐκ τῶν
τυραννούντων αὐτὴν βαρβαρικῶν στιφῶν· ἀλλὰ πρὸς ἐ-
πιτυχίαν τούτου ἀπῆτειτο δύναμις, ἡ δύναμις ἀπῆτει
σύμπνοιαν, ἣτις ἐξέλιπε μεταξὺ Αὐτοκράτορος καὶ λαοῦ·
καὶ λοιπὸν ἐνῶ ἡ Τουρκικὴ δυναστεία ἐκλονίζετο ὄχι
μόνον ἔνεκα τῆς ἀποφασιστικῆς ταύτης ἥττης τοῦ Βα-
γιαζίτου, ἀλλὰ καὶ ἔνεκα τῶν μεταξὺ τῶν υἱῶν του ἐμ-
φυλίων πολέμων, ἀμφισβητούντων τὸν Θρόνον, ὁ Αὐτο-
κράτωρ Μανουὴλ ἀδύνατος ὢν, καὶ ἀπέναντι ἀπασῶν τῶν
εἰς τὴν Εὐρώπην παρακλήσεων του παρ' οὐδενὸς βοηθού-
μενος, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου παρ' ἀπάντων ἐπιβουλευόμε-
νος, περιορίσθη νὰ θέτῃ εἰς ἐνέργειαν τὸ ὄπλον τῶν ἀδυ-
νάτων, τὴν ραδιουργίαν, καὶ νὰ τηρῇ εἰς διηνεκῇ πόλε-
μον τοὺς ἀλληλομαχοῦντας ἀδελφούς.

Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ πολιτικὴ αὕτη ἔλαβε τὰ ἀποτελέ-
σματα ἐκεῖνα, ἅπερ λαμβάνει πᾶσα πράξις ἀνθρώπινος
μὴ συνεπῆς καὶ γενναία, διότι νικήσας ὁ Μωάμεθ ὁ Ἄ.
ἅπαντας τοὺς ἀδελθούς του, καὶ συγκεντρώσας ἐν ἑαυτῷ
ἀπάσας τὰς Τουρκικὰς δυνάμεις, μετέβη εἰς τὴν Ἑλλά-
δα, τὴν ὁποίαν κατέκτησεν.

Ἀκολούθως δὲ ὁ Μανουὴλ, ἰδὼν ὅτι πᾶσα προσπάθεια
αὐτοῦ, ἵνα λάβῃ ἀπὸ τῆς Εὐρώπης βοήθειαν ἀπέβαινε μα-
ταία, διατελούντων πρὸς τοὺς ἄλλοις τῶν ἐκεῖσε Χρι-

(α) Οἱ Πέρσαι συγγραφεῖς λέγουσιν, ὅτι ὁ Τιμούρ μετεχειρίσθη τὴν
Βαγιαζίτην μεθ' ἀπάσης τῆς συμπλοκῆς· συγγραφεῖς ἡμῶς Εὐρωπαῖοι
αὐτόπται, ὡς λέγει ὁ Γιββὼν, ἐπιβεβαιῶσι τὰ ἀνωτέρω.

στιανῶν εἰς πόλεμον, ὑπεχρεώθη νὰ συνάψῃ φιλίαν μετὰ τοῦ Μωάμεθ, διαδόχου τοῦ Βαγιαζίτου, ὅστις ἔνεκα διαφόρων αἰτιῶν, ἐσεβάσθη τὴν συνθήκην ταύτην, καὶ διέτηρσε τὴν φιλίαν τόσον εἰλικρινῶς, ὥστε ὅταν ἀπεβίωσε τὸν ἀφῆκεν ἐπίτροπον τῶν υἱῶν του.

Ἀποβιώσαντος τοῦ Μωάμεθ, ἔλαβε τὸν θρόνον ὁ υἱὸς του Ἄμουράτ ὁ Β'. τὸν ὁποῖον θεωρήσας ὁ Μανουήλ ὡς ἀνίκανον τοῦ κυβερνήσαι καὶ προᾶξαι τὸ κράτος του, μὴν ἔχων ἐκ τοῦ ἐτέρου ἰδίας δυνάμεις ἵνα τὸν πολεμήσῃ, ἰδοὺ ἐκ νέου ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν τὴν περιβόητον αὐτοῦ διπλωματικὴν ῥαδιουργίαν· καὶ λοιπὸν ὑποκινεῖ τὸν υἱὸν τοῦ Βαγιαζίτη Μουσταφᾶ, καὶ ἐπετέθη κατὰ τοῦ Μωάμεθ, οὗτος ὁμοῦς συμμαχήσας μετὰ τῶν Γενουησιῶν, τὸν ἐνίκησε (1422) καὶ ἀπηγχόνισε. Ἀκολούθως δὲ, ἵνα ἐκδικηθῇ κατὰ τοῦ ὑποκινήτου Μανουήλ, ἐπὶ κεφαλῆς 200 χιλιάδων Τούρκων ἐνθουσιαζομένων ἐκ τῆς ὀρησκειτικῆς εὐλαβείας νὰ κατακτήσωσι τὴν πόλιν τῶν Καισάρων, νὰ σφάξωσι τοὺς ἐν αὐτῇ ἀπίστους, νὰ τὴν λαφυραγωγήσωσι, καὶ νὰ εὐφρανθῶσι τὰ κάλη τῶν ἐν αὐτῇ ὠραίων γυναικῶν (α) ἐπολιόρησε τὴν Κωνσταντινούπολιν· χάριν ὁμοῦς τῶν δυνατῶν αὐτῆς τειχῶν καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὄνπερ ἔλαβεν ὁ λαὸς ἐκ τῆς κοινῶς παραδεχομένης, ἐμφανίσεως τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐνθαῤῥυνοῦσης τὸν λαόν, τὸν ἐνίκησαν, καὶ διέλυσε τὴν πολιορκίαν· οὐχ ἤττον ὁμοῦς στραφεῖς κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ἣν πρὸ ἐπταετίας εἶχον κατακτήσει οἱ Ἐνετοί, τὴν ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου, σφάξας ἀναρρίθμητον πλῆθος Χριστιανῶν, καὶ λαφυραγωγήσας αὐτήν.

Ἐκ τῆς συνοπτικῆς ἐξιστορήσεως τῶν γεγονότων τούτων, γίνεται πρόδηλον, ὅτι ἀφοῦ ὁ Μιχαήλ ὁ Παλαιο-

(α) CANTU'.

λόγος, ἐπὶ ἀναζωογονήσῃ τοὺς λαοὺς, ὅστις εἶχε καταστραφῆ ὑπὸ τῶν σταυροφόρων— ἀφοῦ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, πιστοὶ ὁπαδοὶ ἐκείνου, περιεφρόνουν καὶ ἐπεβουλεύοντο τὸν λαόν, ἐπιβουλὴ ἐξ ἧς ἐγεννᾶτο ἡ διαίρεσις μεταξὺ Κυβερνήσεως καὶ κυβερνωμένων. — ἀφοῦ ὁ Καντακουζηνὸς καὶ Παλαιολόγος διὰ τοῦ εἰκοσαετοῦς πολέμου αὐτῶν παρέλυσαν ὀλοσχερῶς τὸ κράτος, καὶ προσεκάλεσαν τοὺς Τούρκους ὡς δικαστὰς τῶν ἐρίδων αὐτῶν, ἐννοεῖται οἴκοθεν, ὅτι εἰς μᾶλλον τοῦ ἐτέρου ἐνέδιδε, καὶ εἰς περισσότερον τοῦ προκατόχου του παρέλυε τὸ κράτος, ἕως ὅτου κατήντησαν τὴν Αὐτοκρατορίαν πτωχὴν, ἀδύνατον, πεφρονημένην, καὶ κατὰ σκιάν ὑπάρχουσαν· οἱ δὲ Τούρκοι ἐνθάρρυνθέντες ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν Χριστιανῶν νικῶντων, μεγαλαυχοῦντες εἰς τὰς παραχωρήσεις τῶν Αὐτοκρατόρων, βλέποντες τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Χριστιανικοῦ κράτους, γενόμενοι καθ' ἑκάστην ἰσχυρότεροι διὰ τῆς ἐνώσεως, πρὸς ἣν συνετέλει τὰ μέγιστα ἡ θρησκεία των, κατέκτιον, ἐλεηλάτουν, ἀνιλεῶς ἐσφαζαν, τὰ μύρια καὶ ἀπάνθρωπα διέπραττον, καὶ τέλος ἔλαβον θέσιν λίαν ἐπίφοβον κατὰ τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ Μανουὴλ βλέπων τὰς ἰδίας δυνάμεις παραλυομένας, καὶ τὸν κίνδυνον ὃν διέτρεχε, προσέδραμεν ἐκ νέου εἰς τὴν Δύσιν, καὶ καταδεικνύων αὐτῇ τὸν ἐπικείμενον κοινὸν κίνδυνον, πρὸς δὲ ἐξιστορῶν τὰ δυστυχήματα τῶν Χριστιανῶν ἐπεκαλεῖτο τὴν βοήθειαν αὐτῆς. Εὐγένιος δὲ ὁ Δ΄. Πάπας Ῥώμης, κατανοῶν τὸν τῆς Εὐρώπης κίνδυνον, καὶ θρησκειῶν δημοτικότητα, ἕνεκα τῆς θέσεως εἰς ἣν διετέλει ἀπέναντι τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου, ἴσως δὲ καὶ συγκινηθεὶς ἐκ τῶν μαρτυρίων τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Χριστιανῶν, προεκάλεσε νέαν σταυροφορίαν διὰ τῆς ἐπομένης

προσκήσεως, δεικνυούσης ἀρκούντως τὴν θηριωδίαν τῶν Τούρκων καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς προόδου των.

«Οἱ Τοῦρκοι δένουσι μὲ σχοινία ἄνδρας καὶ γυναῖκας συλλήβδην καὶ τοὺς σύρωσιν εἰς ἀπάνθρωπον εἰλωτεῖαν· θεωροῦντες δὲ αὐτοὺς ὡς ἐν τῶν εὐτελεστέρων λαφυραγωγημάτων των, τοὺς πωλοῦσιν ὡς ζῶα, χωρίζοντες τοὺς υἱοὺς ἐκ τῶν πατέρων τὸν ἀδελφὸν ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς, τὸν σύζυγον ἐκ τῆς συμβίας· — φονεύουσιν εἰς τὰς ἀγυῖας τῶν πόλεων, ἢ εἰς τὰς ἐξοχὰς ἀνθρώπους μὴ δυναμένους νὰ περιπατῶσι· μὴ εὐσπλαγχνιζόμενοι δὲ τὰ ἀθῶα βρέφη, ἅτινα μὴ γνωρίζοντα τὸν κίνδυνον ἔν διατρέχουσι καὶ μὴ φοβούμενα ἐκ τῆς θέας τῶν δημίων των, ἐνῶ ἐκεῖνα τοὺς ἀναχαίρονται καὶ χαμογελοῦν, τὰ θηρία ταῦτα ἀπανθρώπως καὶ ἀνιλεῶς τὰ σφάζουσιν. Ἐκάστη χριστιανικὴ οἰκογένεια ὑποχρεοῦται νὰ δίδῃ εἰς τὸν ἡγεμόνα Τοῦρκον τέκνον αὐτῆς, ὡς ἄλλοτε οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸ θηρίον τῆς Κρήτης. Ὅπου εἰσῆλθον Τοῦρκοι αἱ πεδιάδες ἐστήρευσαν, αἱ πόλεις ἔχασαν τοὺς νόμους των, τὴν βιομηχανίαν των· ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία δὲν ἔχει πλέον οὔτε ἱερεῖς, οὔτε βωμοὺς· ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἔχει πλέον οὔτε ἄσυλον, οὔτε βοήθειαν».

Οἱ ἐκφραστικοὶ ὅμως καὶ συγκινητικοὶ οὔτοι λόγοι, ἡ προτροπὴ τοῦ Πάπα πρὸς τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς λαοὺς, ἵνα ὑπερασπισθῶσι τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸν προμαχῶνα τοῦτον τῆς Εὐρώπης, ἀπέβη ματαία, διότι ἡ μὲν Ἀγγλία καὶ Γαλλία ἐπολεμοῦντο· Φριδερίκος Γ'. ὁ Βασιλεὺς τῆς Γερμανίας, ὁ μᾶλλον τῶν λοιπῶν εὐδιάθετος, δὲν εἶχε τὰ μέσα. Μόνη ἡ Γένοβα καὶ Βενετία συνεμερίσθησαν τὴν πρόσκλησιν ταύτην. Ἰουλιανὸς δὲ ὁ Καίσαρ ἰνής, ἐνθουσιάσας τοὺς Πολωνοὺς καὶ Οὐγγρους, συν-

εξεστράτευσε μετ' αὐτῶν δις κατὰ τῶν Τούρκων καὶ δις τοὺς ἐνίκησε· ἐμποδισθεὶς ὅμως ἐκ τοῦ χειμῶνος, ἵνα ἔλθῃ εἰς Ἀδριανούπολιν καὶ Κωνσταντινούπολιν, ἐπέστρεψεν εἰς Βόδα φέρων μεθ' ἐαυτοῦ αἰχμαλώτους 13 Πασσάδας 9 σιμαίας, καὶ 4 χιλιάδας στρατιώτας Τούρκους, ἀποδείξας συγχρόνως διὰ τῆς νίκης του ταύτης, ὅτι ἐὰν ᾔθελεν ὑπάρχει ἡ μικροτέρα σύμπνοια μεταξὺ τῶν Ἀνατολικῶν καὶ Δυτικῶν ἡγεμόνων, ἐὰν οἱ Αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἐσυμφώνουν μὲ τὸν λαόν, τὰ στίφη τῶν βαρβάρων Τούρκων εὐκόλως ᾔθελον ἐξοντωθῆ. Ἀλλὰ ποῦ σύμπνοια, ποῦ ἀγάπη, ποῦ εὐλικρίνεια, ποῦ σεβασμός! Τὰ πάντα εἶχον ἐκλείψει καὶ μετ' αὐτῶν καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ πολιτικὴ ἀρετὴ, οἱ προμαχῶνες οὗτοι τῆς ἐλευθερίας, καὶ ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τῶν νικῶν.

Ὁ Ἄμουράτ λοιπὸν ἰδὼν, ὅτι ἡδύνατο νὰ ἀντιπαραταχθῆ εἰς στρατεύματα ἐξησχημένα τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης καὶ ἀποφασιστικὰ, δὲν ἐδίστασε νὰ συνωμολογήσῃ ἄτιμον δι' αὐτὸν συνθήκην μετὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἐπιφυλαττόμενος ἐν καιρῷ νὰ λάβῃ τὰ κατάλληλα μέτρα καὶ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Πλὴν ὅχι μόνον δὲν ἡδύνατο νὰ νικήσῃ στρατεύματα τῆς Ἐσπερίας Εὐρώπης, ἀλλ' οὔτε καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ, ὅτι οἱ Ἀνατολικοὶ λαοὶ ᾔσαν ἀνδρεῖοι, καὶ ὀδύγούμενοι ὑπὸ ἀνδρείου Στρατηγοῦ ἐξετέλουν τεράστια, μνημονεύομεν τὸν Γεώργιον Καστριώτην, τὸν νικήσαντα καὶ πρῶτον καὶ δεῦτερον καὶ τρίτον Πασσάν, τοὺς ὁποίους ἀπέστειλεν ὁ Σουλτάνος οὗτος μετὰ πολυαριθμῶν στρατευμάτων, πρὸς δὲ μνημονεύομεν τὸν λόγον, ὅτι εἰς τὰ στρατεύματά του ἀπήγγειλεν ὁ ἥρωας οὗτος τῆς Ἠπείρου, ἐξ οὗ καταδεικνύεται, ὅτι ἡ λέξις ἐλευθερία ἦτο γλυκεία εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν λαῶν ἐκεινῶν.

καὶ ὑπ' αὐτῆς ἐνθουσιαζόμενοι ὕψωνον τὸ ἡράκλειον ῥόπα-
λόν των, καὶ κατεσύντριβον τὰς κεφαλὰς τῶν Τούρκων,
ὡς καὶ προηγουμένως τὰς τῶν σταυροφόρων.

Ἴδου δὲ ὁ σπουδαῖος οὗτος λόγος.

« Ἡ πειρωταί! Ὁ ζῆλος καὶ ἡ εὐπείθεια εἰς τὸν
πῆγεμόνα σας, καὶ ὁ πόθος σας νὰ ἀνα-
» λήβητε τὴν ἐλευθερίαν σας, δὲν
» μοι προξενοῦν ποσῶς ἀπορίαν,
» ἐπειδὴ ἤξεύρω καὶ τὴν εὐτολμίαν σας, καὶ τὴν πρὸς
» τὸν μακαρίτην Πατέρα μου ἀγάπην σας, τὴν ὁποίαν
» σὼζω ἀνεξάλειπτον εἰς τὴν μνήμην μου. Ἐγὼ ἔτρεφον
» πάντοτε διακαῆ πόθον νὰ ἐπανέλθω ἐν τῷ μέσῳ ὑμῶν,
» καὶ νὰ σᾶς χρησιμεύσω ὡς πατὴρ καὶ ὑπερασπιστής
» σας κατὰ τοῦ τυράννου, ὅστις σᾶς στενοχωρεῖ καὶ βα-
» σανίζει. Καὶ ὅταν εἰς τὰς παρακαλεστικὰς σας μεσι-
» τείας, τὰς ὁποίας πολλάκις μ' ἐκάμετε διὰ νὰ ἐπιστρέ-
» ψω εἰς τὴν Πατρίδα μου, δὲν ἀνταπεκρινόμην παρὰ μὲ
» σιωπὴν βαθυτάτην, ἐνομιζατε βέβαια, ὅτι σᾶς εἶχα λη-
» σμονήσει, καὶ ὅτι ἐθυσίαζα χαμερπῶς τὴν τιμὴν μου
» καὶ τὸ χρέος μου εἰς τὰς περιποιήσεις καὶ κολακείας
» τοῦ ἀπίστου καὶ ἀσεβοῦς Ἀμουράτου. Μάθετε ὅμως
» ὅτι ἡ τσαούτη σιωπὴ μου προήρχετο ἀπὸ τὸν φόβον
» μήπως ἀπροστόχαστος ὀγληγορότης μὲ ἐμποδίσει νὰ
» φέρω εἰς ἐκβασιν τὸν σκοπὸν μου. Καὶ σᾶς βεβαιῶ ὅτι,
» ἀφ' οὗ ὁ Ἀμουράτης μὲ ἀπέσπασεν ἀπὸ τὰς ἀγκάλας
» σας, δὲν ἐπέρασα οὔτε μίαν στιγμὴν χωρὶς νὰ συλλο-
» γίζωμαι καὶ νὰ φροντίζω ὑπὲρ ὑμῶν, καθὼς ὁ ἐπου-
» ράνιος καὶ καρδιογνώστης Θεὸς τὸ γινώσκει. Ἴδ' τέκνα
» μου (ὑποφέρετε, ὦ Ἱπειρωταί, νὰ σᾶς δώσω τὴν τοιαύ-
» τὴν ὀνομασίαν, ἣτις ἐκφράζει καὶ ἐξηγεῖ τὴν πρὸς
» ὑμᾶς ἀγάπην καὶ φιλοστοργίαν μου) τέκνα μου, λέγω,

»τὸ ἔργον μας ἤδη ἤρχησεν, ἀνάγκη καὶ νὰ τὸ φέρωμεν
»εἰς τέλος· ἀνάγκη νὰ ἐξώσωμεν τοὺς Τούρκους ἀπὸ
»Ἰλίας τὰς πόλεις τῆς Ἡπείρου, τὰς ὁποίας ἀκόμη ἐξου-
»σιάζουν· ἃς ἐκστρατεύσωμεν μὲ θάρρος καὶ εὐκαρδίαν·
»ὁ Θεὸς τῶν πολέμων θέλει ἔλθει εἰς βοήθειάν μας, διό-
»τι τὸ κίνημά μας εἶναι κατὰ πάντα δίκαιον. Ἡμεῖς δὲν
»εἴμεθα ὡς ταραχοποιοὶ καὶ ἀποστάται, οἱ ὁποῖοι κατα-
»ργίονται νὰ ἀποσεύσουν τὴν ὑποταγὴν, τὴν πρὸς τὸν
»νόμιμόν των καὶ καθολικὸν ἡγεμόνα χρεωστομένην,
»ἀλλ' ἄνδρες ἐλεύθεροι, τοὺς ὁ-
»ποίους μία δύναμις ὑπερτέρα
»κύπεθαλε δυναστικῶς καὶ παρα-
»νόμως εἰς τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας.
»Ἄς ἀρχίσωμεν λοιπὸν κατὰ πρῶτον ἀπὸ τὴν πολιορ-
»κίαν τῆς Πετρέλλης, οἱ ἀγῶνες ἡμῶν κατὰ τῆς πό-
»λεως ταύτης θέλουσιν ἀναγγεῖλει καὶ ἐκείνους, ὅσους
»θέλομεν μεταχειρισθῆ καὶ κατὰ τῶν ἄλλων· ἡ πτώ-
»σις αὐτῆς θέλει σύρει ἀλληλοδιαδόχως καὶ ἐκείνην
»τῶν ἐπιλοίπων, καὶ θέλουσιν πολλαπλασιασθῆ τὰ κατορ-
»θώματά μας. Ἀνίσως ἡ φρουρά της ἀντισταθῆ καὶ μᾶς
»ἀναγκάσῃ νὰ κυριεύσωμεν τὴν πόλιν μὲ τὴν βίαν, θέ-
»λομεν τοὺς θυσιάσει ὅλους, διὰ νὰ ἐμπνεύσωμεν τὸν
»πρόμον καὶ τὴν δειλίαν εἰς τοὺς φυλάττοντας τὰς ἄλ-
»λας πόλεις· ἀλλ' ἀνίσως παραδοθῶσι μὲ
»συνοθήκας, πρέπει νὰ τοὺς μεταχει-
»ρισθῶμεν μὲ πραότητα καὶ φιλάν-
»θρωπίαν, διὰ νὰ δείξωμεν εἰς τοὺς
»ἐχθρούς μας, ὅτι δὲν εἴμεθα βάρ-
»βαροι καὶ αἰμοβόροι» (α).

(α) Ἐκ τῆς παρακλιίδος τῆς Ἐφημερίδος τῶν Ἀθηνῶν ὁ ἀΝΕΞΑΡ-
ΤΗΤΟΣ φῶλλον 332. Ἰστορικὴ Γεωργίου Βασιλειώτου.

Πλὴν ἐνῶ καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου καταδεικνύεται, ὅτι ἐνυπῆρχεν εἰς τοὺς λαοὺς ἐκείνους τὸ ἀρειμάγειον τῶν Πατέρων των, καὶ ὅτι οἱ Αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἠδύναντο δι' αὐτῶν τὰ πᾶντα νὰ ἐπιτύχωσι· ἐὰν ὅμως παρατηρήσῃ τις μετὰ προσοχῆς τὴν μεσαιωνικὴν τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἱστορίαν, βλέπει τοιαῦτα τερατώδη καὶ περίεργα φαινόμενα, ὥστε ἐνῶ τὸν ἐκπλήττουσι, τῷ δεικνύουσι συγχρόνως, ὅτι ἡ θεία πρόνοια εἶχεν ἀποφασίσει τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντίου.

Λέγομεν δὲ τοῦτο, διότι βλέπει τις τοὺς Αὐτοκράτορας Παλαιολόγους φθάσαντας εἰς τοσαύτην ἀπόγνωσιν καὶ ἠλιθιότητα, ὥστε ἐὰν δὲν διέκρινον εἰς τὰς πράξεις των τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν, ἀποφασίσασαν τὴν δουλείαν τοῦ ἔθνους, ὅπως, ἐν αὐτῇ καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὴν κολυμβήθραν τῶν αἱμάτων καὶ δακρύων, καθαρισθῆ ἐκ τῆς εἰσαχθείσης ὑπὸ τῶν Φράγκων διαφθορᾶς, ἕκαστος Ἕλλην ἔπρεπε νὰ καταρᾶται νυχθημερὸν τοὺς ὀλετῆρας ἐκείνους τοῦ ἔθνους.

Τῶνόντι. Ἐνῶ τὸ λέγομενον Βυζαντινὸν κράτος διετελεῖ κατὰ σκιάν μόνον, ἐνῶ ἦτο μικρὸν, πτωχὸν, καὶ πειναλέον, ὁ Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος ἔδωκεν εἰς αὐτὸ τὸ τελευταῖον καὶ ὀριστικὸν κτύπημα, καὶ οὕτω προοιτήμασεν αὐτὸ, ἵνα μετὰ τῆς μεγαλητέρας εὐκολίας γίνῃ βρᾶ τῶν Τούρκων.

Ναὶ δὲν διστάζομεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἔδωκεν εἰς αὐτὸ τὸ τελευταῖον κτύπημα, διότι κατὰ τὸν πολιτικὸν του νοῦν, μὴ θέλων, ὡς ἔλεγε, νὰ ἀδικήσῃ τινὰ τῶν ἐπτὰ υἱῶν του, ὀλίγον πρὸ του θανάτου του διήρесе τὸ Κράτος εἰς ἐπτὰ μέρη, δόσας εἰς μὲν τὸν Ἰωάννην τὴν Κωνσταντινούπολιν — εἰς τὸν Θεόδωρον τὴν Λακεδαίμονα — εἰς τὸν Ἀνδρόνικον τὴν Θεσσαλίαν — εἰς τὸν Κωνσταντῖνον τὴν Μεσεμβρίαν, Σελημβρίαν καὶ τινὰς ἄλλας ἐν τῷ Εὐ-

Ξείνω πόλεις — εἰς τὸν Ἀνδρέαν τὸ Δελμίνιον καὶ Δαλματίαν — εἰς τὸν Θωμᾶν καὶ Δημήτριον τὴν Πελοπόννησον. — Ἡ Εὐρύπιος καὶ Κρήτη κατείχετο ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν. — Ἡ Χίος καὶ Λέσβος ὑπὸ τῶν Γενουηνοῦν. — Ἡ Ἀχαΐα, Φωκίς, Βοιωτία, καὶ Ἀθῆναι παρὰ τῶν Φλωρεντινῶν. — Ἡ Ἀκαρνανία, Αἰτωλία, καὶ μεσημβρινὴ Ἡπειρος ὑπὸ τινος Τόκκου.

Ἐνῶ λοιπὸν, ἐπαναλέγομεν, τὸ Κράτος ἐκεῖνο ἦτον εἰς τὴν παρακμὴν του, ὃ ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ διαμελισμὸς, αἱ τῶν λοιπῶν κατακτήσεις καὶ ἀσυμφωνίαι τὸ ἀπεκατέστησαν μικρότερον καὶ ἀδυνατότερον, καὶ ἐπομένως εἴτε διὰ τῆς μεγαλητέρας εὐκολίας κατεκτᾶτο βαθμηδὸν ὑπὸ τῶν Τούρκων, εἴτε παρεδίδοτο θεληματικῶς εἰς αὐτοὺς παρὰ τινῶν τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, ἕνεκα μίσους τοῦ ἐνὸς κατὰ τοῦ ἄλλου (α). Μεταξὺ δὲ αὐτῶν διακρίνεται Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος Γ'. ἢ Η. ὅστις παρέδωκεν ἀπάσας τὰς παραλίους πόλεις του εἰς τὸν Ἀμουράτ.

Ὁ διαμελισμὸς ὁμοῦ οὗτος, ἢ ἐκ τούτου σμικρότης καὶ ἐκμηδένισις τοῦ κράτους καλῶς ἐξεταζομένη, ὡς κύριον ἀντικείμενον ἔσχε τὴν ἐκμηδένισιν καὶ πτῶσιν τῆς Αὐτοκρατορίας, ἣτις ὡς ἐκ τῶν πολλῶν παραπτωμάτων της ἔπρεπε νὰ ἐκλείψῃ, καὶ νὰ παραδόσῃ τὸ ἔθνος εἰς τοὺς Τούρκους, ἵνα καθαγιασθῇ εἰς τεσσάρων αἰῶνων μαρτύρια καὶ τυραννίαν, καὶ διὰ μὲν τῶν παθημάτων του νὰ διδάξῃ μὲν ἑαυτὸ, ἐν καιρῷ ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως, ὅτι ἄνευ τῆς συμποίας, ἄνευ τῆς θρησκείας τῶν πατέρων του, ἄνευ τῆς ἐθνικότητός του δὲν δύναται νὰ

(α) Μεταξὺ τῶν παραδοσάντων τὸ κράτος των αὐθαρμῆτως εἰς τοὺς Τούρκους διακρίνεται Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος ὁ Γ'. ἢ Η. ὅστις παρέχώρησε δωρεὰν ἀπάσας τὰς παραλίους πόλεις τοῦ Εὐξείνου τὰς παρ' αὐτοῦ κατεχομένας εἰς τὸν Ἀμουράτ. (Cantù).

υπάρξει — να διδάξει τούς Κυβερνῶντας αὐτὸ, ὅτι μὴ συμμορφουμένους μὲ τὴν δεσποτικὴν θέλησίν του, μὴ διοικοῦντας κατὰ τὰς κλίσεις καὶ τάσεις του, μὴ σεβομένους τὴν ἱερὰν θρησκείαν μας, τὸ ἔθνος ὄν γενναῖον καὶ καὶ ἡρωϊκὸν τοὺς καταποντίζει, καὶ δὲν διστάζει νὰ ριφθῆ καὶ αὐτὸ εἰς τὸν αὐτὸν τάφον εἰς ὃν τοὺς ἔρριψεν — εἰς δὲ τοὺς ἀλλοτρίους, ὅτι εἶναι ἔθνος μὴ ἀνεχόμενον οὔτε βίαν, οὔτε ἐπιβουλὰς, οὔτε περιφρονήσεις, ἀλλ' ἔθνος μέγα ἀπαιτοῦν σεβασμὸν, ὡς σέβεται καὶ ἐκεῖνο τὰ ἄλλα ἔθνη, καὶ τὰς τῶν ἄλλων δοξασίας.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐντὸς τῆς ἐποχῆς ταύτης, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς ἀναβάσεως εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου (1425) μέχρι τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου (1453) παρατηρεῖται θάρρος, καρτερία, καὶ ἠθικῶς Μαραθῶνεις νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῶν Λυτοκρατόρων αὐτῶν καὶ τοῦ Πάπα· ἐπειδὴ παρατηροῦνται σκηναὶ ὄντως τραγικαί, ἀλλ' ἔνδοξοι, ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ δείξωμεν ποῖα ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἰωάννου καὶ Κωνσταντίνου Παλαιολόγων, ποῖα ἡ τοῦ Ἀμουράτ καὶ Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ, καὶ ποῖα ἡ τάσις καὶ τὸ αἶσθημᾶ τοῦ λαοῦ ἀπέναντι τῶν τοῦ Πάπα ἀξιώσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Ἀποστασία τῆς Δυτικῆς ἀπὸ τῆς Καθολικῆς

Ἐκκλησίας

καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς Ἑλληνικῆς τραγωδίας, εἰς πρόσωπα παριστάνουσιν εἰς διαφόρους πλὴν ἀντιθέτους σκηνάς. Α. ὁ λαὸς καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία. Β'.

ὁ Παπισμός. Γ'. ὁ σύμμαχος αὐτοῦ, καὶ ἐπομένως ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ Ἀυτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος. Δ'. ὁ σύγχρονος αὐτοῦ καὶ ὑπουργὸς Σουλτᾶνος ὁ Ἄμουράτ Β'. Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος καὶ ΣΤ'. ὁ Μωάμεθ ὁ Πορθητής.

Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν ποία ἡ ἐντολὴ καὶ ποία ἡ ἐνέργεια ἐκάστου τῶν προσώπων τούτων ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου, καὶ ποία ἡ ἀπαιτούμενη ψῆφος ὑπὲρ ἢ κατὰ ἐκάστου αὐτῶν.

Φθάσαντες εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, καὶ ὑποχρεούμενοι νὰ ὑπερασπισθῶμεν τοὺς τοσάκας καὶ ἀδίκως συκοφαντηθέντας Πατέρας ἡμῶν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς, ὡς δῆθεν σχισματικούς, καὶ καταδικασθέντας ὑπὸ τῆς Θείας Προνοίας εἰς πολυαιώνιον τυραννίαν, καθὸ ἀποχωρισθέντας ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, γνωρίζοντες δὲ ὅτι ἡ ἐξιστόρησις τῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἐραυίζόμεθα ἀπὸ Δυτικούς συγγραφεῖς, ἤθελον ἐπιφέρει διαφωνίας μεταξὺ Ἀνατολικῶν καὶ Δυτικῶν, ἐξ ὧν ὀφελούμενος ὁ κοινὸς τῆς Εὐρώπης ἐχθρὸς Τοῦρκος καυχάζεται, καὶ τὴν μὲν Ἀνατολὴν τυραννεῖ, ἐκκατομύρια δὲ ἀνθρώπων ὑποφέρουσι, ἡ πρόοδος δὲ τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος ἀναστέλλεται, πρὸς ἀποφυγὴν τούτων ἀπάντων ἀπεφασίσσαμεν πολλάκις νὰ σπᾶσωμεν τὸν κάλαμον καὶ νὰ μὴ προδῶμεν περαιτέρω· βλέποντες ὅμως, τὸν μὲν Ἀρχιεπίσκοπον τῶν Παρισίων Σιβούρ κηρύξαντα τὸν Μωαμεθανισμόν αἵρεσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸν δὲ νῦν Πάππ Πίον Θ'. μετὰ τὰς ἐγκυκλίους του, νὰ ὑπαγορεύῃ δεήσεις, ὅπως καταξιοθῶμεν νὰ ὑποκύψωμεν εἰς τὸ σκῆπτρόν του· τὴν δὲ Ἰησοῦτικὴν προπαγάνδαν καὶ τοὺς διαμαρτυρουμένους νὰ κινῶσι πάντα λίθον, ἵνα ἐνσπείρωσι ζιζάνια μεταξὺ τῶν Ὀρθόδοξων, καὶ οὕτω διασπᾶσῃ τὴν διακρίνουσαν ἡμᾶς μέχρι σήμερον ὁμό-

νοίαν και ἔνωσιν, μετὰ θάρρους ἀναλαμβάνομεν τὸν κά-
λαμον, ἵνα κατ' αὐτῶν ὑπερασπισθῶμεν, καὶ διαμαρτυ-
ρούμενοι ὅτι, ὡς Ἕλληνες, ἐπεθυμήσαμεν, ἐπιθυμοῦμεν,
καὶ θέλομεν ἐπιθυμῆ τὴν ἔνωσίν μας, τὴν ἀγάπην, τὴν
ἀδελφότητα μεθ' ἀπάντων τῶν λαῶν· πρὸς δὲ διαμαρ-
τυρούμενοι, ὅτι σεβόμεθα ἕκαστον καὶ οὐδένα ἐννοήσα-
μεν νὰ προσβάλωμεν, ρίπτομεν τὸν κύβον, καὶ ἡ εὐθύνη
ἔστω κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες καὶ τὰς διδα-
σκαλίας τοῦ Ἰησοῦ σκανδαλωδῶς τε καὶ αὐθαδῶς περιε-
φρόνησαν, καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀληθοῦς πολιτικῆς παρα-
γνωρίζοντες, καὶ ἀνέχονται καὶ συντελοῦν, ὅπως τὸ
ἔθνος ἡμῶν διατελεῖ εἰσέτι εἰς τὴν ἐκτὸς τοῦ κέντρου
τῆς Εὐρώπης πρόοδον, καὶ εἶναι ὑποτελὲς εἰς στίφη τινὰ
βαρβάρων, τὸ ὄνομα τῶν ὁποίων προξενεῖ φρίκην καὶ
εἰς αὐτοὺς τοὺς τῆς ἐσχάτης τάξεως ἀνθρώπους τῆς
Εὐρώπης.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος μετ' οὐ πολὺ ἀφοῦ ἔλαβεν
εἰς χεῖράς του τὰς ἡνίας τῆς Αὐτοκρατορίας, ὡς, ἵνα
ἀνακεφαλαιώσῃ ἐν ἑαυτῷ ἅπασαν τὴν ἀπονενομημένην τῶν
προκατόχων του πολιτικὴν, κολακεύόμενος ἐκ τῆς ιδέας,
ὅτι ἡδύνατο νὰ λάβῃ βοήθειάν τινὰ ἐκ τῆς Δύσεως μέσον
τοῦ Πάπα, ἔγραφεν ὑποκλινῶς εἰς τοῦτον, ὅτι εἶναι ἕτοι-
μος διὰ τῆς λεγομένης ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, νὰ ὑπο-
τάξῃ ἑαυτὸν, τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τοὺς Ἀνατολικοὺς λαοὺς
εἰς τοὺς πόδας του.

Ὁ Ἀmourάτ ἐκ τοῦ ἐτέρου ἀνέστειλε πρὸς στιγμὴν τὴν
κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίθεσίν του, περιμένων
τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποπειρας ταύτης τῆς ἐνώσεως τῶν
Ἐκκλησιῶν.

Ὁ δὲ λαὸς ὁ κατὰ τὸ σύνθηρος ἔκκαμπτος καὶ γενναῖος
ὑπερασπιστῆς τῶν θρησκευτικῶν δικαιωμάτων του, συμ-

μαχήσας μετὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐμίσει, ἀπεστρέφετο, ἐβδελύσσεται καὶ ἐφρίττειν ἰδεαζόμενος τοιαύτην ἔνωσιν.

Ὁ Αὐτοκράτωρ λοιπὸν ἀντιπεριφρονῶν τὴν σταθερότητα ταύτην τοῦ λαοῦ, καὶ ὄνειροπολῶν παπικῆς ὑπὲρ τοῦ Θρόνου τοῦ στυροφορίας, ἵνα δῆθεν ἀποδείξῃ εἰς τὴν Μικαριότητά του τὴν γενικὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας διάθεσιν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, παραλαμβάνει μεθ' ἐαυτοῦ τὸν Πατριάρχην Ἰωσήφ, τὸν ἀδελφόν του Δημήτριον, τοὺς Ἄρχοντας, τοὺς Ἀξιωματικούς τῆς Αὐλῆς καὶ Ἐκκλησίας, τὸν Ἰσιδώρον, τὸν Συρόπουλον, τὸν Γεμιστόν, τὸν Ἀργυρόπουλον, τὸν Ἐρέσου, τὸν Βησσαρίωνα, τὸν Μονεμβασίαι, τὸν Βαλσαμῶνα τὸν Ἀγγιῆλου, καὶ ἐν βραχυλογίᾳ διακοσίους τῷ ἀριθμῷ, ἐξ ὧν ἄλλοι μὲν ἐφοδισμένοι τῆς σταθερότητός των, καὶ ἔτοιμοι νὰ ὑπερασπισθῶσι τὰ δικαιώματα τῆς ἐπιβουλευομένης Ἐκκλησίας, ἄλλοι δὲ φρονταζόμενοι καρδιναλικῶς πέλους ἠκολούθουν, ἵνα ὑποστηρίξωσι τὴν ἔνωσιν, ἄλλοι ἐσύροντο ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγῆς, καὶ ἐν συνόψει «ἐν μέσῳ τῶν σαλπύγγων καὶ πικντῶν γένους μουσικοῦ», δι' ὧν περιστοιχίζετο ἡ πνευματικὴ αὐτῆ στρατεία, ἐβλεπέ τις τὸ πλέον σπαραξικάρδιον θέαμα, τὰ προκριτώτερα μέλη ἑνὸς ἔθνους νὰ σφύρονται παρὰ ἀνοσίῳ καὶ ὑπόβουλου πολιτικῆς, ἵνα ὑποδουλώσωσι τὸ τιμαλφέστερον τῶν ἐπιγείων δικαιωμάτων αὐτῶν καὶ τοῦ ἔθνους ἅπνυτος, τὴν θρησκείαν των εἰς τοὺς πόδας ἑνός, ὅστις εἰς τοὺς πόδας του τούτου ἔχων τὸν σταυρὸν ἐκείνον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐσταυρώθη ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, καπηλεύεται καὶ τὴν θρησκείαν, καὶ τὴν τύχην τῶν ἔθνων.

Ἐρθασε λοιπὸν ἡ στρατεία αὐτῆ, ἐν Ἰταλίᾳ ὑπεδέχθη ὑπὸ τῶν Δυτικῶν, διὰ τῶν συνήθων αὐτοῖς θεατρικῶν ἐπιδείξεων Δυτικοὶ τε καὶ Ἀνατολικοὶ συνιδρίασαν ἐν Φεβρουάριῳ

πρῶτον, ἀκολούθως δὲ, ἕνεκα τῆς ἐκεῖσε ἐνσκυψάσης λιμικῆς νόσου, ἐν Φλωρεντία. Ὁ Γεμιστὸς, ὁ Ἐφέσου, ὁ Ἀργυρόπουλος, καὶ ἐν γένει ἅπαντες οἱ Ἀνατολικοὶ (ἐξαιρουμένων εὐαρίθμων τινῶν θηρευόντων καρδιναλικούς πέλους, οἳοι ὁ Βησαρίων, ὁ καὶ Ἰσίδωρος τῆς Ῥωσσίας) ὑπερασπίσθησαν τὰ δόγματα τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας, πλὴν τῆ ἐνεργείᾳ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰωάννου, ὅστις παρεδέχετο, κατὰ τινάς, τὰς ἀξιώσεις τοῦ Πάπα, ἕνεκα τῆς δεινῆς τοῦ Βυζαντίου θέσεως, καθεκάστην ἐπιβουλευομένου παρὰ τοῦ Ἀμουράτ, ἐλλειπύσεως καὶ αὐτῆς τῆς τροφῆς, ἣν ἕνεκα τῆς ἐσχάτης πενίας τῆς Αὐτοκρατορίας ὑπεσχέθη νὰ τοῖς παρέχῃ ὁ Πάπας, ἕνεκα τέλος τῆς ἐλπίδος παπικῆς βοήθειας ὑπὲρ τῆς ψυχοραγούσης Πατρίδος, τὴν 6 Ἰουνίου 1439 ἀπέναντι τῶν διχαστηρίων τοῦ Μάρκου τῆς Ἐφέσου ἐτελέσθη ἐντὸς τοῦ ἐν τῇ Φλωρεντία ναοῦ τῆς Θεομήτορος ἢ Ἐνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀνεγνωρίσθη ὁ Πάπας δηλαδὴ παντοδеспότης, καὶ προσετέθη πρὸς χλευασμὸν «salvis privilegiis omnibus, et juribus graecorum» (α).

Διὰ τῆς ἐνώσεως λοιπὸν ταύτης ἡ ψευδοσύνοδος, ἐκείνη παρεδέχθη α. τὴν εἰς τὸ σύμβολον προσθήκην τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ β'. τὴν παντοδеспοτίαν τοῦ Πάπα γ'. τὴν μετάληψιν καὶ διὰ τῶν ἀζύμων, δ'. τὸ Καθαρτήριον πῦρ, καὶ ἄλλα τινά.

Τί πρᾶγμα εἶναι ὁ Πάπας εἰς τὸν ὅποιον ὑπετάγη ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία; Ἦτον κατὰ τὰς ἀξιώσεις τῶν παπιστῶν ὁ διάδοχος τοῦ Πέτρου, ἐπειδὴ δὲ ὁ Πέτρος ἦτον ὁ ἐπίτροπος τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου, ὡς ἰσχυρίζονται, ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἄρα διὰ τοῦ

(α) *Istoria di tutte l'eresie*, da Domenico Bernino Tom. IV, pag. 60.

γεωμετρικοῦ ἀξιώματος τὰ ἐν τρίτῳ ἴσα καὶ ἀλλήλοις εἰσὶν ἴσα, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ Πάπας, καὶ λοιπὸν ἀναμάρτητος, ἀλάττωτος, κύριος τοῦ Οὐρανοῦ, τῆς γῆς, τοῦ ἄδου· ἀπόλυτος δεσπότης ἐπὶ τῶν βασιλέων καὶ τῶν λαῶν, ὡς ἱερεὺς εὐλογεῖ, ὡς βασιλεὺς καταδικάζει εἰς θάνατον, καὶ ἐν συνόψει ὁ μὲν Πάπας Γρηγόριος Ζ΄. (1073) ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία εἶναι ἡ μόνη θελειωμένη εἰς τὸν Χριστὸν, ἥτις οὔτε ἐπλανήθη, οὔτε δύναται νὰ πλανηθῇ — ὅτι δὲν εἶναι Χριστιανὸς, ἔστις δὲν εἶναι ἐνωμένος (γράφει ὑποταταγμένος) μετ' αὐτὴν — ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Πάπας εἶναι μοναδικὸν εἰς τὸν κόσμον — ὅτι ὁ Πάπας, κανονικῶς χειροτονούμενος, εἶναι Ἄ γ ι ο ς . . . — ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ ἀκυρώσῃ τὰς ἀποφάσεις του — ὅτι αὐτὸς ἔχει ἐξουσίαν νὰ ἀκυρώσῃ τὰς ἀποφάσεις ὅλου τοῦ κόσμου — ὅτι μόνος αὐτὸς ἔμπορεῖ νὰ στολισθῇ μετ' Αὐτοκρατορικῶς τίτλους — ὅτι ὁ Πάπας μόνος ἡμπορεῖ νὰ στολισθῇ μετ' Αὐτοκρατορικῶς τίτλους — ὅτι ὅλοι οἱ Βασιλεῖς τῶ φιλοῦν τὸν πόδα, καὶ τέλος ὅτι αὐτὸς μόνος ἔχει ἐξουσίαν νὰ ἀφορίσῃ καὶ καταργῇ Αὐτοκράτορας, οἱ δὲ σφόδρα παπισταὶ ἐρθασαν ἀκολούθως εἰς τοσούτην κηρύττειν καὶ θρασύτητα, ὥστε ὁ μὲν ἔλεγε, ὅτι «ὁ Πάπας εἶναι Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς» (α)· ὁ δὲ ὅτι «ὁ Πάπας καὶ ὁ Χριστὸς ποιοῦσι συνέδριον ἓν» (β)· ὁ ἄλλος ὅτι «ὁ Πάπας εἶναι θεότης τις, καὶ οἶονεὶ Θεὸν ὅτιν ἀρατὸν φέρων ἐν ἐχυτῶ» (γ)· ὁ ἄλλος, ὅτι «ὁ Πά-

(α) Papa est Deus in terras.

(β) Papa et Christus faciunt unum concistorum.

(γ) Papa est quoddam numen, et quasi visibilem quendam deum pra se ferens.

«πας εἶναι τὰ πάντα καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα» (α), ἐκεῖνος, Θεωρῶν τὴν νύμφην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν δούλην τοῦ Πάπα, ἐκράυγαζεν, ὅτι «ὁ Πάπας εἶναι ἐκεῖνος, εἰς τὸν ἕποσον χρεωστεῖ νὰ ὑποτάσσηται ἡ Ἐκκλησία ἅπασα» (β) οὗτος, ὅτι «δύναται νὰ πράξῃ τὸ πᾶν ὑπεράνω παντὸς νόμου, καὶ ἐναντίον παντὸς νόμου» (γ) ὁ ἄλλος, ὅτι, «δύναται νὰ ἀλλάξῃ τὰ τετράγωνα εἰς τρογγύλα» (δ) καὶ ἐν βραχυλογίᾳ τινὲς τῶν Θεολόγων παπιστῶν ἔφθασαν εἰς τοσοῦτον ἀσεβείας βηθμὸν, ὥστε ἔθετον εἰς ἀμφιβολίαν ποῖος εἶναι εὐσπλαγγνικώτερος καὶ πραότερος ὁ Πάπας ἢ ὁ Ἰησοῦς, διότι κατὰ τὴν ἀπεβεσάτην διδασκαλίαν των, ὁ Ἰησοῦς οὐδέποτε ἠλευθέρωσε τινὰ ἐκ τοῦ Καθατηρίου πυρὸς, ἐνῶ οἱ Πάπαι, διὰ τῶν, κατὰ τὸν Π. αἰῶνα ἐφευρεθέντων συγχωροχαρτίων, διδομένων ἀντὶ ὀλίγων ὀβολῶν, κθεκάστην ἐλευθερόνουσιν ἐκ τοῦ ἄδου κλέπτας (ε), μοιχοὺς, βλασφήμους, φονεῖς, καὶ κἄποτε προτοῦ ἐκτελέσωσι τὸν φόνον (ς).

Εἰς τοὺς πόδας τοιούτων μακσριωτάτων Παπῶν ἢ ἐν

(α) Papa est omnia et super omnia.

(β) Papa est in cui tota parere debet ecclesia.

(γ) Supra jus et contra jus omnia potest.

(δ) Papa potest mutare quadrata rotundis.

(ε) An elementior sit Papa, quam fuerit Christus, cum is non legatur quemquam a Purgatorii pœnis revocasse.

(Ἡ ὑπεράσπισις τῆς Γραικικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ Σ. Βλασοπούλου, μετάρρασις Χ. Φιλκτᾶ §. 8.)

(ς) Διηγῆται ἱστορικὸς τις, ὅτι τὰ συγχωροχάρτια ἐπωλοῦντο ὑπὸ τῶν Φρατρῶν εἰς τὰς ἀγορὰς ἔχι μόνον δι' ἐγκλήματα πραχθέντα, ἀλλὰ καὶ διὰ πραχθησόμενα.

Ἀνθρωπὸς τις λοιπὸν ἠγόρασε συγχωροχάρτιον ἀξίας νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ τῆς ποινῆς δι' ἄνθρωπον τὸν ὁποῖον προέθιτο νὰ φονεύσῃ. Τὸ ἐσπίρας εὔρε τὸν Φράτρην, καὶ τὸν εἰδοποίησεν, ὅτι ἤθελε νὰ τὸν φονεύσῃ· καταθρησθέντος δὲ τούτου, καὶ ἐρωτήσαντος τὸν λόγον, ὁ συγχωρηθεὶς φονεὺς τῷ ἀπάντησε. «Σήμερον οὐ ἐπλήρωσα καὶ μοὶ ἐσυγχώρησις

Φλωρεντία Σύνοδος υπέταξε τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Εἰς τοὺς πόδας τοιούτων ἀνθρώπων, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἰδρύθη πρῶτον τὸ Ἱεροδικαστήριον ἐκείνο τῆς Ἰσπανίας, οὐτινος ἡ ἱστορία ἐγράφη διὰ τοῦ αἵματος μυριάδων ἀνθρώπων — δεύτερον ἀνεφύει ὁ διαμαρτυρισμὸς — τρίτον ἐγένοντο αἱ κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου τραγικαὶ σκηναί, καὶ ἐν συνόψει ἡ σφαγὴ εἰς περὶπου ἑκατομυρίων Χριστιανῶν.

Οἱ λαοὶ λοιπὸν τῆς Ἀνατολῆς, οἵτινες ὡς ἐκ τῆς προηγουμένης καὶ συγχρόνου τῆς ἐνώσεως διαγωγῆς τῆς Παπικῆς δεσποτείας ἐμίσουν τὴν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν τοῦ Πάπα. — Οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες περικυκλούμενοι ἐκ παντοίων θλίψεων, στερήσεων καὶ κινδύνων δὲν εὑρίσκον εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀνάπαυσιν τῶν παθημάτων των, εἰμὴ εἰς τὴν Ὁρησκείαν των. — Οἱ λαοὶ, λέγομεν, ἐκεῖνοι ἀκούσαντες ὑπὸ τῶν ἐπανακαμφάντων Ἀρχιερέων, ὅτι ἡ Ὁρησκεία των προσεβλήθη, καὶ ὅτι ὁ Πάπας ἐκηρύχθη ἀπόλυτος τῆς Ἐκκλησίας δεσπότης, φρίττουσι, ἀπορασίζουσι νὰ ρίψωσι τὸν περὶ τῶν ὄλων κῦβον, ἐτοιμάζονται, ἵνα ἅπαξ καὶ διὰ παντὸς ἐλευθερωθῶσι τοιαύτης Ὁρησκευτικῆς καὶ πνευματικῆς δουλείας, νὰ ρίψωσι τὴν Βυζαντινὴν Ἀυτοκρατορίαν, ἣτις υπετάσσετο εἰς τοιαύτας ἀποφάσεις, καὶ νὰ ἀνεγθῶσι τὴν ἐπαπειλοῦσαν αὐτοὺς Μωαμεθανικὴν δεσποτείαν, ἣτις τοῖς υπέσχετο τοῦλάχιστον σεβασμὸν τῆς Ὁρησκείας των, ἐν ἧ ἔβλεπον τὴν ἐναποταμίευσιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων αὐτῶν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ψυχῆς των (α).

νὰ φρονέσω, ἐπιμένω τὴν δύναμιν ἀνευ φόβου νὰ κολασθῶ νὰ ἐκτα-
μλέσω τοῦτο εἰς σέ, ἀλλὰ φιλενθρωπότερος ὢν σοῦ σοὶ χαρίζω τὴν ζωὴν,
νεὴν πύσης τοῦ νὰ ἐμπορεύεσαι τὸν Θεόν.

(x) *Serviumt corpore; sed nequaquam capitur fidelis animæ libertas.*

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας λοιπὸν ταύτης καταμετράται ἡ χρονολογία τῆς τρομερῆς ἀποφάσεως, ἣν ἀπήγγειλον οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ Ἐκκλησία, νὰ ρίψωσι τὴν τῶν Παλαιολόγων Αὐτοκρατορίαν, καὶ ν' ἀδιαφορήσωσι περὶ τοῦ οἰουδήποτε μέλλοντος· ὡς ἐκ τούτου, ὁ τῆς πρωτεύουσας λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ κεφαλῆς ἔχων τοὺς περιφανεῖς Μάρκον Ἐφέσου καὶ Γεώργιον τὸν Σχολάριον ἐπαναστατεῖ κατὰ τῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ περιφρονεῖ τοὺς ἐκ τῆς Εὐρώπης ἐλθόντας Καρδιναλίους (α).

Ἐπειδὴ δὲ οἱ Δυτικοὶ εὐαρεστοῦνται νὰ παραγνωρίζωσι τὰ μεγάλα τῶν πατέρων ἡμῶν προτερήματα, τὴν ἀπαραδειγματίστον σταθερότητα καὶ κηρυξίαν των, καὶ τοὺς χλευάζουσι, διότι ἀπέναντι τοῦ κινδύνου, ὃν διέτρεχον ὑπὸ τῶν Τούρκων, τοῖς ἀποδίδουσιν, ὅτι ἐνέδιδον εἰς τὰς ραδιουργίας τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἱερατείου, καὶ δὲν ὑπετάσσοντο τυφλοῖς ὕμμαισιν εἰς τὰς τοῦ Πάπα ἀξιώσεις, ἃς μᾶς ἐπιτραπῆ ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι οἱ μὲν πατέρες ἡμῶν ἐβασίζοντο εἰς ὑψηλοτέρους λόγους τῶν εἰς αὐτοὺς ἀποδιδομένων, ἡμεῖς δὲ, ὅτι ἔχομεν καθήκον νὰ ἀκολου-

---

(α) Poco però durò questa riconciliazione; mentre il sudetto Marco d'Efesso, che già per acerrimo avversario sempre fecesi conoscere nel Concilio, nel suo ritorno a Costantinopoli cominciò a spargere, che i Padri della Chiesa Greca, corrotti dall'oro, avevano aderito ai Latini, soggettandosi al Papa; l'istesso aveva in iscritto fatto il Patriarca Giuseppe, e perciò Iddio l'aveva privato di vita. Per le quali cose talmente s'irritò il popolo contro i medesimi Vescovi, che gli ricevé con impropetj e poco mancò non li lapidasse: onde non vollero poi i Greci quella fede riconosciuta per vera, e quell'unione, che tanto di fatiche, e di spese importò ad Eugenio.

(Istoria di tutte le Eresie, da Domenico Bernino Tomo IV. Cap. VI.)

θῶμεν τὰ βήματα ἐκείνων, καθὼ βρασιζόμενα ἐπὶ τῶν καθολικῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐν ᾧ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀλήθεια.

Παραλείποντες δὲ τὴν θεολογικὴν ἐξέτασιν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς, τῶν ἀζύμων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων, διότι ἀμοιροῦμεν θεολογικῶν γνώσεων, ἃς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ ἐξετάσωμεν, διὰ τῆς ὅσον ἔνεστι βραχυλογίας, θρησκευτικῶς καὶ πολιτικῶς τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον τὸν τε Πάπαν καὶ τοὺς Ἀνατολικοὺς λαοὺς ζήτημα, τὸ περὶ τοῦ ἀπολύτου δεσποτισμοῦ τοῦ Πάπα ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ λοιπὸν

§. α'. Θρησκευτικῶς.

Λέγουσιν οἱ Παπισταὶ, ὅτι ἐπειδὴ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν εἰς τὸν Πέτρον, «ποιῖμαινε τὰ πρόβατά μου, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πέτρᾳ κτίσον σου τὴν Ἐκκλησίαν» τὸν ἀνηγόρευσεν κύριον καὶ κεφαλὴν ἀπάντων τῶν Ἀποστόλων, καὶ ὅτι ἐπειδὴ ὁ Πάππς εἶναι ὁ διάδοχος τοῦ Πέτρου, ἐπομένως πρέπει νὰ ᾖναι κύριος καὶ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας.

Παρατρέγοντες τὴν δικαίην ἡμῶν ἀξίωσιν νὰ μᾶς δεῖξωσιν οἱ Παπισταὶ τὸ πληρεξούσιον, ὅπερ ἔδωκεν ὁ Πέτρος εἰς τὸν Πάπαν, καὶ παραδεχόμενοι πρὸς στιγμὴν, ὅτι πραγματικῶς ὁ Πάππς εἶναι ἐπίτροπος τοῦ Πέτρου, ἐρωτῶμεν πῶς ἐξηγοῦσι τὴν πράξιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ὅτε ἔπλυνε τοὺς πόδας αὐτοῦ τοῦ Πέτρου καὶ τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων; Ἐνόμισε τάχα ὁ Ἰησοῦς νὰ ἐξευτελίσῃ ἑαυτὸν ἀπέναντι τοῦ Πέτρου καὶ τῶν λοιπῶν, ἢ διὰ τῆς πράξεώς του ταύτης νὰ τοῖς διδάξῃ τὴν ταπύνωσιν, τὴν ἀγάπην, τὴν ἰσότητά, τὴν ἀδελφότητα; Ὅτι προέθετο

δὲ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων νὰ τοῖς διδάξῃ ὅ,τι προφορικῶς τοῖς ἔλεγε νὰ ἀγαπῶσιν ἀλλήλους, δὲν πιστεύομεν νὰ τὸ ἀμφισβητῶσιν· ὡς ἐκ τούτου πῶς συμβιβάζεται ἡ ἀγάπη, ἥτις κατὰ τὸν Παῦλον, «οὐ ζηλοῖ, οὐ προπορεύεται» μὲ τὴν προεδρείαν τοῦ Πέτρου;

Ἄλλ' ἄς προβῶμεν περαιτέρω. Ὁ Ἰησοῦς ἔλεγεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ «ὕμεις μὴ κληθῆτε ράββι, εἰς γὰρ ἐστὶν ὁ καθηγητὴς ὑμῶν ὁ Χριστὸς, πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε· καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς γὰρ ἐστὶν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οἴδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν, οὐχ' οὕτω δὲ ἔστω ἐν ὑμῖν, ἀλλ' ὅς ἐάν θέλῃ μέγας γενέσθαι ἐν ὑμῖν, ἔστω πάντων διάκονος» (Ματθ. Κεφ. ι.) Ἐπομένως ἐκ τῶν χωρίων τούτων δῆλον γίνεται, ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει διάκρισις μεταξὺ Πέτρου καὶ τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων, οὐδὲν δικαίωμα λοιπὸν δεσποτείας ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἠδύνατο, ἢ δύναται νὰ ἔχῃ ὁ αὐτοκαλούμενος ἐπίτροπος τοῦ Πέτρου καὶ διὰ τούτου ὁ ἐπίτροπος τοῦ Ἰησοῦ Πάπας.

Ἐὰν ὅμως οἱ Παπίζοντες δὲν πείθονται εἰς τοὺς ῥητοὺς τούτους τοῦ Ἰησοῦ λόγους· ἐὰν εἰς τὴν λέξιν ἀγάπην διακρίνουσι δοῦλον καὶ δεσπότην· ἐὰν εἰς τὴν ὑψηλὴν καὶ θεϊαν διδασκαλίαν, ὅτι ἡμεῖς ἅπαντες ἀδελφοί, βλέπουσι κύριον καὶ δοῦλον· ἐὰν ἅπαντα ἡ ζωὴ τοῦ Πάπα, ἥτις ὀφείλει νὰ ᾖ ὁ τύπος καὶ ὑπογραμμὸς τῆς τῶν χριστιανῶν διαγωγῆς, ἕνεκα τοῦ ἀλανθίστου αὐτοῦ, δύναται νὰ ἔχῃ τοσαύτας ἀντιφάσεις, ἄς μᾶς εἴπωσι, περακαλοῦμεν, πῶς ἐξηγοῦσι τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ τοῦ ταπεινοῦ, τοῦ ἀληθοῦς ὀπαδοῦ τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, τὸν ὅποιον φορτῶν οὖσι προεδρείας, καὶ ἄλλα γελοῖα παπικᾶ ληρύματα, πῶς, λέγομεν, ἐξηγοῦσι τοὺς

λόγους τοῦ Πέτρου τούτου πρὸς τὸν Κορνήλιον αὐτὸς δὲ ἐγένετο εἰσελθεῖν τὸν Πέτρον, συναντήσας αὐτῷ ὁ Κορνήλιος, πεσὼν ἐπὶ τοὺς πόδας προσεκίνησεν· ὁ δὲ Πέτρος αὐτὸν ἤγειρε λέγων, ἀνάστηθι καὶ γὰρ καὶ ὑτὸς ἄνθρωπος εἰμι· — Πῶς ἐξηγοῦσι τοὺς λόγους τοῦ μεγάλου τῶν ἐθνῶν διδασκάλου, τοῦ Οὐρανοβάμονος Παύλου, δι' ὧν, ἀποτεινόμενος εἰς τοὺς Ἱερεῖς, ἐν οἷς καὶ ὁ Πάπας, λέγει ἀποιμάνετε τὸ ἐν ὑμῖν ποιμνιον. . . . μὴδ' ὡς κατακυριεύοντες τὸν κληρὸν, ἀλλὰ τύποι γενόμενοι τοῦ ποιμνίου·; Βεβαίως τοῖς δίδουσι τὸ νόημα ἐκεῖνο, ὅπερ τοῖς δίδει καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ὅτι δηλαδή, οὐδεὶς δύναται νὰ ᾖ ναὶ δεσπότης τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἅπαντες οἱ ἱερεῖς αὐτῆς νὰ ᾖ ναὶ τύποι καὶ ὑπογραμμοὶ, ὅ ἐστι, καθὼς διδάσκουσιν ὑποταγῆν, νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, διότι ἐνώθεντων τῶν πατέρων ἐν πνεύματι ἀγίῳ καὶ ἐπομένως πρὸντος τοῦ Ἰϋίστου, «ὅπου γὰρ εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς ἐν τῷ ὀνόματί μου, καὶ γὰρ ἐν μέσῳ αὐτῶν εἰμι» αἱ ἀποφάσεις τῶν πρέπει νὰ ᾖ ναὶ ἀκλόνηστοι, καὶ ὁ παραβιάζων αὐτὰς εἶναι ἀποστάτης καὶ ἀσεβής. Ὡς ἐκ τούτων ἀφοῦ ὁ Ἰησοῦς ἔλεγεν «εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδομι ὑμῖν — πάντες δὲ ἀδελφοὶ ἐστὲ» πρῶτοι οἱ Ἀρχιεπίσκοποι, μετὰ δὲ ταῦτα οἱ πρεσβύτεροι, ἀκολούθως οἱ λοιποὶ τοῦ ἱερατείου, καὶ μετὰ ταῦτα πολιτικοὶ Κυβερνήται καὶ ἅπλοὶ πολῖται ἀνεξαιρέτως πρέπει νὰ ἀγαπῶσιν ἀλλήλους, καὶ νὰ μὴν ἀπαιτῶσι φιλοδεσκοτείας, καὶ ἄλλα τῆς διαφθορᾶς, τῆς ἀπάτης, καὶ τῆς τυραννίας γελοῖα ἐπινοήματα.

Πλὴν ἐν καὶ ἀπέναντι τῶν καθαρῶν τούτων λόγων μένει ἀμφιβολία εἰσέτι περὶ τῶν μὴ πρωτείων τοῦ Πάπα, αὐτὸς οὗτος ὁ Παῦλος λέγων «Καὶ φανερωθέντος

τοῦ Ἀρχιεπομένου κομεισθε τὸν ἀμαράντινον στέφανον»
Πρὸς δὲ «Χριστός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας (Ἐφεσ.
»Κεφ. α.) Τίς οὖν ἐστὶ Παῦλος, τίς δ' Ἀπολλῶς, ἀλλ'
»οἱ διάκονοι δι' ὧν ἐπιστεύσατε» ; (Ῥωμ. Κεφ. γ'.)
κηρύττει παρρησίᾳ ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ κηρυχθῆ Ἀρ-
χιπομὴν, ἢ δεσπότης τῆς Ἐκκλησίας,
ἐντος τοῦ Ἰησοῦ ἡ κεφαλὴ αὐτῆς, ἐπομένως ὁ
Πάπας δὲν δύναται νὰ ᾔηται ὁ Ἀρχιεπομὴν ἢ ἡ κεφαλὴ
τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἤθελεν ἀφαρπάσει τὰ πρωτεῖα τοῦ
Ἰησοῦ.

Ἀλλὰ πρὸς τί νὰ χρονοτριβῶμεν εἰς τὰς ἀποδείξεις
ταύτας, ἀφοῦ καὶ ἡμεῖς, καὶ αὐτοὶ, καὶ ἡ ἀνθρωπότης
ἅπασα γινώσκει, ὅτι ὁ Θεὸς πλάσας τὸν ἄνθρωπον, δὲν
ἔπλασε δοῦλον καὶ ἐλεύθερον, ἀλλὰ κατὰ τὸν Παῦλον
»οὐκ ἐνὶ δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, πάντες γὰρ ὑμεῖς
»εἰς ἔστω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Γαλ. Κεφ. γ'.) ἅ-
παντας ἴσους ; Ἐὰν δὲ ἡ ἰσότης, ἡ ἀδελφότης, ἡ ἀγά-
πη, ἅτινα ἀναιροῦσι πᾶσαν διάκρισιν, πρέπει νὰ ὑπάρ-
χωσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ πολιτικῶς θεωρουμένη, τίνι τρό-
πῳ ἀποτολμῶσιν οἱ παπιστὰι νὰ ἰσχυρίζωνται, ὅτι ἐν
τῇ Ἐκκλησίᾳ, δι' ἧς ἐνῶ παγιοῦται ἡ πολιτικὴ κοινωνία,
μεταβαίνει ὁ ἄνθρωπος νοητικῶς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ
προσκολλᾶται εἰς τὸν Πλάστην του, τίνι τρόπῳ, λέγο-
μεν, ἰσχυρίζονται, ὅτι εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλη-
σίας πρέπει νὰ ὑπάρχη πρῶτος καὶ ἔσχατος ;

Λέγουσιν ὅμως, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν αὐτὴ ἡ δεσποτεία
τοῦ Πάπα, ἐὰν εἰς αὐτὸν δὲν ἀνεκεφαλαιοῦντο ἡ ὀρησ-
κεία καὶ ἡ πολιτικὴ, ὅ ἐστι ἐὰν δὲν εἶχε τὸν Σταυρὸν
καὶ τὴν σπάθην δὲν διετηρεῖτο ὁ καθολικισμὸς.

Τοῦτο εἶναι ζήτημα ὕλως πολιτικόν, καὶ λοιπὸν ἄς
μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ μνημονεύσωμεν ὀλίγιστα μέρη τῆς ἱ-

στορίας δεικνύσσης τὴν πολιτικὴν τῶν Παπῶν πρὸ καὶ συγκρόνως τῆς ἐποχῆς τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου, ἵνα ἀποδείξωμεν, ὅτι οἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὀρθόδοξοι μὴ ὑποφέροντες νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν Πάπαν, ἐμφύτως πως προέβλεπον τὴν βαρύτητα καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ βήματος τούτου θρησκευτικῶς τε καὶ πολιτικῶς.

Θρησκευτικῶς ἐξεθέσαμεν ἐν συνόψει τοὺς λόγους ἑνεκα τῶν ὁποίων οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ ἡμεῖς δὲν ἐννοοῦμεν τὴν σημασίαν τῆς λέξεως τῆς παντοδеспοτείας τοῦ Πάπα, ἃς ἴδωμεν τῶρα καὶ πολιτικῶς ποία ἡ πορεία αὐτῶν ὡς πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως, καὶ ὁποῖα ἀποτελέσματα ἤθελεν ἐπιφέρει εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν ἢ ἑνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν.

§. β'. Ἡ πολιτικὴ τῶν Παπῶν.

Ἐφθανε μόνον νὰ εἴπη τις, ὅτι εἰς τὸ συγκεκριμένον τοῦ Πάπα στέμμα τῆς θρησκείας καὶ πολιτικῆς ἐνυπάρχει ὁ μεγαλύτερος τραγέλαφος, ἢ ἐπισητοτέρα ἀντίφασις, ἵνα δείξῃ, ὅτι μὴ δυναμένης νὰ συμβαδίσῃ τῆς Χριστιανικῆς συγχωρήσεως τῶν τοῦ ἐχθροῦ παραπτωμάτων μετὰ τοῦ φιλεκδικίου, τοῦ ὑπερηφάνου, τοῦ δεσποτικοῦ τῆς πολιτικῆς, ἵνα ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ Πάπας ἔχων ἐν ἑαυτῷ ἀμφότερα τὰ ἀντίθετα ταῦτα προσόντα, καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἕτερον ἀπατᾷ, καὶ εἰς τὸ μὲν καὶ εἰς τὸ δὲ φαίνεται ἀσυνεπὴς καὶ ἀντιφατικός.

Ἡ ἀσυνέπεια φέρει μεθ' ἑαυτῆς τὴν ἀπάτην, ἥτις εἶναι ἡ πηγὴ ἀπασῶν τῶν ἐλλατωμάτων, εἶναι ἡ βᾶσις τῆς δυστροπίας, τῆς μοχθηρίας, τοῦ ψεύδους, καὶ ἐν γένει παντὸς στυγεροῦ καὶ ἀπανθρώπου σκοποῦ.

Τῶνόντι. Ἄνθρωποι ὑποχρεούμενοι ὡς ἐκ τῆς ὑψηλῆς περιουσίας των, καθὼ ἐπίτροποι τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου,

ώς παρκαταθέτει τῶν ἐντολῶν τοῦ Ἰησοῦ νὰ διδάσκωσι τὴν ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου ἐντελομένην ἀγάπην, ὁμόνοιαν, καὶ ἀνοχὴν, καὶ νὰ συμμαχῶσι συγχρόνως μὲ βασιλεῖς, νὰ πέμπωσιν ἐκστρατείας, νὰ καταδικάζωσιν εἰς θάνατον τὰ πλάσματα τοῦ Θεοῦ, διὰ ποίου ἄλλου τρόπου ἠδύναντο νὰ συμβιβάσωσι τὰ ἀντίθετα ταῦτα εἰμὴ γενόμενοι ἀνώτεροι τοῦ Ἰησοῦ, καὶ κηρύττοντες ὅτι εἶναι ἀλάνθαστοι, ὅτι ἐμπνέονται ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Ἁγίου, καὶ ἐπομένως, ὡς ἡ Πυθίη, ὅτι πᾶν τὸ ὑπ' αὐτῶν ἀποφασιζόμενον ἦτο ὀρθόν, ἦτο δίκαιον, καὶ τοιοῦτον ὥστε νὰ ἐπιδιορθώσῃ τὸ Εὐαγγέλιον;

Ἴδού λοιπὸν οἱ λόγοι ἕνεκα τῶν ὁποίων ἡ πολιτικὴ τῶν τότε Παπῶν ἦτο τοσοῦτον μοχθηρὰ, ἐπίβουλος, ῥαδιοῦργος καὶ ἀπαιτητικὴ· ἰδοὺ διατὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κράτους των βλέπει τις πράξεις βηνδαλικωτέρας, Θηριωδεστέρας καὶ αὐτῶν τῶν Γότθων, Καταλανῶν, ἢ Μογκόλων· ἰδοὺ διὰ ποῖον λόγον οἱ Ἀντολικοὶ λαοὶ, ὡς ἐξ ἐμφύτου τινὸς ὀρυθῆς δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρωσι τὴν δεσποτείαν τῶν Παπῶν, τῶν ὁποίων ἡ πολιτικὴ ἀπεθηριώθη, οἵτινες οὐδὲν ἱερὸν καὶ ὄσιον ἔσχον, καὶ ἐπομένως ἐκήρυττον τὰ πᾶντα φροῦδα, τὰ πᾶντα νὰ καταστραφῶσιν ἀπέναντι τῆς ἀπανθρώπου θελήσεώς των.

Ναὶ λέγομεν τῆς Θηριώδους καὶ ἀπανθρώπου θελήσεώς των, διότι ἡ διαδοχικὴ πολιτικὴ τῶν Παπῶν, ἐκτός τινων ἐξαιρέσεων, ἦτο διαδοχικῶς ἐπίβουλος καὶ σκληρὰ, καὶ ἰδοὺ, ὡ Ἕλληνας ἀναγνώστα, μέρος τῆς ἱστορίας των ἀποδεικνυούσης τοῦτο τρανώτατα.

Ὁ Πάπας Γρηγόριος ΣΤ' (1075) ἀφοῦ διὰ τῶν μνησθέντων ἐωσφορικῶν λόγων ἐκήρυξεν ἑαυτὸν αὐτοδέσποτον καὶ Κύριον ἀπάντων τῶν Βασιλέων καὶ λαῶν, ἵνα ἀποκαταστήσῃ ἑαυτὸν ἔτι μᾶλλον ἐλεύθερον πάσης ξένης

πολιτικῆς ἐπεμβάσεως, ἐπρότεινε δύο νόμους τὸν μὲν περὶ ἀγαμίξ τῶν ἱερέων, τὸν δὲ νὰ μὴ δύναται οἷσ-
δήποτε μὴ ἐκκλησιαστικὸς νὰ δίδῃ ἐκκλησιαστικὸν ἀ-
ξίωμα.

Τοῦτο βεβαίως ἐπέφερε ρῆξιν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν
πολιτικῶν ἀρχῶν, τὰς ὁποίας, ἵνα καταβάλλῃ παρῶξυ-
νε τὰ πλήθη διὰ τῶν μοναχῶν, δι' ὧν ἐπολέμει καὶ ἄ-
παντας τοὺς ἱερεῖς τοὺς μὴ ἀνεχθέντας τοιαύτας διαταγὰς.

Ἄφου λοιπὸν διὰ τῆς ραδιουργίας ἐπέτυχε νὰ τεθῆ
εἰς ἱλιγγιώδη περιοπὴν, ἰδοὺ ἀμέσως ἠτοιμάσθη νὰ ἐ-
πιτεθῆ κατὰ τοῦ Ἑρρίκου Δ'. Βασιλέως τῆς Γερμανίας,
καὶ λοιπὸν ὁ Μακαριότατος οὗτος συμμαχεῖ πρῶτον
μετὰ τῶν Δουκῶν Ροδόλφου, Ουέλφου, καὶ Βερθόλδου, ἀ-
κολούθως ἐπὶ τῷ λόγῳ δῆθεν, ὅτι ὁ Ἑρρίκος παρέβη τὰ
συμπεφωνημένα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Σαξόνων, ἀπετόλ-
μισε νὰ κλητεῦσθαι διὰ τῶν ἐξάρχων του τὸν Ἑρρίκον νὰ
ἐμφανισθῆ ἐνώπιόν του, ἵνα ἀπολογηθῆ ἐπὶ ποινῆ ἀφο-
ρισμοῦ.

Ἐκαστος ἐννοεῖ, ὅτι ὁ Ἑρρίκος ἠγανάκτησεν εἰς τὴν
πρόσκλησιν ταύτην καὶ μετὰ περιφρονήσεως ἀπέβηλε
τοὺς ἐξάρχους τοῦ Πάπα, ἀκολούθως συνεκάλεσε σύνοδον
καὶ καθήρεσε τὸν Γρηγόριον, οὗτος τὸν ἀνταφορίζει, τὸν
κηρύττει ἔκπτωτον τῆς Ἀρχῆς, καὶ ἀπολύει τοὺς ὑπη-
κόους του πάσης ὑποταγῆς.

Οἱ ἀφορισμοὶ καὶ ἀνταφορισμοὶ οὗτοι ἐπέφερον μίση
ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἐπαναστάσεις ἐν Γερμα-
νίᾳ, καὶ τέλος οἱ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ Δουκεῖς ὑπερισχύ-
σαντες ὑπεχρέωσαν τὸν Ἑρρίκον νὰ παρουσιασθῆ ἐνώ-
πιον τοῦ Πάπα, ἵνα δικασθῆ.

Ὁ δυστυχὴς Ἑρρίκος ἐνδίδων εἰς τὴν βίαν μεταβλίνει
ἐν καιρῷ χειμῶνος μετὰ τῆς συζύγου του Ματθίλδης εἰς

Ιταλίαν, πέμπει πρέσβεις εἰς τὸν Πάπαν αἰτούμενος συγχώρησιν, ἀλλ' ὁ Μακαριότατος οὗτος, καθὼ ἐπαναστάτης τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ εἰπόντος «ἐάν τις σὲ ραπίσῃ σρέψον καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα» τὸν ἔκλεισεν ἐντὸς φυλακῆς (1077) ἀνυπόδητον, ἄσιτον, γυμνὸν, καὶ ἀδυσώπητος ὢν δὲν τὸν ἐσυγχώρει.

Ἐπὶ τρεῖς ὀλοκλήρους ἡμέρας τὸν καθικέτευεν ὁ Ἐρρίκος, πλὴν εἰς μάτην· τὴν τετάρτην δὲ, καμφοθεὶς ἐκ τῶν παρακλήσεων τῆς Ματθίλδης, τὸν ἐσυγχώρησε, τηρήσας τὸ δικαίωμα ν' ἀποφανθῆ ἂν ἔπρεπεν ἢ ὅχι νὰ λάβῃ ὁ συγχωρηθεὶς Βασιλεὺς τὸ στέμμα.

Ἡ μεγίστη αὐτῆ θρασύτης τοῦ Πάπα ἐγέννησεν ὡς ἐκ τούτου εἰς τὸν Ἐρρίκον τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐκδικήσεως, καὶ ἐκινήθη κατ' αὐτοῦ. Οἱ ἐν Γερμανίᾳ ὀπαδοὶ τοῦ Πάπα ἐπαναστατοῦν καὶ κηρύττουσι Βασιλέα τὸν Ροβέρτον Γυσκάρδον, τὸν ὁποῖον νικήσας ὁ Ἐρρίκος (1080) ἐγένετο κύριος ἀπάσης τῆς Γερμανίας, ἀκολούθως μεταβὰς εἰς Ρώμην ἐξεθρόνισε τὸν Πάπαν τοῦτον καὶ ἀνηγόρευσε τὸν Κλήμεντα Γ'.

Ὁ Ροβέρτος σύμμαχος ὢν τοῦ ἐκθρονισθέντος Πάπα, καὶ ἔχων μεθ' ἐαυτοῦ ἱκανὰ μωαμεθανικὰ στρατεύματα τὸν ὑπερασπίζετο· οἱ μωαμεθανοὶ ἐβαστάνιζον τὸν λαὸν τῆς Ρώμης, ὅστις μὴ δυνάμενος πλέον νὰ ἀνεχθῆ τὰς βιαιοπραγίας τῶν ἐπαναστατῶν καὶ πυρπολεῖ τὴν πόλιν.

Ἰδοὺ λοιπὸν ἐκ τῆς πολιτικῆς τοῦ Πάπα τούτου, καὶ τῆς ἀξιώσεως τοῦ νὰ δικάζῃ καὶ καταδικάζῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς πόσοι πόλεμοι, πόσοι ἐπαναστάσεις, πόσα αἵματα Χριστιανῶν ἐχύθησαν εἰς τὸ διάστημα ὀλίγων ἐτῶν.

Ἀλλὰ χάριν βραχυλογίας, ἃς παρατρέξωμεν δύο αἰῶνων ἱστορίαν τῶν Παπῶν, καὶ ἃς ἀναφέρωμεν τὰ ἄλλα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ'.

Ὁ Πάπας οὗτος ἐπειράθη νὰ διορίσῃ Ἀρχιεπίσκοπον ἐν Ἀγγλίᾳ, τὸν ὁποῖον ἐπειδὴ ὁ Βασιλεὺς Ἰωάννης δὲν ἐδέχθη, ὁ Μακκαριότατος ὑπέβαλεν ἅπαν τὸ Βασίλειον τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν λεγομένην ἀργοτελετείαν (interdictum), δηλαδή εἰς τὴν κατάπαυσιν πάσης Ἐκκλησιαστικῆς πράξεως (1208)· τὸ δὲ ἀκόλουθον ἔτος τὸν ἀφώρισε· βλέπων δὲ αὐτὸν ἄκαμπτον, τῷ 1212 τὸν καθήρεσε δωρήσας τὸ Βασίλειόν του εἰς τὸν Φίλιππον Αὐγούστον.

Νικηθεὶς λοιπὸν τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἰωάννης προσέπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Πάπα, ὑπετάγη εἰς τὰς διαταγὰς του, καὶ ὑπεχρεώθη νὰ δεχθῆ παρ' αὐτοῦ τὸ Βασίλειόν του ὡς φέουδον.

Τὰ ἱστορικὰ ταῦτα γεγονότα, ἀρυσθέντα ἐκ τῆς γενικῆς τῶν Παπῶν ἱστορίας, καὶ ἀπαρτίζοντα μέρος τῶν ἀντιχριστιανικῶν κατορθωμάτων αὐτῶν, τρανῶς ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἀφοῦ οἱ Πάπαι οὗτοι ἔσχον τοιαύτην δύναμιν, ὥστε νὰ ἐκθρονίζωσι καὶ ἐνθρονίζωσι Βασιλεῖς, ἡ ἰσχὺς των ἦτο μεγίστη, ἡ δύναμις των οὐχὶ πλέον πνευματικὴ ἀλλὰ πολιτικὴ καὶ ἀντικειμένη εἰς τὰς παραγγελίας τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ὡς ἐκ τούτου εἴτε ἔθνος, εἴτε Κράτος ἐσχετίζετο μετ' αὐτῶν, ἦτο τὸ ἀθλιέστερον καὶ δυστυχέστερον.

Ἀλλὰ χάριν βραχυλογίας παραλείπομεν τὴν ἐξιστόρῃσιν τῆς πολιτικῆς τῶν Παπῶν ἐπὶ ἓνα αἰῶνα, καὶ περιοριζόμεθα εἰς ἐκείνην τοῦ Βονιφατίου Η'. τοῦ ἐξεικονήσαντος διὰ τῆς διαγωγῆς του μᾶλλον ἢ οἱ προκάτοχοί του τὴν διαδοχικὴν αὐτῶν πολιτικὴν.

Ὁ Βονιφάτιος οὗτος βασιζόμενος ἐπὶ τῶν χορίων τοῦ Εὐαγγελίου αἰ δ ο ὐ μ ά χ α ι ρ ε ὦ δ ε δ ύ ο ς, εἰς δ ὁ Χριστὸς ἀπήντησεν αἰ κ α ν ὸ ν ἔ σ τ ι ο, καὶ δὲν εἶπε π ε ρ ι τ τ α ἰ· πρὸς δὲ ἐπειδὴ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν εἰς τὸν

Πέτρον βάλε τὴν μάχαιράν σου εἰς τὴν
Θήκην, ἐσυμπέραινεν ὅτι ἐπειδὴ ἡ Αὐτοῦ Μακαριότης
εἶναι Ἐπίτροπος τοῦ Πέτρου, καὶ ὁ Πέτρος τοῦ Ἰησοῦ, αἱ
δύο αὐταὶ μάχαιραι ἡ κοσμικὴ καὶ ἡ πνευματικὴ εἶναι
εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς Ἐκκλησίας ἀνακεφαλαιουμένης καὶ
ἀντιπροσωπευομένης εἰς αὐτόν· καὶ ὡς ἐκ τούτων, ὁ Μα-
καριότατος καὶ Παναγιώτατος ἀπεφάσιζε «δηλοποιού-
μεν, λέγομεν, ὀρίζομεν καὶ προφέρομεν ὡς ἐξ ἅπαντος
»ἀναγκαῖον νὰ ὑποτάσσεται πᾶσα ἀνθρωπίνη κτίσις εἰς
»τὸν Ἀρχιερέα τῆς Ρώμης».

Ὁ Πάπας οὗτος λοιπὸν, ὅστις περιεγέλα τὰ μυστή-
ρια, τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, καὶ ἔλε-
γεν, ὅτι οἱ ἱερεῖς ὀφείλουσι νὰ διδάσκωσι, οὐχὶ δὲ καὶ
νὰ πράττωσιν ἢ πιστεύωσιν, θεωρῶν τὴν δεσποτείαν τοῦ
ἀπεριόριστον, καὶ ἀξιῶν, ὅτι εἶναι ὁ τῆς οἰκουμένης ἀ-
πόλυτος δεσπότης, ἔλαβε τὴν ἀναισχυντίαν νὰ κηρύξη
δι' ἐπιτάγματα (inam sanctam) ἅπαντα τὰ
ἐν Εὐρώπῃ Βασίλεια ὡς φέουδα τοῦ ῥωμαϊκοῦ Θρόνου·
τὸ δὲ προηγούμενον ἔτος (1304) ἀθροάδελασε νὰ πέμψῃ
ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Φίλιππον Βασιλέα τῆς Γαλλίας (α),
δι' ἧς τὸν προσεκάλει εἰς ὑποταγὴν ὀρησκευτικῶς τε καὶ
πολιτικῶς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Γαλλία οὐδέποτε σχεδὸν ὑπε-

(α) Ἴδου ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πάπα τούτου καὶ ἡ ἀπάντησις τοῦ Φιλίππου.

Ὁ δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ Βονιφάτιος

πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς Γαλλίας Φίλιππον

Φιλοῦ τὸν Κύριον καὶ φύλλατε τὰς ἐντολάς αὐτοῦ. Θέλομεν νὰ
ἤξεύρης, ὅτι ὑπόκεισαι εἰς ἡμᾶς κοσμικῶς καὶ
πνευματικῶς· ὅτι δὲν ἔχεις ἐξουσίαν νὰ διανέμῃς τὰ ἐκκλησια-
στικὰ ὀφφίκια καὶ τὰ κανονικὰ εἰσοδήματα· ἂν δὲ εἶσαι φύλαξ τῶν Ἐκ-
κλησιῶν, ἐνόσφ αὐταὶ χρεούουσιν Ἐπισκόπων ὀφείλεις νὰ φυλάττης τὰ
ἐξ αὐτῶν εἰσοδήματα, διὰ νὰ τὰ ἀποδώσῃς εἰς ὅποιον ἀνήκει. Ἄν ἔδω-

τάγη εἰς τὰς ἀλλοκότους τῶν Παπῶν ἀξιώσεις, ὁ Φίλιππος ἀγανακτήσας τῷ ἀπήντησεν, ὅτι εἶναι μωρός, ἀκολούθως δὲ ἐξεστράτευσεν κατ' αὐτοῦ καὶ τῷ ἐταπείνωσε τὴν ὄφρυν.

Παρατρέγοντες δὲ τὰ λοιπὰ κατορθώματα αὐτῶν καὶ τὰ τῶν λοιπῶν Παπῶν τῆς ΙΓ'. καὶ τοῦ ἡμίσεως τῆς ΙΔ'. ἑκατονταετηρίδος, ἃς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ ἐξιστορήσωμεν συντόμως, ἀλλ' ὅσον ἔνεστιν ἀκριβῶς, τὴν κατάστασιν τοῦ Παπικοῦ Θρόνου κατὰ τὴν ΙΕ'. ἑκατονταετηρίδα, τοὺς διαπληκτισμούς, τοὺς πολέμους, τὰς στραγὰς, τὰς ἐπαναστάσεις, αἵτινες ἐγένοντο ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἕνεκα τῶν τριῶν ἢ τεσσάρων τούτων ποιμένων, ἀποπειρωμένου τοῦ μὲν νὰ καταβάλλῃ τὸν δὲ, ἐκ τῆς διαγωγῆς τῶν ὁποίων θέλει ἀποδειχθῆ ἀρκούντως, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν μὴ ἀνεχθέντες νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸ τερατῶδες στέμμα των,

---

κας κἀνὲν ἐκκλησιαστικὸν ἱερεῖον, ἡμῶς τὸ ἀκυροῦμεν κατὰ πάντα. ὅσοι δὲ πιστεύουσιν ἄλλως πως περὶ τούτου λογίζονται αἱρετικοί.

Φίλιππος, ἐκ τῆς Θεοῦ, Βασιλεὺς τῶν Γάλλων

Πρὸς τὸν Βονιφάτιον, τὸν λεγόμενον Πάπαν,

ὀλίγη ἢ οὐδεμία σωτηρία.

Ἄς ἡξίωρ ἢ μέγιστη σου μωρία, ὅτι δὲν ὑπεικόμεθα εἰς κἀνέναν κατὰ τὰ κοσμικά· ὅτι ἔχομεν τὴν ἐξουσίαν, ἥτις πηγάζει ἀπὸ τοῦ δικαίου τοῦ διαδόχου τῶν ἡμῶν, νὰ διανέμομεν τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἱερέια καὶ τὰς χηρεύουσας Ἐπισκοπὰς ὅτι τὰ εἰσδήματα τῶν χηρεύουσων Ἐπισκοπῶν Ἐκκλησιῶν ἀνέχουσιν εἰς ἡμᾶς κατὰ προνόμιον τοῦ Θρόνου μας. Ὅσα δὲ ἱερέια Ἐκκλησιαστικὰ ἐδώκαμεν, καὶ ὅσα μέλει νὰ δώσωμεν ἔτι, ἔχουσι τὸ κέρδι των διὰ τὸ παρελθόν καὶ διὰ τὸ μέλλον· καὶ ὅτι θὰ ὑπερασπισθῶμεν ἐκείνους εἰς τοὺς ὑποίους τὰ ἐδώκαμεν, καὶ ὅτι τὰ δώσωμεν ἐπιμένως μ' ὄλην τὴν δυνάμιν μας. Ὅσοι δὲ πιστεύουσιν ἄλλως πως περὶ τούτου, νομίζονται ἄφρονες καὶ ἀνόητοι.

(Ζητήσ. Ἡ ἰθική ἐφαρμοσθεῖσα εἰς τὴν πολιτικὴν. Μετάφρασις Ν. Σπυριδίου Τυπ. Α'. τὴν. 229).

εσκέπτοντο ώριμοτέρως τῶν ἐπαγγελλομένων τὴν πολι-
τικὴν βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΕ΄. ἐκατονταετηρίδος οἱ Πάπαι
Γρηγόριος ΙΒ΄. καὶ Βενέδικτος ΙΓ΄. ἠμφισβήτησαν ποῖος
αὐτῶν νὰ λάβῃ τὸν Παπικὸν Θρόνον. Ἡ ἐν Πίσῃ σύνοδος
ἀμφοτέρους περιφρονοῦσα, ἐξελέξατο Πάπαν τὸν Ἀλέξαν-
δρον Ε΄. ὅστις ἀφοῦ ἐκηρύχθη ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν δύο
πρώτων, χάριν εὐγνωμοσύνης εἰς τὴν ἐκλέξασαν αὐτὸν
σύνοδον τὴν διέλυσεν.

Ἀποβιώσαντος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξελέχθη ὁ Ἰωάννης
ΚΓ΄. (1410) ὅστις κληρονομήσας τὸν τοῦ προκατόχου
του Θρόνον, τὴν φιλοδεσποτείαν του, καὶ τὴν διαφωνίαν
του, ἵνα καταβάλλῃ τοὺς ἐναντίους αὐτοῦ συνεμάχησε
μετὰ τοῦ Βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμύνδου, ὅστις
ἀναγνώρισας τὸν Ἰωάννην ὡς Πάπαν, συνεκάλεσε σύνο-
δον εἰς Κωνσταντίαν (1414) ὅπου συνέρευσαν ὑπὲρ τὰς
50 χιλιάδας ἀνδρῶν, ἵνα διαλύσωσι τὰς μεταξὺ τῶν Πα-
πῶν διενέξεις.

Οἱ τῶν Παπῶν τούτων διαπληκτισμοὶ καὶ ἀντεκδική-
σεις ἠρέθισαν φυσικῶ τῷ λόγῳ τὰ πνεύματα τῶν λαῶν·
διάφοροι δὲ ἄνδρες, διακρινόμενοι ἐπὶ παιδείᾳ, ἐν οἷς καὶ
ὁ ἐκ Βοημίας Ἰωάννης Οὔσιος, καὶ τινεὶ ὀνόματι Ἰερώνυ-
μος, οἵτινες, ἂν καὶ παρελόγιζον εἰς ἄλλα, ὁρθῶς ὕμῳς
εσκέπτοντο, καὶ ὁρθῶς ἐκύρηττον, ὅτι ἡ Ἱεραρχία καὶ
ὁ Παπισμὸς εἰσὶν ἀλλότρια τῆς Χριστιανικῆς πίστεως,
καὶ ἐπομένως, ὅτι ὁ Πάπας ἀξιῶν ἑαυτὸν δεσπότην τῶν
λοιπῶν Ἱερέων εἶναι ἀντίχριστος.

Αἱ διδασχαὶ τῶν αὐτῶν προεκάλεσαν τὴν προσοχὴν τῆς
ἐν Πίσῃ Συνόδου, ἣτις κατεδίκασε τοὺς κήρυκας τούτους
Βοημοὺς εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον, ἐὰν δὲν ἐξώμοτον·
ἐπειδὴ δὲ ἀμφότεροι ἐτηρήθησαν σταθεροὶ εἰς τὰς ἐ-

δέξαι των, εκχύθησαν ζῶντες ὁ μὲν τὸ 1415, ὁ δὲ τὸ 1416, ὅπερ ἐπέφερε ρῆξιν μεταξὺ Βοημίας καὶ συνόδου.

Ἐκαστος λοιπὸν βλέπει ὅτι, αἱ τῶν Παπῶν ἀξιώσεις ἐξήπτων τὰ μεταξὺ τῶν ἐν τῇ Δύσει Χριστιανῶν πάθη, καὶ ἐκήρυττον τοὺς προκαλοῦντας αὐτὰ Πάπας ἀντιχρίστους· ὅτι οἱ Πάπαι οὗτοι οἱ ἀμφισβητοῦντες τὸν Θρόνον ἦσαν ἅπαντες ἀδύνατοι καὶ ἀσήμαντοι, προσκλωόμενοι οὗτος μὲν εἰς τοῦτον, ἐκεῖνον δὲ εἰς τὸν ἄλλον τῶν Βασιλέων ὅτι οὐδεμίαν εἶχον δύναμιν, ἵνα βοηθήσωσιν ἐχυτοὺς, πολλῶ δὲ μᾶλλον τὸ κινδυνεῦον Βυζάντιον, ἐπομένως ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας των ταύτης, ἐνέδωσαν κατὰ τὸ φαινόμενον εἰς τὰς προτροπὰς τῆς Συνόδου, καὶ ὁ μὲν Πάπας Γρηγόριος ΙΒ΄. ὡμολόγησεν ἐχυτὸν πρόθυμον νὰ παραιτηθῆ, ὁ Βενέδικτος ΙΓ΄. ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν του, ὁ Ἰωάννης καθήρεθη ὑπὸ τῆς Συνόδου διότι ἦτο σιμωνιακὸς, τοκιστὴς, φαρμακεὺς, ἦτις ἐξελέξατο Μαρτίνον τὸν Ε΄.

Ἐκ τῶν πύσεων τούτων τῶν ἀμφισβητούντων τὸν Θρόνον Παπῶν ἐγεννήθη πάλιν μεταξὺ αὐτῶν, καὶ τῆς Συνόδου καταπολεμούσης τοὺς ὀπαδοὺς των, οἱ ὀπαδοὶ των οὗτοι, ἐπονομαζόμενοι Κ α λ ὕ κ ε ι ο ι, ἐπεζήτησαν τὴν ὅλην ἀνατροπὴν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, ἀρχηγούμενοι δὲ ὑπὸ τῶν Νικολάου Ούσσεβικίου καὶ Γρονοβίου Ζίσκα ἐπανεστάτησαν (30 Ἰουλίου 1419).

Ἴδου λοιπὸν ἐν βραχεῖ διαστήματι χρόνου ὅποια τὰ ἀποτελέσματα τῶν φιλοδόξων ἀξιώσεων τῶν Παπῶν, ἰδὸν Πατέρες ἀγιώτατοι, οἵτινες διατείνονται, ὅτι ἀντιπροσωπεύουσι τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀμφισβητοῦσι τὰ πρωτεῖα τῆς ἀγαθότητος καὶ εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν ἀναμάρτητον καὶ ταπεινότατον Χριστόν.

Ἄλλ' ἄς προχωρήσωμεν εἰς τὴν διήγησιν τῶν πολιτι-

κῶν καὶ θρησκευτικῶν ἄθλων τῶν Μακαριωτάτων ἐκείνων, ἐξ ὧν οἱ Παλαιολόγοι ἐξήτουν βοήθειαν.

Ὁ Πάπας συνεμάχησε μετὰ τοῦ Βασιλέως Σιγισμόνδου, ὅστις κατεπέριξε πᾶντα μὴ ὑποκλίνοντα εἰς τὸν Μακαριώτατον, μὴ φεισθεὶς οὔτε κἂν αὐτοὺς τοὺς μετριόφρονας. Ἡ καταπίεσις αὕτη ἤνωσεν ἅπαντα τὰ κόμματα, ἢ αἰρέσεις τῶν Θεωριτῶν, Ὁρεβιτῶν καὶ Ὀρφανιτῶν, οἵτινες πολεμήσαντες τὸν Σιγισμόνδον, ἔχοντα 150 χιλιάδας στρατῶν, τὸν ἐνίκησαν (1419 14 Ἰουλίου) τὸ ἀκόλουθον δὲ ἔτος (1420) ὀλοτελῶς τὸν κατέστρεψαν περὶ τὸ Βισεδάρ, καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ Μακαριώτατος, ἀφοῦ ἐγένετο αἷτιος τῆς χύσεως τῶν αἱμάτων, ἔλαβε τὰ ἐπίχειρα τῆς δυστροπίας του νὰ ἴδῃ ἐαυτὸν στερημένον τοῦ ὑποστηρίγματός του.

Στρατηγὸς τῶν νικητῶν ἦτον ὁ μνησθεὶς Ζίσκας, ὅστις ἀποβιώσας τῷ 1424 τὸν διεδέχθη ὁ ἐπίσης μέγας Στρατηγὸς Προκόππιος, ἀλληλοδιαδόχως νικῶν τοὺς ὑπεναντίους Γερμανούς.

Διατελούντων λοιπὸν τῶν πραγμάτων εἰς τοιαύτην κατάστασιν, συνήλθεν ἡ Σύνοδος εἰς Βασιλείαν, ἵνα τὰ θεραπεύσῃ.

Ἀπεβίωσε καὶ ὁ Μιχρίνος (1431) καὶ ἐξελέχθη Εὐγένιος Δ΄. ὁ Ἐνετὸς, ὅστις ὡς πρῶτον βῆμα τῆς ἐκτέλεσεως τῶν ἐπιτροπικῶν ἐντολῶν του, ἀντέπραπτεν εἰς τὸν συμβιβασμὸν μεταξὺ Συνόδου καὶ Οὐσιτῶν: ἡ Σύνοδος δὲ μὴ ὑποφέρουσα τὰς παραλόγους καὶ ἀντιχριστιανικὰς ἀντιδράσεις του, πρὸς δὲ μὴ ἀνεχομένη τὴν ἀπαίτησίν του νὰ δεσπόζῃ ἐπ' αὐτῆς, τὸν περιέστειλε· ὁ φίλαρχος ὅμως Εὐγένιος, ὅστις καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τοὺς λαοὺς ἐθεώρει φροῦδα ἀπέναντι τῆς ἀντιχριστιανικῆς φιλοδεσποτίας του, συμμαχεῖ μετὰ

τοῦ Σιγισμόνδου, καὶ τὴν 31 Μαΐου 1433 τὸν χρίζει ἐν Ρώμῃ Αὐτοκράτορα, μετὰ δὲ ταῦτα ἐνδόσας εἰς τὰς τῶν Οὐσιτών ἀξιώσεις, ἐσυμβιβάσθη μετ' αὐτῶν, καὶ παρεδέχθη, ὥστε νὰ δύναται νὰ κηρύττηται ἐλευθέρως ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ.

Ἰδοὺ ποιμὴν τῆς Ἐκκλησίας! Ἰδοὺ ὁ ἀξιῶν ἐαυτὸν διάδοχον τοῦ Πέτρου! Ἰδοὺ ὁ φύλαξ καὶ ὑπερασπιστὴς τῶν τοῦ Εὐαγγελίου διατάξεων, νὰ ὑποχρεωθῇ μετὰ τρομερὰν πάλην, νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀγνοτέραν τῶν ἀληθειῶν καὶ τῶν τοῦ Εὐαγγελίου παραγγελμάτων, τὴν ἐλευθέραν κήρυξιν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ.

Ἀλλ' ἀλλοίμονον, πόσον διήρκεσεν ἡ ἐνδοσις αὕτη, ὅποιον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνθήκης ταύτης; Φόνοι, αἵματα, καταδιωγμοὶ, πόλεμοι καὶ ἄλλα πλεῖστα ἀπάνορωπα καὶ ἀπίστευτα.

Πρὸς ἀπόδειξιν ἃς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ ἐπενέλωμεν εἰς τὴν σειρὰν τῆς ἐξιστορήσεως τῶν ἄθλων του.

Συμμαχίσαντος τοῦ Πάπα μετὰ τοῦ Σιγισμόνδου, ἡ μὲν καταχθόνιος τοῦ Μακαριωτάτου ἐκείνου πολιτικὴ, περὶ ἀπολύτου κυριαρχίας, ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ἀνεγνωρίζετο· στερεωθείσης δὲ τοιοῦτοτρόπως τῆς ἐξουσίας τοῦ Πάπα, παρήχθη ἕτερον συμβᾶν σπαραξικάρδιον καὶ ὀδυνηρὸν, πάλῃ δηλαδὴ μετὰ τῶν Ἐπισκόπων τῆς Γερμανίας πολεμούντων τὴν ἀλλόκοτον τοῦ Πάπα ἀξίωσιν, καὶ τοῦ Σιγισμόνδου ὑπερασπιζομένου τοῦτον, ἐξ οὗ ἐγεννήθησαν σπαραγμοὶ καὶ πόλεμοι, τῶν ὁποίων τὰ ἀποτελέσματα μετ' ὀλίγον θέλομεν δεῖξει.

Τοιοῦτος ἦτον ὁ Πάπας πρὸς τὸν ὅποιον ἀπετάθη ὁ τοῦ Βυζαντίου Αὐτοκράτωρ, ὅστις, ἵνα λάβῃ παρ' αὐτοῦ βοήθειάν τινα, ὑπέσχετο νὰ καθυποτάξῃ εἰς τοὺς πόδας του τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν.

Ὁ Πάπας λοιπὸν οὗτος, ὅστις ἐκίνει πάντα λίθον, ἵνα ἐπιτύχη οὐχὶ ἔνωσιν, περὶ τῆς ὁποίας ἠδιαφόρει, διότι κατὰ τὴν ἱστορίαν οἱ τύραννοι χλευάζουσι καὶ θρησκείαν, καὶ Θεόν· ὁ Πάπας, λέγομεν, ὅστις ἐκίνει πάντα λίθον χάριν πολιτικῆς ἐπιρροῆς, εὐρισκόμενος εἰς σύγκρουσιν μετὰ τῆς ἐν Βασιλείᾳ Συνόδου, προφασιζόμενος, ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἐπανελεύσεως τῶν ἀπολωλότων προβάτων, τῶν σχισματικῶν, εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 1437 συνεχάλισε σύνοδον ἐν Φεβρῶν, ἣτις ὡς εἶπομεν μετέβη ἀκολουθῶς εἰς Φλωρέντιαν, καὶ διὰ τῶν γνωστῶν ἠθικῶν βιαιοπραγιῶν (α) τὴν 6 Ἰουλίου 1439 ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἣτις ἐπέφερε τὴν ἀναγνώρισιν τῆς τοῦ Πάπα καθολικῆς κυριαρχίας, καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐπιρροῆς τοῦ ἐν τῇ Εὐρώπῃ.

Ἐντοσοῦτω ἐνῶ ὁ διαβόητος οὗτος Πάπας συνεχάλει συνόδους, ἡ ἐν Βασιλείᾳ ἀποκαλοῦσα αὐτὸν ἐρετικὸν, ἐπίορκον, σχισματικὸν, σιμωνιακὸν, φθορέα πολλῶν κρηθένων, καὶ τέλος μὴ πιστεύοντα ἀνάστασιν νεκρῶν τὸν κατεδίκασεν εἰς ἀργίαν (1437 7 Ἰουλίου)· αἰτία

Ἰσχυρολογία

(α) Ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ ἠθικῶν βιαιοπραγιῶν, παρακαλοῦμεν τὸν παπιστὴν Συγγραφεὴ Δομίνικον Βερνίνον ἢ ἕκαστον μεμφόμενον τοὺς Πατέρας ἡμῶν ὡς κακῆς πίστεως, διατὶ ἀφ' οὗ ἀνεγνώρισαν τὴν παντοδουλοκρασίαν τοῦ Πάπα, ἀκολουθῶς τὴν ἐπολιέμεσαν; παρακαλοῦμεν, προσέτι αὐτοὺς νὰ μᾶς εἴπωσι, πῶς ἐξηγοῦσι τὸν αἰφνίδιον θάνατον τοῦ Πατριάρχου Ἰωσήφ, τὴν λεγομένην ἰδιόγραφον ἐξομολόγησιν του δι' ἧς ἀνεγνώριζε τὸ παντοδύναμον καὶ ἀλύτῃστον τοῦ Πάπα μετὰ τῶν ἐπισκόπων, ἃς αὐτὸς οὗτος ὁ Πατριάρχης ἐπιμπεν εἰς Κωνσταντινούπολιν; Θέλουσι μᾶς εἶπει, ὅτι ἦτον ἀπαταίων, καὶ προσθήσει, ὡς ἀσεβῶς ἰσχυρίζονται, ὅτι ὁ Θεὸς τὸν ἐπαίδευσε διὰ τοῦ αἰφνιδίου θανάτου. Πλὴν εἰς τὰς μισρολογίας ταύτας, οὐδεμίαν εἶναι καταλλελοτέρα ἀπάντησιν, ἢ τὴν παρακάτω.

δί' ἡν μετὰ πολλοῦ καρδινάλιου χριεντισμοῦ λέγει ὁ Ἰησοῦτης συγγραφεὺς Βερνίνος «ὅτι τοιαύτη σκανδαλώ-
δης ἀπόπειρα παρώξυνε τὴν δικαίαν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ,
καὶ ἐρόριψε θανατικὸν εἰς τὴν πόλιν τῆς Βασιλείας μο-
νλύνασα ὅλον τὸν κόσμον», (α).

Ἐρωτῶμεν ἤδη ἕκαστον νουνεχῆ, ἕκαστον πολιτικόν,
ἕκαστον ἔχοντα μόνον τὸν κοινὸν νοῦν, ποῖος τῶν δύο
ἐδείκνυε πείραν πολιτικῆς κρίσεως, ὁ Αὐτοκράτωρ τοῦ
Βυζαντίου, ὁ ἐλπίζων σταυροφορίας διὰ τῆς ἐνώσεως, ἢ
ὁ λαὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία, οἵτινες παρὰ τῆ ὑποταγῆ ἔβλε-
πον καὶ τὸ ἀδύνατον εἰς τὸν Πάπαν τοῦ νὰ παρέξῃ εἰς τὴν
Ἀνατολὴν βοήθειαν;

Ἐκαστος λοιπὸν Ἕλληνα τε καὶ μὴ θέλει συμφωνῆσαι
μεθ' ἡμῶν καὶ δικαιώσαι τὸν λαὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν
τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκαστος Ἕλληνα ὑπερηράνωσθε θέλει εἶπει
ὅτι εἰς τὴν πράξιν ταύτην τῶν πατέρων μας παρατη-
ρεῖται ἡ ὀρθὴ κρίσις, ἡ ὀδηγοῦσα ἀείποτε πάντα λαόν.
Ἐκαστος Ἕλληνα θέλει δεικνύει ὡς ὑπόδειγμα ἔθνικοῦ με-
γαλείου τοὺς πατέρας ἡμῶν ἐκείνους, καὶ καυχᾶσθαι,
ὅτι ἡ πατρίς ἡμῶν Ἑλλάς δὲν ἔσχεν ἓνα μόνον Σωκρά-
την πλόντα τὸ κώνειον ὑπὲρ τῆς δαιμονίου ιδέας του, ἀλλὰ
σύσσωμον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἵνα διὰ τῶν παθημά-
των του ὑπερασπισθῆ τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων ἡμῶν.
Ἐκαστον τέκνον τῆς Ἀνατολῆς θέλει ὑψώσει ἱκέτιδας
χείρας εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ δοξολογήσει τὸ πανάγιον τοῦ
Ἰψίστου ὄνομα, διότι, ὡς ὠδήγησε ποτὲ τοὺς Ἑβραίους
εἰς τὴν γῆν τῆς ἐρήμου, ἵνα ἐλευθερωθῶσι τῆς δουλείας
τοῦ Φαραῶ, ἐφώτισε τοὺς πατέρας ἡμῶν νὰ ριφθῶσι ὑπὸ
τοὺς πόδας τῶν Ἀγερηνῶν, ἵνα διατηρήσωσιν, ὡς διε-

(α) Istoria di tutte le Eresie Tom. IV. Cap. VI. Pag. 67.

τήρησαν ανέπαφον τὴν ὀρθοκείαν ἡμῶν, ἥτις μᾶς ἀφί-
νει ἐλευθέραν τὴν συνείδησιν καὶ τὸ αἶσθημα.

Ναὶ, ἕκαστος τῶν Ἑλλήνων βλέπει μετ' ἀγαλλιάσεως
τὴν χεῖρα ταύτην τοῦ Ἰψίστου ποδηγετοῦσκαν τὰ βήμα-
τά των, καὶ δεικνύουσιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, ὅτι τὸ
ἐλληνικὸν ἔθνος χειραγωγούμενον ὑπὸ τῆς κραταιᾶς
αὐτοῦ χειρὸς οὐ καταλυθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα «ἐάν γὰρ ἦ
»ἐξ ἀνθρώπων ἡ βουλή αὕτη ἢ τὸ ἔργον τοῦτο κατα-
»λυθήσεται· εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστίν, οὐ δύνασθε καταλῦσαι
»αὐτὸ μήποτε καὶ θεόμαχοι εὑρεθῆτε».

Τῶντι ποῦ ἤθελε καταντήσῃ τὸ πολυπαθὲς ἡμῶν
ἔθνος ἐάν ὑπετάσσετο εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς ψευδοσυνόδου
ἐκείνης; Ἦθελε συγχωνευθῆ μετὰ τῆς Δύσεως, ἤθελεν ἀ-
πωλέσει τὴν ἐθνικότητά του καὶ ὑποφέρει οὐ μικρότερα
μαρτύρια ἀφ' ὅσα ὑπέφερε διατελοῦν ὑπὸ τοῦ Τούρκου.
Λέγομεν δὲ τοῦτο ἀδιστακτως, διότι τίνος εὐαισθήτου
ἢ ψυχῆ δὲν φρίττει ἀναγινώσκοντας τὰς αἰμοβόρους καὶ
ληριώδεις πράξεις τοῦ Ἱεροῦ Δικαστηρίου τῆς Ἰσπανίας, τῶν
δύο Σικελιῶν, τῆς Ἰνδίας, τῆς Ἀμερικῆς, τοῦ ἔργου τού-
του τῶν Παπῶν; Τίνος ἢ ψυχῆ δὲν καταλαμβάνεται
ὑπὸ τῆς μεγαλητέρας ἀγανακτήσεως βλέποντος τὰς ρα-
διουργίας τοῦ Δυτικοῦ Ἱερατείου, τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ τῆς
παπικῆς πολιτικῆς; Τίς δὲν γνωρίζει, ὅτι ἕνεκα ταύτης
ἐγεννήθη ὁ διχμαρτυρισμὸς, τὸ ἄλλο τοῦτο ἄκρον τοῦ φα-
νατισμοῦ, ὅστις ἐπέφερε τὴν ἀτομικισμὸν, τὸν ἐγωϊσμὸν,
τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς ὀρθοκρευτικῆς ἐνότητος, τὰς σφατ-
γὰς ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Σικελίᾳ, καὶ ἐν γένει τὴν ὑπισθοδρό-
μησιν καὶ τὸν τρόμον καθ' ὅπασαν τὴν Εὐρώπην; Τίς
δὲν γνωρίζει τὸ ἀνάισχυντον ἐμπόριον τῶν συγχωροχαρ-
τίων; Ἀλλὰ τί λέγομεν; Ὁ ἐπιθυμῶν νὰ μάθῃ τὸν βαθμὸν
τῆς ἀσεβείας τῶν Καρδινάλιων, ἃς ἀναγνώσῃ τὴν ἐπιστο-

λὴν, ἣν ἀπηθύονον τρεῖς Ἐπίσκοποι εἰς τὸν Πάπαν. Ἰούλιον Γ'. (1553) καὶ μετὰ φρίκης θέλει ἰδεῖ τοὺς Ἐπισκόπους τούτους νὰ συμβουλευώσιν, ὅτι εἶναι προτιμώτερον ν' ἀμφισβητῆ τις τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἰησοῦ, τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἢ τὴν παντοδεσποτείαν τοῦ Πάπα — νὰ εὐφραίνωσι τὸν λαὸν μὲ παντὸς εἴδους θεάματα, παιγνίδια, καὶ ἄλλου εἴδους ἡδονάς — νὰ παρουσιάζωνται ἔφιπποι καὶ μὲ πολλὴν λαμπρότητα, ἵνα ἐπισύρωσι τὴν προσοχὴν τοῦ λαοῦ — νὰ στολίζωσι μεγαλοπρεπῶς τοὺς ναοὺς, νὰ λειτουργῶσι πομπωδῶς καὶ θεατρικῶς, νὰ ἀνάπτωσι πολλὰς κανδύλας, νὰ μεταχειρίζωνται μουσικὰ ὄργανα, νὰ βραπτίζωσι τοὺς κώδωνας — ὅταν ἀγιάζωσι τὸ νερὸν τοῦ βραπτίσματος, νὰ βάλλωσιν ἔλαιον, ἅλας καὶ ὀξύδιον, καὶ νὰ βυθίζωσι τὴν λαμπάδα τοῦ πάσχα τρεῖς — νὰ κρεμῶσιν οἱ Ἀρχιερεῖς εἰς τὸ στήθος ἐν καιρῷ λειτουργίας κάραν ὀλόκληρον ἢ βραχίονα ἢ κνύμην Ἁγίου τινός, καὶ τέλος νὰ μὴν ἐπιτρέπωσι τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου, οὔτε νὰ παραδίδεται ἡ θεολογία, ἀλλ' ἡ σχολαστικὴ, ἡ σοφιστικὴ καὶ ἀπαπικαὶ διαταγαί, καὶ νὰ καταβάλλεται πᾶσα προσπάθεια, πᾶσα θυσία πρὸς πλουτισμὸν τοῦ παπικοῦ θρόνου.

Ἐπομένως, ἐπαναλέγομεν, ἕκαστος Ἕλληνα, ὁρθόδοξος θέλει δοξάσει τὸν Θεὸν τῶν Πατέρων μας, διότι τοὺς ἐφώτισε καὶ μᾶς ἀπέσπασεν ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τοιαύτης ἀνοσίου πολιτικῆς, καὶ διεφύλαξαν ἡμῖν ἕμωμον τὴν θρησκείαν τῶν Ἀποστόλων, ἣτις εἶναι πλήρης χαρᾶς, ἀγάπης, ἀδελφότητος, εὐκρινοῦς λατρείας, καὶ δὲν μᾶς ὑπέταξαν ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Πάπα, τοῦ ἔχοντος ὡς βᾶσιν τῆς πορείας του τὸν δεσποτισμὸν, τὸν ἀπολυτισμὸν, τὰς σφαγὰς καὶ τὰ αἵματα.

Ἐπειδὴ δὲ ἀνεφέραμεν περὶ Ἱεροδικαστηρίου — συγ-

ρωροχαρτίων — ιητουϊτών, και ἄλλων τῆς παπικῆς δεσποτείας καταχρηστικῶν μέσων, ἃς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ ἀναφέρωμεν κατὰ γράμμα ὅσα δυτικοὶ συγγραφεῖς ἀναφέρουσι κατὰ τοῦ Πάπυ, ἵνα καταδείξωμεν εἰς τὴν σημερινὴν προπαγάνδαν, ὅτι, ἐὰν οἱ πατέρες ἡμῶν γνωρίσαντες τὴν παπικὴν πολιτικὴν ἀπεστράφησαν τὴν μετὰ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἔνωσιν, ἡμεῖς γνωρίζοντες, ὡς ἐκεῖνοι, τὰ ἀποτελέσματα τῆς πολιτικῆς ταύτης οὐκ ὀλιγώτερον τὴν ἀποστρεφόμεθα.

Λέγει λοιπὸν, ὁ Γ'oreal « Ἐκκλησία τῆς Ρώμης! ὅστις »ἀποποιεῖται νὰ ἐνωθῆ μετὰ σοῦ, δὲν εἶναι εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς σου εἰμὴ ὁ υἱὸς τοῦ σκότους! Ἀλλὰ σὺ εἶσαι »ἥτις παράγει τὸ σκότος, σὺ εἶσαι ἐκεῖνη, ἥτις εὐχαριστεῖσαι εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας ».

Αὐτὸς δὲ οὗτος περὶ τοῦ Ἱεροδικαστηρίου λέγει « Τὸ »Ἱεροδικαστήριον τοῦτο συστήθην ὑπὸ τῆς πολιτικῆς τῶν »Παπῶν. . . δὲν ἔψευσε τὴν πηγὴν αὐτοῦ, καὶ οἱ δια»χειρισταὶ μιᾶς σκληρᾶς ἐξουσίας ἐχρημάτισαν σκληροὶ »ὡς αὐτήν. . . Δὲν ἠδύνατό τις νὰ ἴδῃ ἄνευ βαθείας »φρίκης τὴν ἄβυσσον τῆς ἀσελγείας καὶ ὑποκρισίας ὅπου »ἔρριπτον τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐλέ»γοντο ὑπουργοὶ αὐτοῦ.

« Ἀναγινώσκων τις τὴν δυστυχῆ ἱστορίαν τῆς Ἰτα»νίας ὑποχρεοῦται νὰ κατηγορήσῃ τὸ Ἱεροδικαστήριον, »ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὴν Ρώμην, τὴν Ρώμην, ἥτις τὸ καθί»δρυσε καὶ διατηρεῖ εἰσέτι.

« Οἱ Ἱεροδικασταὶ ἐχρημάτισαν αἰσχροὶ καὶ ὑποκρι»ταί, καὶ οὐχὶ φανατικοί. Οἱ φανατικοὶ ἔχουσιν ἐν »ηγένει ἦθη ἀπλᾶ. Ἰπῆρξαν δὲ εἰς τὸν κόσμον ποτὲ »ἄνθρωποι ἀσελγέστεροι, ἀχρεϊέστεροι, μᾶλλον διε»φθαρμένοι τῶν Ἱεροδικαστῶν, τῶν Μοναρχῶν τῆς Ἰ-

ισπανίας, καὶ ἐν γένει τοῦ κλήρου τῆς Ρώμης; (α).

Ἀλλὰ πρὸς τί νὰ χρονοτριβῶμεν εἰς τὴν συλλογὴν τῶν κατὰ τῆς Ρώμης ἐπιθέτων καὶ χαρακτηρίσεων, ἀφοῦ ἀναγινώσκων τις τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἱεροδικαστηρίου συγγραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ Λορέντ, καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἰσπανίας φρίττει;

Ἐν αὐταῖς θέλει ἰδεῖ μοναχόν τινα ρθειραντα 14 παρθένους μοναχὰς, προσποιηθέντα ὅτι ὁ Ἰησοῦς τὸν διέταξε νὰ τὰς ρθείρη, ἵνα μὴν ὑποπέσωσιν εἰς ἀμαρτίαν μετὰ τινος ἄλλου.

Ἐν αὐταῖς θέλει ἰδεῖ τὰ εἶδη τῶν ποινῶν τοῦ Ἱεροδικαστηρίου καὶ τοὺς ἀξιογελάστους λόγους, δι' οὓς κατεδίκαζεν ἀθώους πολίτας.

Ἐν αὐταῖς θέλει ἰδεῖ μετὰ φρίκης, ὅτι τὸ ἀσεβὲς τοῦτο δικαστήριον ἔκαυσε ζῶντας 3564, κατεδίκασεν εἰς τὴν εἰρκτὴν καὶ εἰς ἀτίμωσιν, ἧτις ἐπέφερε τὴν δήμευσιν τῶν κτημάτων αὐτῶν 2232, καὶ ἐν συνύψει κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς διαφόρων ἱστορικῶν ἐφυλάκισεν ἀπὸ τὸ ἔτος 1507 μέχρι τοῦ 1517 48059 ἄτομα, καὶ τέλος ἰθνατώθησαν ἕνεκα τῆς παπικῆς πολιτικῆς ὑπὲρ τὰ 40 ἑκατομύρια Χριστιανοί (β).

Τί πρᾶγμα δὲ εἶναι οἱ Ἰησοῦται; Εἶναι Ἰερεῖς μοναχοί, κοινοβιῶται; Εἶναι τὰ πάντα, καὶ οὐδὲν αὐτῶν, ἀπαντᾷ συγγραφεύς τις. Ὅποια δὲ ἡ διαγωγὴ των; Φθάνει μόνον νὰ εἴπη τις, ὅτι ἕνεκα τῶν δολοφονιῶν, τῶν χρευκοπιῶν, τῶν ἀσελγιῶν των ἐκίνησαν τὴν ἀγανάκτησιν καὶ αὐτῶν τῶν τυράννων τῆς γῆς καὶ τοὺς ἀπέβαλον τῶν ἐπικρατειῶν των — φθάνει νὰ ἴδῃ, ὅτι ἦσαν οἱ

(α) Μυστήρια τῆς Ἱερῆς Ἐξετάσεως.

(β) Question sur l'Encyclopedie par des amateurs ἰδιῶς Massacres.

πρωταθληταί τοῦ Σικελικοῦ ἐσπερινοῦ — φθίνει νὰ μά-
θη, ὅτι ὅταν ὁ Ραβαλλιάκ ἐφόνευσε τὸν Ἐρρίκον Δ΄ ὡ-
μολόγησεν, ὅτι « ἂν ὁ Βασιλεὺς ἐπολέμη τὸν Πάπαν, ἐ-
πολέμει τὸν Θεόν, ἐπειδὴ ὁ Πάπας εἶναι Θεός, καὶ
» Θεός εἶναι ὁ Πάπας » (α) διὰ νὰ ἴδῃ τὴν πολιτικὴν ἢ
ὕπηρετον, τὰ ἀποτρόπαια κακουργήματά των, καὶ δι-
καιώσει τὸν Βολταῖρ σατυρίσαντα αὐτούς, καὶ ὑποκινή-
σαντα τὴν πτώσιν των (β).

Ἄφοῦ ἐξεθέσαμεν τὰ ὀλίγα ταῦτα ἀφορῶντα τὸ Ἱερο-
δικαστήριον, καὶ τοὺς Ἰησουίτας, ἃς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ
ἐκθέσωμεν ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τῶν συγχωροχαρτίων
(indulgences).

Ὁ Πάπας Ἰωάννης ΚΒ΄. κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΔ΄. ἐ-
κατονταετηρίδος (γ) εἶχε τὰ ἐπινοήσει. — Λέων ὁ Ι΄.
(1517) κῆξησε τὸ ποσό. Ὁ Ἰωάννης δὲ ἀφῆκεν εἰς τὸ
θησαυροφυλάκιον 25000000 λιρῶν.

(α) (Histoire du Parlement du Paris.)

(β) Ὁ Θεὸς θέλων νὰ μᾶς παιδεύσῃ
τοὺς ἐκατίστησι δυνατοὺς,
ἢ Ῥώμη δ' ἔκτοτ' ἐβιβλώθη
καὶ παρεδόθη εἰς τοὺς κακοὺς.
Οἵτινες πλῆθος παραπτωμάτων,
φόνων καὶ ἐσχάτων προδοσιῶν
Ἐπραξαν ὥστε νὰ στεριώσουν
τὴν ἐλευθερίαν ἰσχύον αὐτῶν.
Οὔτοι μοιχίας καὶ αἱμομυξίας
σ' τὸ βῆμα πράττουσι τοῦ Θεοῦ
Καὶ ἀναισχύντως ἀποκαλοῦνται
θεῖοι διάδοχοι τοῦ Χριστοῦ.

(Μετάφρασις ὑπὸ Σπηλιάδου. Ζουῆς, ἡ Ἱθική ἐφημεροσθεῖσα εἰς τὴν
Πολιτικὴν.)

(γ) Ἄλλος συγγραφεὺς λέγει, ὅτι ἦσαν ἐπινοήματα τῆς Ἠ. ἐκατονταε-
τηρίδος. Ἀφίνωμεν τὴν κόπιν εἰς τοὺς φιλολέγους νὰ λύσωσι τὸ ζήτημα
τεῦτο.

Ἰδοὺ δὲ ἡ διατίμησις τῶν τυχερῶν.

«Ὁ μοιχεύσας καὶ φονεύσας τὸν ἄνδρα τῆς μοιχευθείσης συγχωρεῖται νὰ κρατῇ τὴν μοιχαλίδά εἰς γυναικᾶ του (κρυφίως μόνον) πληρόνων διὰ κἀνόνα του λίρ. 131 » σολδ. 14 καὶ δην. 6.

«Ὁ πατροκτόνος, μητροκτόνος, ἀδελφοκτόνος, γυναικοκτόνος λίρ. 17 σιλ. 14 δην. 6

«Πατὴρ ἢ Μήτηρ ἂν φονεύσῃ τὸ ἴδιον τέκνον λαμβάνει τὴν συγχώρησιν δι' αὐτὴν τὴν τιμὴν. Ἄν τὸ φονεύσῃ σῶσιν ὅμως ἐκ συμφώνου πληρόνουσι λίρ. 27 καὶ » σολ. 1.

«Χειροτονεῖται τις Διάκονος εἰς ἡλικίαν 17 ἐτῶν διὰ » λίρ, 12 — εἰς ἡλικίαν ἐτῶν 18 δι' 6 — Ἱερεὺς συγχωρεῖται νὰ χειροτονηθῇ εἰς τὸ 21 ἔτος διὰ λίρ. 37 » σολ. 1 » (α).

Εἰς ταῦτα ὅμως θέλουν μᾶς ἀπαντήσῃ, ὅτι εἶναι συκοφαντίαι, καὶ ὅτι ἂν ποτε ἐπαρουσιάσθη Πάπας τις διεφθαρμένος, τὰ ἀποτελέσματα τῆς κακῆς διχγωγῆς του ἐξέλιπον μετ' αὐτοῦ.

Πλὴν ἐὰν ταῦτα εἶναι ψεύδη ἢ συκοφαντίαι, ἅς τὸ ἀποδείξωσιν βλέπομεν ὅμως διασήμους συγγραφεῖς, οἷους τὸν Πουφενδῶρφ, τὸν Μαβλύ, τὸν Βιλφίλδ, τὸν Βάτελ, τὸν Βέντμ, τὸν Φριτότ, καὶ τόσους ἄλλους τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα, καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς παπιστάς, δὲν χωροῦσι πολλὰ βιβλία ὀγκώδη, νὰ λέγωσιν «ὅτι διὰ τῶν τοῦ Πάπῃ ἀξιώσεων περὶ παντοδεσποτείας αὐτοῦ ἐξυβρίζεται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου — ὅτι ἡ πορεία τῶν Παπῶν εἶναι πεπληρωμένη πάσης ἀδικίας, πορνείας, πλεονεξίας, κακίας· μεστὴ φθόνου, φόνου, ἐριδος δόλου, κα-

---

(α) Taxes des parties casuelles de la boutique du Pape pag 25 29 33 καὶ 36.

»καθηθείς,» καὶ συμπεραίνουσιν «ὅτι ἔπρεπε νὰ κατέβῃ
τὸ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐκ νέου εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κατεδα-
»φίση τὰ καταστήματα, δι' ὧν ὑπερήφανοι, ὑποκριταὶ
»καὶ ψεῦσται ἱερεῖς διαπράττουσι τὰ ἀναιδέστερα καὶ
»χίσεχρότερα» (α). Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ ἱστορία τῆς παπο-
κρατίας εἶναι γεγραμμένη δι' αἱμάτων καὶ δακρύων—
ἀφοῦ πρὸ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑκκλησιῶν, συγχρόνως
καὶ μετ' αὐτὴν ἡ παπικὴ πολιτικὴ ἦτον καὶ εἶναι ὁμοιό-
μορφος, δύναται τις νὰ μεμφθῇ τοὺς πατέρας ἡμῶν, ἢ
ἡμᾶς αὐτοὺς, τοὺς, ἀπέναντι ἀπασῶν τῶν προσευχῶν,
τῶν ὑπὸ τοῦ σημερινοῦ Πάπᾶ θεσπισθέντων, φρίττομεν
ἀκούοντες τὴν ἔνωσιν ταύτην;

Οἱ παπισταὶ ὅμως ἀναδιφοῦντες καὶ ἐμπορευόμενοι
τὴν κόνιν ἱερῶν ἀνδρῶν, ἀπαντῶσιν εἰς μὲν τοὺς συγ-
γραφεῖς ἐκείνους διὰ τοῦ Λαμεναί (β) ὅτι τὸ ἱερατεῖον
εἶναι ἀναγκαῖον, ἐπωφελές καὶ θεῖον, ὡς νὰ ἀμφισβήτη
τίς ποτε τὸ ἅγιον αὐτοῦ· εἰς ἡμᾶς δὲ τοὺς Ἕλληνας λέγουσι
διὰ τῆς Ἀγίας Βρίγιδος, ὅτι δεηθείσης ταύτης εἰς τὸν Χρι-
στὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ ἀνεξίκακος, ὁ ἀγαθός, ὁ συγχωρήσας
τοὺς σταυρωτάς του Ἰησοῦς, ἐκδικούμενος δὲθεν τὴν
πρὸς τὸν Πάπαν ἡμῶν ἀνυποταγὴν, τῇ εἶπεν «ὅτι οὐδέ-
»ποτε θέλει μᾶς ἐλευθερώσει ἐνύσω δὲν ὑποτασσόμεθα
»εἰς τὸν ἐπίτροπόν του Πάπαν»· προβαίνουνσι δὲ μέχρι
τοσοῦτου βαθμοῦ ἀσεβείας, ὥστε κηρύττουσιν, ὅτι ἡ αἰ-
τία τῆς δουλείας ἡμῶν καὶ τῆς μικρότητός μας εἶναι ἡ
μὴ εἰς τὸν Πάπᾶ ὑποταγῆ μας, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ οὐοίου
ἐφαρμόζεται τὸ «γενήσεται μία ποίμνη καὶ εἰς ποιμὴν».

Εἰς τὰς πρᾶδόξους ταύτας θεωρίας τῶν ἀπαντᾶ

(α) Fritot science du publiciste Tom. 1 Ch. 11 Tit. 2 Pag.
229.

(β) An Scotti. Theoremi di Politica Cristiana Theor. V.

ἡ ἱστορία, ὅτι ἐπειδὴ ἡ Ἀγγλία, ἡ Ἀμερική, ἡ Ὀλλανδία, ἡ Γερμανία, μέρος τῆς Γαλλίας καὶ πλεῖστον μέρος καὶ αὐτῆς τῆς Ρώμης, ἕνεκα τῶν Παπῶν διεμαρτυρήθησαν, διελύθη ἡ εἰς τὸ σκῆπτρον τοῦ Πάπα ἐνσαρκωμένη ἔνωσις· ἡ δὲ Ἑλλάς ἐλευθερωθεῖσα ἐν μέρει, ἀπέδειξε γελοῖον τὸ ἔνειρον τῆς προφήτιδος τῶν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων γίνεται φανερόν, ὅτι ἐὰν οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν καιρῷ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπέπτυσαν τὴν εἰς τὸν Πάπην ὑποταγήν, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ, οἱ ὄντες πιστοὶ ὀπαδοὶ ἐκείνων δὲν ὑποφέρομεν τοιαύτην ἔνωσιν, δὲν εἴμεθα πρόβατα ἀπολωλότα, ἀλλ' ἔθνος γνωρίσαν τὴν βαρύτητα τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, ἣτις, εἶναι πνεῦμα Κυρίου ἐξ ἧς καὶ ἡ ἐλευθερία τὴν βαρύτητα τοῦ ἀτομικοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἡμῶν δικαιώματος, καὶ ἐπομένως, ἐὰν ὁ νῦν Πάπας ἐπιθυμῇ εἰλικρινῶς τὴν ἀμοιβαίαν ἔνωσιν, ἃς καταθέσῃ τὸ πλῆρες αἱμάτων καὶ δακρύων σκῆπτρόν του, ἃς ἀναγνωρίσῃ ποιμένα καὶ διδάσκαλον τῆς Ἐκκλησίας τὸν Ἰησοῦν, τὸν ἀληθῆ θεμελιωτὴν καὶ ἀκρογωνιαίον λίθον αὐτῆς, ἃς συνεργήσῃ, ὅπως τὰ πνευματικὰ αὐτοῦ πρόβατα, οἱ Ἰταλοὶ, ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν ἐκείνην, ἣτις τόπον ἀδίκως τοῖς ἀρνεῖται μίαν ἀπάνθρωπος διπλωματία, καὶ τότε θέλει εὐρεῖ ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας ἐτοιμοὺς νὰ τὸν σεβασθῶσι, καὶ τὸν τάξωσιν εἰς τὸν χορὸν τῶν δικαίων. Ἐνόσω ὅμως ἐπιμένει εἰς τοιαύτην πολιτικὴν, ἐνόσω παραγνωρίζει τὰ φυσικὰ δίκαια τῶν προβάτων, ἅτινα τῷ ἐνεπιστεύθη ὁ Θεὸς νὰ ποιμαίνῃ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, οἱ Ἕλληνες ἡμεῖς, κινούμενοι οὐχὶ ἀπὸ θρησκευτικῆς διενέξεως, τῶν ὁποίων τὴν σημερινὴν βαρύτητα γνωρίζομεν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἀληθείας, «τοῦ πρὸς τοῦ Πατρὸς ἐκπορευομένου», καὶ τοῦ ἐγγυωμένου εἰς.

ἕκαστον ἄτομον τὴν πνευματικὴν καὶ ἀτομικὴν ἐλευθερίαν (οὗ τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. Παῦλ. Κορινθ. Β΄.) θέλομεν ἀποστρέφασθαι τοιαύτην ἔνωσιν, καὶ ὡς ποτε οἱ πατέρες ἡμῶν ἐπρωτίμων τὴν σωματικὴν δουλείαν αὐτῶν ὑπὸ τὸν Τοῦρκον, οὕτω καὶ ἡμεῖς θέλομεν χλευάζει τὰς δεήσεις του ὑπὲρ τῆς ὑποταγῆς ἡμῶν εἰς τὸ σκῆπτρόν του.

Τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐνομίσχμεν καθῆκον ἡμῶν νὰ εἰπώμεν ἐν παρόδῳ πρὸς ἀπάντησιν τῶν θεωρημάτων τοῦ μνησθέντος συγγραφέως Σκότη, τοῦ τοσαῦτα καθ' ἡμῶν ἐμέσαντος, καὶ ἵνα καταδείξωμεν, ὅτι δὲν κινούμεθα ὑπὸ θρησκευτικῶν προλήψεων μὴ ἀνεχόμενοι τὴν ἔνωσιν ταύτην, ἀλλ' ἐκ τῶν ὑγείων ἀρχῶν τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὅποιον ἔχομεν ὡς γνώμονα καὶ ὁδηγὸν τῶν πράξεών μας.

Ἀλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον.

Ἀφοῦ ἀπεδείξαμεν, καθ' ὅσον αἱ ἀσθενεῖς ἡμῶν δυνάμεις ἐπιτρέπουσιν, ὅτι οἱ τῆς Ἀνατολῆς λαοὶ ἐμφύτως πως ἐγίνωσκον καὶ προεγνώριζον τὴν βαρύτητα θρησκευτικῶς τε καὶ πολιτικῶς τῆς μετὰ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐνώσεως καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς, ἄς ἴδωμεν ποία ἡ πολιτικὴ τῶν Τούρκων, ποία τῶν Βυζαντινῶν Ἀυτοκρατόρων, καὶ ποία ἡ διαγωγὴ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου.

Ἰνῶ ὁ Παλαιολόγος ἔσπευδε δουλοπρεπῶς εἰς τὴν Δύσιν, καὶ ἐκίνει πάντα λίθον, ἵνα λάβῃ βνήθειαν παρ' αὐτῆς, ὁ Ἄμουράτ, προσεκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Θεσσαλονικέων, ὑπὸ τῶν κατοίκων πόλεως τινος τῆς Ἀλβανίας, ὀνομαζομένης Σανίνης, ἐκυρίευε τὴν Ἄρταν κατεχομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων, διέβαινε τὰς Θερμοπύλας, κατέστρεφε τὴν Ἑλλάδα, ἐπολιόρκει τὰς Ἀθήνας, καὶ ἐν συνόψει οὐδὲν ἄλλο τὸν ἐμπόδιζε πρὸς κυρίευσιν τῆς Κωνσταντινου-

πόλεως, ἢ ἡ ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ Σύνοδος (α) τῆς ὁποίας περιέμενε ἰδεῖν τὸ ἀποτέλεσμα.

Μετὰ τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδον ὁ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος περιῆλθε τὴν Γαλλίαν, τὴν Βοργόνην, καὶ διάφορα ἄλλα τῆς Εὐρώπης μέρτι, προσπαθῶν κατὰ τὴν ἐπιτετῆ περιδίαν του νὰ συγκινήσῃ τοὺς ἡγεμόνας αὐτῆς ὑπὲρ τοῦ Θρόνου του· ἐξαιρουμένων ὅμως τῶν Βασιλέων τῆς Οὐγγαρίας, καὶ τοῦ δουκὸς τῆς Βοργονίας, παντοῦ εὔρε κωφοὺς ἀκροατάς, καὶ σκληροὺς Χριστιανοὺς.

Οἱ δύο ὅμως οὗτοι ἤρκεσαν ἵνα νικήσωσι τὸν Ἄμουράτ, ὡς τὸν ἐνίκησεν κατὰ κράτος εἰς τινὰ μάχην γινομένην ἐν Βάρνη· τόσον δὲ ἀποφασιστικῆ ἐχρημάτισεν ἡ ἥττά του αὐτῆ, ὥστε ἀφοῦ ἐπὶ τρεῖς ὀλοκλήρους ἡμέρας καὶ νύκτας ἔμεινε νήστης καὶ πολιορκημένος εἰς τινὰ ἐξώστην, τὴν τετάρτην ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τῶν νικητῶν, αὐτὸς μὲν νὰ μείνῃ ἀβλαβής, οἱ δὲ μείναντες στρατιωτὰί του εἰς τὴν διάκρισιν αὐτῶν.

Ἄλλ' ὁ Θεός, ὅστις, ὡς φαίνεται, εἶχεν ἀποφασίσει τὴν ὑπαρξίν καὶ πρόοδον τῶν Τούρκων, ἵνα τοὺς θέσῃ ὡς καθαρτικὸν πῦρ ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐνῶ ὁ Ἄμουράτ ἐπορεύετο δακρύων, ἵνα ὑπογράψῃ τὴν ἀτιμωτικὴν ταύτην συνθήκην, Γενίτζαρὸς τις τῷ παρετήρησεν, ὅτι οἱ Βασιλεῖς δὲν ἐξίλεόνουσι τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν διὰ τῶν δακρύων, ἀλλὰ διὰ τῆς σπάθης, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Ἄμουράτ εἶπεν, ὅτι ἔκλαιε διὰ τὴν ἀτιμωτικὴν συνθήκην, ἢν ὑπεχρεοῦτο νὰ ὑπογράψῃ. Τότε ὁ Γενίτζαρὸς ἐξαγριωθείς τῷ εἶπε «λοιπὸν ἀπάνθρωπε μᾶς ὀδήγησας ἐνταῦθα, ἵνα ἡμᾶς θυσιάσῃς ὡς πρόβατα; ἐὰν θέλῃς συναπόθανε μεθ' ἡμῶν! ἐκβαλὼν δὲ τὴν σπάθην ἔκοψε τοὺς πόδας τοῦ ἵππου του, καὶ ὀρμήσαντες κατὰ τῶν πρὸ ὀλίγου νικη-

(α) Σπανδογκίνος.

τῶν, ὄντων τότε ἀόπλων, κατέσφραζαν τόσους, ὥστε ἐκ τῶν ὀστέων αὐτῶν ἤγειρον λοφίδιον.

Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ἐφονεύθη ὁ Βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας, καὶ ἠχμαλωτίσθη ὁ δούξ τῆς Βοργονίας, ὃν προσκαλέσας ἐνώπιον αὐτοῦ ὁ Ἄμουράτ τὸν ἠρώτησε διὰ ποῖον λόγον ἐκινήθη κατ' αὐτοῦ; Ὁ δὲ τῷ ἀπήντησε — πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς θρησκείας μου — Τότε ὁ θρασύς οὗτος Τοῦρκος, πρὸς ὃν πρὸ δύο ἡμερῶν τῷ ἐχαρίσθη ἡ ζωὴ, τῷ ἐπαρατήρησεν «ἐάν ἡ θρησκεία σου ἦτο καλλιτέρα τῆς ἐμῆς, ἤθελες νικήσει, ἐπειδὴ ὑμῶς ἐνικήθης ἢ ἐμὴ εἶναι » ἢ καλλιτέρα» καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου διέταξε τὸν προτροπέα Γενιτζέρον καὶ τὸν ἠτίμασε.

Μετὰ ταῦτα ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ Βασιλέως τῆς Σερβίας ὀνόματι Μαρίαν, καὶ ἵνα ἀποδείξῃ ποῖα τὰ ἀποτελέσματα τῆς μετὰ τῶν Τούρκων φιλίας ἐτύφλωσε τοὺς ἐπτὰ γυναικαδέλφους του, ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον νικήσας, τὸν ἀπέβαλε τοῦ θρόνου. Ἀκολούθως ἐπολιώρησε τὰς Ἀθήνας, συγχρόνως δὲ ἀπέστειλε τὸν Πασσᾶ αὐτοῦ Ἀλῆ μετὰ 40 χιλιάδων στρατοῦ κατὰ τοῦ Γεωργίου Καστριώτου, τοῦ πνεόντος ἐκδίκησιν κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ ἐδιδάχθη ὑπὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ στρατοῦ τούτου ὑπὸ τοῦ Καστριώτου, ὅτι οἱ Ἕλληνες μετὰ ἡρώων, εἰσὶν ἤρωες, καὶ ὅτι ἄνθρωπον ἤθελον αὐτοὺς σεβόμενον, ἵνα τὸν καταστρέψωσιν.

Ὁ ὑπερήφανος ὅμως Ἄμουράτ ἰδὼν τὸν Στρατηγὸν του ἠττηθέντα, ὤρμησεν ὡς ἄγριον θηρίον κατὰ τοῦ Καστριώτου μετὰ 40 χιλιάδων Γενιτζέρων, καὶ 6 χιλιάδων ἱππέων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ἔλαθε καὶ αὐτὸς τὸ ἀπαιτούμενον ἐλληνικὸν μάθημα, καὶ ἠττηθεὶς ἐπανῆλθεν ἀπρακτος.

Κρίνομεν περιττόν νά αναφέρωμεν τὰ διχρημιζόμενα περί τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς τοῦ Σουλτάνου τούτου, καὶ λοιποῦς πολέμους, καθ' οὓς, κατὰ τινὰς συγγραφεῖς, φαίνεται πάντοτε νικῶν, διότι, καθ' ἡμᾶς εἶναι γελοιωδέστατον νά πιστεύη τις, ὅτι ἄνθρωπος, οἷος ἐκεῖνος, ὅστις ἐγήρασεν εἰς τοὺς πολέμους καὶ κατακτήσεις, ἄνθρωπος, οὕτινος ἡ ὠραιότερα τροφή ἦτο τὸ Χριστιανικὸν αἷμα, μεταβλήθη ἅγιον καὶ ἐδέετο τοῦ Θεοῦ νά τὸν φωτίσῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Κατὰ τὴν ἀσθενῆ ιδέαν μας ἢ οἱ συγγραφεῖς οὗτοι παίζωσι μὲ τὴν ἱστορίαν, ἢ ὁ Ἄμουράτ εἶχε τρελαθῆ.

Πλὴν ἵνα δεῖξωμεν τὴν πλάνην εἰς ἣν ὑποπίπτουσιν οἱ συγγραφεῖς οὗτοι, οἱ χαρακτηρίζοντες τὸν Ἄμουράτ ὡς ἀγαθόν, μνημονεύομεν τὸν λόγον, ὃν ἀπήγγειλεν ὁ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Μιλτιάδης, Γεώργιος ὁ Καστριώτης, ἐξ οὗ καταδεικνύεται ἡ θηριωδία τοῦ Ἁγίου τούτου Τούρκου.

«Ὡ ἡγεμόνες καὶ ἄρχοντες! σεῖς αἰσθάνεσθε πολλὰ καλὰ, καθὼς καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὅτι τὸ κοινόν μας συμφέρον ἀπαιτεῖ τὴν ἐκ συμφώνου ἔνωσιν τῶν δυνάμεών μας, ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, τοῦ ὁποῦ οὗ σκοπὸς νάποδλέπει ὄχι μόνον νά αἰχμαλωτίσῃ τὰ σώματά μας, καὶ νά κατασταθῆ κύριος τῆς περιουσίας μας, ἀλλὰ νά ἀπολέσῃ καὶ αὐτὰς τὰς ψυχὰς μας. Τὰ ὅσα ἐπραξεν ἕως νῦν ὡρα μᾶς παρυσταίνουν προφανῶς τὴν εἰκόνα τῶν μελλοντῶν σκοπῶν του. Αὐτὸς κατεπόρθησε τὴν Θράκην, ἐκατελεπλάτησε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἐπεριώρισε τὴν Ῥωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν εἰς μόνον τὰ ὀπίσθη τῆς ταλαιπώρου Κωνσταντινουπόλεως. Αὐτὸς ἐξέσωσεν ὅλους τοὺς γείτονάς σας ἀπὸ τὰς νομίμους ἡγεμονίας των, καὶ τοὺς ἠνάγκασε νά περιπλανῶνται εἰς ξέ-

νους τόπους. Καί κατά μὲν τούτων μετεχειρίσθη τὴν
ἐδύναμιν, κατὰ δὲ τῶν ἄλλων, καταφρονῶν πᾶν ὅ,τι ἱε-
ρὸν καὶ σεβάσμιον μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, μετεχειρίσ-
θη τὴν ἐπιβουλὴν καὶ τὸ φαρμάκι. Ὁ ἐλεεινὸς θάνατος
ἐτῶν ἀδελφῶν μου εἶναι ἀναντίρρητος βεβαιότης τῶν
λόγων μου. Τὸ τραγικὸν τοῦτο δράμα, ὃν πάντοτε πρὸ
ὀφθαλμῶν μου, θέλει τρέφει εἰς τὴν καρδίαν μου παν-
τοτεινὸν καὶ ἀδιάλλακτον μῖσος κατὰ τοῦ αἰμοβόρου
τυράννου, καὶ θέλω μετεχειρισθῆ ὅλας τὰς στιγμὰς
τῆς ζωῆς μου πρὸς ἐκδίκησιν τῆς τοσαύτης παρανο-
μίας. Ἀλλὰ μήπως καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι δὲν εἴσθε θυσία τῆς
ἐκχοράστου φιλοδοξίας του; ἐπειδὴ ἀφ' οὗ κατελεηλά-
τησε τοὺς τόπους σας, ἀφ' οὗ ἐξολόθρευσε τὸ περισσό-
τερον μέρος τῶν ὑπηκόων σας, μὲ ἀδίκους καὶ παρα-
νόμους πολέμους δὲν σᾶς ἄφησε τὴν διοίκησιν τῶν ἐ-
παρχιῶν, πλὴν ἀφ' οὗ σᾶς ὑπέβαλεν εἰς δουλικὴν καὶ
ἐκπονεϊδιστὸν φορολογίαν. Καὶ τὸ δὴ χεῖρον καυχᾶται
ἐμὲ τοῦτο, ὅτι σᾶς εὐηργέτησεν, ἐπειδὴ νομίζει ὡς δώ-
ρον τῆς γενναιότητός του, ὅσα δὲν ἠδυνήθη νὰ κάμη
ἐθυσίαν εἰς τὴν μυσάραν του πλεονεξίαν· μάλιστα δὲ με-
τεχειρίσθη τὴν ἐπίπλαστον ταύτην μετριοτήτα ὡς δέ-
ουλεαρ, διὰ νὰ σᾶς σύρῃ μὲ περισσοτέραν ἀσφάλειαν εἰς
τὰ δίκτυά του. Ὅθεν ἀντὶ νὰ ἔχητε τὴν παραμικρὰν
πίστιν εἰς τὰς ἀπατηλὰς ὑποσχέσεις του, πρέπει νὰ τρέ-
μητε διὰ τοὺς ὑπηκόους σας, διὰ τὴν παρουσίαν σας,
καὶ δι' αὐτὴν τὴν ἰδίαν ζωὴν σας. Καὶ τί δὲν πρέπει
νὰ φοβῆται ἕκαστος ἡμῶν ἀπὸ ἀνθρώπου, ὅστις προ-
σβεύει τόσο μισητὴν καὶ βδελυρὰν ὀρησκείαν; Αὕτη τὸν
ἐδιδάσκει νὰ θεωρῇ ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς ὡς εὐτιδα-
νὰ ὄντα, προσδιωρισμένα ἀπὸ τὴν θεῖαν πρόνοιαν νὰ
ἐδουλεύουν ὡς κτήνη μόνον τοῦ ὀπαδοῦ τοῦ Μωάμεθ,

»καὶ τὸν προστάζει νὰ μεταχειρισθῆ ἀδιαφόρως, καὶ
»τὴν βίαν καὶ τὴν δολιότητα διὰ νὰ καταπορθῆσῃ τὸ
»πᾶν. Ἀλλ' ἂν νομίζητε, ὅτι διὰ τῆς ἀπειθείας σας ταύ-
»της θέλετε σύρει τὸν στρατὸν τοῦ εἰς τὰς ἐπαρχίας σας,
»καὶ ὅτι θέλετε τὸν ἰδεῖ λεηλατοῦντα τὰ κτήματά σας,
»λαφυραγωγοῦντα τὰ τῶν ὑπηκόων, καὶ βάπτοντα τὰς
»φονικάς του χεῖρας εἰς τὸ ἀθῶον αἷμα τῶν γυναικῶν
»καὶ τέκνων σας! ἔστε βέβαιοι, καὶ ἡ φοβερὰ αὕτη εἰ-
»κῶν ἅς μὴ ταράττη παντελῶς τὴν φαντασίαν σας, διότι
»λαμβάνοντες τὰ ὄπλα εἰς χεῖρας, καὶ ἐνοῦντες τὰς δυ-
»νάμεις μας, θέλομεν κάμει τὸν Ἀμουράτην τῆ τοῦ Θεοῦ
»βοθείαν νὰ τρομάξῃ, καὶ θέλομεν ματαιώσῃ ὅλα του
»τὰ φρονήματά του, ὥστε τὰ πολυάριθμα στρατεύματά
»του νὰ διασκορπισθῶσιν ὡς ἀκρίδες ἔμπροσθεν τῶν ὀ-
»λιγαριθμῶν μὲν, ἀλλ' ἠρωϊκῶν λεγεῶνων μας, καὶ ἕκα-
»στος ἐξ ἡμῶν θέλει διώκει χιλίους. Ἄς ὀπλισθῶμεν λοι-
»πὸν πρῶτον μὲ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πληρεστάτην ἐλ-
»πίδα, δεῦτερον μὲ τὴν ἀδολὸν καὶ τελείαν ὁμόνοιαν,
»καὶ τρίτον μὲ ἐκεῖνον τὸν ὑπὲρ τῆς φίλης πατρίδος ἐν-
»θερμον ζῆλον καὶ διακαῆ πόθον, ὅστις ἐμπνέει εἰς τὰς
»καρδίας τῶν τιμίων ἀνδρῶν τὴν τόλμην, τὴν γενναί-
»τητα, καὶ τὴν καταφρόνησιν καὶ αὐτῆς τῆς ἰδίας ζωῆς
»πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ σωτηρίαν της. Ὅθεν χωρὶς νὰ
»δαπανῶμεν πλέον τὸν καιρὸν μας, ὅστις κατὰ τὸ πα-
»ρὸν μᾶς εἶναι πολύτιμος, εἰς δισταγμοὺς καὶ ἀμφιβο-
»λίας, πρέπει ἀνυπερθέτως νὰ ἀποφασίσωμεν ἐκεῖνο τὸ
»ὅποῖον μᾶς ὑπαγορεύει ἡ φρόνησις, ὁ καιρὸς καὶ ἡ ἀσ-
»φάλεια τῶν ἐπαρχιῶν μας.»

Ὅπως δὴ ποτε ὅμως καὶ ἂν ἔχη τὰ πράγματα, παρατρέ-
χομεν τὰ περὶ τῆς ἀγιοσύνης τοῦ Ἀμουράτ καὶ τινα ἄλ-
λα μικροῦ λόγου ἄξια, καὶ προβαίνομεν εἰς τὴν ἐξιστό-

ρησιν τῆς λύσεως τοῦ μεγάλου δράματος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, τοῦ δράματος, λέγομεν, τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καθ' ἣν βλέπομεν τὸν Μωάμεθ, τὸν διαθρυλλούμενον τοῦτον ὡς πάνσοφον καὶ μέγα πολιτικόν, τὸν ὠμότερον ἀπάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ Σουλτάνων—τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Παλαιολόγον ἀναδείξαντα Λεωνίδειον ἀνδρείαν—καὶ τὸν λαὸν περιμένοντα μετ' ἀδιαφορίας, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν προκαλοῦντα τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως, ἐξ ὧν γεννᾶται τὸ μυστήριον, τίνι λόγῳ, λαὸς Ἑλληνικὸς, λαὸς ἑνδοξος, λαὸς τοῦ ὑπορίου οἱ πρόγονοι ἐξέπληξαν τὸν κόσμον διὰ τῶν κατὰ τῶν Περσῶν, νικῶν των—οἵτινες μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατέκτησαν καὶ ἐπολίτησαν τὴν Ἀσίαν, τὴν Αἴγυπτον, καὶ αὐτὴν τὴν Ἰνδίαν—οἵτινες κατὰ τὴν δευτέραν ἑκατονταετηρίδα ἔδειξαν εἰς τὸν πορθητὴν τοῦ Βυζαντίου Σεβῆρον τὴν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν των—οἵτινες μετὰ τοῦ Βελισαρίου ἐνίκησαν καὶ αὔθις τοὺς Πέρσας, ἔταπείνωσαν τοὺς Βανδάλους, ἔξωσαν τοὺς Ὀστρογότθους ἐκ τῆς Δαλματίας—οἵτινες μετὰ τοῦ Ναρσῆ ἠλευθέρωσάν τὴν Ἰταλίαν ὑπ' αὐτῶν τῶν Ὀστρογόθων, ἐνίκησαν εἰς Ἀθῆμον τὸν περιβόητον δορυκτάτορα Λέοντα τὸν Τριπολίτην—οἵτινες μετὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Κουρκουᾶ, ἐπὶ εἰκοσαετίῳ, ἐνέπνεον τρόμον εἰς τοὺς Ἄραβας, τοὺς κατακτήσαντας τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Εὐρώπης, ἰδίως δὲ τὴν Ἰσπανίαν—οἵτινες μετὰ τῶν Νικηφόρου καὶ Λέοντος Φωκᾶ ἐνίκων τοὺς Ἄραβας κατὰ συνέχειαν, ἐκυρίευσαν τὴν Κρήτην, κατετρόπωνον τοὺς Ἀμανίδας εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, καὶ τὴν Συρίαν—οἵτινες μετὰ τοῦ Τζιμισκῆ κατέβαλον τοὺς Βουλγάρους καὶ Ρώσους προσπελάσαντας μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως—οἵτινες ἐνίκησαν τοὺς σταυροφόρους καὶ ἐν Ἀσίᾳ, καὶ ἐν

Ἡπεύρω, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει.—λαὸς τοῦ ὁποίου οἱ ἀδελφοὶ μετὰ τοῦ Καστριώτου ἐνίκων ἀλλεπαλλήλως τοὺς Τούρκους ἐν τῇ Ἡπεύρῳ—λαὸς ἐπὶ τέλος τοῦ ὁποίου τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν προγόνων καὶ συγχρόνων του ἦταν μέγιστα καὶ λαμπρὰ, καὶ ἀπεδείκνυσαν, ὅτι ἠδύνατο καὶ αὐτὸς, ἐὰν ἤθελε νὰ δείξῃ ἀνδρείαν καὶ ἠρωϊσμὸν ἰδιὰ πρῶτον λόγον μετὰ τὴν ψευδοσύνοδόν ἐκεῖνην ἀδιαφορεῖ εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Πατρίδος του, καὶ ἐτοιμάζει τὸν εὐγενῆ αὐχένα του νὰ τὸν ὑποτάξῃ εἰς τὸν Τούρκον, ἵνα τὸν τυραννήσῃ;

Μέγα ὄντως, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀνεξήγητον τὸ μυστήριον! Λέγομεν δὲ οὐχὶ ἀνεξήγητον, διότι ἀφοῦ ὁ Παῦλος ἔγραφε τοῖς Κορινθίοις «οὐκ οἶδατε, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἔστε καὶ τὸ πνεῦμα Κυρίου ἠκεῖ ἐν ὑμῖν» καὶ εἰς ἄλλην περίστασιν προσέθετεν «οὐ τὸ πνεῦμα Κυρίου ἐκεῖ ἐλευθερία» ἐπιτεταί, ὅτι ἡ κορταϊὰ χεὶρ τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐποδηγέται, ἵνα τηρήσωσιν ἄσπιλον καὶ ἀμόλυντον τὸ πνεῦμα των ὑπὸ τῆς παπικῆς καταπίεσεως, διότι εἰς τὴν ἐλευθερίαν ταύτην τοῦ πνεύματος των ὑπῆρχεν ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως αὐτῶν, δι' ἧς ἤθελον ἀπολαύσει ποτὲ τὴν ἐθνικὴν καὶ ἀτομικὴν. Ὡς ἐκ τούτων ἰδοὺ διατί ὁ λαὸς ὤφειλε νὰ παραβλέψῃ πᾶσαν σωματικὴν δουλείαν, καὶ νὰ ἐτοιμασθῇ νὰ δεχθῇ ἅπαντα τὰ ἐτοιμαζόμενα αὐτῷ μαρτύρια.

Μέγα λοιπὸν τὸ συμβάν, μέγιστα τὰ πρόσωπα τὰ παριστάνοντα τὸ δράμα τοῦτο, μεγαλήτερα τὰ ἀποτελέσματα τοῦ δράματος.

Ναί! μέγα τὸ συμβάν, διότι εἰς τὴν πτώσιν τοῦ Βυζαντίου, τῆς νέας ταύτης Ἱερουσαλήμ, ἠγέρθη ἐκ τῆς τέφρας αὐτοῦ στήλη καπνοῦ ἀνχιβιβαζομένη μέχρι τοῦ ὀρόνου τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ, προσπύρουσα εἰς τοὺς

πόδας του εκατόμβην οὐχὶ βοῶν καὶ κτηνῶν, ἀλλὰ μυριάδων Ὁρθοδόξων, μαρτυρησάντων πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν ὑπὲρ τῶν ἱερῶν λόγων του καὶ τοῦ Εὐαγγελίου του· μέγα τὸ συμβᾶν, διότι καθὼς ὁ Ἰησοῦς ἐσταυρώθη ἐκουσίως ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, οὕτω καὶ ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἐκουσίως ἐσταυρώθη ὑπὸ τῆς Δύσεως καὶ τῶν Τούρκων, ὑπὲρ αὐτῶν τῶν δυτικῶν καὶ τουρκικῶν λαῶν, ὅπως ἀφοῦ καθηγιασθῆ εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ μαρτυρίου, νέκ, περιλαμπῆς καὶ ἀγνή ἐξέλθη ὡς ὁ Χριστὸς ἐκ τοῦ τάφου, ἵνα ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τῇ ἱερᾷ καὶ καθιγιασμένῃ ταύτη γῆ. — Μέγιστα τὰ πρόσωπα, διότι ὁ μὲν Μωάμεθ ἦτο τόσο ἀποφασιστικὸς καὶ γενναῖος, ὅσον ὠμὸς καὶ θηριώδης, ὁ δὲ Μαχαιολόγος τόσο γλυκὺς, ἥρωες, καὶ καρτερικὸς, ὅση ἦτον μεγάλη ἡ ἐντολὴ του, νὰ πέσῃ, δηλαδὴ, μετὰ τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ διαμαρτυρούμενος μετὰ τῆς σπάθης εἰς τὴν χεῖρα, ἵνα δείξῃ ὅτι ἡ πτώσις αὕτη, ἂν καὶ ὑπέκρυπτε μυστηριώδη τινὰ ἀνοχὴν τοῦ λαοῦ, οὐχ ἦττον ὅμως δὲν ἦτον ἀνεκτὴ εἰς τοὺς Ἕλληνας. — Μεγαλῆτερα τὰ ἀποτελέσματα, διότι ἐκ τῆς πτώσεως ἐκείνης ἐγεννήθη τὸ 1821, γεννᾶται ἡ σημερινὴ ἐποχὴ, ἣτις θέλει ἐπιφέρει τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπάσης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐχούσης εἰς τὴν καρδίαν της ἔμφυτον τὸ αἶσθημα τῆς ἀγάπης, καὶ ἐλευθερίας, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐνουμένη μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς ὑφελίου λαῶν, τῶν ἀκαμάτως ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς παγκοσμίου ἀδελφότητος, θέλει ἐπιταχύνει τὴν πραγματοποιήσιν τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ εἰπόντος «καὶ γενήσετε μίαν κοίμην ὑπὸ ἓνα ποιμένα» αὐτὴν τοῦτον τὸν σταυρωθέντα Χριστόν.

Ἕλλην ἀναγνώστα! Ἀνάγνωθι μετὰ σεβασμοῦ καὶ ἐνκαυτῶ ἐγώισμοῦ τὴν ἐξισόρησιν τῶν γεγονότων τούτων,

ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται, ὅτι ὁ δάκτυλος τοῦ Θεοῦ ἀπεφά-
σισε τὴν πτώσιν τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν. Σὺ
δὲ, ὦ ξένε, ἐὰν ἦ κακῆς πίστεως ἀνέωξόν τὰ ὦτα τῆς
καρδίας σου, ἐμβάτευσον εἰς τὸ πνεῦμα τῆς λαμπρᾶς
καὶ θαυμασίου περιόδου ταύτης τῆς ἱστορίας ἡμῶν, καὶ
ἐὰν εἰς αὐτὴν ἴδῃς, λαὸν μέγα, λαὸν καρτερικόν, λαὸν
γενναῖον καὶ ἄκαμπτον, παῦσον τὰς πολιτικὰς καὶ δι-
πλωματικὰς θεωρίας σου, καὶ κήρυξον μεθ' ἡμῶν, ὅτι τὸ
ἔθνος ἡμῶν πέπτωκεν ἐκουσίως, ἵνα ἐγερθῇ ἐν καιρῷ τῷ
δέοντι πρὸς ἐκπλήρωσιν μεγάλης ἐντολῆς, τῆς ἐντολῆς
τοῦ φωτίσαι, καὶ ὁδηγήσαι εἰς τὴν εὐθείαν ὁδὸν τὴν
Ἀνατολήν, τὴν ῥυπωθεῖσαν ὑπὸ ποδῶν ἀνόμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Ἡ 29 Μαΐου 1453.

Ἀποβιώσαντος τοῦ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, ἠγέρθη
διαφωνία μεταξὺ τοῦ λαοῦ ποῖος ἔμελλε νὰ ᾖναι ὁ διά-
δοχος. Εἰς τὴν διαφωνίαν τὴν ταύτην ἐξελέχθη διαιτη-
τῆς ὁ Ἄμουράτ, καὶ ἐγνωμοδότησεν, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος
ἦτον ὁ καταλληλότερος.

Προσκαλεῖται λοιπὸν ὁ ἔνδοξος καὶ μέγας οὗτος ἀνὴρ
ἐν Κωνσταντινουπόλει· ῥίπτει τὸ ὄξυ βλέμμα του ἐπ' αὐ-
τῆς καὶ περὶ αὐτὴν, καὶ βλέπων ἐντεῦθεν μὲν τοὺς ἐν
τῷ Γαλατᾷ φράγκους τὴν πόλιν του ἐπιβουλεουμένους,
πέριξ δὲ τοὺς Τούρκους προσπελάζοντας μέχρι τῶν θυ-
ρῶν τοῦ Βυζαντίου· ἐντὸς αὐτοῦ τοὺς πολίτας ἀντιπολι-
τευομένους τὴν Αὐτοκρατορίαν, καθὸ συνέννοουμένην μετὰ
τῆς Δύσεως· βλέπων τὴν παραλυσίαν τῆς Κυβερνητικῆς
μηχανῆς, τὴν ἐσχάτην ταύτης πενίαν, καὶ τὸ ἀδύνατον
τοῦ βοηθῆσαι τὸν Ὀρόνον διὰ τοῦ λαοῦ, καθόσον οὗτος
ἔδωκεν εἰς αὐτὸν θανατηφόρον καὶ ὀριστικὸν τραῦμα·

μη βλέπων δὲ ἀλλαχῶθι μέσον πρὸ ὃ νὰ καταφύγη, κατέφυγεν εἰς τὴν Δύσιν, χάριν τῆς ὁποίας ἰδίως ἔφθασεν ἡ πόλις αὕτη εἰς τὰ ἔσχατα τῆς παραλυσίας. Αἰτεῖται λοιπὸν πρὸ αὐτῆς βοήθειαν· ἀλλ' ὦ Θεέ! ποῖον τὸ ἀποτέλεσμα; Ἀδιαφορία τῆς Δύσεως καὶ μεγαλητέρα ἀποστροφή τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ θρόνου.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἤμαζον ἄνδρες Ὀρθόδοξοι, ἄνδρες μεγάλοι, ἄνδρες ἀποφασιστικοὶ, Γεώργιος, λέγομεν, ὁ Σχολάριος καὶ Μάρκος ὁ Ἐφέσου, οἱ καταπολεμήσαντες τὴν ἔνωσιν ἐν τῇ συνόδῳ. Οὗτοι ἀναδεχθέντες τὴν κατὰ τῆς Αὐτοκρατορίας ἀντιπολίτευσιν, τίθενται ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ λαοῦ, πολεμοῦσι τὴν Αὐτοκρατορίαν αὐτὴν καὶ τὴν Δύσιν, καὶ μὴ βλέπωντες ἄλλον θρίαμβον κατ' ἀμφοτέρων ἢ τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ ἔθνους εἰς τοὺς Τούρκους, ἐτοιμάζονται αὐτοὶ καὶ ὁ λαὸς νὰ ὑποφέρωσι τὰ ἀποτελέσματα τῆς πτώσεως τῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ ἀφίνουσι μόνον τὸν Αὐτοκράτορα νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα μετὰ τοῦ Σουλτάνου Τούρκου.

Σουλτάνος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦτον ὁ Μωάμεθ ὁ Β'. υἱὸς ἐκ μητρὸς Ἑλληνίδος, καὶ διάδοχος τοῦ πρὸ μισροῦ ἀποβιώσαντος Ἀμουράτ, νέος 21 ἐτῶν, πλήρης πνεύματος, φιλοδοξίας, ωμότητος καὶ ἀκολασίας. Πνεύματος μὲν, διότι ἠδύνατο νὰ κρίνῃ τὴν ἀληθῆ ἀξίαν τοῦ Βυζαντίου· παιδείας δὲ διότι ἐγνώριζε τὴν Ἑλληνικὴν, τὴν Λατινικὴν, τὴν Χαλδαϊκὴν, τὴν Περσικὴν, τὴν Ἀραβικὴν, ἄριστος ἱστορικὸς, γεωγράφος, ἀστρονόμος καὶ ἐραστὴς τῶν ὠραίων τεχνῶν. Φιλόδοξος διότι τοῦ μόνου ἥρωος τὴν ἱστορίαν, τὴν ὁποίαν μετ' εὐχαριστήσεως ἀνεγίνωσκεν, ἦτον ἡ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὡμὸς διότι ἐγκαινίασε τὴν Βασιλείαν του διὰ τῆς σφαγῆς τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ 14 παίδων, ἀκολούθως δὲ κατέσφαξεν ὡς

ἄλλος Νέρων ὑπὲρ τὰς 800 χιλιάδας ψυχῶν. Ἀκόλαστος διότι εὐηρεστεῖτο εἰς τὰς παρὰ φύσιν ἡδονάς, φονεύων πᾶντα τὸν ἐναντιούμενον.

Τοιοῦτος ἦτον ὁ Σουλτᾶνος, ὅστις προώρισται, ἵνα κατακτήσῃ τὴν νέαν ταύτην Σιών, τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅστις μόλις ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν ἐκυριεύθη ὑπὸ τοσαύτης μονομανίας, ὥστε οὔτε ἐκοιμᾶτο, οὔτε ἔτρωγεν, οὔτε ἐπινεν ἡσύχως καὶ ἐν ἀνέσει.

Ὁ Κωνσταντῖνος, μέγας καὶ αὐτὸς ἀνὴρ, καὶ συνειδὼς τὴν μεγίστην ἐντολήν του νὰ παραδόσῃ τὴν πόλιν εἰς τὸν τύραννον ἐκεῖνον μετὰ δόξης καὶ ἡττης δεδοξαμένης, δίδει πρῶτος ἀρχὴν τῆς λύσεως τοῦ δράματος, παραιτεῖται τῆς ριζίας του, παραβιάζει τὰς συνθήκας, καὶ προκαλεῖ τὴν τοῦ Μωάμεθ ἐπίθεσιν.

Ὁ Μωάμεθ οὗτος συλλέγει 300 χιλιάδας Ἄλβανούς, Βουλγάρους, Γερμανούς, Οὐγγρους, Λέχους, Λατίνους, Σέρβους, καὶ Τούρκους, ρίπτεται κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀποκλείει αὐτήν, καὶ προσκαλεῖ τὸν Κωνσταντῖνον νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα.

Ὁ γενναῖος ὁμως Κωνσταντῖνος, ἔχων μόνον 960 ἰδίους στρατιῶτας, καὶ 9,000 Γενουκισίους, τῷ ἀπαντᾷ, ὡς ἄλλος Λεωνίδα, ἐλθὲ καὶ λάξε αὐτὰ, καὶ ἐτοιμάζεται εἰς τὴν ἀνιστον ταύτην πάλιν.

Ἴδου λοιπὸν ἀρχίζει ἡ μάχη· ἐπὶ τέσσαρας ὀλοκλήρους ἡμέρας ὁ μὲν Μωάμεθ κανονοβολεῖ τὴν πόλιν, ἐπὶ τέσσαρας ὀλοκλήρους ἡμέρας τὴν πολεμᾷ, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἀφ' ἑτέρου προσκαλεῖ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς μεγιστάνας, καὶ διὰ λόγων γλυκέων καὶ ἐνθουσιαστικῶν τοῖς καταδεικνύει τὸν ἐπαπειλούμενον κίνδυνον· πλὴν μολονότι οἱ λόγοι του ἀπέβησαν σχεδὸν ἄγονοι, ἀφ' ἑτέρου ὅμως, ἄλλοι μὲν παρεδόθησαν εἰς τοὺς κόλπους τῆς

θησκείας, και διά δοξολογιῶν και λιτανειῶν ἐδέοντο εἰς τὸν Ἰψιστον νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τῶν ὀνύχων τῶν βαρβάρων· ἄλλοι, ἀλλ' ὀλίγιστοι, ἔλαβον μέρος ἐνεργητικὸν εἰς τὴν μάχην, ἵνα δείξωσιν, ὅτι καλλιτέρα τῶν Αὐτοκρατόρων πολιτικὴ ἤθελεν ἔχει ἰσχυρὸν βοηθὸν ἐν τῷ λαῷ· και ἐν συνόψει γενικευθείσης τῆς μάχης, ὁ μὲν Μωάμεθ θηριωδῶς πολεμᾷ τὴν πόλιν, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος παντοῦ τρέχει, παντοῦ ἐνθαρρύνει, παντοῦ πολεμᾷ, και ὡσπνεὶ ἀποδειχθῆ και κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην και τρομερὰν στιγμὴν ἢ ἀνδρεία τῶν Ἑλλήνων, οἱ στρατιῶται και πολῖται τοσοῦτους κατεσφάξην Τούρκους, ὥστε ἐκ τῶν πτωμάτων αὐτῶν ἐγέμισαν οἱ περίξ τῶν τειχῶν αὐλάκες. Τέλος ὁ Μωάμεθ λυσσᾷ, και κατὰ τὴν 29. Μαίου 1453, ἀφοῦ προηγουμένως διεβίβασε διὰ ξηρᾶς, τῇ συνεργείᾳ τῶν ἐν Γαλατᾷ Φράγκων, πλοῖα τινὰ εἰς τὸν λιμένα, κάμνει ἔφοδον γενικὴν, ὁρμᾷ κατὰ τῆς πόλεως, τὰ πτώματα τῶν προηγουμένως σφαγέντων χρησιμεύουσιν ὡς ἀναβάθραι εἰς τοὺς Γιενιτζάρους, και ἐν συνόψει παραιτήσαντος τὴν θέσιν του, τοῦ πληρωθέντος Γενουησιῶν στρατηγοῦ, οἱ Γιανιτζαροὶ κυριεύουσι μέρος τῆς πόλεως.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ἐδιπλασίασε τὸ θάρρος του, φωνάζει ὁ Θέλων νὰ ἀποθάνῃ, ἅς ἀκολουθήσῃ, ἀκολουθεῖται ὑπὸ 200, ρίπτεται ἐντὸς τῶν βαρβάρων σιφῶν· παντοῦ ἐπιφέρει τὴν σφαιρὴν και τὸν τρίμον, και τέλος συνθανατοῦται μετὰ τῶν λοιπῶν, και κατακυριεύεται καθ' ὅλοκληρίαν ἡ πόλις. (α)

Οἱ πολῖται, οἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἦσαν ἀπλοὶ θεαταί, βλέποντες τὴν πό-

---

(α) Ὁ Θέλων νὰ ἴδῃ τὴν ἐξιγέρσιν τῆς τρομερᾶς ταύτης σκηνῆς ἅς ἀναγνώσῃ τὸν Γίζωνα.

λιν αὐτῶν κυριευθεῖσαν, ἄλλοι μὲν προσπαθοῦν νὰ φύ-
γωσιν, ἄλλοι ἀλλαλάζουσι, ἄλλοι κρούπονται, παντοῦ
λοιπὸν ταρχῆ, παντοῦ φόβος, παντοῦ ἀπελπισία, βλέ-
ποντες τοὺς νικητὰς κατασφάζοντας ἄνδρας τε γυναῖκας
καὶ παιδία· καὶ ἐν βραχυλογίᾳ οἱ ἀπάνθρωποι οὔτοι τοῦρ-
κοι, ἀφοῦ ἔσφαξαν πολλὰς μυριάδας ἀνθρώπων, ἀφοῦ ἐν
μέσῳ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ μονῶν ἠτίμασαν καὶ ἔσφαξαν
γυναῖκας καὶ παιδία· ἀφοῦ ἐξέβαλον τὰς εἰκόνας ἡμῶν
βλασφημοῦντες τὸν Θεὸν τῶν Χριστιανῶν καὶ χλευάν-
ζοντες τὴν Χριστιανικὴν πίστιν· ἀφοῦ ἐτυμβορήχησαν
τοὺς τάφους τῶν Αὐτοκρατόρων καὶ ἄλλων Εὐγενῶν, ὅ-
πως ἀνέρωσί τι πολῦτιμον· ἀφοῦ ἠχμαλώτισαν 60 χι-
λιάδας γυναῖκας καὶ παιδία, ἔκοψαν τὴν κεφαλὴν τοῦ
Ἡρώου Αὐτοκράτορος, τὴν ἐκάρφωσαν ἐπὶ τινος δοκοῦ,
καὶ τὴν ἔθεσαν ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ Κωνσταντίνου καὶ
Ἐλένης.

Μετὰ τρεῖς ἡμέρας εἰσέρχεται ὁ αἰμοχαρῆς Μωάμεθ
ἐντὸς τῆς βασιλείδος ταύτης τῶν Ἐπαρχιῶν ἀπασῶν,
»πρὸς τὴν Ἄρκτον, Νότον, Ἀνατολὴν, καὶ μεσόγειον κει-
»μένων, ἀπὸ τῶν πρὸς Ἴστρον πόλεων μέχρι καὶ αὐτῆς
»τῆς Λιβύης (α) τῆς πόλεως ἐκείνης ἐν ἣ ἑκατόκουν
»Κρητες, Τοῦρκοι, Ἀλβανοὶ, Ῥοδίαιτε καὶ Χίοι ἀπλῶς
»ἔθνοιο τοῦ σύμπαντος, τῶν ἀπασῶν χωρῶν τε» (β)
τῆς ὑπείας, κατὰ τὸν αὐτόπτην Ἰσλαμικὸν Δοῦκα, ἀφοῦ εἶ-
»δεν ὁ Μωάμεθ τὸ μεγαλεῖον καὶ ὠρχιότητητα πᾶσαν «ὅμως
»οὔσαν ἄρκεον, οὔτε κτήνος, οὔτε ἄνθρωπος, οὔτε ὄρνε-
»σιν κραυγάζον ἢ λαλοῦν ἐντός. . . . ἔρημον, νεκρὰν κει-
»μένην, γυμνήν, ἄφρωνον» ὅχι μόνον δὲν ἐσυγκινήθη, ἀλλὰ
διελογίζετο τίνι τρόπῳ νὰ κατασφάζῃ, ὡς ἄλλο θηρίον

(α) Ἰωσιμᾶς.

(β) Τζιζίκης.

ἅπαντας τοὺς πρὸυχοντας τῶν Χριστιανῶν, καὶ νὰ κατοικήσῃ τὴν πόλιν ὑπὸ κατωτέρας τάξεως πολιτῶν.

Ἐπειδὴ ὅμως ἐντεῦθεν ἀρχίζουσι τὰ τρομακτικὰ μαρτύρια τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέχρι σήμερον ἀποδεικνύεται τὸ ὁμοιόμορφον τῆς θηριωδίας των Τούρκων, τὸ ἄπιστον τῶν ὑποσχέσεων των, καὶ τὸ ἀδύνατον τοῦ συμβιβασμοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς δεσποτείας καὶ τῆς δουλείας τῶν Ἑλλήνων, ἃς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ ἐξαιτάσωμεν ἄπρακτον τὴν περίοδον ταύτην, ἵνα ἐξ αὐτῆς ἴδωμεν, ἐάν δικαιολογῶνται τὰ ληρήματα τῆς Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας, καὶ ἡ ἐλπίς αὐτῆς περὶ ἐκπολιτεύσεως τῶν Τούρκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ἡ Τουρκία καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι Σολιμάνου τοῦ Μεγάλου.

§. α. Μωάμεθ ὁ Β΄.

Μωάμεθ ὁ πορθητὴς ἰδὼν ὅτι ἐκυρίευσε πόλιν νεκρὰν καὶ ἄφρονον, ἰδὼν ὅτι ἄνευ Χριστιανῶν, τοὺς ὁποίους κατὰ τὸ Κοράνιον ἐθεώρει ὡς κτήνη αὐτοῦ, ἡ Κωνσταντινούπολις δὲν ἤθελεν ἔχει οὐδεμίαν ἀξίαν, προσποιηθεὶς φιλελληνισμόν, καὶ φιλοχριστιανισμόν ἐκήρυττεν, ὅτι ἀνεγίνωσεν ἐλληνιστὶ τὴν ζωνὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὠρκίζετο εἰς τοὺς τεσσαράκοντα προφῆτας, ὅτι ἤθελε τηρήσει ἀκέραια καὶ ἀνέπαφα τὰ πολιτικὰ καὶ ὀργσκευτικὰ δικαιώματα τῶν Χριστιανῶν, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τούτων καλέσας τὸν τότε ἄσπονδον ἐχθρὸν τοῦ Παπισμοῦ Γεώργιον τὸν Σχολάριον, τὸν ἀνεβίβασεν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, περιέβηκεν αὐτὸν καὶ τοὺς διαδόχους τοῦ μὲ βασιλικὴν ἐξουσίαν, αὐτοῦ ἀπεκατέστησε (κα-

«τὰ τὸν Φραντζήν, ἀνενοχλήτους, ἀφρολογήτους, ἀ-
«νακίτους, καὶ ἰσοβίους» καὶ προσεποιεῖτο τοσοῦτον
φιλοχριστιανισμόν, ὥστε πολλοὶ ἐπίστευον, ὅτι προέθετο
ν' ἀσπασθῆ τὸν Χριστιανισμόν.

Ἄλλ' οἴμοι! ἡ διαγωγὴ του αὐτοῦ ἦτο δόλια καὶ σκλη-
ρὰ, ἡ πορεία του κύριον ἔσχε σκοπὸν νὰ κορέσῃ τὴν
θηριωδίαν του, καὶ νὰ χορτάσῃ τὴν αἰμοβόρον ψυχὴν του,
ἐκ τῶν αἱμάτων πολλῶν χιλιάδων Χριστιανῶν.

Ναί! ἡ πολιτικὴ τῶν Τούρκων, καθὸ πιεσούντων, ὅτι
ἐκτὸς αὐτῶν οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι τῆς γῆς εἰσὶ ζῶα καὶ
ἀνάξια ὑπάρξεως, ἡ πολιτικὴ των, λέγομεν, εἶναι μεστὴ
φιλοδοξίας, δολιότητος, καὶ αἱμάτων, καὶ οἱ πιστεύον-
τες, ὅτι δύνανται νὰ τοὺς μεταβάλλωσιν εἰς πεπολιτισμέ-
νους ἢ εἰσὶν ἀνόητοι ἢ μονομανεῖς.

Ἴδου δὲ ἡ ἀπόδειξις. Ὁ Σουλτάνος οὗτος, ὡς εἵπομεν,
κηρύξας ὅτι θέλει σεβασθῆ τὰ θρησκευτικὰ καὶ πολιτι-
κὰ δικαιώματα τῶν χριστιανῶν, διέταξε τοὺς μὲν στρα-
τιῶτάς του νὰ ἐλευθερώσωσιν ἅπαντας τοὺς αἰχμαλωτι-
σθέντας, καὶ νὰ προυνισαθῶσιν οἱ ἔνθεν κἀκεῖθεν δια-
σκορπισμένοι καὶ κρυπτόμενοι πλούσιοι καὶ πένητες,
οἱ δυστυχεῖς οὗτοι, πιστεύσαντες εἰς τοὺς λόγους του
συνέρευσαν ἐν τῇ πόλει, ἐχάρινοντο ἐπὶ τινα καιρὸν τὰ
θρησκευτικὰ καὶ πολιτικὰ δικαίά των, περιεποιούντο καὶ
ἐκολακεύοντο ὑπ' αὐτοῦ οἱ εὐγενεῖς, ἀλλ' αἴφνης παραβι-
άζει τὰς ὑποσχέσεις του, κατὰπατεῖ τοὺς λόγους του, καὶ
κηρύξας, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχωσι δεσπότης καὶ δοῦ-
λοι, ἀλλὰ πολιτικὶ ἴσοι, τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἀ-
πρωστόλου Πέτρου καὶ Παύλου, ἄλλους μὲν τῶν εὐγενῶν
κατέτφαξεν, ἄλλους ἠνδραπόδισεν, καὶ ἄλλοι αὐτῶν κρυ-
πτόμενοι εἰς τὰς ὀπὰς τῆς γῆς ἀπεβίωσαν τῆς πείνης.

Ἴδου Κύριοι ἐκθεισταὶ τῶν Τούρκων πρῶτον μάθημα

ἐξευγενισμοῦ καὶ τηρήτεως Τούρκικων ὑποσχέσεων· ἰδοὺ ἢ βεβαίως τῶν ὑποσχέσεων των. εἰς τὰς ὁποίας δίδετε μεγάλην βεβαίτητα· (α) ἰδοὺ τὰ πρῶτα αὐτῶν διαθήματα εἰς τὴν γῆν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς δόξης.

Ἄλλ' ἄς προβῶμεν περαιτέρω, ἵνα ἴδωμεν ποῖα τὰ ἀποτελέσματα τῆς κατακτήσεως ταύτης καὶ ὡς πρὸς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην.

Ἀφοῦ ἐκατέκτησε τὴν Κωνσταντινούπολιν, παρεπέμμενον ἦτο νὰ σχεδιάζῃ καὶ ἑτέρας κατακτήσεις· κατὰ τε τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, καὶ λοιπὸν ἐντὸς τοῦ ἀρπαγέντος ἡμῖν ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅν μετέαλεν εἰς Τζαμίον, ἐξεφώνησε τὸν ἐπόμενον ὄρκον, ἀρκούντως καταδεικνύοντα τὴν φυσικὴν τῶν Τούρκων τάσιν, καὶ τὰ αἰσθήματα αὐτῶν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἀπάντων.

«Ἐγὼ ὁ Μωάμεθ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμουράτ, Σουλτᾶνος καὶ Ἡγεμῶν τοῦ Βαράμ καὶ Ραμμάλλ' ὑψωθείς ὑπὸ τοῦ Ἰψίστου Θεοῦ εἰς τὸν ὑπέρτατον τῆς δόξης βαθμὸν, καὶ τοποθετηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἄνωθεν τῆς γῆς ὡς ἄλλος ἥλιος· περιβεβλημένος δόξαν μᾶλλον ἢ ἅπαντες οἱ πρὸ ἐμοῦ Ἡγεμόνες· εὐτυχῆς κατὰ πάντα· φοβούμενος πλὴν τῶν θνητῶν· διὰ πρεσβειῶν τῶν Ἁγίων καὶ τοῦ Μεγάλου Προφήτου Μωάμεθ, τοῦ ὄντος εἰς τοὺς οὐρανοὺς· δυνατὸς εἰς τὰ ὄπλα· Ἀυτοκράτωρ τῶν Ἀυτοκρατόρων,

---

(α) Ὅτι ἐγγράφωμεν ταῦτα, συνεδρίαζεν ἡ ἐν Παρισίαις Σύνοδος· Πολλοὶ δὲ εὐρωπαϊκαὶ ἡμερησίαις ἐπαναλαμβάνουσαι τοὺς λόγους τῶν κραταιῶν τῆς γῆς, ἔλεγον, ὅτι ἔδιδον μεγάλην βεβαίτητα εἰς τὰς Τουρκικὰς ὑποσχίσεις, περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Χάτι Χουμαγιούν. Δὲν πιστεύομεν δὲ νὰ ὑπάρχῃ ἤδη ἀντικείμενον συζητήσεως καὶ ἀποδείξεως, ὅτι κατὰ τὸ πρῶτον τρίτον τοῦ 1838, ὅτι τυπύνεται τὸ συγγραμμάτιδον τοῦτο, ἡ Εὐρώπη ἐνικαίχθη ἀνακιδῶς ὑπὸ τῆς Τουρκίας.

καὶ Πρίγκιψ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ δύσει Πριγκίπων, ὑπόσχομαι καὶ ὀρκίζομαι ἐνώπιον τοῦ μόνου Θεοῦ, τοῦ πλάστου τοῦ παντός, ὅτι δὲν θέλω ἡσύχως κοιμηθῆ, δὲν θέλω ἐπιδιώξει οὐδεμίαν εὐχαρίστησιν δὲν θέλω ἐγγίσει πρᾶγμα ὠραῖον δὲν θέλω στρέψει τὸ βλέμμα ἀπὸ τῆς δύσεως εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐὰν δὲν καταπληθῶ διὰ τῶν ποδῶν τῶν ἵππων μου τοὺς θεοὺς τῶν κίθνων, θεοὺς ξυλίνους, ὀρειγάλκους, ἀργυρούς, χρυσοὺς ἢ ἐν εἰκόνι, οὗς οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Ἰησοῦ κατεσκεύασαν διὰ τῶν χειρῶν των. Ὀρκίζομαι χάριν τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ Σαββάθ καὶ τοῦ μεγάλου Προφήτου αὐτοῦ Μωάμεθ, ὅτι θέλω ἐξολοθρεύσει τὸ σκληροτράχηλον γένος αὐτῶν ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, ἀπὸ Ἀνατολῆς μέχρις δύσεως. Τούτων ἕνεκα εἰδοποιῶ τοὺς περιτετμημένους ὄπαδούς τοῦ Μωάμεθ, ὅτι ἐὰν φοβῶνται τὸν δημιουργὸν τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὴν ἀνίκητον δύνειμνον ἅπαντες νὰ μὲ ἀκολουθήσωσι» (α).

Ἄφου λοιπὸν ἐξετέλεσε τὸν ὄρκον τοῦτον, τὸν καταδεικνύοντα τὸν φύσει τουρκικὸν χαρακτῆρα, κυριεύει τὰς Ἀθήνας, τὰς Θήβας, διάφορα ἄλλα μέρη μέχρι τῆς Βόσνας, ὅπου θέλει παρέξει εἰς τοὺς σημερινούς φίλους τῶν Τούρκων δεύτερον μάθημα τῆς τηρήσεως τῶν υποσχέσεων τῶν Τούρκων.

Στέφανος Θωμάς Βασιλεὺς τῆς Βοσνίας συνθηκολογήσας παρεδόθη εἰς αὐτὸν (1463) ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ τῷ χαρίσῃ τὴν ζωήν.

Ὁ περιορισμὸς οὗτος τῷ ἐπροξένει ἀειδίαν· ἐπειδὴ δὲ Μουρτής τις ἀνέγνωσε φετφάν, ἀπαλλάττοντα αὐτὸν πάσης υποσχέσεως, δουλείης εἰς ἄπιστον, τὸν ἐθανάτωσεν ὁ ἴδιος· ἀφου δὲ ἐκυρίευσεν τὴν Ῥαγουζαίαν δημοκρατίαν, καὶ

(α) Cantù.

τὴν Σερβίαν, ἀπεθρασύνθη τόσον ἐκ τῆς ἀποτυχίας τῆς κατ' αὐτοῦ κηρυττομένης σχυροφορίας ὑπὸ τοῦ Πάπα Πίου Β'. ὥστε ἐπρίονισεν, ὡς ἄλλος Νέρων, 300 εἰς Μιτηλήνην, — κατέσφαξε χιλιάδας Ἑλλήνων τῆς Χαωνίας παραδοθέντας μὲ συνθήκην νὰ τοῖς χαρισθῇ ἡ ζωὴ — ἀπέναντι τῶν τοῖς Πατριάρχεις δοθεισῶν ὑποσχέσεων περὶ σεβασμοῦ τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου ἐξωρίζει τὸν τότε Πατριάρχην Ἰωσάφατ — κόπτει τοὺς ῥάθωνας τοῦ συμβούλου αὐτοῦ, διότι παρώτρυνε τὸν Πατριάρχην νὰ μὴ δόσῃ ἄδειαν εἰς τινα Χριστιανὴν, φίλον τοῦ τυράννου ἐκείνου, νὰ στεφανωθῇ καὶ δευτέραν γυναῖκα — ἀρπάζει διαφόρους Ἐκκλησιαίς ἡμῶν καὶ τὰς μεταβάλλει εἰς Ἰζαμία — μετ' οὐ πολὺ ἐπιβάλλει φόρον εἰς τὸν Πατριάρχην 500 δουκάτα — δημεύει τὰ κτήματα τοῦ Πατριάρχου Συμεῶνος — προβαίνει εἰς νέας κατακτήσεις, καὶ ἐσεβάσθη πρὸς σιγμὴν τὸν σύγχρονον πολέμιον αὐτοῦ τύραννον τῆς Βουλγαρίας Βλάδ, διότι, εἶχε παλουκομένους 20 χιλιάδας Βουλγάρους — ἀκολούθως ὅμως μὴ ὑποφέρων νὰ ὑπάρχῃ ἄλλος ἀνώτερος αὐτοῦ Θηριώδης καὶ τύραννος ἐκινήθη κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἐνίκησεν. Μετὰ ταῦτα κυριεύει τὴν Τραπεζοῦντα διοικουμένην ὑπὸ Δαυΐδ τοῦ Κομνηνοῦ, ὅστις καίτοι παρεδόθη ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ τῷ χαρισθῇ ἡ ζωὴ, δυνάμει τοῦ ἐπκράτου ἐκείνου φετῶ καὶ αὐτὸν καὶ ἄπασαν τὴν οἰκογένειάν του κατέσφαξε· καὶ ἐν βραχυλογίᾳ τοσαύτας ἐπέφερε καταστροφὰς εἰς τὸ πολυπαθὲς ἡμῶν ἔθνος, καὶ τόσον ἐπέφερε τρόμον εἰς τὴν Εὐρώπην μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀκολουθήσαντος εἰς τὴν κατὰ τῶν Ῥοδίων ἐκστρατείαν (1481), ὥστε τὸ μὲν ἔθνος ἡμῶν ἐθεωρεῖτο ὡς ἐκλείψαν, ἡ δὲ Εὐρώπη ἐπανηγύρισε διὰ τὸν θάνατόν του, μὴ ἐξαίρουμένου καὶ αὐτοῦ τοῦ Πάπα Σίξτου, ὅστις μαθὼν τὸν θάνατόν του, ἐνῶ

ἠτοιμάζετο νὰ φύγῃ ἀπὸ τῆς τῶν Ἀθηνίων πόλεως, διέταξε νὰ πνηγυρίσωσι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡς λαμπρὸν, κατ' αὐτὴν δὲ καὶ τὰς ἀκολουθοῦσας τρεῖς νὰ δοξολογήσωσι τὸν Ἰψιστον διὰ κωνοβουλισμῶν, λιτανειῶν, καὶ πικρῶν εἰδῶν χαρᾶς.

« Ἀλλ' ἂν ἐνομίζετο, ὅτι μετὰ τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου, κρυψάξει ὁ Καντοῦ, ἠφανίσθη καὶ ἡ Ἑλλάς, » πρὸ ἧς ἔλαθεν ἡ Εὐρώπη τὸν πολιτισμὸν, οὐχ ἤττον δόμῳ αὐτὴ ἐπέζησε καὶ ὑπάρχει. Ὅχι! δὲν ἠφανίσθη ποῦτε ἀφανίζεται ἔθνος ἐνόσω διατηροῦνται εἰς αὐτὸ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐθνικότητός του. Μίαν γλῶσσαν ὠμίλουν πεισέτι οἱ πολυπαθεῖς ἐκεῖνοι λαοὶ, καὶ δι' αὐτῆς ἐπανελάμβανον τὰ ἐθνικὰ ἔσματα ἐκεῖνα, ἅτινα ἦσαν ἡ συνεχῆς διαμαρτύρησις κατὰ τῆς τυραννίας, ἐξ ἧς πολλοὶ ἠλευθερώθησαν, τοποθετηθέντες ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων, » καὶ τηροῦντες τὴν συνήθειαν τῆς ἀντιδράσεως, μέχρι τῆς ὥρας τῆς καθόλου ἐπαναστάσεως.

« Ναὶ! μόλις ἠλώθη ἡ Κωνσταντινούπολις, ἀμέσως » (1446) ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Πίνδου » τῶν Ἀγραφῶν ἐσχηματίσθησαν σώματά τινα, ἅτινα » ζῶντα ἐλεύθερα ἐρρίπτοντο ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν κατὰ » τῶν Τούρκων καὶ τοὺς ἀπεδειλίαζον. Οἱ ἄνδρες οὗτοι οἱ » λεγόμενοι Κλέφται ὑπεχρέονον τοὺς δεσπότας των » πρὸς συνθηκολογῶσι μετ' αὐτῶν, καὶ ἀναγνωρίζωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Τοιοῦτοτρόπως καθ' ἐκάστην ἐνθάρρυνόμενοι ἐλεηλάτουν ἀδιακρίτως τὰ πράγματα Τούρκων τε καὶ Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες τῆς πεδιάδος, ἵνα ὑπερασπίζονται ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν των ἐσχημάτιζον ἐθνοφυλακὴν, » ἀποκαλουμένην Ἀρματωλοὶ, οἵτινες, ἕνεκα τῶν τυραννικῶν τῶν Πασάδων ἠνόηοντο μετὰ τῶν κλεπτῶν, » καὶ διετηροῦντο εἰς θέσιν διαρκοῦς ἐπαναστάσεως.

«Ἔθνος λοιπὸν, τὸ ὁποῖον δὲν ἐλησμόνησε τὰς ἀρ-
»χίας ἀναμνήσεις του, εἰς τοῦ ὁποῖου τὰ ὄτα ἀντή-
»χουν τὰ φῶτα καὶ αἱ ἡρωϊκαὶ πράξεις τῶν πατέρων
»του εἶναι προωρισμένον νὰ ἐγερθῆ καὶ ἠγέρθη» (α).

Ἴδου λοιπὸν καθαροτάτη ἀπόδειξις, ὅτι οἱ Ἕλληνικοὶ
λαοὶ οὐδέποτε ἔχασαν τὸ θάρρος των· οὐδέποτε ἀπε-
δειλίασαν, ἀλλὰ διὰ τῶν παραδόσεων, τῶν θαυμάτων
τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῆς γλώσσης, ἀμέσως μετὰ τὴν πτώ-
σιν τοῦ Βυζαντίου ἔδειξαν, ὅτι πᾶσα ἐλπίς ἀπελευθερώ-
σεως δὲν ἐξέλειψε, καὶ ὅτι ἡ δουλεία των αὕτη ἦτον
ἐφήμερος.

Ὁ θάνατος τοῦ Σουλτάνου τούτου μετέβαλε μόνον πρό-
σωπον τυράννου, ἡ τυραννία ὅμως καὶ αἱ καταπιέσεις ἐ-
ξηκολούθησαν ὁμοιοτρόπως, καὶ ἰδοὺ ἡ ἀπόδειξις.

§. β'. Βαγιαζίτης ὁ Β'.

Ἀποβιώσαντος τοῦ Μωάμεθ, τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐ-
τοῦ Βαγιαζίτης, οὐχὶ ὀλιγώτερον ὠμὸς καὶ τύραννος
τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅστις, ἀροῦ ἐνίκησε τὸν ἀδελφὸν αὐ-
τοῦ Τζέμ, καὶ ἔδρυσεν τὸν θρόνον του, ἐκινήθη κατὰ
τῆς Βλαχίας, τῆς Ταρσοῦ, τῆς Πολωνίας, ὅπου ἐφό-
νευσε 40 χιλιάδας Χριστιανούς—προσκληθεὶς δὲ πᾶρά τοῦ
δουκὸς τῶν Μεδιολάνων εἰς βοήθειαν, καὶ ἀθετήσας τὰς
συνθήκας ἐκυρίευσε τὴν πόλιν Φριούλη, αἰχμαλωτίσας
25 χιλιάδας ἀνδρας, γυναῖκας τε καὶ παιδία, καὶ κατασφά-
ξας ἅπαντας τοὺς ἐν αὐτῇ Χριστιανούς· ἐλεηλάτησε τοὺς
ἔνετικoὺς τόπους, καὶ τέλος, ἵνα στεφανώσῃ τὰς ὠμὰς
καὶ θηριώδεις πράξεις του ταύτας, καὶ διδάξῃ τοὺς ἀ-
πολιθωθέντας φίλους τῶν Τούρκων, ὅτι οἱ Τούρκοι αἰεί-

(α) Cantù Tom. IV. σελ. 432.

ποτε ἔσονται ὁμοιομόρφου χαρακτῆρος καὶ τάσεως, ἀπέναντι τῶν ὑποσχέσεων Μωάμεθ τοῦ πατρός του, περὶ ἀσυδοσιῶν καὶ ἀνεξαρτησίας τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου, ἐκθρονίζει τὸν Πατριάρχην Νηφῶνα—φυλακίζει τοὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου—ἐπιβάλλει χαράτζιον εἰς τὸν Πατριάρχην τῶρα μὲν 2, χιλ. μετ' οὐ πολὺ 3, ἀκολούθως 4, μετὰ ταῦτα 4500 δουκᾶτα—ἀφαρπάζει οὐκ ὀλίγας Ἐκκλησίας, καὶ διὰ τοῦ Βεζύρου αὐτοῦ Ἰβραΐμ ἐκήρυξεν «ὅτι ὁ Τουρ-»
»κικὸς νόμος ἐπιτάττει, ὥστε ἅπαντες οἱ τόποι ὅπου
»ἀνεπαύθη, ἢ εἰσῆλθεν ὁ ἵππος του, πρέπει αἰωνίως νὰ
»ᾄηται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του. Ὁ χρυσὸς καὶ οἱ πολυτέπροι
»λίθοι δὲν δίδουσι θρόνους, ἀλλὰ τὸ σίδηρον, ὅπερ ἐξασ-
»φκλίζει τὴν ὑποταγὴν· καὶ προσέθετεν ὅτι ἐκεῖνο ὅπερ
»κατακτᾶ ἢ σπάθη, αὐτὴ πρέπει νὰ τὸ διατηρήσῃ.» (α)

Ἄφου λοιπὸν ἐστόλισε τὸν βίον του διὰ τῶν μνησθει-
σῶν πράξεων, οὐσῶν μέρος ἐλάχιστον τοῦ ὅλου, τῇ ἐ-
πιμόνω θελήσει τῶν Γενιτζάρων, παρήτησε τὸν θρόνον
ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του Σελίμ (β) καὶ οὕτω μετέβη τὸ ἔθνος
ἡμῶν εἰς χεῖρας νέου τυράννου.

§. γ'. Σελίμ.

Μόλις ἔλαβε τὸν θρόνον ὁ νέος οὗτος τύραννος, δια-
τάττει τὸν ἱατρὸν τοῦ πατρός του Ἑβραῖον καὶ τὸν
δηλητηριάζει· ἀκολούθως (καὶ τοῦτο ἄς χρησιμεύ-
σῃ ὡς μάθημα εἰς πάντα προδότην) εἰπὼν τῷ δη-
λητηριαστῇ, ὅτι τὸ αὐτὸ ἤθελε πράξει καὶ κατ' ἐκείνου,
τὸν ἐθανάτωσε· μετὰ ταῦτα ἐφόνευσε τοὺς πέντε ἀνεψι-
οὺς του διὰ τοῦ τρομακτικωτέρου θανάτου—ἐπνίξε τὸν

(α) Cantii.

(β) Σπανδουκῖνος.

ἀδελφόν του Κορκούθ, καὶ ἀκολούθως τοὺς δεκαπέντε ὑπερέτας, οὓς διέταξε νὰ τὸν πνίξωσι—ἐπνίξε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀχμέτ, καὶ ἐν ὀλίγοις ἵνα κυβερνᾷ ἀνενοχλήτως ἔσφαξεν ἅπαντας τοὺς συγγενεῖς καὶ οἰκείους, ἐκτὸς τοῦ Μοράθ υἱοῦ τοῦ Ἀχμέτ, προσφυγόντος παρὰ τῷ Σοφτῇ βασιλεῖ τῆς Περσίας.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ὅσον σπουδάζῃ τις τὴν Τουρκικὴν ἱστορίαν, τόσῳ μᾶλλον καταλαμβάνει τοὺς λόγους τῆς ἀκμῆς τῶν Τούρκων, ἃς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ μνημονεύσωμεν ὀλίγας ἐκ τῶν ἀρχῶν, ἅςτινας ἐκήρυξεν καὶ ὁ Σουλτάνος οὗτος.

Ἡ πρώτη τῶν ἀρχῶν ἦτο νὰ βασιλεύῃ εὐχαρίστως—ἡ δευτέρα, ἵνα βασιλεύῃ εὐχαρίστως νὰ κατακόπτῃ πᾶν τὸ ἐμποδῶν, καὶ λοιπὸν σφάζει 40000 Σηίτας^(α) μετὰ δὲ ταῦτα προσκαλεῖ τὸν Μουφτὴν καὶ τὸν ἐρωτᾷ τί ἤθελεν εἶσθαι ἀρεστώτερον, νὰ κυριεύσῃ τὸν κόσμον ἅπαντα, ἢ νὰ ἰδρύσῃ τὸν Ἰσλαμισμὸν ἐπὶ τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὁ δυστυχὴς Μουφτῆς ἀγνωστὸς τοὺς θηριώδεις σκοπούς του τῷ ἀπαντᾷ, νὰ ἰδρύσῃ τὸν Ἰσλαμισμὸν καὶ ἰδοῦ ἐν ἀκαρεῖ τὸ ἀνθρωπόμορφον ἐκεῖνο τέρας διατάττει τὴν γενικὴν τῶν Χριστιανῶν σφαγὴν, καὶ τὴν διαρπαγὴν τῶν Ἐκκλησιῶν. Φρίττει ὁ Μουφτῆς καὶ ὁ διαταχθεὶς τὴν ἐκτέλεσιν Βεζύρης· εἰδοποιουσι τὸν τότε Πατριάρχην, οὗτος ἐνδύεται τὴν ἑλληνικὴν πανοπλίαν του, ὃ ἐστὶ τὴν τόλμην, διότι περιέμενε τὸν τράχηλόν του ἢ σπάθῃ μετὰ θάρρους παρουσιάζεται ζητῶν, δυνάμει τῶν ὑποσχέσεων Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ ὑποσχεθέντος σεβασμὸν εἰς τὴν θρησκείαν τῶν Χριστιανῶν, τὴν ἀνάκλησιν τῆς αἰμοχαροῦς ταύτης ἀποφάσεως· ἐξεταχθέντων δὲ τριῶν Τούρκων μαρτύρων, καὶ ὁμολογησάντων τὸ ἀληθὲς τῶν

(α) Cantù.

τοῦ Μωάμεθ ὑποσχέσεων, ἀνακαλεῖ μὲν τὴν σφραγὴν, εἰπὼν ὁμως, ὅτι δὲν εὐαρεσεῖται βεβχίως ὁ Μωάμεθ νὰ βλέπη εἰδολολατρικοὺς ναοὺς, τοὺς μεταβάλλῃ εἰς Τζαμιά.

Ἀλλ' ἕως ἐδῶ τάχα ἐξηντλήθη ἡ λύσσα τοῦ ἀνθρώπου τούτου, τοῦ ὁποίου τοὺς ὁμοιομόρφους ἀπογόνους κηρύττει ἡ διπλωματία, καὶ τινες Ἀγγλικαὶ ἐφημερίδες ὡς ἀρνία ἄκακα, ὡς ἀνθρώπους ἀγιωτάτους, καὶ ἄνευ κατακτητικῶν σκοπῶν; Ὅχι! ἡ λύσσα του δὲν ἐχόρταινε οὔτε μὲ τὰ αἵματα τῶν Σηϊτῶν, οὔτε μὲ ἐκεῖνα τῶν Ἑλλήνων, ἤθελε ν' ἀπορροφήσῃ τὸ αἷμα ἀπάσης τῆς Εὐρώπης, ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος, ἐὰν ἠδύνατο· καὶ λοιπὸν προσκαλεῖ τὸν Βεζύρην του Βηρὶ Πασσᾶ καὶ τῷ λέγει «ἐὰν ἡ φυλὴ αὕτη τῶν σκορπίων (Χριστιανῶν) σκεπάζῃ τὰς θαλάσσας διὰ τῶν πλοίων τῆς· ἐὰν ἡ Ἐνετικὴ σημαία, ἡ Παπικὴ, ἡ Γαλλικὴ, ἡ Ἰσπανικὴ ἐξουσιάζουσι τὰς θαλάσσας τῆς Εὐρώπης, εἶναι πταίσιμον» τῆς ἀνοχῆς μου καὶ τῆς ἀμελείας σου. Θέλω λοιπὸν «στόλον πολυάριθμον καὶ τρομερόν. . . .» καὶ ὦ τοῦ θαύματος ἐτοιμάζονται πολλοὶ, καὶ τρομεροὶ στόλοι.

Τρομάζει ἡ Εὐρώπη, τρομάζει ὁ Πάπας Λέων Ι. προσκαλεῖ λοιπὸν τοὺς Χριστιανοὺς εἰς ἔνωσιν, εἰς συνασπισμὸν, ἵνα κινηθῶσι κατὰ τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ ποῦ ἔνωσις; Τὸ πρῶτον σημεῖον τοῦ χωρισμοῦ τῶν Χριστιανῶν δίδει ἡ διαδοχικὴ τῶν Παπῶν πολιτικὴ, καθ' ὅσον ἀντὶ διὰ τῆς διαγωγῆς αὐτῶν νὰ ἐπιδιώκωσι τὴν ἔνωσιν καὶ ἀδελφότητα ἀπάντων τῶν λαῶν καὶ Βασιλείων, ἀπ' ἐναντίας ἐπέσπευδον τὸν χωρισμὸν, καὶ ὡς ἐκ τούτων ὁ θρόνος των ἐσαλεύετο ὑπὸ τῶν διδαχῶν τοῦ Λουθήρου, καὶ τῆς ἀγανακτήσεως τῶν λαῶν, ἕνεκα τῆς ἑτέρου εἴδους εἴδους Τουρκικῆς τυραννίας, τοῦ Ἀρχιεροδικαστοῦ Ξυμένες, τοῦ ἀπὸ τὰ 1507 μέχρι τῶν 1517 καύ-

σαντος ζώντα, 3564 Χριστιανούς, τοῦ καταδικάσαντος εἰς ἀτίμωσιν 2232, ὅπερ ἐπέφερε τὴν δήμευσιν τῶν κτημάτων αὐτῶν, καὶ φυλακίσαντος 48059 (α).

Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ νέος ἐκεῖνος διδάσκαλος τῆς Εὐρώπης Τούρκος δὲν ἦτο κατάλληλος, ἕνεκα τῶν γηρατειῶν του, νὰ τὴν διδάξῃ μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης καθηγητικῆς σπουδαιότητος τὸ μέγα τοῦ Κορανίου μάθημα, ἀπηρτίτο ἕτερος καθηγητῆς, νέος, ζωηρὸς, καὶ ἀκμαῖος, καὶ λοιπὸν ἰδοὺ αὐτὸς, ἰδοὺ ὁ μέγας Σολιμᾶνος, ὅστις θέλει τὴν διδάξει, ὅτι ἂν τις τῶν Σουλτάνων εἶπῃ εἰς τοὺς Τούρκους δράξατε τὰ ὄπλα, καὶ ἀκολουθεῖτέ μοι, ἵνα ὑποτάξωμεν, ἵνα ἐξοντώσωμεν τοὺ σκορπίους, τοὺς ἀπίστους Χριστιανούς, οἱ Τούρκοι θέλουν τρέξει μετὰ πάσης χαρᾶς καὶ προθυμίας, καὶ ὡς λέοντες ἄγριοι νὰ ριφθῶσιν ἐπὶ τῶν τειχῶν τῶν πόλεων τῆς Εὐρώπης.

§. δ. Σολιμᾶν.

Τὸν Σολιμᾶνον τοῦτον, ὅστις διεδέχθη τὸν θρόνον, (1520) τοῦ ἀποβιώσαντος πατρὸς του, ὁ Σπανδοκῖνος τὸν θεωρεῖ ὡμὸν, κητακτητὴν διάσημον, καὶ Τούρκον ἀληθέστατον. ἄλλοι ὅμως συγγραφεῖς, συνειθίσαντες νὰ ἀποκαλῶσι μεγάλους τοὺς σφάζοντα εἰς τὰς κατακτήσεις περισσοτέρους ἀνθρώπους, τὸν ἀποκαλοῦσι μέγιστον· ἡμεῖς ὅμως μὴ δυνάμενοι νὰ ἀνεύρωμεν τὸ μεγαλεῖόν του, θέλομεν ἀναφέρει τὰ ἱστορικὰ γεγονότα κατὰ τὴν ἐξιστόρισιν τοῦ ἐνὸς καὶ τῶν λοιπῶν, ἐξ ὧν συμφώνως ἀποδεικνύεται ἡ μεγίστη ἀλήθεια, ὅτι οἱ τῆς Εὐρώπης διαπληκτισμοί, ἡ ἀναιδὴς καὶ ἀπάνθρωπος τῶν κρατούντων πολιτικὴ, ἀφῆκε τὸν Σουλ-

---

(α) Lorente Storia dell' Inquisizione.

τᾶνον τοῦτον νὰ φθάσῃ εἰς τοιαύτην περιοπὴν δόξης, ὥστε νὰ εἰσέλθῃ καὶ ἐντὸς τοῦ κέντρου αὐτοῦ τῆς Εὐρώπης, τὴν ὁποίαν ἐφύλλαξε μόνῃ ἡ Θεία Πρόνοια.

Μολις ὁ Σουλτᾶνος οὗτος ἔλαβε τὰς ἡνίας τοῦ κράτους, προφασιζόμενος ὅτι οἱ Οὐγγροὶ προσέβαλον τοὺς ἀποσταλέντας παρ' αὐτοῦ πρέσβεις, ἵνα λάβωσι τοὺς φόρους, ἐκστρατεύει κατ' αὐτῶν καὶ κυριεύει τὸ Βελιγραδίον—ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ φέρων μεθ' ἐχυτοῦ ὡς λάφυρα τὰ ἅγια λείψανα τῆς ἁγίας Θέκλης, τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, καὶ ἁγίας Βαρβάρας, ἐπρότεινεν εἰς τὸν Πατριάρχην νὰ τ' ἀγοράσῃ, ἄλλως ὅτι ἤθελε τὰ ρίψει εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ δυστυχὴς Πατριάρχης ὢν πτωχότατος δὲν ἠδύνατο· τῇ συνδρομῇ ὁμοῦς τῶν ἐπίσης πενήτων Χριστιανῶν τὰ ἠγόρασε ἀντὶ 12 χιλιάδων δουκάτων.

Ἀλλὰ ἡ ἐκστρατεία αὐτοῦ κατὰ τοῦ Βελιγραδίου ἦτον ἡ ἐγκαινίασις τῶν μεγάλων κατακτητικῶν σκοπῶν του· καθ' ὅσον, εὕρισκομένου τοῦ Πάπα Ἀδριανοῦ εἰς Ἰσπανίαν, ἵνα τακτοποιήσῃ δῆθεν τὰς μετὰ τοῦ Βασιλέως αὐτῆς σχέσεις του, καὶ ἴσως καὶ τὰ τοῦ Ἱεροδικαστηρίου· πρὸς δὲ καταπολεμουμένων μεταξὺ τῶν τῶν Χριστιανῶν, ὁ Σουλτᾶνος ἐκεῖνος εὔρε τὴν εὐκαιρίαν καὶ ἐξεστράτευσεν μετὰ 300 πλοίων καὶ 100 χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τοῦ προμαχῶνος τῆς Εὐρώπης, τῆς Νήσου Ρόδου.

Οἱ ἐν τῇ νήσῳ εὕρισκόμενοι βλέποντες τὸν κίνδυνον αὐτῶν καὶ τῆς Εὐρώπης ἀπάσης, γνωρίζοντες ὅτι ἐὰν ἐλάμβανον παρ' αὐτῆς τὴν ἐλαχίστην ἐπικουρίαν ἤθελον τὸν ἐξοντώσει, διότι παρὰ τῇ ἀταξίᾳ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ἔλαβον καθαροτάτην ἀπόδειξιν τῆς ἀνικανότητός του, καθ' ὅσον ἰδὼν τὸν κύριον τῆς Δαμασκοῦ ἐρχόμενον εἰς βοήθειάν του, καὶ νομίτας αὐτὸν ὡς ἐχθρὸν διέλυσε

μὲν κατ' ἀρχὰς τὴν πολιορκίαν, ἐπανιδῶν ὁμῶς τὴν ἀπά-
την του, τὴν ἐπινέλαβεν· ἔπεμψαν πρέσβεις παρὰ τῆ Α.
Μακαριότητι τῷ Ἀδριανῷ, ἀλλὰ κηρυττόμενος πένης,
δὲν ἐπένευσεν ἡ Ἀγιότης του, ὁ, κατὰ τὸ λέγειν τῶν Ἰ-
ταλῶν συγγραφέων, ὑπερασπιστὴς τῆς ἐλευθερίας τῆς
Εὐρώπης, νὰ τοῖς παρέξῃ βοήθειαν, καὶ οὕτως ἀφαιθέν-
τες οἱ ἀληθεῖς οὗτοι ἱππῶται εἰς τὴν διάκρισιν τῆς τύ-
χης, ἀφοῦ προηγουμένως ἔσφαζον 100 χιλιάδας Τούρ-
κους ἐσυνθηκολόγησαν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐξῆλθον τῆς πό-
λεως παραδόσχοντες τὴν εἰς αὐτὸν (1522) ἐπὶ συμφωνίᾳ
νὰ σεβασθῶσιν ὑπὸ τῶν νικητῶν αἱ Χριστιανικαὶ Ἐκ-
κλησίαι. Ἀλλ' ἐπειδὴ τότε μόνον ὑπάρχει συμφωνία με-
ταξὺ τουρκικοῦ λαοῦ καὶ Σουλτάνου, δσάκις οὗτος ἀκο-
λουθεῖ τὰ βήματά των καὶ εἶναι ὡς αὐτοὺς ὠμὸς καὶ
αἰμοχαρῆς, ὅταν ὁμῶς αὐτὸς δὲν ἐκτελεῖ τοιαύτας θη-
ριώδεις πράξεις, ἰδοὺ ὁ λαὸς παρουσιάζεται, καὶ ἐκτε-
λεῖ τὰς κλίσεις του· διὰ τοῦτο, οἱ Γιενίτζεροί, εἰσελ-
θόντες εἰς τὴν πόλιν, ἀπέναντι τῶν συμπεφωνημένων
περὶ σεβασμοῦ τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ τὰς Ἐκκλησίας λεη-
λατοῦν, καὶ τὰς εἰκόνας πωδοπκτοῦσι, καὶ τοὺς ὀλίγους
μείναντας Χριστιανοὺς σφάζουσι καὶ κακοποιοῦν.

Κυριεύσας λοιπὸν τὴν πόλιν ταύτην, στρέφει τὰ ὀ-
πλα αὐτοῦ κατὰ τὸν Δούναβιν μετὰ 100 χιλιάδων ἀν-
δρῶν, εἰς μάχην δέ τινα γενομένην τὴν 29 Αὐγούστου
1526, θανατόνει 24 χιλιάδας Οὐγγρους, ζωρεῖ 4 χιλιά-
δας, πνίγει τὸν Βασιλέα Λουδοβίκον—μετὰ δὲ τριετίαν,
8 ἔστι τὰ 1529, παρουσιάζεται ἐνώπιον τῶν τειχῶν
τῆς Βιέννης, κατὰ τῆς ὑποίας εἰκοσάκις κάμνει ἔφοδον,
ἀποτυχὸν δὲ, καὶ ἔχων ἔλλειψιν τροφῶν ἀνεχώρησε, κα-
ταστρέφων τὰς πόλεις, κατασφάζων καὶ αἰχμάλω-
τίζων τοὺς λαοὺς, ὥστε ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντι-

νούπολιν ἔφερε μεθ' ἐχυτοῦ 60 χιλιάδας αἰχμαλώτους.

Ἄλλ' ἦτον ἀνάγκη, ἵνα δείξῃ καταφανῶς ἅπαντα τὰ τουρκικὰ προτερήματα αὐτοῦ, νὰ παρέξῃ ἀπόδειξιν κατὰ τῆς ἀπιστίας του εἰς τὰς ὑποσχέσεις του· ἰδοὺ λοιπὸν ἐνῶ ὁ Ζαπολίσκης, ἀποβιώσας τὸν ἀφῆκεν Ἐπίτροπον τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ του, ὁ Σουλτᾶνος οὗτος, ὡς καλὸς Ἐπίτροπος ἐκήρυξε τὴν Βούδαν ἰδιοκτησίαν του, καὶ μετέβαλε τοὺς Χριστιανικοὺς νχοὺς εἰς Τζαμία. Ἀλλὰ τοῦτο μόνον τὸ γεγονός καταδεικνύει τὴν ἀπιστίαν του; πολλὰ ἄλλα καὶ πλεῖστα ἐξ ὧν μνημονεύομεν τὸ ἀκόλουθον, ὡς ἐνδιαφέρον ἡμᾶς τοὺς Ἐπτανησίους ἰδίως.

Ἀροῦ κατεπολέμησε τὸν Κάρολον Ε'. Βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, ἀπέναντι τῶν συνθηκῶν, ἐκστρατεύει αἰφνιδίως κατὰ τῆς Κερκύρας, ἀροῦ δὲ τὸν ἀπέκρουσαν οἱ Ἐνετοὶ, ἐσυνθηκολόγησαν νὰ τῷ πληρόνωσιν ἑτησίως 30 χιλ. δουνάτων, καὶ ἐνταυτῷ τῷ παρεχώρησαν τὴν Μονεμβασίαν, τὸ Ναύπλιον, τὴν Πελοπόννησον, πόλεις τινὰς κειμένας εἰς τὰ περάλια τῆς Δαλματίας, πρὸς δὲ τὴν Σκύρον, τὴν Πάτμον, τὴν Νῆον, τὴν Αἰγιναν, τὴν Πάρον, καὶ Ἀντίπαρον.

Ἐπεκτείνας λοιπὸν τὸ Κράτος του κατὰ μὲν τὴν Ἀνατολὴν μέχρι τοῦ Βᾶν, κατὰ τὴν δύσιν μέχρι τοῦ Πράν, κατὰ μεσημβρίαν μέχρι τῆς Οὐβίας, ἐνόμισεν ἐχυτὸν τὸν μεγαλύτερον τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ἤρχισε νὰ θέτῃ εἰς ἐνέργειαν πράγματά τινα, ἅτινα εἰς ἀντίθετον λόγον ὄντα τῆς προηγουμένης διαγωγῆς του ἠνέωξαν τὴν περικομὴν τῆς Τουρκίας.

Ποῖα τὰ πράγματα ταῦτα θέλομεν τὰ περιγράψαι εἰς τὸ ἀκόλουθον Κεφάλαιον, ἐντοσοῦτω ἄς εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τῆς νομοθεσίας του, ἥτις θέλει διεγείρει τὸν γέλωτα καὶ ἀγανάκτησιν.

α. Νόμος. Οὐδεις τῶν Χριστιανῶν νὰ δύναται νὰ ἐπιπέει ζῶν, ἀξίας ὄν περισσοτέρας τῶν τεσσάρων σκούδων.

β) Νόμος. Ὁ Κατὴς ὄφειλε νὰ δικάζη, οὐχὶ κατὰ τὸ δίκαιον τῶν διαδίκων (ἂν δίκαιον δύναταί τις νὰ ἀποκαλέσῃ τὰς ιδιοτροπίας τῶν φετφάδων) εἰμὴ κατὰ τὸ πρὸς τῶν μαρτύρων ὥστε, κατὰ τὸν περιβόητον τοῦτον νόμον, ὁ ἔχων περισσότερον ἀριθμὸν μαρτύρων εἶχε καὶ δίκαιον. Ἴδου Νομοθέτης!

Παραλείπομεν, χάριν βραχυλογίας, πολλοὺς ἄλλους νόμους του, οἵτινες πιθανῶς ἐννοοῦνται, ὡς ἐνόμενοι ὑπὸ Τούρκου· παρατρέχομεν τὰς ἀγκυρίας, ἅστινας ἐπέβαλεν εἰς τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους λαοὺς, τὰς ὕβρεις, τὰς ἀνεκδιηγῆτους σκληρότητας, οὐσας γνωστὰς ἐκ τῶν προτέρων, καὶ προβαίνομεν εἰς τοὺς λόγους τῆς παρακμῆς τῆς Τουρκίας, ἣν ἐχάραξεν ὁ μέγας αὗτος Τούρκος κατακτητής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Παρακμὴ τῆς Τουρκίας

ἀπὸ τοῦ Σολιμάν μέχρι Μαχμούτη
τοῦ ὀνομαζομένου Ἀναμορφωτοῦ.

Ἡ θεία Πρόνοια, ἥτις ἔρριψε τὸ πολυπαθὲς ἡμῶν ἔθνος εἰς τὴν ἐπίγειον ταύτην κόλασιν, ἰδοῦσα, φαίνεται, αὐτὸ καθαρισθὲν ἐν μέρει εἰς τὸ καθαρτήριο πῦρ τῆς τουρκικῆς τυραννίας, ἤρχισε νὰ ρίπτῃ βλέμμα συμπαθείας ἐπ' αὐτοῦ, καὶ νὰ αἶρῃ βηθηδὸν τὰ πολυειδῆ μέσα τῆς τυραννίας του, πρὸς δὲ νὰ διασκιδάζῃ τὰ πολυειδῆ μέσα τῆς προόδου τῶν τυράννων αὐτοῦ. Τῶντι, ἐνῶ οἱ τοῦ Κορχνίου Νόμοι ἐπιτάττουσι κατακτήσεις καὶ ἱδρυσιν τοῦ Ἰσλαμισμού, οἱ πρῶτοι τοῦ Κορχνίου τούτου σουλτᾶ

νοι, τοὺς νόμους αὐτοῦ παραγνωρίζοντες, μετεβλήθησαν διὰ μιᾶς ἀπὸ στρατιωτικοὺς εἰς ἀδρανεῖς καὶ ἀνάδρους, ἀπὸ ἐπιφόβους εἰς δειλοὺς, ἀπὸ κοινωνικοὺς εἰς ἀκοινωνήτους καὶ ῥιπτομένους ἐν μέτῳ τῶν πολυγυναικῶν γαρεμιῶντων ἐντροφοῦντας καὶ ἀναπαυομένους. Ἐνῶ δὲ ἡ Εὐρώπη ἄπασα ἐπρόδευε, μόνον οἱ Σουλτάνοι καὶ οἱ λοιποὶ Τοῦρκοι διετέλεσαν καὶ διατελοῦσιν ὡς ἄπλοὶ καὶ κωσάλλοι θεαταί, οὐδὲν ὑπὸ τῆς προόδου λαμβανόντες, οὐδὲν ὑπ' αὐτῆς ὠρελούμενοι, ἀλλ' ὡς διαβάται εἰς ξένην καὶ ἀφιλόξενον δι' αὐτοὺς γῆν εὐρισκόμενοι, ζῶσι ἐν μέσῳ τῆς μεγαλητέρας ἀπαθείας καὶ ἠλιθιότητος, ἐν μέσῳ τῶν ἀναιδεστέρων ἀσελγιῶν καὶ ἡδυπαθειῶν.

Ταῦτα δὲ εἶναι γέννημα μυθιστορηματοῦ πνεύματος, οὔτε ἐξημμένης φαντασίας, ἀλλ' ἀλήθεια παρὰ τῆς ἱστορίας ἀποδεικνυομένη· ἀλήθεια ὑπὸ πολλῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης πρὸ πολλῶν ἐτῶν δικηρυχθεῖσα καὶ ἀποδειχθεῖσα· ἀλήθεια τέλος ἧς τὴν ἐπιστημότητα ἀμφισβητῶν τις, δύναται κάλλιστα νὰ θεωρηθῆ μωρός.

Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐνδιαφέρει οὔτε τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὴν γινώσκουσι, πιστεύουσιν ὅτι διὰ τῶν ὕλικῶν μέσων αὐτῶν δύνανται νὰ μεταβάλλωσι τοὺς νόμους τῆς προόδου καὶ πτώσεως τῶν ἐθνῶν, οὔτε ἐνδιαφέρει τοὺς σοφοὺς, καθ' ὅσον τὰς γνώμας αὐτῶν ἐπαναλαμβάνομεν, ἀλλὰ τοὺς ἀνατολικοὺς λαοὺς, ἃς μᾶς ἐπιτραπῆ ν' ἀποδείξωμεν διὰ τῆς συνοπτικῆς βιογραφίας ἐνὸς ἐκάστου τῶν Σουλτάνων, τὴν παρακμὴν τῆς Τουρκίας, καὶ τὸ ἀδύνατον τοῦ νὰ ἐκπολιτευθῆ, ὡς πιστεύουσιν οἱ ὑπερασπισταὶ αὐτῆς.

Ὁ λεγόμενος οὗτος μέγας Σουλτάνος Σολιμάν, ἀφοῦ, ὡς προηγουμένως εἶπομεν, ἀπεκατέστη τοσοῦτον τρομακτικὸς, ἡ τύχη τὸν ἐγκατέλειψε, καὶ λοιπὴν ἐκστρατεύσας

κατὰ τῶν ἱπποτῶν τῆς Μελίτης (1565) τοσαύτην ἔλαβε καταστροφὴν, ὥστε νικημένος καὶ κατησχυμένος ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια.

Αὕτη ἦτον ἡ τελευταία σχεδὸν ἐκστρατεία του, τῆς ὁποίας τὴν βεβαιότητα μὴ συνειδῶς, καὶ ἐγκαυχόμενος εἰς τὰς προηγουμένας νίκας του, παραιτεῖ τὴν δημοτικότητα του· φεύγει τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἀφοῦ προηγουμένως, τῇ προτροπῇ τῆς ἐρασμίας αὐτοῦ συζύγου Ρόζης Ροσελάνης Ἐνετίδος, ἐθανάτωσε τὸν υἱὸν του Μουσταφᾶ, πράξις, ἣτις ἐπέφερε τὴν ἐπανάστασιν τῶν Γιενιτζάρων ἀπαιτούντων νὰ παιδευθῇ ὁ Ρουστέμ· ἀφοῦ ἐθανάτωσε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀχμέτ, καὶ ἐκοπίασεν οὐκ ὀλίγον νὰ καταβάλλῃ τὸν ἐπαναστατήσαντα υἱὸν του Βαγιαζίτην, ἐκλείσθη ἐντὸς τῶν χαρεμιῶν του ἐντροφῶν καὶ εὐφραϊνόμενος, καὶ ὅχι μόνον δὲν ἐπαρουσιάζετο εἰς τὸν λαόν, ἀλλ' οὔτε κἂν εἰς αὐτὸ τὸ Διβάνιον.

Ὁ τρόπος δι' οὗ ἐλάμβανε μέρος αὐτὸς καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ εἰς τὰς συζητήσεις τοῦ Διβανίου, ἦτον ἀληθῶς γελοῖος, καθ' ὅσον κατεσκεύασεν εἰδὸς τι θρόνου, περικλυμένου ἐκ παραπετασμάτων, ἅτινα κινῶν, ἀπεδείκνυεν εἰς τὸ συζητοῦν Διβάνιον, ὅτι πικρευρίσκετο, ὡς ἐπίσης διὰ τῶν κινήματων τῶν παραπετασμάτων τούτων ἐπεδοκίμαζεν, ἢ ἀπεδοκίμαζε τὰς πράξεις τοῦ Διβανίου, καὶ ἐν βραχυλογίᾳ θεωρῶν ἐχυτὸν ἕτερον Μωάμεθ ἀπέθεωσεν ἑαυτόν.

Ὁ ἱστορικὸς Τοῦρκος Κοτζιβεκ ἐξαιτάζων τοὺς λόγους τῆς παρκαμῆς τῆς Τουρκίας λέγει, ὅτι ἦσαν οἱ ἀκόλουθοι α. διότι ὁ Σολιμάν, δὲν ἐπαρουσιάζετο εἰς τὸ Διβάνιον, εἰμὴ ὅτε ἐπρόκειτο νὰ κηρύξῃ πόλεμον—β'. διότι δὲν εἶχε Βεζύρην ἀνθρώπον ὑψηλῆς περιοπῆς, ἀλλὰ τὸν ὑπηρέτην του, ὅπερ ἠλάττωσε τὴν βεβαιότητα τῆς Βεζυρικής

αξίας, καὶ ἐγέννητε τὴν ῥαδιουργίαν, τὴν αἰσχροκέρδειαν, καὶ τὴν προσέλευσιν εἰς τὴν ὑψηλὴν ταύτην θέσιν ἀνθρώπων ἀνίκων γ'. διότι νικηθεὶς ἐκτῶν ἀπαρχμύλλων θεληγῆτρων τῆς Ῥοσελάνης, διευθύνετο ὑπὸ τῶν ὀρέξεων αὐτῆς δ'. διότι ἐπωλοῦντο καὶ ἀγοράζοντο αἱ θέσεις ὡς εἰς πλειστηριασμὸν, ὅπερ ἐπέφερε τὴν μεγίστην αἰσχροκέρδειαν, τὴν θρασύτητα εἰς τοὺς Κυβερνῶντας, τὴν ἀδικίαν, ἵνα κερδίζωσι περισσότερα πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς πολυτελείας καὶ τῶν ἄλλων πολλῶν ἐλαττωμάτων τῶν καὶ ἐ. ὅπερ κατὰ θεῖαν εὐδοκίαν εἶναι τὸ σημαντικώτερον, διότι ἀνέτρεφε τοὺς υἱούς του ἐντὸς τοῦ Παλατίου, καταστήσας αὐτοὺς τοιοιτοτρόπως ἀνάνδρους, ἀπείρους τοῦ κόσμου, καὶ ἀσελγεῖς.

Ὅτι δὲ ἡ κρίσις αὕτη εἶναι ὀρθὴ ἰδοὺ ἡ ἱστορικὴ ἀπόδειξις.

§. α. Σελίμ Β'.

Ἀποθιώσαντος τούτου (1566) διεδέχθη τὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σελίμ, ὁ Β'. ὅστις ἀφ' ἑαυτοῦ ἀνέβη ἐπ' αὐτοῦ διὰ τῶν παρ' αὐτοῦ ἀγορασθέντων στρατευμάτων, ἐσφαζεν ἅπαντας τοὺς ἀδελφούς του· ὧν δὲ φιλάργυρος, μέθυστος, σκληρὸς, ἀμελής, ἀσελγὴς καὶ ἀνάνδρος, οὔτε πολέμους ἐπεχειρεῖζετο, αἰτία δι' ἣν ἐμισεῖτο ὑπὸ τῶν στρατευμάτων του, οὔτε περὶ τῆς πολιτείας τὸν ἔμελλεν, ὥστε ἐὰν δὲν τὸν διετήρουν ὁ Βεζύρης αὐτοῦ Μωχαμέθ Σοκόλης καὶ ὁ Μουφτῆς Ἐβουροῦνδ, ἤθελε παραλύσει καθ' ὀλοκληρίαν τὸ κράτος του.

Ἡ κυβέρνησις του αὕτη ἐπέφερον ἀμέσως καὶ τὴν χαλάρωσιν τοῦ ἠρωϊσμοῦ τῶν Τούρκων, οἵτινες νικηθέντες εἰς μάχην τινὰ παρὰ τὴν Λέπανθον ἔχασαν πᾶσαν τιμὴν στρατιωτικὴν, καὶ πᾶσαν θαλάσσιον ὑπεροχὴν.

§. 6'. Ἀμουράτ Γ.

Ἀποβιώσαντος τούτου ἐν μέσῳ τῆς κρεπάλης καὶ μέθης, τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμουράτ γ'. (1574)· ὅστις ἀφοῦ πρῶτον ἐφόνευσε τοὺς πέντε ἀδελφούς του, ἐρρίφη εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ἀγαπητῆς αὐτοῦ Σουλτάνης· ὧν δὲ ἀδυνάτου νοδός, ἐπιλειπτικός, ὑπεχονδριακός, φιλάργυρος, ἀσελγής, μέθυτος καὶ ἄνανδρος, παρημέλει τὰ τῆς πολιτείας, ἣτις ἐσήπετο· ἄφινε τοὺς αἰμοβόρους Γενιτζάρους του εἰς ἀδράνειαν, οἵτινες ἵνα προμηθεύωνται τῶν πόρων τῆς ζωῆς των, κατετυράννου τοὺς δυστυχεῖς Χριστιανοὺς, ἢ ἐπανεστάτου καὶ ἀπεκαθίστων τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονὴν ἀνυπόφορον· ἐσημάτισε νέον εἶδος Βασιλικῆς φρουρᾶς, ὀνόματι Βουλούκ, ἵνα φυλάττη ἑαυτὸν καὶ τὴν σημαίαν τοῦ προφήτου· ἀφοῦ δὲ ἀπέκτησε 103 υἱούς, ἀπεβίωσεν εἰς ἡλικίαν 47 ἐτῶν.

Αὕτη ἐν συνόψει εἶναι ἡ βιογραφία του, ἐπειδὴ ὅμως ἐξ αὐτῆς καὶ τῶν διαδόχων του προκύπτει καταφανῶς ἡ ἀπύδειξις τῶν παρ' ἡμῶν προτιθεμένων ν' ἀποδείξωμεν, ὡς εἰπωμέν τι περὶ αὐτοῦ ἐκτενεότερον.

Πρῶτος ὁ Σουλτᾶνος οὗτος ἐξέδωκε **Χάτι σερὶ φ**, δηλαδὴ, ἰδιόγραφον, ἀπόλυτον, καὶ αὐθεντικὴν διαταγὴν, μὴ ὑποκειμένην εἰς τὴν ἐπιθειώρησιν τοῦ Διβανίου. Εἰς τὴν βασιλείαν τούτου ἔφθασαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τοιαύτην θρασύτητα, ὥστε ἀπεφάσισαν νὰ σφάζωσιν ἅπαντας τοὺς Χριστιανούς· τὸ σύνθημα δὲ ἐχρημάτισαν οἱ δυστυχεῖς πρέσβεις τῶν δυνάμεων, τοὺς ὁποίους ἔτυπτον, ἐφυλάκιζον, καὶ ὑβρίζον. Αὐτὸς ἠβουλήθη νὰ μεταβάλλῃ ἅπαντας τοὺς ναοὺς εἰς Τζαμιά. Εἰς αὐτοῦ τὴν Βασιλείαν ἐπολέμει ὁ Τουρκικὸς λαὸς κατὰ τῶν Περσῶν καὶ Δρού-

σων ἐπὶ δεκατετραετείαν, εἰς ὃν ἂν καὶ ἐνίκησαν, ὑπέ-
στισαν ὅμως μεγίστας ζημίας, καὶ ἐκ τῶν νικῶν προώ-
δευεν ἡ αὐθάδεια τοῦ λαοῦ, αἱ καταχρήσεις, ἡ ἀναρχία,
ἄτινα παρέλυσαν τὴν Κυβέρνησιν, αὐτὸς δὲ ἔνεκα τῆς πενίας
τοῦ ἐκιδδήλευσε τὸ νόμιμον καὶ κατέστρεψε διὰ τῶν οἰ-
κονομολογικῶν τούτων γνώσεων τοὺς περισσότερα μέλη
τῶν πολιτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αὐτὸς οὗτος διὰ
τῆς Κυβερνήσεώς του ἐπροκάλεσε τὴν γενικὴν τῶν Γιε-
νιτζάρων ἐπανάστασιν, οἵτινες εἰσελθόντες μέχρι τῶν
Ἀνακτόρων καὶ νικήσαντες, ἐσχημάτισαν ἐντὸς τοῦ
αὐτοῦ ἕτερον ἴδιον κράτος, καὶ τοιουτοτρόπως μὴ
ἐχούσης τῆς Κυβερνήσεως οὐδεμίας ἰσχύος, ὀλίγον
πρὸ τοῦ θανάτου του ἐξερράγη γενικὴ ἐπανάστασις, ἀ-
ποτέλεσμα τῆς ὁποίας ἦτον ἡ ἐκθρόνισις αὐτοῦ.

§. γ'. Μωάμεθ γ'. 1595.

Διαδεχθέντος τοῦ Μωάμεθ τὸν θρόνον, καὶ εὐρισκομέ-
νων τῶν λαῶν εἰς ἐπανάστασιν, διάφοροι παραδουνάβιαι
πόλεις ἀνέλαβον τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Τοῦτο, καὶ διάφορα σημεῖα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ σει-
σμοὶ τρομεροὶ ἐπέφερον τοιαύτην ἀποθάρρυνσιν εἰς τὰ
πνεύματα τῶν Τούρκων, ὥστε ἅπαντες ἀπελπίσθησαν,
καὶ ἐνόμιζον τὴν ἔλευσιν τῆς πτώσεώς των.

Ὁ θηριώδης ὅμως οὗτος, ὅστις λαβὼν τὸν θρόνον ἔ-
σφαξε 19 ἀδελφούς του, καὶ ἐπνίξεν 9 γυναίκας τοῦ
πατρὸς του ἐγγύους, ἀφοῦ προσεπάθησε διὰ διαφόρων
τῶν Ἰμαμίδων διδαχῶν νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τοὺς Τούρκους
τὸ θάρρος καὶ τὴν θρηυδίαν, πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι οἱ
Χριστιανοὶ ἦτον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των, προσεκάλεσε δι'
ἀπάτης 50 χιλιάδας Χριστιανούς, τοὺς ὁποίους ἐθανά-
τωσεν (26 Ὀκτωβρίου 1596.)

Πλὴν μ' ὅλας τὰς ὤμας ταύτας πράξεις του, μὲ ὅ-
λας τὰς διδασχάς, ὁ λαὸς πλέον ἀπληπίσθη καὶ ἐδειλία-
σε, ἡ δὲ παρακμὴ τοῦ κράτους προέβαινε γιγαντιαίοις βή-
μασι, διότι ἡ μὲν ἐρασμία αὐτοῦ Σοφία Βάφα Ἐνετὴ, κυρι-
εύσασχ τὴν καρδίαν του ὑψόνουσα δὲ καὶ ῥίπτουσα κατ' ἀ-
ρέσκειαν Βεζύρας, ἐπέφερε σοβαρὰς ἐπαναστάσεις—οἱ ἐν
Ταυρίδι καὶ Ἀσίᾳ λαοὶ ἐπαναστατοῦν—οἱ ἐν Κωνσταν-
τινουπόλει Σπαεῖς ἐπαναστατήσαντες τὸν ὑπεχρέωσαν
νὰ τοῖς παραχωρήσῃ ὅ,τι ἤθελον—οἱ Γιενίτζεροὶ τὸν ὑ-
περασπίζονται καὶ καταβάλλουσι ἐκείνους, ἀπάιτουν-
τες ὅμως πολὺ περισσότερα ἢ οἱ πρῶτοι, καὶ ἐν συνόψει
τὸ κράτος ἐκεῖνο διετελεῖ εἰς ἀνώμαλον καὶ δυσκολωτά-
την θέσιν.

Ἄλλ' ἀπητειτο καὶ τότε κωμωδία τοιαύτη, οἷα καὶ
σήμερον ἐπαίχθη. Ὁ Βεζύρης αὐτοῦ Σερίφ Πασσᾶς προσε-
πάθησε νὰ μεταρρυθμίσῃ τοὺς νόμους, ἀλλ' οἱ Τοῦρκῶ
ἐξαιτιτᾶντες καὶ ἀπειλήσαντες αὐτὸν, τοὺς ἀνεκάλεσε.

Ἐπειδὴ ὅμως τὰ πάντα, καθὼς ἐν καιρῷ ἀκμῆς προο-
δεύουσι, ἐν καιρῷ δὲ παρακμῆς ἀποτυγχάνουσι, διὰ
τοῦτο εἰς τὸν κατὰ τῆς Δαμασκοῦ πόλεμον ἐνικήθησαν
οἱ στρατοὶ του, αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ Σουλτᾶνος εἰς τὸν
κατὰ τῆς Οὐγγαρίας ἀπέτυχε, καὶ ἐπανελθὼν εἰς Κων-
σταντινούπολιν ἀπεβίωσε, τὸν ὅποιον διεδέχθη ὁ Ἀχμέτ α'.

§ δ'. Ἀχμέτ α'.

Ἀναβὰς τὸν θρόνον ὁ Σουλτᾶνος οὗτος, ἡλικίας ὦν 14
ἐτῶν, καὶ ἀφαιθεὶς εἰς τὰς ἐν τῷ χαρεμίῳ αὐτοῦ τρυφάς,
ἤτο παρεπόμενον νὰ μὴ λαμβάνῃ μέρος ἐνεργητικὸν εἰς
τὰς ὑποθέσεις τῆς ἐπικρατείας, καὶ νὰ ἐγείρῃ τὴν ἀντιζη-
λίαν εἰς τὰς πολλὰς αὐτοῦ συζύγους, ὅπερ ἐπέφερε
διαφωνίας ἐντὸς τοῦ χαρεμίου.

Διακειμένης τῆς πολιτείας εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην, καὶ νικηθέντων τῶν στρατευμάτων του ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν, ἐνῶ οἱ προγενέστεροι Σουλτᾶνοι συνθηκολογοῦντες ἠξίουσαν, ὅτι ἔδιδον χάριν εἰς τοὺς ἀπίστους, ὁ Σουλτᾶνος οὗτος ἐδέχθη τοὺς αὐτῶ ἐπιβληθέντας ὄρους, καὶ συνῆψε συνθήκην μετὰ τῶν νικητῶν εἰς Λιτβατορόκ δι' αὐτὸν ἀτιμωτικὴν καὶ ὑπεχρεώθη ἐκὼν ἄκων νὰ κατργήσῃ τὸν εἰς αὐτὸν διδόμενον φόρον ὑπὸ τῶν Βασιλέων, νὰ παύσωσιν αἱ λεηλασίαι καὶ σφαγαὶ αἱ ὑπὸ τῶν τῶν Τούρκων διαπραττόμεναι, καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν περιοπὴν καὶ τῶν λοιπῶν Βασιλέων. Τέλος κατεδικάσθη νὰ σεβασθῇ τὴν συνθήκην ταύτην ἐπὶ εἰκοσαετίαν, καὶ νὰ παύσῃ ἡ σκανδαλώδης ἐκείνη ἀξίωσις τοῦ νὰ δύναται ν' ἀκυροῖ κατ' ἀρέσκειαν τὰ συμπεφωνημένα.

Τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πρῶτον βῆμα τῆς ὑπεροχῆς τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Τουρκίας, καὶ τὸ μέγιστον ὅπερ ἐταπείνωσε τὴν ὄφρυν τῶν βαρβάρων ἐκείνων, καὶ τὸ κυριώτατον τὸ ἀποδεικνύον τὴν ἀδυναμίαν αὐτῶν.

Ἄλλ' ἐνῶ ἤρχισε νὰ παραλύεται ἡ ἐξωτερικὴ αὐτῶν ὑπεροχὴ, καὶ ὄχι μόνον νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τὰς τῶν ἀλλοτρίων θελήσεις ἀλλὰ νὰ νικῶνται παρά τε τῶν Μελιταίων καὶ Κοζάκων, ἐσωτερικῶς ἔτι μᾶλλον παρελύοντο, καθόσον ἐκ τῶν μεταξὺ αὐτῶν ἐμφυλίων πολέμων ἐσφάγησαν ὑπὸ τοῦ Μουράτ 100 χιλιάδες Τούρκοι ἐν Ἀσίᾳ, ἀπελπίζετο ὁ Τουρκικὸς λαὸς, μὴ ἐξαιρουμένου καὶ αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου βλέποντος τὴν ὑπὸ τοῦ Ἑρμάνου Κιζερνὶν πρέσβεως τῆς Αὐστρίας ν' ἀναπετάξῃ κατὰ τὴν εἰς τὸν λιμένα εἰσοδὸν αὐτοῦ μεγίστην καὶ λαμπρὰν σημαίαν, ἔχουσαν τὸν γαυρὸν, ὅπερ ἔνεκα τῶν λόγων τοῦ Μωάμεθ τοῦ προφήτου καὶ τῶν διαφό-

ρων προφητειῶν (α) τοσαύτην ταραχὴν ἐπέφερεν εἰς αὐτοὺς, ὥστε οἱ μὲν λαοὶ ἔτρεχον εἰς τὰς ὁδοὺς κλαίοντες καὶ ὀδυρόμενοι διὰ τὴν ἐπικειμένην συμφορὰν, ὁ δὲ Σουλτάνος, οἱ Ἰπουργοὶ, οἱ Ἰμάμιδες, οἱ ἄνδρες αἱ γυναῖκες τε καὶ τὰ παιδιά ἐσχημάτισαν ἐν ἑαυτοῖς πεποίθησιν, ὅτι ἤδη ἔμελε νὰ πέσῃ ἡ δεσποτεία των.

Ἐπειδὴ ὁμως, κατὰ δυστυχίαν, ἡ πτώσις των αὐτῆ δὲν ἔμελε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ν' ἀκολουθήσῃ, ἰδόντες τὴν ἀπάτην εἰς ἣν ὑπέπεσαν, φυλακίζουσι τὸν Πρέσβυν τοῦτον, τὸν Ἀρχιερέα τοῦ Γαλατᾶ, βασανίζουσι τοὺς Χριστιανούς, καὶ τέλος ἵνα ἐκδικηθῶσι τοὺς Ἰσπανοὺς ἀποβαλλόντας ἐκ τῆς Ἰσπανίας τοὺς Ἄραβας, σφάζουν, λεηλατοῦν, καὶ καταταυραννοῦσι τοὺς Χριστιανούς καὶ Ἰβραίους, καὶ τοὺς κηρύττουσι *ραγιαδάς*, ὑποχρεοῦντες αὐτοὺς νὰ πληρόνωσι *χαράτζιον* (κεφαλικὸν φόρον) ὅπερ ἔσχε τὴν ἀποτρόπαιον καὶ θηριώδη σημασίαν, ὅτι τοῖς ἐπιτρέπετο ἡ κεφαλὴ ἐπὶ ἓν ἔτος.

(α) Διαθέτων ὁ Μωάμεθ ἔγραφεν εἰς τὴν διαθήκην του· αὐτὶ ἤθελε μείνει εἰς τὸν τόπον 1000 ἔτη, καθ' ἃ καὶ ἡ θρησκεία αὐτοῦ θέλει ἐπικρατήσῃ· μετὰ δὲ τὴν παρέλευσιν τῶν 1000 ἐτῶν θέλει ἀναχωρήσει νὰπὸ τοῦ μνήματος καὶ ἐξοντωθῇ ἐξ ὀλοκλήρου καὶ ἡ θρησκεία αὐτοῦν. Antonio Menavino Libro 11 Cap. XVXXI.

Ἴδου δὲ καὶ σπουδαία τουρκικὴ προφητεία. «Ἐλεύσεται ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν, ὅστις θέλει κυριεύσει τὸ Βασίλειον ἐνὸς Βασιλέως ἀπίστου· θέλει κυριεύσει προσέτι ἐν ἐρυθροῦν μῆλον (τὴν Κωνσταντινούπολιν)· εἴαν εἰς κατὰ τὸ ἔβδομον ἔτος δὲν ὑψωθῇ ἡ Χριστιανικὴ ρομφαία, θέλει τοὺς ἔχει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του μέχρι τοῦ δωδεκάτου . . . μετὰ δὲ τὸ δωδέκατον ἔτος ἀφοῦ κυριεύσει τὸ ἐρυθροῦν μῆλον, θέλει φανῇ ἡ σπάθη τῶν Χριστιανῶν, ἥτις θέλει ἐκδιώξει τοὺς Τούρκους (Πατισαχομοζ γηλοῦρ, τσιαζέρουν μεμλὲκ ἐτζιαλοῦρ κιουζούλ ἀλμαί ἀλοῦρ, καπζεϊλέρ, γεντι ὕλαντέχ γκιοσὺρ κελεσί ἐζικμασι, ον-ικί ἰλαντιχ ὄνλαροῦμ μπιγκλι-γεντέρ κουφι γιαπάρ, μπαχι ντικέρ, μπαχεσαί μπαχλάρ, ἰγκλι κελί ὀλοῦρ ον-ικί ἰλουτενσορά Κριστιάνον Κελεσί ἐφικέρ, ὀλ-Τούρκοϊ γερσεσίνα τωσκουρί). Lodovico Domenichi, lettera al Sig. Agosto D'Adda.

Τίνος ἡ ψυχὴ δὲν φρίττει, ὅτε καταδικάζεται ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων ἢ ἀναγινώσκη καὶ γράφη τοιαύτας ἀπανθρώπους καὶ βαρβάρους διατάξεις; Ναὶ καὶ ἡμεῖς φρίττομεν γράφοντες, καὶ οἱ ἀναγνώσται ἡμῶν ἀγανακτοῦσι· πλὴν ὀφείλομεν ἅπαντες νὰ γευόμεθα τοιαῦτα ποτήρια, διότι ἔχομεν ἀνάγκην νὰ πεισθῶμεν ἐκ τῆς ἀλανθάστου καὶ ἀφιλοπροσώπου ἱστορίας, ἐὰν αἰτῆς Εὐρώπης προσπάθειαι δύνανται νὰ μᾶς τηρήσωσιν ἀείποτε εἰλωτας τῶν Τούρκων.

§. ε'. Μουσταφᾶς Α'. 1617.

Πρώτη περίοδος τῆς δυναστείας του.

Τὸν Σουλτᾶνον Ἀχμέτ διεδέχθη ὁ βλάξ καὶ ἀνόητος Μουσταφᾶς, ὅστις εἰς κλωβίον εὐρισκόμενος πρὸ 14 ἐτῶν, τοσαύτην ἔλαβεν ἠλιθιότητα, ὥστε διατελοῦντος ἀείποτε, εἰς τὸ διάστημα τῆς μονοετοῦς δεσποτείας του, ἐντὸς τῶν χαρεμίων, ἐκυβέρνων οἱ μεγιστᾶνες κατὰ τὰς ἐπιθυμίας των, διεπληκτίζοντο, ἐμφυλιοπολέμουν, ὥστε μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ τὸν ὑποφέρωσιν, ἐξερράγη ἐπανάστασις· εἰσελθὼν δὲ ὁ λαὸς ἐντὸς τῶν Ἀνακτόρων, καὶ εὐρῶν αὐτὸν ἐν μέσῳ δύο γυναικῶν, τὸν ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τοῦ θρόνου, καὶ ἀνηγόρευσε τὸν Ὀσμᾶν Β'.

§. ς'. Ὀσμᾶν Β'. 1617.

Λαβὼν τὸν θρόνον ὁ Σουλτᾶνος οὗτος, καὶ βλέπων ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκδικηθῇ κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἥτις ἐπέβαλεν εἰς τὸν Ἀχμέτ τὴν εἰς τὸ Σιτβαροτόκ συνθήκην, δι' ἑτέρας συνθήκης συναφθείσης εἰς Κομόρν τὴν ἐπεκύρωσεν.

Ἄλλ' ἀφοῦ ἤρχισε πλέον νὰ προυδεύῃ ἡ πτώσις τῆς Τουρκίας, ἔπρεπε νὰ παρουσιάζωνται διάφορα φαινόμε-

να, ἄτινα, ἔτε μὲν ν' ἀποθαρρύνωσι τὸν λαὸν, ὅτε δὲ νὰ τὸν ἐξάπτωσι, ἅπαντα ὁμῶς νὰ βυθίζωσι βαθύτερον τὸ ἔθνος ἅπαν εἰς τὸν προσδιορισθέντα αὐτῷ τάφον, καὶ νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν πτώσιν του. Ἰδοὺ λοιπὸν σημεῖα ἐν οὐρανῷ, ἰδοὺ κομῆτες, τοὺς ὁποίους βλέποντες οἱ Τοῦρκοι ἐπίστευον ὅτι ἤγγικεν ὁ καιρὸς τῆς καταλύσεως τῆς δυναστείας των. Ἰδοὺ νίκη κατὰ τῶν Πολωνῶν, καὶ Ἐνετῶν, ἧτις ἐγέννησε τοιαύτην αὐθάδειαν καὶ θηριωδίαν εἰς τοὺς Τοῦρκους καὶ τῷ Σουλτάνῳ, ὥστε ἀφοῦ ἔσφαξαν ἀπείρους Πολωνοὺς, ἔπνιξεν ὁ Σουλτᾶνος τὸν Ἐνετικὸν διερμηνέα Βορίσην· ἐξυλοκόπησε τὸν πρέσβυν τῆς Αὐστρίας Στάρτζεφ, καὶ ἐν συνόψει ὀνειρεύετο παλαιὰς κατακτήσεις, καὶ ἐπανάκαμψιν τῆς παλαιᾶς δόξης. Πλὴν ὁ ἄθλιος ἀπετύγχανε, διότι ἐξαγριωθέντων τῶν Πολωνῶν, καὶ ἀναλαβόντων τὸν ἡρωϊσμόν των, εἰς μάχην τινὰ περὶ τὸ Δνιέστερ (8 Σεπτεμβρίου 1621) εἰς ἣν ἦτον ἐπὶ κεφαλῆς, νικᾶται κατὰ κράτος, σφάζονται 90 χιλιάδες Τοῦρκοι, καὶ διδάσκεται αὐτὸς καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, καὶ ἅπαντες οἱ Τουρκίζοντες, ὅτι ἡ Τουρκικὴ δύναμις ἐξέλειψε, καὶ ὅτι μικρὰ νίκη εἶναι πρόδρομος μεγίστης καταστροφῆς.

Ἵποθετήσω ὅμως ὅτι ἐνίκα, τί κοινὸν μὲ τὴν νίκην ταύτην καὶ τὴν παραλυσίαν καὶ παρακμὴν τοῦ ἔθνους; Οἱ μὲν Τοῦρκοι ἀποθαρρυνθέντες δὲν ἤθελον νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν εἰς τὸν κατὰ τῶν Πολωνῶν πόλεμον· ὁ Βεζύρης αὐτοῦ Ἄλῆς, φυλάργυρος ὢν καὶ αἰμοχαρῆς, τὰς μὲν θέσεις ἔθεττεν εἰς πλειστηριασμὸν, τὰ δὲ αἵματα ἔχυνε τῶν ἀθῶων ποταμῶν· ὁ Σουλτᾶνος δὲ ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ἐκστρατείας, πρῶτον μὲν ἐδόθη εἰς τὰς τρυφὰς καὶ εἰς τὴν ἀσέλγειαν, μετὰ δὲ εἰς τὸν βαρβαρισμὸν καὶ θηριωδίαν, καὶ λοιπὸν θανατόνει τὸν ἀδελφόν του Μωά-

μεθ, σφάζει ἀνηλεῶς καὶ ἀδιακρίτως τούρκους τε καὶ Χριστιανούς, τοσαύτην δὲ τυραννίαν καὶ ὠμότητα ἔδειξεν, ὥστε ἀγανακτήσαντες οἱ Γιανίτζεροι ἐπαναστατοῦν, σφάζουν τοὺς ὑπουργούς του καὶ ἄλλους πολλοὺς προκρίτους, αὐτὸν δὲ αἰχμαλωτίσαντες τὸν πνίγουσι, καὶ ἀναγορεύουσιν ἐκ νέου Σουλτάνον τὸν βλᾶκκα Μουσταφᾶ τὸν Α΄.

§. ζ'. Μουσταφᾶς Α΄. 1622.

Δευτέρα περίοδος τῆς δυναστείας του.

Ἐπαναλαβόντος τοῦ Μουσταφᾶ τὸν Σουλτανικὸν θρόνον τῇ ἐπαναστάσει τῶν Γενιτζάρων, οἱ ὑπερασπισταὶ αὐτοῦ ἐπέκτεινον τὰς ἀξιώσεις των, εἰς τὰς ὁποίας μὴ ἐνδίδοντας τοῦ Βεζύρου αὐτοῦ, ἐξερράγη νέα ἐπαναστάσεις· ἐζήτουν ἐπιμόνως τὴν παῦσιν τοῦ Βεζύρου Δαοῦτ, τὴν ὁποίαν ἐπιτυχόντες ἐδιωρίσθη ὁ Μερ Χουσεῖν, ὅστις ἐπειδὴ ἦτο φιλάργυρος, κλέπτης καὶ τύραννος, ἐπανεστάτησαν ἐκ νέου οἱ Γιανίτζεροι, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ βλάξ ἐκεῖνος Σουλτᾶνος ἔγραφεν ἰδιοχείρως «ἐκλέξατε ἄντινα σᾶς εὐχαριστεῖ» καὶ τὸν ἀντικατέστησαν δι' ἑτέρου· μ' ὄλην δὲ τὴν ἀντικατάστασιν ἡ ἀναρχία ἦτον εἰς τὸν κωλοφῶνά της· αἱ κλοπαὶ, αἱ βιαιοπραγίαι εἶχον φθάσει εἰς τὸ μὴ περαιτέρω· ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ἐζητεῖτο τὸ βελάντιον ἢ ἡ ζωὴ· ἵνα δὲ συμπληρωθῇ ἡ γενικὴ τοῦ Κράτους παραλυσία, ἐπαναστατοῦσιν οἱ Γιουσοῦφ Πασσᾶς καὶ Ἀταζᾶ Πασσᾶς, ἐκρήγνυται ἐμφύλιος πόλεμος μεταξύ Σπατῶν καὶ Γιανιτζέρων· ἡ Κυβέρνησις μὴ φειδομένη οὔτε τοὺς ἐπαναστατήσαντας, οὔτε τοὺς λοιποὺς Τούρκους, οὔτε τοὺς Ἱερεῖς των, οὔτε τοὺς Χριστιανούς, οὔτε τὸν Πατριάρχην, ἐπιτίθεται καθ' ἀπάντων, ἅπαντας τυραννεῖ, πάντας ληστεύει, τὸν Πατριάρχην Κύριλλον τὸν Λάσκαριν βασανίζει, καὶ ἐν συ-

νόψει εις τοιαύτην ἀθλιεστᾶτην κατάστασιν κατήντησε τὸ Κράτος, καὶ εἰς τοσαύτην ἔλλειψιν πόρων, ὥστε τὸ Ταμεῖον ἦτο κενώτατον, οἱ κοινωνικοὶ δεσμοὶ διελύθησαν, ὁ δυνατώτερος ἴσχυε, ἐν τοιαύτῃ δὲ συγχύσει καὶ ἀκαταστασία, ὁ βλάξ ἐκεῖνος Σουλτᾶνος κηρύττει Βεζύρην τὸν κλέπτην καὶ ληστὴν Χουσεῖν, τοῦ ὁποίου αἱ πράξεις φθάσασαι εἰς τὸ ἔσχατον τῆς ἀναιδεΐας καὶ ληστείας, ὑπεχρέωσαν τοὺς προκρίτους Τούρκους νὰ ἐνωθῶσιν, ἐπέτεθον ἀποφασιστικῶς κατὰ τοῦ Σουλτᾶνου, τὸν ὁποῖον ῥίψαντες τοῦ θρόνου, καὶ κλείσαντες αὐτὸν ἐκ νέου εἰς τὸ παλαιὸν τοῦ Κλουβίου, ἀνηγόρευσαν τὸν Ἄμουράτ Δ'.

§ η'. Ἄμουράτ δ'. 1623.

Ὅτε ἀνέβη τὸν θρόνον ὁ Σουλτᾶνος οὗτος Ἄμουράτ, τοσαύτη ἦτον ἡ πενία τοῦ Ταμείου, ὥστε ἵνα φιλοδορήσῃ τοὺς στρατοὺς αὐτοῦ, καὶ ἐξοδεύσῃ εἰς τὴν στέψιν του, ἐδανείσθη ὑπὸ τῶν ξένων πρέσβειων 20 χιλιάδες τζεκλίνια.

Ἐνῶ λοιπὸν τὸ κράτος του διετέλη εἰς τοσαύτην παραλυσίαν, ἄνευ πόρων, ἄνευ συμποίας, ἄνευ δυνάμεως, ἐπαναστατεῖ ὁ Χάν τῆς Ταυρίδος, κηρύττεται Σουλτᾶνος καὶ καταστρέφας ὀλοτελῶς τὸ στράτευμα τοῦ Ἄμουράτ, ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τούτου ὡς ἀνεξάρτητος. Οἱ Κοζάκοι προσεπέλασαν μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐπυρπόλησαν τὸ Βουγυοῦκ-δερε, Γενίκοι καὶ Στένην, (24 Ἰουλίου 1624) καὶ τέλος ἐφαίνετο ἡ συντελεία τῆς δεσποτείας του.

Ἐντοσοῦτῳ ἐπειδὴ ἐκτὸς τῶν σοβαρῶν ἐπαναστάσεων τῶν Πασάδων καὶ τῶν ξένων ἐπιθέσεων, αἵτινες ἠκροτηρίζον τὸ Κράτος ἐκεῖνο, ἵνα πέσῃ ὁσον τᾶχιστον ἀπητεῖ-
10 καὶ ἐσωτερικῶς παραλυσία, οἱ Τουρκικοὶ λαοὶ διετέ-

μεθ, σφάζει ἀνηλεῶς καὶ ἀδιακρίτως τούρκους τε καὶ Χριστιανούς, τοσαύτην δὲ τυραννίαν καὶ ὠμότητα ἔδειξεν, ὥστε ἀγανακτήσαντες οἱ Γιανίτζεροι ἐπαναστατοῦν, σφάζουν τοὺς ὑπουργούς του καὶ ἄλλους πολλοὺς προκρίτους, αὐτὸν δὲ αἰχμαλωτίσαντες τὸν πνίγουσι, καὶ ἀναγορεύουσιν ἐκ νέου Σουλτάνον τὸν βλᾶκα Μουσταφᾶ τὸν Α΄.

§. ζ'. Μουσταφᾶς Α΄. 1622.

Δευτέρα περίοδος τῆς δυναστείας του.

Ἐπαναλαβόντος τοῦ Μουσταφᾶ τὸν Σουλτανικὸν θρόνον τῇ ἐπαναστάσει τῶν Γενιτζάρων, οἱ ὑπερασπισταὶ αὐτοῦ ἐπέκτεινον τὰς ἀξιώσεις των, εἰς τὰς ὁποίας μὴ ἐνδίδοντας τοῦ Βεζύρου αὐτοῦ, ἐξερράγη νέα ἐπαναστάσις· ἐζήτησαν ἐπιμόνως τὴν παῦσιν τοῦ Βεζύρου Δαοῦτ, τὴν ὁποίαν ἐπιτυχόντες ἐδιωρίσθη ὁ Μερ Χουσεῖν, ὅστις ἐπειδὴ ἦτο φιλάργυρος, κλέπτης καὶ τύραννος, ἐπανεστάτησαν ἐκ νέου οἱ Γιανίτζεροι, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ βλάξ ἐκεῖνος Σουλτᾶνος ἔγραφεν ἰδιοχείρως «ἐκλέξατε ὄντινα σᾶς εὐχαριστεῖ» καὶ τὸν ἀντικατέστησαν δι' ἑτέρου· μ' ὅλην δὲ τὴν ἀντικατάστασιν ἡ ἀναρχία ἦτον εἰς τὸν κωλοφῶνά της· αἱ κλοπαὶ, αἱ βιαιοπραγίαι εἶχον φθάσει εἰς τὸ μὴ περαιτέρω· ἐν πλήρει μεσημβρία ἐζητεῖτο τὸ βελάντιον ἢ ἡ ζωή· ἵνα δὲ συμπληρωθῇ ἡ γενικὴ τοῦ Κράτους παραλυσία, ἐπαναστατοῦσιν οἱ Γιουσοῦφ Πασσᾶς καὶ Ἀταζᾶ Πασσᾶς, ἐκρήγνυται ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ Σπαΐδων καὶ Γιανιτζέρων· ἡ Κυβέρνησις μὴ φειδομένη οὔτε τοὺς ἐπαναστατήσαντας, οὔτε τοὺς λοιποὺς Τούρκους, οὔτε τοὺς Ἱερεῖς των, οὔτε τοὺς Χριστιανούς, οὔτε τὸν Πατριάρχην, ἐπιτίθεται καθ' ἀπάντων, ἅπαντας τυραννεῖ, πάντας ληστεύει, τὸν Πατριάρχην Κύριλλον τὸν Λάσκαριν βασανίζει, καὶ ἐν συ-

νόψει εις τοιαύτην ἀθλιεστάτην κατάστασιν κατήντησε τὸ Κράτος, καὶ εἰς τοσαύτην ἔλλειψιν πόρων, ὥστε τὸ Ταμεῖον ἦτο κενώτατον, οἱ κοινωνικοὶ δεσμοὶ διελύθησαν, ὁ δυνατώτερος ἴσχυε, ἐν τοιαύτῃ δὲ συγχύσει καὶ ἀκαταστασίᾳ, ὁ βλάξ ἐκεῖνος Σουλτᾶνος κηρύττει Βεζύρην τὸν κλέπτην καὶ ληστὴν Χουσεῖν, τοῦ ὁποῦ αἱ πράξεις φθάσασαι εἰς τὸ ἔσχατον τῆς ἀναιδεΐας καὶ ληστείας, ὑπεχρέωσαν τοὺς προκρίτους Τούρκους νὰ ἐνωθῶσιν, ἐπέτεθησαν ἀποφασιστικῶς κατὰ τοῦ Σουλτάνου, τὸν ὁποῖον ῥίψαντες τοῦ θρόνου, καὶ κλείσαντες αὐτὸν ἐκ νέου εἰς τὸ παλαιὸν τοῦ Κλουβίου, ἀνηγόρευσαν τὸν Ἀμουράτ Δ'.

§ η'. Ἀμουράτ δ'. 1623.

Ὅτε ἀνέβη τὸν θρόνον ὁ Σουλτᾶνος οὗτος Ἀμουράτ, τοσαύτη ἦτον ἡ πενία τοῦ Ταμεῖου, ὥστε ἵνα φιλοδορήσῃ τοὺς στρατοὺς αὐτοῦ, καὶ ἐξοδεύσῃ εἰς τὴν στέψιν του, ἐδανείσθη ὑπὸ τῶν ξένων πρέσβειων 20 χιλιάδες τζεκίνια.

Ἐνῶ λοιπὸν τὸ κράτος του διετέλη εἰς τοσαύτην παραλυσίαν, ἄνευ πόρων, ἄνευ συμπνοίας, ἄνευ δυνάμεως, ἐπαναστατεῖ ὁ Χὰν τῆς Ταυρίδος, κηρύττεται Σουλτᾶνος καὶ καταστρέψας ὀλοτελῶς τὸ στράτευμα τοῦ Ἀμουράτ, ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τούτου ὡς ἀνεξάρτητος. Οἱ Κοζάκοι προσεπέλασαν μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐπυρπόλησαν τὸ Βουγυούκ-δερε, Γενίκοι καὶ Στένην, (21 Ἰουλίου 1624) καὶ τέλος ἐφαίνετο ἡ συντελεία τῆς δεσποτείας του.

Ἐντοσοῦτῳ ἐπειδὴ ἐκτὸς τῶν σοβαρῶν ἐπαναστάσεων τῶν Πασάδων καὶ τῶν ξένων ἐπιθέσεων, αἵτινες ἠκροτηρίαζον τὸ Κράτος ἐκεῖνο, ἵνα πέσῃ ὅσον τᾶχιστον ἀπητεῖ-
10 καὶ ἐσωτερικῶς παραλυσία, οἱ Τουρκικοὶ λαοὶ διετέ-

λουι εἰς συνεχῆ ἐπανάστασιν, ὅτε μὲν ἀμοιβαίως κατασφαζόμενοι, ὅτε δὲ ἀντιπολιτευόμενοι τὴν Κυβέρνησιν, τέλος ἐθρ:ἀμβευσαν τοσοῦτον, ὥστε τὸν μὲν Βεζύρην ἐλιθοβόλησαν, αὐτὸς δὲ ἐλύτρωσεν ὡς ἐκ θαύματος, καὶ μετὰ ταῦτα ἐσυγχωρήθη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ δεήσεων.

Ἄφου λοιπὸν ὁ ὦμος οὗτος τύραννος καθῆξεν οὕτως εἰπεῖν διὰ δευτέραν φοράν τὸν θρόνον, ἐξηγριώθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐπεθύμει εἰ δυνατὸν νὰ πίνῃ ἅπαν τὸ αἶμα τῆς ἀνθρωπότητος· μὴ δυνάμενος δὲ νὰ ἐμέσῃ τὴν θτριωδίαν του καὶ κατὰ τῶν Τούρκων, μάλιστα ἵνα εὐχαριστήσῃ τούτους, ἀπαγχονίζει τὸν Πατριάρχην Κύριλλον τὸν Λάσκαριν· θανατόνει ἐν τῷ κρυπτῷ τὸν διαδοχόν του Πατριάρχην· ἐπιβάλλει φόρον εἰς τοὺς Χριστιανούς 20 ἑκατομύρια γροσίων· πυρπολεῖ ἅπαντα τὰ ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις ἔγγραφα, ἐν οἷς κατὰ θεῖαν εὐδοκίαν καὶ τὸ τῆς Γαλλίας τὸ ἀφοροῦν τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν· σφάζει 100 χιλιάδας Ἀρμενίους, προσκληθέντας ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ Διβάνιον· παλουκώνει ἓνα Διερμηνέα τῆς Γαλλίας, ἄλλον ἀπαγχονίζει, τρεῖς πρέσβεις κακοποιεῖ, κατεδικάζει εἰς σφαγὴν ἅπαντας τοὺς Ἰνετούς· καὶ τέλος πάντων τοσαύτην φρίκην καὶ ἀγανάκτησιν ἐπέφερον αἱ ἀνόσιοι πράξεις του, ὥστε οἱ μεγαλεπήβουλοι τῆς δύσεως δυνάσται, ἀντὶ νὰ κινηθῶσιν κατ' αὐτοῦ καὶ ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς τοιοῦτον τέρας, κατὰ τὴν ἀσθενῆ πολιτικὴν των περιορίσθησαν νὰ μεσολαβήσωσιν ὑπὲρ τῶν πασχόντων Χριστιανῶν.

Ἐκπαιρεύσαντος τοιοιυτοτρόπως τὴν πρώτην περίοδον τῆς Τουρκικῆς τακτικῆς, δηλαδὴ τῆς βαρβαρότητος, ὠφείλε νὰ διέλθῃ καὶ τὴν δευτέραν, ὃ ἐστὶ τῆς ἀπιστίας· καὶ λοιπὸν κινήσας πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, καὶ κυ-

ριεύσας τὸ Βαγδάτιον, ἂν καὶ ὑπεσχέθη ὅτι ἤθελε σεβασθῆ τὴν ζωὴν των, οὐχ ἦττον ὁμως, παρασπονδίσας, ἅπαντας τοὺς ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ κατέσφαξε· πλὴν ἐπειδὴ καὶ αἱ δύο αὐταὶ ἀρεταὶ δὲν εἶναι αἱ μόναι, ἀλλὰ καὶ ἑτέρα, δηλαδὴ ἡ ἀσελγεία, ὁ ἀληθὴς οὗτος ὑπογραμμὸς τοῦ Τουρκικοῦ χαρακτῆρος μεταβάλλει ζωὴν, γίνεται φιλήδονος, τρυφηλὸς, ἀσελγὴς, καὶ ἀποθνήσκων ἐν μέσῳ τῶν αἰσχροτέρων ἡδονῶν, διέταττε νὰ σφάζωσι τὸν ἀδελφόν του Ἰβραήμ.

§. θ'. Ἰβραήμ (1640):

Ἀποβιώσαντος τοῦ Ἄμουράτ τὸν διεδέχθη ὁ Ἰβραήμ, ἄνθρωπος ἄσωτος, καὶ μῆδαμινὸς, Βεζύρης τοῦ ὁποίου ἦτον ἀνὴρ μεγαλόφρων Καρατίς Μουσαφᾶς, οὗτινος πειραθέντος νὰ μεταρρυθμίση ὅποσοῦν τοὺς νόμους τοῦ κράτους, ἐξανίστανται οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐπιτυγχάνουν τὴν κατάργησιν τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Σουλτάνος οὗτος ἦτον, ὡς εἶπομεν, ἄσωτος, τρυφηλὸς, καὶ ἀσελγὴς, ἔφθασεν δὲ εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε ν' ἀπαγορεύση ῥητῶς νὰ τῷ ἀναφέρωσι περὶ πολέμων καὶ ἐπαναστάσεων, ἐκυβέρνηων οἱ προὔχοντες κατὰ τὰς ὀρέξεις αὐτῶν, ὅτε μὲν κολακεύοντες τοὺς Γιανιτζέρους, ὅτε δὲ περιφρονοῦντες αὐτούς, αἰείποτε ὁμως βασανίζοντες τοὺς δυστυχεῖς Χριστιανοὺς, ἐπανεστάτησεν ἅπας ὁ Τουρκικὸς λαὸς, καὶ ἀφοῦ πρὸς συμπλήρωσιν τῶν παθημάτων τῶν Χριστιανῶν ἔσφαξαν οὐκ ὀλίγους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἑκατοστυίαν Ἰταλῶν, ἐξεθρόνισαν καὶ ἐφυλάκισαν τὸν Σουλτᾶνον, ἀναγορεύσαντες τὸν Μωάμεθ τὸν δ'. ὄντα ἑπταετῆ.

§. ι'. Μωάμεθ ὁ δ'. (1648)

Καίτοι εἰς τὰς βιογραφίας τῶν προηγουμένων Σουλ-

πάνων ἴδωμεν τὸ ὁμοίμορφον τῆς ἀσελγείας των, τῆς θηριωδίας των, καὶ τὴν παραλυσίαν τοῦ Κράτους, καὶ ἠδυνάμεθα νὰ παρατρέξωμεν τοὺς λοιποὺς, διότι εἰσὶν αἰεὶ ποτε οἱ αὐτοὶ, οὐχ ἦττον ὅμως ἀπάντων τὴν ζωὴν θέλομεν συνοπτικῶς ἐξιστορίσει (ἵνα καταδείξωμεν τὴν μονομανίαν τῶν φίλων των, τῶν πιστευόντων ἐν καλῇ ἢ κακῇ τῇ πίστει, τὴν ἐκπολίτευσιν αὐτῶν καὶ ἐν γένει τῶν Τούρκων,) καὶ ἰδίως τοῦ Σουλτάνου τούτου, εἰς τοῦ ὀπείου τὰ ἄλλα θέλομεν ἰδεῖ παντὸς εἴδους τουρκικὰ προσόντα, δηλαδὴ σφαγὰς, ἤττας, θεσμοθεσίας ἀναμορφωτικὰς, καὶ τὴν συνέπειαν αὐτῶν τὰς ἐπαναστάσεις.

Λαβὼν τὰς ἡνίας τοῦ Κράτους τὸ μειράκιον τούτου, κατὰ πρῶτον οἱ μεγιστάνες ἤρχισαν νὰ κλέπτωσιν ἀναφανδὸν, νὰ ληστεύωσι πάσης τάξεως καὶ φυλῆς ἀνθρώπους, ὥστε ἐγένοντο ἐπαναστάσεις, καὶ σφαγαὶ ἰδίως ἐπὶ τῶν Χριστιανῶν.

Ἀλλὰ παρατρέχοντες ταῦτα ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἃς ἐξιστορήσωμεν τὰ παθήματα τῶν διαφόρων Πατριαρχῶν τῶν χρηματισάντων ὑπὸ τὴν δυναστείαν τούτου, καὶ ἀκολούθως θέλομεν περιγράψαι καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἔθνους του ὀλοκλήρου.

Τὴν 25 Μαΐου 1651 σφάζει τὸν Πατριάρχην Παρθένιον τὸν Β'. καὶ ρίπτει τὸν νεκρὸν αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν ἐπὶ τῇ προφάσει δῆθεν, ὅτι εἶχε σχέσεις μετὰ τῆς Ῥωσσίας κατ' αὐτοῦ γενόμενος δὲ δεσπότης τῆς Ἑκκλησίας ἡμῶν, ἀναβιβάζει εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον ἀρμισίθρησκόν τινα, ὀνόματι Γαβριήλ, πληρώσεντα 20 χιλιάδας γροσίων, τὸν ὁποῖον καὶ αὐτὸν ἀκολούθως ἐθανάτωσε, καταμηνυθέντα ὑπὸ τινος Ἑβραίου, ὅτι ἐβάπτισε Τοῦρκόν τινα. Μετὰ ταῦτα φονεύει τὸν Πατριάρχην Ἰωάννιχιον τὸν β'. Ἐξορίζει εἰς Κύπρον Κύριλλον τὸν γ'. τὸ

βραμαζάνιον τοῦ ἔτους 1657 ἀπαγχονίζει δημοσίᾳ τὸν Πατριάρχην Παρθένιον τὸν γ'. καὶ ἀφίνει ἐκτεθειμένον τὸ λείψανόν του ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας πρὸς ὕβριν τῶν Χριστιανῶν, ὅπερ ἀκολούθως ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν.

Ταῦτα ὑπέφερον οἱ Πατριᾶρχαι, τὰ ὁποῖα μαθοῦσα ἡ Ῥωσικὴ Κυβέρνησις ἐπειράθη νὰ μεσιτεύσῃ ὑπὲρ αὐτῶν· ἐκ τῆς μεσιτείας τῆς ὅμως ταύτης οὐδὲν ἄλλο προέκυψεν ἢ νὰ σφάξῃ καὶ 30 χιλιάδας Χριστιανοὺς, καὶ νὰ ἐπιβάλῃ αὐτοῖς φόρους καὶ βάρη ἀνυπόφορα.

Ἀλλὰ παρὰ τῆ συμφορᾶ ταύτη, καὶ ἑτέρα κατέθλιβε τοὺς δυστυχεῖς Χριστιανοὺς, αἱ ἄρπαγαί, αἱ ληστεῖαι, οἱ φόνοι οἱ κατ' αὐτῶν διαπραττόμενοι ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην ἐπαναστατούντων καὶ ἀμοιβαίως πυλεμουμένων Τούρκων, ἅτινα παραλείπομεν, καὶ προβαίνομεν εἰς τὴν ἔξιτόρησιν γεγονότων ἀποδεικνύοντων δύο τινὰ ἀ. τὸ ἀδύνατον τοῦ εἰσᾶξαι μεταρρυθμίσεις παρὰ τοῖς Τούρκοις, καὶ β'. ὅτι ἡ παρακμὴ των εἶναι τετελεσμένη ἀπὸ τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος.

Ἀποπειραθέντος τοῦ Βεζύρου Ἰψὲρ Πασᾶ νὰ μεταρρυθμίσῃ τὰ καθεστῶτα, ἐπαναστατοῦν οἱ λαοὶ καὶ τὸν θανατώνουσι· ἀκολούθως ὅμως διορισθεὶς Βεζύρης ὁ περιβόητος Μωάμεθ ὁ Κυπριλῆς, καὶ ἰδὼν τὴν ἀθλίαν τοῦ Κράτους κατάστασιν, προσεπάθησε τοὺς μὲν διαπληκτιζομένους λαοὺς νὰ ἐνώσῃ, καὶ νὰ ἀναζωπυρώσῃ τὸ χαλαρωθὲν θάρρος των, εἰς δὲ τὸ Κράτος νὰ εἰσάξῃ μεταρρυθμίσεις τινὰς ἐπὶ τὸ βέλτιον.

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἡ κυρία προσπάθεια αὐτοῦ ἦτο νὰ ἀνενηθάρρυνῃ τοὺς λαοὺς καὶ τοὺς ἐνώσῃ διὰ διαφόρων μέσων θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν, διεσκέδασε τὰ πνεύματα αὐτῶν, καὶ διήρκεσαν πρὸς ὀλίγον αἱ μεταρρυθμίσεις ἐκεῖναι, αἵτινες ὑπέσχοντο τὸν σεβασμὸν καὶ τῶν λοιπῶν

ὕπικτόων, δηλαδὴ τῶν Χριστιανῶν· ἀφοῦ ὁμῶς ἐνικήθησαν οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας καὶ συνθηκολογήσαντες τῇ παρεχώρησαν μέρος τι τῆς Ἐπικρατείας των, ἀφοῦ ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Βιέννης καὶ ἐνικήθησαν κατὰ κράτος ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σοιέσκη (14 Ἰουλίου 1686) οἱ ἠττηθέντες Τοῦρκοι ὄχι μόνον ἀπεθαρρύνθησαν, ὅτι πλέον δὲν θέλουν ἰδεῖ τὰς γλυκείας τῆς προόδου των ἡμέρας, ἀλλ' ἐπανερχόμενοι εἰς τα ἴδια ἐπραξαν τὰς θηριωδεστέρας πράξεις κατὰ τῶν Χριστιανικῶν πολιχνίων ἐκ τῶν ὁποίων διέβενον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Βεζύργης ὁμῶς ἐκείνος μὴ ἀποθαρρυνθεὶς ὀλοκλήρως, διὰ διαφόρων μέσων ἤνωσε τοὺς Σπαίδους καὶ Γενιτζάρους, τοὺς ἐνθουσιάζει, λαμβάνουν ἐκ νέου τὰ ὅπλα, κινουῦνται κατὰ τῶν Πολωνῶν, καὶ τῶν κυρτζάντων αὐτοῖς τὸν πόλεμον Ἐνετῶν, ἀλλὰ νικῶνται διὰ ξηρᾶς, ἐν Πολωνίᾳ νικῶνται διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, καὶ γάνουσι τὴν Λευκάδα καὶ τὰς ἐπτὰ παραπλησίαις νήσους. Ἐκστρατεύουσιν ἐκ νέου 80 χιλιάδες Γενιτζεροι κατὰ τῶν Ἐνετῶν, πλὴν ἠττῶνται, καὶ πάντοτε ἠττῶνται, γάνουσι διαφόρους ἄλλας πόλεις, καὶ συντείνουσι διὰ τῶν ἠττῶν αὐτῶν νὰ κηρυχθῇ ὁ νικητῆς αὐτῶν Μοροζίνης Πελοποννησιακός. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ ἠτται αὐτῶν ἦσαν διαδοχικαὶ, ἐκστρατεύει καὶ εἰς σημαντικὸς ἀριθμὸς Σπαίδων, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τόσοσ ἐπιτυχῶς ἠττῶνται, ὥστε μετὰ βίας ἐλύτρωσαν ὀλίγιστοι, ὁ Βεζύργης, καὶ ἡ Ἱερά σημαία των.

Αἱ ἀλληλοδιάδοχοι αὗται ἦται ἐγέννησαν φυσικῶς τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ ἀείποτε κυνηγοῦντος Σουλτάνου, καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Κυβερνήσεως· ἐπαναστατοῦν λοιπὸν οἱ λαοὶ καὶ ἱερεῖς Τοῦρκοι, σφάζουσιν ἀδιακρίτως δυστυχεῖς Χριστιανούς καὶ προκρίτους

Τούρκους, εισέρχονται ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων οἱ Οὐλεμάδες, καὶ ἐκθρονίζουσι τὸν Σουλτᾶνον.

§. ια'. Σολιμᾶνος Β'. (1687).

Μόλις ἀνέβη τὸν θρόνον ὁ Σουλτᾶνος οὗτος καὶ ἐπειράθη νὰ θέσῃ τὸ διάδημα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του, ἔπεν ἐκ τῶν χειρῶν του, τὸ ὅποιον ἰδόντες οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ Τουρκικὸς λαὸς ἐπρομήνυσαν δυστυχῆ συμβάντα εἰς τὸ κράτος αὐτῶν, καὶ δυστυχὲς τέλος εἰς τὸν Σουλτᾶνον, καὶ δὲν ἔσφαλον, καθ' ὅσον μετ' οὐ πολὺ ἐπαναστεῖ ὁ Ὄσμᾶν Πασᾶς εἰς Ἀνατολὴν καὶ κατέστρεψε τὸν κατ' αὐτοῦ Πασᾶν· ἡ Πόρτα δὲ μὴ ἔχουσα δυνάμεις ν' ἀντιτάξῃ κατ' αὐτοῦ, διότι ἐν μὲν τῇ πόλει ἦτον ἐπαναστάσεις καὶ διχόνοιαι, τὸ δὲ Ταμεῖον ἠύρισκετο κενόν, καὶ ἡ πενία εἶχε καταστήσει εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἐπωλήθησαν τὰ ἀργυρὰ σκεύη τῶν Ἀνακτόρων, μὴν ἔχουσα λέγομεν δυνάμεις ν' ἀντιτάξῃ, ὑπεχρεώθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν του.

Διατελοῦντος τοῦ Κράτους εἰς τοιαύτην ὀδυνηρὰν θέσιν, καὶ εὐρισκομένης τῆς Πόρτας εἰς τὴν ἐσχάτην πενίαν, ἐδημοπρασιάζοντο ἀναφανδὸν αἱ δημόσιαι θέσεις, ἐπέβλεψε φόρους ἀνυποφόρους εἰς τοὺς δυστυχεῖς Χριστιανούς, καὶ ἐθήρευε πᾶν μέσον ἵνα καλύψῃ τὴν γυμνότητα, καὶ ἀδυναμίαν αὐτῆς.

Ἀλλὰ τὴν κατάστασίν της ταύτην γνωρίζουσα κάλλιστα ἠ ἀπαυδήσασα νὰ ὑποφέρῃ τὸ τοιοῦτον ἔκτρομα Εὐρώπῃ, καὶ ἰδίως ἡ Λυστρία, κηρύττει κατ' αὐτῆς πόλεμον καὶ τὴν νικᾷ, ὕπερ ἐπέφερε τὴν σφαγὴν πολλῶν Χριστιανῶν πρὸς ἐκδίκησιν· ἀκολούθως ἡ παμμεγέθης καὶ ἐπιβάλλουσα φόβον αὕτη Τουρκία, ἡ θεωροῦσα τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης ὡς ζῶντας ἕνεκα τῆς ἀνοχῆς αὐτῆς,

ταπεινωθεῖσα, ἀποστέλλει πρέσβεις ἐν Βιέννῃ ἐξαιτουμένη συμβιβασμοῦς· γίνεται λοιπὸν γενικὴ τῶν Δυνάμεων Σύνοδος, προτείνει ἡ Τουρκία διαφόρους συμφωνίας, τῶν ὁποίων μὴ παραδεχθεισῶν ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊῶν, ἐξακολουθοῦσιν οἱ Τοῦρκοὶ τὸν κατὰ τῶν Εὐρωπαϊῶν πόλεμον, ὅστις ἐκ τοῦ ἀπελπιστικοῦ τῶν Τούρκων ἤρχισε νὰ κλίνη πρὸς ὀλίγον ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν θρασυτήτά των.

Ποῖα τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου τούτου, θέλομεν τὰ ἰδεῖ εἰς τὸν ἀκόλουθον παράγραφον, ἐν τούτῳ ἄς μνημονεύσωμεν ἀπλῶς καὶ ἑτέραν μεταρρυθμιστικὴν κωμωδίαν, λέγομεν, τοῦ Βεζύρου Κοπριλῆ Μουσταφᾶ, τοῦ ἐξυμνουμένου ὡς ἀναμορφωτοῦ, διότι εὐηρεστήθη νὰ συντάξῃ νόμον τινὰ λεγόμενον Νιζάτ-δεγδίτ (νέα διαταγή) κηρύττοντα δικαιοσύνην, ἰσονομίαν, καὶ ὑπεράσπισιν τῶν Χριστιανῶν.

Εἶπομεν προηγουμένως, ὅτι μνημονεύομεν ἀπλῶς τὸν Νόμον τοῦτον, διότι καθ' ἅπασαν τὴν Τουρκικὴν Ἱστορίαν μέχρι τῆς σήμερον, δὲν εὐρίσκομεν τὴν ἐφαρμογὴν του, ἐπομένως ἔλαβε καὶ αὐτὸς τὴν τύχην τῶν Χάτι σεριφίων, τῶν Τανζιματίων, καὶ Χάτι Χουμαγίων, καὶ ἐπομένως καὶ τὸ Νιζάτ-τοῦτο-δεγδίτ θέλει παρέχει ὕλην διασκεδάσεως εἰς τοὺς ἀπογόνους ἡμῶν, ὡς διασκεδάζουσι μὲ ἡμᾶς καὶ οἱ μεγάλοι τῆς γῆς.

§. 16'. Ἀχμέτ Β'. (1691).

Ἐνῶ λοιπὸν διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Κοπριλῆ ἐξήφθη ὁ φανατισμὸς τῶν Τούρκων, καὶ ἐπαγιώθη, οὕτως εἰπεῖν, τὸ Κράτος, ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἀχμέτ Β', ὅστις διὰ πολλῶν χιλιάδων Τούρκων ἐξαστράτευσε κατὰ τῆς Αὐστρίας· ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἔλαβε τὸ τέλος, ὅπερ

εἶναι σύμφωνον μὲ τὴν παρακμὴν τῆς Τουρκίας, δηλαδὴ κατεστράφη καθ' ὀλοκληρίαν ὁ στρατὸς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ἀλοϊζίου τοῦ Βάδεν καὶ ἐλύτρωσε μόλις ἡ Ἱερὰ σημαία τοῦ Μωάμεθ.

Ἄλλ' ἄλλοίμονον, ἢ ἤττα αὕτη ἐξεδικήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων διὰ πολλῶν σφαγῶν τῶν Χριστιανῶν, διὰ τῆς ἀνυποφορωτέρας τυραννίας κατὰ τῶν ραγιαδῶν, καὶ διὰ τῆς ἐπονειδίστου πράξεως, νὰ τεθῆ κώδων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των, ἵνα διακρίνονται τῶν πιστῶν Τούρκων.

Αἱ τυραννίαι ὁμῶς αὗται πρὸς οὐδὲν ἄλλο συνετέλουν ἢ νὰ ὑπενθυμίζωσι τὴν πηγὴν αὐτῶν, ἢ ἐστὶ τὴν ὑποστάσαν ἤτταν, καὶ νὰ τοὺς ἀποδειλιώσι τόσον, ὥστε κυριευθείσης τῆς Χίου ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, ὁ Σουλτᾶνος οὗτος ἐξῆπτε τὰ πνεύματα διὰ τοῦ Κορανίου· οἱ οὐλεϊμάδες, οἱ Ἰμάμιδες, καὶ ἅπαντες οἱ Ἱερεῖς τῆς Τουρκίας ἐκατήχουν καὶ ἐδίδασκον παντοῦ ἐπεβάλλετο ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Κορανίου, τοῦ διδάσκοντος τὴν τῶν Χριστιανῶν σφαγὴν, πάντες ἐπαροτρύνοντο νὰ τὸ ἀναγινώσκωσι, καὶ ἵνα μὴ πολυλογῶμεν ἔφθασεν ἡ γρηῃσις τόσον ἀναγκαία, ὥστε ἀπελάμβανεν ὁ ἀναγινώσκων αὐτὴ Τούρκος 60 τζεκίλια δῶρον.

Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο γεγονός καὶ τὰ αὐτοῦ ἀποτελέσματα καθαρῶς δεικνύουσιν τὰς ἐντολάς τοῦ Κορανίου, καὶ τὴν ματαιοποσίαν τῶν φιλοτύρκων, τῶν πειρωμένων νὰ ἐκπολιτήσωσιν αὐτοὺς ὑπὸ τὸ κράτος τοιαύτης θρησκείας.

§. ιγ'. Μουσταφᾶς Β'. (1694).

Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Τουρκοὶ λαοὶ εὐρίσκοντο εἰς τὴν μεγάλητερον βρασμὸν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Κορανίου, ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Μουσταφᾶς Β'. ὅστις μετ' οὗ

πολὺ ἀπὸ τῆς ἀνατιθάσεώς του, ἔπεμψεν εἰς τὸ Διεθνή-
νιον ἐν Χάτι-Σεριφ, τὸ ὁποῖον μεταφέρομεν ἅπαν ἵνα
δείξωμεν τὸ ὁμοιόμορφον τῆς πορείας τῶν Τούρκων.

«Ὁ ἄπειρος Θεός, ὁ δωρεοδότης τῶν ἀγαθῶν, ἐδωρή-
»σατο εἰς ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλὸν τὸ Καλιφάτον τοῦ Κό-
»σμου. Ἐνεκὰ τῆς ἀδρανείας καὶ παραλησίας Σουλτάνων
»τινῶν, οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ δὲν ἐχάρησαν ἡσυχίαν. Ἀπὸ
»τοῦ νῦν τρυφαὶ καὶ ἀναπαύσεις ἀπαγορεύονται ἀφ' ἡμῶν.
»Οἱ Παδισάχ, οἱ βασιλεύσαντες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ
»προγόνου ἡμῶν, τοῦ ἐνδόξου Μωάμεθ, ἐπεριωρίσθησαν
»εἰς τὰς διασκεδάσεις, εἰς τὴν ἀδράνειαν, εἰς τὴν φιλαργυ-
»ρίαν, ἐξ ὧν οἱ ἄπιστοι ὠφελούμενοι, ἀπέναντι παντὸς
»δικαίου, κατέκτησαν οὐκ ὀλίγους τόπους ἐκ τῶν τεσσά-
»ρων πλευρῶν τοῦ Ἰσλαμικοῦ Κράτους· ἐλεηλάτησαν
»οὐκ ὀλίγα κτήματα τοῦ λαοῦ τοῦ Μωάμεθ, καὶ ἠχμα-
»λώτισαν, ὡς γινώσκει ὁ κόσμος ἅπας, πλείστας οἰκο-
»γενείας. Ἀπεφάσισα λοιπὸν, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ, νὰ
»ἐκδικηθῶ τοὺς ἀπίστους τούτους, τοὺς καταδικασμένους
»εἰς τὴν κόλασιν, καὶ νὰ ἐκστρατεύσω προσωπικῶς εἰς
»τὸν Ἱερὸν τοῦτον πύλεμον. Ὁ πρόγονος ἡμῶν Σολιμάν (ὁ
»τάφος τοῦ ὁποίου εἶθε νὰ εὐωδιάζῃ) κατὰ τὰ τεσσαρά-
»κοντα ὀκτῶ ἔτη τῆς Βασιλείας του· κατὰ τοὺς ὑπ' αὐ-
»τοῦ ἐπιχειρισθέντας ἱεροὺς ἐκείνους πολέμους, δὲν ἔπεμ-
»ψε κατὰ τῶν ἀπίστων τοὺς Βεζύρας μόνον, ἀλλ' ἐξε-
»στράτευσε καὶ αὐτὸς, καὶ ὡς ἐκ τούτου, τῇ Θεῖᾳ ἀρωγῇ,
»ἐξεδικήθη κατὰ τῶν ἀπίστων. Προτιθέμενος λοιπὸν νὰ
»ἐκστρατεύσω καὶ ἐγὼ προσωπικῶς πέμπω εἰς ἐσέ, ὃ Βε-
»ζύρη, οὐλεμάδες, ἀντιπρυσώπους καὶ ἀγάδες τῶν στρα-
»τευμάτων, καὶ σᾶς προσκαλῶ, μάλιστα ὀφείλετε νὰ
»συναχθῆτε, καὶ σκεφθῆτε ὠρίμως τὴν ἐπιστολὴν ταύτην,
»καὶ ν' ἀποφασίσσητε ἐὰν ᾔηται συμφέρον εἰς τὴν Ὀρησκείαν

»μας, εἰς τὸ Βασίλειον καὶ τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ· νὰ στρατεύσω καὶ ἐγὼ, ἢ νὰ μείνω εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.»

Τὸ Διβάνιον ἰδὼν τὸ πρῶτον τοῦτο βῆμα τοῦ Σουλτάνου· γνωρίζον τὴν κατάστασιν τῆς πολιτείας, καὶ φοβούμενον πλεκτάνην τινὰ ἐκ μέρους αὐτοῦ, ἔμεινε κερηνός, καὶ μετὰ ὄριμον σύσκεψιν, δὲν τῷ ἐπέτρεψε νὰ ἐκστρατεύσῃ· ὁ Σουλτάνος ὅμως δι' ἑτέρου Χάτι Σεριφίου, συντεταγμένου λακωνικῶς καὶ λέγοντος μόνον «Ἐγὼ πρέπει βεβαίως νὰ ἐκστρατεύσω» ἀπεφάσισε, μὲ πλεῖστον θαυμασμὸν τὸ Διβανίου, τὴν ἐκστρατείαν, καὶ νὰ λάβῃ μέρος καὶ αὐτός.

Συνάξας λοιπὸν μέγα πλῆθος φανατικῶν σιφῶν, ῥίπτεται μετὰ τῆς ὅσον ἔνεστιν ὀρμῆς κατὰ τῆς Χίου, καὶ τὴν κυριεύει, νικήσας καὶ εἰς τινὰ ναυμαχίαν τοὺς Ἐνετούς.

Ἐννοεῖται οἰκοθεν, ὅτι οἱ Τούρκοι ἅπαντες, μὴ ἐξαιρουμένου καὶ αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου ἐφόσκωσεν τύφου καὶ υπερφανίας, ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς ἀηττήτους, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔμελλον νὰ μάθωσι μάθημα διδακτικώτατον, ὅτι διαμένοντες ἐν Εὐρώπῃ, διαμένουσιν τῇ ἀνοήτῳ θελήσει αὐτῆς τῆς Εὐρώπης, τὴν ὅποιαν διαφοροτρόπως ἐπιβουλεύονται· ἐὰν ὅμως, οὐχὶ ἅπασα, ἀλλὰ τὸ ἐλάχιστον μέρος αὐτῆς ἀποφασίση νὰ τοὺς ἐξοντώσῃ ἢ καταστροφή των εἶναι θετικωτάτη, καὶ ἰδοὺ ἡ ἀπόδειξις.

Βλέπουσα ἡ Αὐστρία τὴν ὀρμὴν ταύτην τῶν βαρβάρων, συμμαχεῖ μετὰ ὀκτῶ ἑτέρων πόλεων· στρατηγοῦντος δὲ τοῦ λαίλαπος διὰ τοὺς Τούρκους Πρίγκιπος Εὐγενίου, τὴν 11 Σεπτεμβρίου 1697, τοὺς δίδεται μάχη περὶ τὴν θέσιν Ζεντακαί, σφάζει 20 χιλιάδας, τοὺς κυριεύει 7 οὐράς, 423 σιμχίας, τὴν βασιλικὴν σφραγίδα, 60 καμήλους, 15 χιλιάδας βόας, 26 χιλιάδας

εφαίρας, 553 βόμδας, 500 τύμπανα, τὸ γενικὸν Ταμείον τοῦ πολέμου, τὸ Ταμείον τοῦ Σουλτάνου, καὶ τὴν ἄμαξαν αὐτοῦ συρομένην ὑπὸ 16 ἵππων· ἀκολούθως ἐπιδιώκει τοὺς φεύγοντας, πνίγονται 18 χιλιάδες, καὶ ἵνα μὴ πολυλογῶμεν ἐκ τῶν πολλῶν τούτων στιφῶν μόλις 1000 ἐλύτρωσαν.

Τοῦτο, κατὰ τὸ λέγειν ἱστορικοῦ τινός, ὄχι μόνον ἀνεπλήρωσε τὴν παρακμὴν τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ τὴν κατέστησε δυσώδη.

Ἄρῳ λοιπὸν ἡ Αὐστρία τοὺς ἐνίκησε τόσον ἐπιτυχῶς, προέθετο νὰ τοὺς καταστρέψῃ καθ' ὀλοκληρίαν· ἐνῶ δὲ ἠτοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ ἰδοὺ ἡ περιβόητος διπλωματία ἐν ἐνεργείᾳ· μεσολαβεῖ τοίνυν ἡ Ἀγγλία ἡ Ὁλλανδία, ἡ Πολωνία, ἡ Ῥωσσία, καὶ ἡ Βενετία, καὶ ἐπιτυχῶς χάνουσι νὰ τοὺς συμβιάσωσι.

Τόπος τῆς Συνεδριάσεως ἐσυμφωνήθη ἀπὸ κοινοῦ τὸ Κάρλοβιτς, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ ἡ συνθήκη τὸ ὄνομα.

Προτοῦ εἶπομεν τὰ συμβιβασθέντα διὰ τῆς συνθήκης ταύτης, ἃ μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ διηγηθῶμεν πρᾶξιν τινα κωμικοτάτην, ἣτις ἠκολούθησε κατὰ τὴν Σύνοδον ἐκείνην. Διορισθέντος τοῦ οἰκήματος εἰς 2 ἔμελε νὰ συνεδριάσῃ ἡ Σύνοδος, κατὰ δυστυχίαν εἶχε μίαν θύραν. Ἠγέρθη λοιπὸν διένεξις μεταξὺ τῶν πληρεξουσίων Αὐστρίας καὶ Τουρκίας ποῖος πρῶτος νὰ εἰσελθῇ, τοῦ μὲν Αὐστριακοῦ ἀπαιτοῦντος τὰ πρωτεῖα καθὸ ἀντιπροσωπεύοντος τὴν νικήτριαν δύναμιν, τοῦ δὲ Τούρκου διότι παρίστανε τὸν Παδισάχ τοῦ Κόσμου, ἐπομένως ἐπὶ τρεῖς ὀλοκλήρους μῆνας ἐσυζήτουν οἱ περιβόητοι ἐκεῖνοι διπλωμάται τίνι τρόπῳ νὰ λύσωσι τὸν γόρδιον τοῦτον δεσμόν. Κατὰ καλὴν τύχην των ὁ δεύτερος Ἀντιπρόσωπος τῆς Τουρκίας, ὁ Ἕλλην Μαυροκορδαῖος εὔρε ἤν λύσιν, καὶ ἐν καλῇ ἡ

κακῇ τῇ πίστει μετέβαλε τὰ μέλη τῆς συνόδου, μὴ ἐξαιρουμένου ἑαυτοῦ, εἰς τόσους ὑποκριτὰς ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Ἐπρότεινε λοιπὸν νὰ κατασκευασθῇ δωμάτιον μετὸς τῶν θυρῶν, ὅσοι ἦσαν οἱ πληρεξούσιοι· νὰ εἰσέλθωσιν ἅπαντες διὰ μιᾶς, καὶ συγχρόνως νὰ προσκυνήσωσι καὶ προσκυνηθῶσι, οὔτινος κατὰ γράμμα παραδεχθέντος καὶ ἐκτελεσθέντος, ἔλαβε μὲν ἡ Τουρκία τὴν ἀνωτάτην τιμὴν καὶ χάριν νὰ παρουσιασθῇ ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν δυνάμεων ἢ κωφάλαλος ἐκείνη κωμωδία, κατεδικάσθη ὅμως νὰ παραιτήσῃ εἰς μὲν τὴν Βενετίαν πόλεις τινὰς τῆς Δαλματίας καὶ Πελοποννήσου· εἰς τὴν Αὐστρίαν τὴν Οὐγγαρίαν, Τρασιλβανίαν, καὶ ἄλλας χώρας· εἰς δὲ τὴν Ῥωσίαν ἐπεβλήθη νὰ μὴν ἀποτολμήσῃ ἐπὶ δύο ἔτη νὰ τὴν ἐνοχλήσῃ.

Ἡ ἀτιμωτικὴ αὕτη συνθήκη ἐξῆψε τὰ πνεύματα τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐπαναστατήσαντες ἐξεθρόνισαν τὸν Σουλτάνον καὶ ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀχμέτ γ'.

§. ιδ': Ἀχμέτ Γ'. (1702).

Μέχρι τοῦ νῦν ἴδομεν τοὺς λόγους τῆς παραλύσεως τῆς Ὄθωμανικῆς Δυναστείας, οἵτινες εἰσὶ κυρίως αἱ ἐσωτερικαὶ διχόνοιαὶ καὶ ἐπαναστάσεις, ἡ μεγίστη αὐθάδεια τοῦ λαοῦ, ἡ βαρβαρότης του, καὶ ἐν μέρει οἱ ἐξωτερικοὶ ἐχθροί. Ἀπὸ τοῦ νῦν ὅμως θέλομεν ἔχει ὡς μέσον τῆς πτώσεως καὶ τὴν Ῥωσίαν, ἥτις ἔδωκεν εἰς τὴν Αὐτοκρατορείαν ταύτην τὸν ἔσχατον, ἀλλὰ τελειωτικὸν κτύπον.

Ἀνηγορεύθησαν συγχρόνως σχεδὸν εἰς τοὺς οἰκείους θρόνους ὁ Ἀχμέτ καὶ ὁ μέγας Πέτρος. Ὁ πρῶτος κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Βασιλείας του ἤρχισε νὰ σκέπτηται περὶ τῶν

μέσων τῆς προόδου τοῦ Κράτους του· ἐτιμώρησε τοὺς ταραχίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλους μὲν ἐπνίξεν, ἄλλους ἐσφαξεν, ἄλλους ἐξώρισε, καὶ λοιπὸν, κατὰ τὴν τακτικὴν Τουρκικὴν τοῦ προάγειν τὸ ἔθνος διὰ τῶν αἱμάτων καὶ σφαγῶν, ἐθανάτωσε 1 ½ χιλιάδας, ἀκολούθως ἐρασθεὶς τῆς ὠραίας Σαχρακί, συζύγου τοῦ ἱατροῦ Νουρῆ Ἐρέντη, ἐβρίθη εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς, καὶ ἐκυδέρνα κατὰ τὰς ὀρέξεις αὐτῆς. Ὁ δεύτερος, ἂν καὶ Ἡγεμὼν βαρβάρου ἔθνους, ὦν ὁμως προωρισμένος νὰ μορφώσῃ, νὰ προυδεύσῃ, καὶ τὸ θέσῃ εἰς ὑψηλὴν περιοπὴν, ἀφοῦ περιτῆλθε διάφορα τῆς Εὐρώπης μέρη καὶ ἐπολιτίσθη πρῶτον αὐτός, ἦλθεν ἀκολούθως εἰς τὰ ἴδια, προσεχάλεσε πᾶντα μέγαν ἄνδρα Εὐρωπαῖον, ἠγάπησε τοὺς Ἕλληνας, κατέθεσε τὸ διάδημα, καὶ γενόμενος ἀπλῶς στρατηγὸς ἢ ναύαρχος, πολεμεῖ ἐπιτυχῶς κατὰ τοῦ Καρόλου, καὶ κινεῖται κατὰ τῆς Τουρκίας. Ὁ Σουλτᾶνος ἰδὼν τὸν γκιζοῦρ τοῦτον νὰ κινηθῆ κατ' αὐτοῦ, πέμπει τρομερὸν στρατὸν, ἵνα τὸν πολεμήσῃ, γινομένης δὲ μάχης παρὰ τὸν Προῦθ, ὁ μέγας ἐκεῖνος Πέτρος ἂν καὶ εἶχεν ὀλίγους, καὶ τὴν μορφὴν τοῦ θανάτου ἔχοντας στρατιώτας, οὐχ ἤττον ὁμως τοὺς νικᾷ καὶ σφάζει ἐν καιρῷ τῆς μάχης 7 χιλιάδας. Ἰδὼν ὁμως, ὅτι ὁ καιρὸς δὲν ἦτο κατάλληλος νὰ προεβῆ περαιτέρω, ἂν καὶ νικητῆς, ὑπεσχέθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Πύλην τὸ Ἄζωφ, καὶ κατεδρόσῃ τὸν λιμένα τοῦ Ταϊγανίου· πλὴν μὴ πλησιάζοντος ποτὲ τοῦ καιροῦ τῆς ἐκτελέσεως τῶν συμπεφωνημένων, ὁ Σουλτᾶνος ἀπῆτει, ὁ Πέτρος οὐδεμίαν εἶχε δυσκολίαν νὰ ὑπόσχεται, καὶ τοιοῦτοτρόπως παρήργετο ὁ καιρὸς.

Περὶ τὰ 1715 ἐτοιμάζει ὁ Σουλτᾶνος μεγάλην ἐκστρατείαν συγκειμένην ὑπὸ 200 χιλιάδων ἀνδρῶν· 100 πλοίων, καὶ 60 γαλερῶν, κινηθεὶς δὲ κατὰ τῆς Πελο-

ποννήσου, τῇ συνεργείᾳ τῶν τὰ μέγιστα δυσαρεστουμένων κατὰ τῆς Ἐνετικῆς Κυβερνήσεως Ἑλλήνων, τὴν ἐπανακυρίευσιν.

Ἡ νίκη αὕτη ἐπανάφερεν εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν Τούρκων τὰ παλαιὰ αὐτῶν ὄνειρα· ὀρμῶσι λοιπὸν τὰ στίφη ταῦτα κατὰ τῆς Εὐρώπης· ἀλλ' ὁ Τουρκοφάγος Εὐγένιος τοὺς νικᾷ καὶ πρώτην καὶ δευτέραν φοράν· εἰς δὲ τὴν τρίτην μάχην γενομένην παρὰ τῷ Βελιγρῳδίῳ κατέσρεψεν ἅπαντα τὸν ἐξ 450 χιλιάδων στρατὸν, καὶ ὑπεχρέωθη ὡς ἐκ τούτου ὁ Σουλτάνος νὰ συνθηκολογήσῃ εἰς Πασάροβιτς, καὶ νὰ παραχωρήσῃ καὶ ἑτέρους τόπους τῆς σεσηπώσης Αὐτοκρατορίας του.

Ὁ λαὸς τῆς Τουρκίας, ὅστις τὰς μὲν νίκας αὐτοῦ τὰς ἀπέδιδεν εἰς τὸν βραχίονά του καὶ ἐμεγαλαύχει, τὰς δὲ ἤττας εἰς τὸν Σουλτάνον, στυφιάζει, καὶ ἀφοῦ ἐλήστευσε τοὺς Χριστιανοὺς ἐξεθρόνισε τὸν Σουλτάνον.

Ἡ κυρίᾳ ὁμῶς αἰτία τῆς στάσεως δὲν ἦτον ἡ ἤττα αὕτη μόνη, ἦτο καὶ ἕτερα, καὶ τὴν ὁποίαν ἀμέσως θέλομεν διηγηθῆ, ἵνα ἀποδείξωμεν, ὅτι οἱ πιστεύοντες ὅτι οἱ Τούρκοι θέλουν πολιτισθῆ ματαιοπονεῦν.

Οἱ ἱππῶται τῆς Μελίτης τρέφοντες ἄσπενδον κατὰ τῶν Τούρκων μίσος, παντοῦ σχεδὸν τοὺς ἐπολέμουν, καὶ λοιπὸν ἐνσπείραντες μέγαν φόβον εἰς τὸν Ἀχμέτ, ἐπεμψε πρέσβυν εἰς Γαλλίαν, τὸν Μεχμέτ Ἐφένδην, ἵνα παρακαλέσῃ τὸν Κάρολον ΙΕ'. νὰ μεσιτεύσῃ παρὰ τοῖς ἱππῶταις ἵνα μὴν ἐνοχλῶσι τοῦ λοιποῦ τὸ κράτος του.

Ὁ Μεχμέτ Ἐφένδης ἰδὼν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἐκπλαγεὶς, ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τυπογραφίῳ καὶ ἰδέας Εὐρωπαϊκὰς, τὰς ὁποίας προσεπάθη νὰ διαδώσῃ εἰς τὸ ἔθνος του.

Οὗτος λοιπὸν ἔθεσε τὰς πρώτας βάσεις τῆς ἀναμορ-

φώσεως, ἢ μᾶλλον εἶπεν τὸ ἐπιτυχέστερον μέσον τῆς πτώσεως τῆς Τουρκίας.

Ποῖον τὸ τέλος τοῦ Τυπογραφείου τούτου, καὶ τῶν νέων ἰδεῶν, ἀκολούθως θέλομεν τὰς ἰδεῖ.

§. ιέ. Μαχμοῦτ Α΄. (1730).

Κηρυχθεὶς Σουλτάνος ὁ Μαχμοῦτ, προσεκάλεσε τοὺς ἀναγορεύσαντας αὐτὸν ἀρχηγούς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοὺς ἐφιλοδώρησε· ἐκ τῆς πράξεώς του ταύτης ἐπὶ τοσοῦτον ἀπεθρασύνθησαν, ὥστε πιστεύοντες, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ κυβερνήσῃ ἄνευ αὐτῶν, προέβαινον ἀπὸ ἀξιώσεως εἰς ἀξίωσιν, ὥστε ἐσυστήθη τριανδρία Γενιτζάρων ἵνα κυβερνᾷ· καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐντὸς τοῦ κράτους ἐσχηματίσθη ἓν ἕτερον, ὅπερ λεηλατῶν καὶ ληστεύων τοὺς δυστυχεῖς Χριστιανούς, ἐπνύζανε τὰ παθήματα αὐτῶν, παρέλυε τὴν κυβέρνησιν, καὶ ἐπτώχευε τὸ Ταμεῖον.

Ὁ Σουλτάνος μὴν ὑποφέρων τριαύτην κατάστασιν πραγμάτων, καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ εἰσελθόντος εἰς τὴν πόλιν στρατοῦ, προσκαλεῖ τὸν Πατρόνα Κολῆ ἀρχιεπαναστάτην καὶ τὸν δολοφονεῖ μετὰ πολλῶν ὀπαδῶν του· παραλαμβάνει ὡς Βεζύρην του τὸν Τοπάλ Ὄσμάν, ὅστις διευθέτησεν ὅποσόν τὴν κατάστασιν τοῦ κράτους· ἐνθουσιάζει τοὺς λαοὺς, καὶ ἀποστέλλει μεγίστην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν, τοὺς ὁποίους νικήσας ἔκαυσε ζῶντας 65 χιλιάδας.

Τὴν θηριώδη ταύτην πράξιν ἀκούσασα ἡ Εὐρώπη ἐφριξεν καὶ συνεσκέπτετο τίνι τρόπῳ νὰ παύσῃ τὴν πρόοδον τοῦ βαρβάρου τούτου· ἀλλὰ προτοῦ αὐτὴ ἀποφασίσει, οἱ Πέρσαι εἰς νέαν μάχην ἐνίκησαν τὸν στρατηγὸν Ὄσμάν κατὰ κράτος, τὸν ἐφόνευσαν, καὶ ὑπεχρέωσαν τὸν Σουλτάνον νὰ δεχθῇ ἀτιμωτικὴν δι' αὐτὸν συνθήκην, καὶ

ν' αναγνωρίσῃ εἰς τοὺς Πέρσας τὸ δικαίωμα τοῦ μεταβᾶν εἰς τὴν Μέκκην καὶ προσκυνᾶν, ὅπερ ἐπέφερε μεγίστην ἀγανάκτησιν εἰς τοὺς πιστούς.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ Εὐρώπη ἐπωφθαλμία πότε νὰ κινηθῇ κατὰ τῆς Τουρκίας· λαβοῦσα δὲ ἀφορμὴν ἐκ τινος ἀπάτης, ἣν ἔκαμεν ὁ Σουλτᾶνος εἰς τὴν Γαλλίαν, συμμαχεῖ ἅπασα ἐναντιόν του, τῷ κηρύττει τὸν πόλεμον ἡ Αὐστρία ἐντεῦθεν, καὶ ἡ Ῥωσσία ἐκεῖθεν.

Ἦρχισεν ὁ πόλεμος. Τὰ Τουρκικὰ ὄπλα ἐνίκων Αὐστριακοὺς καὶ Ῥώσσοις, ἀκολούθως δὲ προδοθείσης τῆς Ῥωσσίας ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, τῆ μεσολαβήσει τῆς Γαλλίας, ἐσυνθηκολόγησαν μὲ ὄρους, κατὰ τὸ φαινόμενον, ὑπὲρ τῆς Τουρκίας.

Πλὴν ἐνῶ ἡ Τουρκία ἐφαίνετο νικήτρια, ἡ θεία πρόνοια, ἡ ἀποφασίσασα τὴν πτώσιν αὐτῆς ὀπλίζει τοὺς Βαχοβίτας τῆς Ἀραβίας διὰ νέων διδαχῶν· πολλοὶ τῶν πιστῶν παραδέχονται τὰς διδασχὰς ταύτας· ἀνοίγεται χάσμα καὶ σύγχυσις μεταξὺ αὐτῶν· ὁ Μαχμούτ γίνεται ἀδρανῆς, ἡ Ῥωσσία ἐνωθεῖσα μετὰ τῶν ἀσπόνδων ἐχθρῶν τῶν Τούρκων Βλάχων, Μολδαυῶν, καὶ Σέρβων ἀπέναντι τῆς συνθήκης ὀχυρόνει τὰ παράλια τοῦ Βυζεῖνου, τῆ κυριεύει τόπους τινάς, καὶ κηρύττει τὴν Σερβίαν μέρος τοῦ κράτους αὐτῆς.

§. ις'. Ὁσμάν Γ'. (1754).

Ἀποβιώσαντος τοῦ Μαχμούτ ἀνηγορεύθη ὁ υἱὸς τοῦ Μουσταφᾶ Α'. Ὁσμάν Γ'. ἡλικίας ἐτῶν 55, ὅστις ἐξεληθὼν τῆς πολυετοῦς φυλακῆς του, καὶ ἰδὼν ἑαυτὸν εἰς τὴν θρόνον μετεβλήθη εἰς παιδίον, ἐθαύμαζε τὴν θέσιν του, καὶ ἀφήσας τὰς τουρκικὰς ἔξεις νὰ τὸν κυριεύσωσι, διεκρίθη κατὰ τὸ διάστημα ἅπαν τῆς τριετοῦς βασι-

λαίας του ἐπὶ ἀσελγείᾳ καὶ βαρβαρότητι· κατέσφαξε, καὶ ἐλάχιστους πάσις τάξως Χριστιανούς, μὴ ἐξαιρουμένων καὶ αὐτῶν τῶν Τούρκων· ἐκ τούτων ἐγεννήθησαν ἐπαναστάσεις, ἐμφύλιοι πόλεμοι, χύσις αἱμάτων πολλῶν Χριστιανῶν, καὶ ἄλλα τρομερὰ διὰ τούτους παθήματα, ἅτινα ὁμως ἔλαβον νέχην φάσιν διὰ τῆς ἀναβάσεως εἰς τὸ θρόνον τοῦ Μουσταφᾶ Γ'.

§. Μουσταφᾶς Γ'. (1757).

Γενόμενος Σουλτᾶνος ὁ Μουσταφᾶς Γ'. ὁ υἱὸς Ἀχμέτ τοῦ Γ'. ἐπροσπάθησε νὰ συνδιαλλάξῃ τὸν διαπληκτιζόμενον λαόν, καὶ νὰ τακτοποιήσῃ τὴν θέσιν τοῦ κινδυνεύοντος κράτους τούτου.

Ἡ Εὐρώπη ὁμως, ἥτις ἔβλεπεν ἐπανερχόμενον εἰς τὰ πράγματα ἄνθρωπον προσπαθοῦντα νὰ συστηματοποιήσῃ τὸ κράτος του, ἀντὶ καὶ αὐτὴ νὰ ἐνωθῇ καὶ ἐτοιμασθῇ εἰς ἄμυναν, κατὰ τὴν συνήθη αὐτῆς ἀβελτηρίαν καὶ κακὴν πίστιν ἤρχισε νὰ ραδιουργῆ· καὶ λοιπὸν ἡ μὴ δύναμις ἐπεβουλεύετο τὴν ἄλλην, ἡ Ῥωσσία ραδιουργοῦσα καὶ ραδιουργουμένη καθησύχαζε τοὺς Ἰπουργοὺς τῆς Τουρκίας διὰ χρημάτων καὶ καθ' ἐκάστην ἐκυρίευσεν τὰς πόλεις τῆς· αἱ λοιπαὶ δυνάμεις τὴν κατεμήνουον παρὰ τῆ Πύλη, ὥστε ἐξαφθέντος τοῦ φανατισμοῦ τοῦ Σουλτάνου, παρουσιάζει τὴν Ἰσράν σημαίαν (σαντζᾶκ σερίφ) προσκαλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ δράμωσιν ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος ἔθνους, συνάζονται 400 χιλ. ἵππεις Τάταροι καὶ 300 χιλ. πεζοί, καὶ στρατηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ Ἐμὶν Πασᾶ κινουῦνται κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Ἀλλὰ ὁ πολυάριθμος οὗτος στρατὸς εἶχε μόνον φανατισμὸν καὶ ἔπαρσιν, βαρβότητα ὁμως οὐδεμίαν, καὶ λοιπὸν νικῶσιν οἱ Ῥῶσσοι τὸν Ἐμὶν Πασᾶν, τὸν ὁποῖον ἀκολούθως ἐθανάτωσεν ὁ

Σουλτάνος· νικῶσι τὸν Μολδοβάρην, ἕτερον Πασάν· ὁ στρατηγὸς Ρωμανζῶφ μετὰ 17 χιλ. ῥώσων καταστρέφει εἰς Δούναβιν 80 χιλ. Τούρκους· ὁ ναύαρχος Σπυριτῶφ καταστρέφει εἰς ναυμαχίαν παρὰ τῷ Τζεσμὲ τὸν Τουρκικὸν στόλον· καὶ τέλος ἂν ὁ ναύαρχος οὗτος ἔδιδεν ἀκράσιν εἰς τὸν ὑποναύαρχον Ἄγγλον Ἐλφινσον, ἐκυρίευσεν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἐνῶ λοιπὸν τὰ πράγματα ἔτρεχον τόσον λαμπρῶς ὑπὲρ τῆς πτώσεως τῆς δυναστείας ταύτης, τὴν ὁποίαν ἐπετάχυνεν ὁ Ἀρχιγενίτζερος Βαβά-Βέης, ὅστις προσκλήθει εἰς ἵνα ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν εἰς τὸν ἐπαναστατοῦντα λαόν, τῶντι τὴν ἐπανάφερον ὡς ἀληθὲς Τοῦρκος διὰ τῆς σφαγῆς 80 χιλ. ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ἔθαπτεν εἰς ἐπὶ τούτῳ κατασκευασθέντας λάκκους, ἡ θεία ὁμως πρόνοια, ἥτις, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ διασήμου ἱστορικοῦ τῆς Τουρκίας Βαράτα, ἀπεφάσισε νὰ μακρύνῃ ἔτι μᾶλλον τὴν τρομερὰν ἀγωνίαν τῆς κακούργου ταύτης δυναστείας, ἵνα διὰ τῆς ἀγωνίας τῆς ταύτης ἀποτήσῃ μέρος τῶν ἐγκλημάτων τῆς, ἀπέστειλε καὶ κατὰ τὴν ἐσχάτην ταύτην στιγμὴν, εἰς τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἔμελε νὰ πέσῃ ἡ πλήρης αἱμάτων καὶ κακουργιών ἱερὰ σημαῖα εἰς τὴν κοπρίαν, ἔπεμψε λέγομεν ἀκτίνα τινὰ ἐνθαῤῥυντικὴν, καὶ ὀπλίζει τὸν Χασάν-βη μετὰ 1500 ἐθελοντῶν, ἀρπάζουσι τὴν ἱερὰν σημαῖαν, ρίπτονται αἰφνιδίως κατὰ τῶν ἀόπλων καὶ ἐπαναπαυομένων εἰς τὰς δάφνας τῶν νικητῶν ῥώσων, καὶ δολοφονοῦσιν ἀναριθμήτους, συγχρόνως δὲ ζημιωθεὶς τὰ μέγιστα ὁ ῥωσικὸς στόλος ὑπὸ λαιλάπων ἔστρεψε τὰς πλώρας καὶ ἐλλιμενίσθη εἰς τὰ παράλια τινῶν πόλεων τοῦ Εὐξείνου· ὁ λιμὸς δραπετεύσας ἐκ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἐμὶν μετέβη εἰς ἐκεῖνα τοῦ Ρωμανζῶφ καὶ Πανίν, ἐπιφέρων μεγίστην ζημίαν·

καὶ ἐν βραχυλογίᾳ, ἀφοῦ ἐπέβησαν μάταιαι αἱ πρὸς συμβιβασμὸν ἀπόπειραι, ἐξηκολούθησεν ὁ πόλεμος, δεικνυμένου τοῦ Ἄρεως ὑπὲρ τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων.

Ἀλλὰ αἱ νίκαι τῶν αὐτῶν πρὸς οὐδὲν ἄλλο συνέτεινον ἢ νὰ τοὺς ἐνθουσιάσωσι περισσότερον, καὶ λάβωσιν ἤτταν ἀκολούθως σοβαρωτέραν καὶ ἀποτελεσματικὴν, συντείνουσιν εἰς τὴν πτώσιν τῶν.

Τῶνόντι 400 χιλιάδες ἐνθουσιώδεις τίθενται ὑπὸ τὴν Ἱερὰν σημαίαν, κινουῦνται κατὰ τῶν Ῥώσων, ἀλλὰ νικηθέντων πληρέστατα, λυτρωσάντων μόνον 40 χιλιάδων, ὑπεχρεώθη ἡ Πόρτα νὰ συνάψῃ τὴν ἐν Καϊναρτζίῳ συνθήκην (4 Ἰουλίου 1774) ἐκείνην, δι' ἧς ἀνεγνωρίζετο ἡ Κριμαία ἐλευθέρᾳ τῆς Τουρκίας, καὶ νὰ δύναται αὕτη ἐλευθέρως νὰ ἀγκυροβολῇ τοὺς στόλους τῆς εἰς ἅπαντας τοὺς Τουρκικοὺς λιμένας, καὶ ἄλλα πολλὰ, ἅτινα χάριν βραχυλογίας παραλείπομεν.

Νικηθείσης τῆς Τουρκίας, καὶ ἐρεθισθέντος τοῦ Σουλτάνου ἐκ τῆς ἤττης ταύτης, ὡς ὕφισ λυσσῶν ἐρρίφθη κατὰ τοῦ ἰδίου σώματος, καὶ ἤρχισε διὰ τῶν σφαγῶν διαφόρων Τούρκων νὰ πληγόνῃ τὰς σάρκας του.

Ἀλλὰ παρὰ ταῖς ἤτταις ταύταις, παρὰ τῇ σφαγῇ τῶν Τούρκων, ἧτις ἀδυνάτιζε τὸ κράτος, καὶ ἕτεραι πληγαὶ ἤνοιγον τὸν τάφον τῆς Τουρκίας, ἡ πενία πρῶτον, αἱ ἐπαναστάσεις τῶν διαφόρων Πασάδων κηρυττομένων ἀνεξαρτήτων, καὶ τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες, ὠθούμενοι ὑπὸ τῆς Αἰκατερίνης, τῆς θηρευούσης τὸ θρόνον τοῦ Βυζαντίου διὰ τὸν υἱὸν αὐτῆς Κωνσταντῖνον, ὃν ἐδίδασκε μάλιστα τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὑπέφερον μὲν τὰς ἀλύσεις τῶν, ἀλλ' ὡς λέοντες βρυχόμενοι τὰς ἐμάσουσιν, καὶ ἐζήτουν καιρὸν κατάλληλον ἵνα τὰς συντρίψωσι. Περὶ τούτου ὁμῶς θέλομεν ὁμιλήσει ἀλλαχοῦ.

§. ιζ'. Ἀβδούλ Χαμιδ (1774).

Ἐνῶ λοιπὸν διετέλει τὸ Τουρκικὸν Κράτος εἰς τῶσαύτην ἀθλίαν κατάστασιν, ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἀβδούλ, ὅστις, ὡς ἐκ τῆς ἄκρας τοῦ Ταμείου πενίας, δὲν εἶχε οὔτε κἀν τὸ ἀπαιτούμενον ποσὸν διὰ τὴν στέψιν του. Καί τοι δὲ κατ' ἀρχὰς ἐδεικνύετο ἀνάξιος διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Ἡγεμῶν, ἀκολούθως ὅμως ἐδειξε δραστηριότητα τινα, καὶ καθὼς ἡ Αἰκατερίνη ἐθεώρει τὴν ἐν Καϊναρτζικίῳ συνθήκην ὡς ἀνακωχὴν, οὕτω καὶ ὁ Ἀβδούλ, ὅστις ἰδὼν ὅτι εἶχεν ἀνάγκην στρατιωτῶν γεγυμνασμένων κατὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν τακτικὴν, ἔγραψεν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τῷ ἐπέμψθησαν διάφοροι ἀξιωματικοί, πρῶτος τῶν ὁποίων ἦτον ὁ Δε-Τὸτ, οἵτινες εἰσήγαγον εἰς τὴν Τουρκίαν πολλὰς μεταρρυθμίσεις ἐπὶ τοῦ πολέμου.

Πλὴν ἐνῶ ἡ Τουρκία κατεγίνετο εἰς γυμνάσματα, ἡ Αἰκατερίνη διὰ τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ στρατηγοῦ, τοῦ καὶ ἑρασοῦ αὐτῆς Ποτεμίνκ ἔχοντος 60 χιλιάδας στρατῶν, ἐκυρίευσε τὴν Κριμαίαν καὶ διάφορα ἄλλα μέρη, πριονίζουσα τοιοῦτοτρόπως τὰ πλευρὰ τοῦ ψυχορράγοῦντος τουρκικοῦ Κράτους·

Ὁ Σουλτᾶνος ἐξαφθεῖς ἐκ τῶν νικῶν τούτων τῆς Αἰκατερίνης πέμπει 130 χιλιάδας στρατῶν πεζικόν τὸν Καπουτᾶν Πασᾶ Χασάν μετὰ 16 πλοίων τῆς γραμμῆς, καὶ 8 φρεγατῶν, ὠρμήσαντες δὲ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης κατὰ τοῦ Κιλβουρνοῦ, τὸ κυριεύουσιν ἐξ ἐφόδου, ἀκολούθως ὅμως ἐνικήθησαν ὑπὸ τοῦ Σωβαρώφ.

Ἡ νέα αὕτη ἦττα, καὶ ἡ συμμαχία τῆς Ῥωσσίας μετὰ τῆς Αὐστρίας ἠρέθησαν τόσον τὴν Σουλτάνον, ὥστε ἐτοιμάζει ἐτέρας 22 χιλιάδας Τούρκους—40 χιλιάδας Ἀσιανούς—15 χιλιάδας Γιανιτζέρους, καὶ 5 χιλιάδας

πυροβολιστὰς μετὰ 300 πυροβόλων, καὶ τοὺς πέμπει κατ' ἀμφοτέρων τῶν συμμάχων. Ἀλλὰ ἐνῶ ἐνίκων τοὺς Αὐστριακοὺς ἕνεκα τῆς ἀδρανείας αὐτῶν, ἐνικῶντο ὑπὸ τῶν Ρώσων, κατεστρέφεται ὁ στόλος αὐτῶν (2 Αὐγούστου 1788) καὶ ἐκυριεύεται ἐξ ἐφόδου ὑπὸ τῶν Ρώσων ἡ πόλις Ὀκτζακῶφ.

Ἐνῶ ὁ πόλεμος οὗτος διετέλει εἰς τοιαύτην θέσιν, ἀπεβίωσεν ὁ Ἀβδοῦλ, καὶ τὸν διεδέχθη ὁ Σελίμ γ'.

§. ιή. Σελίμ Γ. (1789).

Ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον ὁ Σελίμ καὶ ἰδὼν τὴν ἐπικρά-
τιαν αὐτοῦ διατελοῦσαν εἰς τόσον μέγαν κίνδυνον συμ-
μαχεῖ μετὰ τῆς Πρωσίας, τῆς Πολωνίας, τῆς Σβεκίας,
Ἀγγλίας καὶ Ὀλλανδίας· διὰ τοῦ Τουρκικοῦ κλήρου ἐξά-
πτει τὸν φανατισμὸν τῶν Τούρκων, ὥστε ἅπαντες ἐνόμι-
σαν ὅχι μόνον καθῆκον αὐτῶν νὰ πολεμήσωσιν ὑπὲρ τῆς
Πατρίδος, ἀλλὰ καὶ διότι διὰ τοῦ ἱεροῦ τούτου πολέμου
ἔβλεπον ἀνεωγμένας τὰς θύρας τοῦ Παραδείσου.

Συρρέουσι λοιπὸν Τοῦρκοι ἐξ ἀπάσης σχεδὸν τῆς
Τουρκίας εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, ἀλλὰ μόλις ἐπλησία-
σεν ἡ στιγμή αὐτῆς οὐδεὶς ἐπεθύμει νὰ εὔρεθῆ ἀπέ-
νχντι τῶν Ρώσων. Γενομένης δὲ τῆς μάχης ταύτης
νικῶνται ὑπὸ τοῦ Σωβαρώφ 40 χιλιάδες εἰς Φω-
σχάνη — νικάται ὁ Βεζύρης εἰς Ρίμλικ μετὰ 100 χι-
λιάδων, καὶ ἐν ὀλίγοις ἡ καταστροφὴ αὐτῶν ἐφαίνετο
παντελής.

Ἡ διπλωματία ὅμως τῆς Εὐρώπης, ἥτις πύρισκετο
περιπεπλεγμένη ἕνεκα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ
δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξοπλισθῆ ἅπασα, προσδὲ μὴ ἐπιθυμοῦ-
σα νὰ χαθῆ τοιοῦτου διὰ μὲν τὴν ἀνθρωπότητα τέρας,
οἶον ἡ Τουρκία, διὰ τὴν διπλωματίαν ὅμως γλυκεῖα δια-

σκέδασαι, έμεσολάβησε μεταξύ τών πολεμούντων, και έγινετο ή έν Ιασίω Συνθήκη (3 Ιανουαρίου 1792) δι' ής ήκροτηριάσθη έτι μάλλον προς όφελος τής Ρωσσίας ή Τουρκία.

Αν δέ και ή συνθήκη αύτη ήτον άτιμωτική διά τήν Τουρκίαν, ήτις εις άλλας περιστάσεις ήθελεν άκουσθή υπό τών Τούρκων μετ' άγανακτήσεως, κατά τήν περίπτωσιν όμως ταύτην έδέχθη μετά πλείστης άγαλλιάσεως, και ένόμιζον οι Τούρκοι ότι παρήλθεν ό κίνδυνος.

Αλλ' ή έλπις αύτη ήτο ματαία, διότι ένθεν μέν ό Πασαβάν Όγλου έπαναστατήσας, και νικήσας επανειλημμένως τούς στρατιώτας του Σουλτάνου ανεγνωρίσθη ανεξάρτητος· εκείθεν δέ οι Γάλλοι εκυρίευταν μέρος τής Αιγύπτου, άπαντες δέ οι Τούρκοι έμίσουν και περιεφρόνουν τόν Σουλτάνον, ένεκα τών μεταρρύθμύσεων άστυνας έπειράτο να εισάξη.

Αλλ' έπειδή ό λόγος περί μεταρρύθμύσεων, τών οποίων τήν μανίαν έθεσεν ό κακός δαίμων του Ισλαμισμού εις τά πνεύματα τών τελευταίων Σουλτάνων και επέφερον τήν καταστροφήν των, άς μάς επιτραπή να είπωμεν όλίγα τινά περί αύτών, τας όποιας έπειράθη να εισάξη ό Σελίμ, και τά άποτελέσματα ένεκα τών μεταρρύθμύσεων εκείνων.

Ό Σουλτάνος ούτος λαβών τας ήνίας του Κράτους, άμέσως έπειράθη να αναμορφώση τò κράτος του· μη δυνάμενος δέ ένεκα τών μετά τής Λικατερίνης πολέμων να εισάξη τας πρό πολλού υπό τών προκατόχων του θηρευομένας μεταρρύθμύσεις, μόλις έπεραιώθησαν οι πολέμοι μάλις προηγουμένως, προσεκάλεσε τόν μνησθέντα Δε-Τότ και διαφόρους άλλους άξιωματικούς Γάλλους, ίνα εκπαιδέψωσι τούς Τούρκους περί τά στρατιωτικά.

Είνοείται οίκουθεν, ὅτι ὁ Σουλτᾶνος οὗτος, καὶ οἱ λοιποὶ προὔχοντες, ἐπὶ τοσοῦτον ἐπιβρέζοντο ὑπὸ τῶν δημοκρατῶν ἐκείνων καὶ σοφωτάτων Γάλλων, ὥστε ἐξεπλήρουν κατὰ γράμμα τὰς προτροπὰς τῶν.

Ἐν καιρῷ λοιπὸν τῆς μεγίστης ταύτης τῶν Γάλλων ἐπιβροῆς, ὁ Ἀγγλο-ῤωσσικὸς στόλος εἰσελθὼν τὸν Ἑλλησπονδον (1807) ἠγχυροβόλησεν ἀπέναντι τῶν ἀνάκτορων, καὶ ἠπείλει τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Σουλτᾶνος φοβηθεὶς ἤθελε νὰ ἐνδόσῃ· ὁ τότε πρέσβυς τῆς Γαλλίας καὶ οἱ λοιποὶ διδάσκαλοι Γάλλοι ἐνεθαρρύναντες τὸν Σουλτᾶνον καὶ τὸν κλιόντα καὶ ἀπηλπισθέντα λαόν, τὸν ἠτοίμασαν νὰ ὑπερασπισθῇ.

Ἀναχωρήσαντος δὲ τοῦ στόλου ἀπράκτου, καὶ παρελθούσης τῆς θυέλης ταύτης, ἰδοὺ ἐκ νέου ἐπὶ τοῦ πεδίου αἱ μεταρρυθμίσεις· οἱ λαοὶ ὅμως, οἱ Ἱερεῖς, καὶ ἰδίως οἱ Γενίτζεροὶ, οἵτινες ἔρριπτον εἰς τὴν λέξιν ταύτην, ἐπαναστατοῦν, φονεύουσιν ἐν Βοσπόρῳ τὸν κομίσαντα τὴν διαταγὴν τῶν μεταρρυθμίσεων Μαχμουτ ἐφέντη, ὁ Σεῖχούλ Ἰσλάμ ἐνεθουσίαζε τὸν ἐπαναστατημένον λαόν· ὁ ἀρχιεπαναστάτης Κοπᾶν Ὀγλοῦ ἐπορεύετο ἤδη κατὰ τοῦ παλατίου, ὥστε ὁ Σουλτᾶνος ἰδὼν τὸν κίνδυνον ὃν διέτρεχε, ζητεῖ νὰ συμβιβασθῇ, ἀκυροῖ τὴν περὶ μεταρρυθμίσεων διαταγὴν· ρίπτει σωρηδὸν τὰς κεφαλὰς τῶν φίλων του εἰς τοὺς πόδας τῶν ἐπαναστατῶν, πλὴν εἰς μᾶτην, οἱ ἐπαναστάται βιάζουσι τὰς θύρας τοῦ παλατίου, εἰσέρχονται, τὸν συλλαμβάνουσι, ὁ Σεῖχούλ Ἰσλάμ τῷ ἀναγινώσκει διαταγὴν ἐκθρονισμοῦ, καὶ ἀναγορεύουσι τὸν Μουσταφᾶ δ'.

§. ιθ'. Μουσταφᾶς Δ'. (1807).

Ὁ περιβόητος οὗτος Σουλτᾶνος πρὸς ἀποφυγὴν πην-

τὸς σκηνδάλου θνατόνει τραγικῶς τὸν Σελίμ· σφάζει τοὺς ἀναβιβάσαντας αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον, ἀκυροῖ τὰς μεταρρυθμίσεις, καὶ στερεώνει τὴν δυναστασίαν του ἐπὶ τῆς τέφρας τῶν Μεταρρυθμίσεων.

Ἐν τοσοῦτῳ διάφοροι τῶν Πασάδων, ὡς ὁ τῆς Δαμασκού καὶ Τριπόλεως ἀντεπολεμοῦντο περὶ τῶν πρωτείων ὡς ἀνεξάρτητοι τοῦ Σουλτάνου· οἱ Βαχαβίται ἐληλάτουν τὴν Συρίαν, ἡ Ῥωσσία τῷ ἐκήρυττε νέον πόλεμον, πρὸς τοῦ τέλους τοῦ ὁποίου, νικήσας αὐτὸν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν Γιενιτζάρων ὁ φίλος πιστὸς τοῦ Σελίμ Βαϊρακτάρ, τὸν ἐπνίξε διὰ τοῦ τρομακτικωτέρου θανάτου.

Ἴδου ἐν συνόψει ἅπασα ἡ Τουρκικὴ Ἱστορία ἀπὸ ἀπὸ τοῦ Σολιμάνου μέχρι τοῦ 1807· ἐποχὴ καθ' ἣν ἀνοίγεται νέον στάδιον τῆς πτώσεως τῆς Τουρκίας. Ἴδου οἱ λόγοι δι' οὓς παρήκμασε τὸ Κράτος τοῦτο· ἐπομένως ἀφοῦ οὐδεὶς λόγος φιλοσοφικὸς ἢ πολιτικὸς τὸ ἀνύψωσεν εἰς τὴν περιοπὴν ἐκείνην νὰ κατακτήσῃ τόσα μέρη τοῦ κόσμου εἰμὴ ὁ μεγαλύτερος φανατισμὸς, ἡ τρομερώτερα βαρβαρότης, καὶ ἡ θρησκευτικὴ μανία, ἔπεται, ὅτι ἀφοῦ οἱ κατὰ καιροὺς Σουλτᾶνοι ὄντες ἄνδρῳι, καὶ ἀσελεῖς, δὲν ὑπέθελπον τοὺς κατακτητικοὺς σκοποὺς τῆς θρησκείας των, οὔτε τὴν ἀνδρίαν τῶν στρατευμάτων καὶ τοῦ λαοῦ αὐτῶν, εἶναι παρεπόμενον ὅτι ἡ μὲν θρησκεία ἔχανε τὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς, οἱ δὲ λαοὶ τὸ σέβας καὶ πειθαρχίαν πρὸς τοὺς Σουλτάνους, ἅπερ ἐγέννησαν τὴν μίσην μεταξ' αὐτοῦ καὶ τῶν λαῶν του, τὰς ἐπαναστάσεις, τὰς ἀμοιβαίους σφαγὰς, τὴν παῦσιν τῆς ἐνώσεως, ἣτις παρήγαγε τὸν χωρισμὸν, καὶ τὴν συνέπειαν αὐτοῦ τὴν παρακμὴν.

Ἐπομένως ἵνα ἀποδείξῃ τις τὴν παρακμὴν καὶ πτώσιν τῆς Τουρκίας δὲν ἀπαιτεῖται νὰ ἔχη τὰς γνώσεις

τοῦ Μοντεσκιῶ τοῦ Γίββωνος, τοῦ Κωζάκη, ἢ Λεδροῦ Ρωλίνου· διότι ἐάν μὲν οἱ συγγραφεῖς οὗτοι κατέβαλον πολλοὺς κόπους, ἵνα ἀποδείξωσι τὴν πρόοδον καὶ πτώσιν τῆς Ρώμης, τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, τῆς Ἑλλάδος ἢ τῆς Ἀγγλίας, εἶχον λαοὺς μεγάλους νὰ ἐξαιτάσωσιν, εἶχον πολιτεύματα διάφορα, εἶχον νόμους βασιζομένους κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εἰς τὴν φιλοσοφίαν, εἶχον ἔθνη ἔνδοξα κατὰ τε τὴν ῥώμην καὶ σοφίαν, ἀλλ' ἢ ἱστορία τοῦ ἔθνους οὕτινος τὴν παρακμὴν, μετὰ τόσους ἄλλους συγγραφεῖς ἐξαιτάζομεν, ἀνάγεται εἰς θρησκευτισμὸν φανατισμὸν, εἰς κατακτήσεις καὶ εἰς ὠμὰς πράξεις· ἅμα δὲ ἔπαυσε τοῦ ἦναι φανατικὸν, καὶ διὰ τοῦ φανατισμοῦ του νὰ κατακτᾶ, ἔπαυσε καὶ τὸ κέντρον τῆς προόδου καὶ ἀκμῆς του, καὶ δὲν ἐφύλλαξε ἄλλο τι εἰμὴ τὰ ἕτερα στοιχεῖα, τὴν μαλθακότητα, τὴν φιληδονίαν καὶ ἄλλα ἀνήθικα ἐλαττώματα, ἕτινα τὸ ἀπεμάρων καὶ ἀποθοῦσι πάσης ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς προόδου.

Μέχρι τοῦ νῦν ἐξετάσαμεν τὰς σχέσεις τοῦ ἔθνους τούτου σχετικῶς τοῦ ἐαυτοῦ του, καὶ ὡς ἐν παρόδῳ ἐξεθέσαμεν μέρος τῶν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ὁμοτήτων του, ἀς ἴδωμεν ὅμως τώρα ἐν ἐκτάσει πῶς ἐπολιτεύθη καὶ μετὰ τὸ ὑποτελὲς αὐτῷ Χριστιανικόν, ἵνα ἀποδείξωμεν τὸ τεθὲν ζήτημα, ὅτι οἱ Τοῦρκοι αἰείποτε ἀνῆρσαν τὰς πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς ὑποσχέσεις των, αἰείποτε τοὺς ἐπεβουλεύθησαν, πᾶσα δὲ προσπάθεια τῆς Εὐρώπης, ἵνα μεταβάλλωσι τὴν πορείαν του ὅπως μᾶς θεωρῶσιν ὡς ἀνθρώπους εἶναι ματαιοπονία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Μέρος τῶν Μαρτυρίων τῶν Χριστιανῶν.

Λαβόντες ἀνά χειρὰς τὸν κάλαμον ἵνα περιγράψωμεν

τὰ μαρτύρια τῶν πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, ἅτινα ὑπέφερον καὶ ὑποφέρουσι ὑπὸ βαρβάρων χειρῶν καὶ ὑπὸ ἀνοσίου πολιτικῆς μὴ συμβιβαζομένης νὰ διανεμηθῇ τὸ ὄζον αὐτὸ πτώμα, τρέμει ἡ χεὶρ ἡμῶν, ἀγανακτεῖ ἡ ψυχὴ, καὶ κατασυγχίζεται ὁ νοῦς· πολλάκις δὲ ἐδιστασαμεν, ἐὰν ἔπρεπε νὰ ζύσωμεν πληγὰς, πληρωμένας ἔτι αἱμάτων καὶ δακρύων· ἀλλὰ σκεφθέντες, ὅτι ἀπαιτεῖται σήμερον περισσότερον ἢ ἄλλοτε νὰ γνωρίσωμεν κατὰ βάθος τὴν Τουρκικὴν ἱστορίαν, ἵνα ὁδηγούμεθα περὶ τῆς πορείας, ἣν ἀπέναντι αὐτῆς καὶ τῶν φίλων τῆς ὀφείλομεν νὰ τηρήσωμεν, καὶ ἵνα μὴ κολακευθῇ τις τῶν ἐν τῇ δουλείᾳ ἀδελφῶν μας περὶ αἰσιωτέρου μέλλοντος ὑπὸ τὴν Τουρκίαν· οὔτε εἰς τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας ἡμῶν ὑπείκοντες, ἀποτρεπούσης τοιαύτην ἐξιστόρησιν, οὔτε τὰς τῶν σοφῶν ἐπικρίσεις σκεπτόμενοι, οὔτε τὰς τῶν δυνατῶν ἀξιώσεις, περὶ τοῦ κύρους τῶν διαταγῶν των, σεβόμενοι, ἀλλὰ γράφοντες διὰ τὸν λαὸν, καὶ πρὸς τὸν λαὸν μόνον ἀποτεινόμενοι προβαίνομεν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν μαρτυριῶν ἡμῶν, ἵνα καταδείξωμεν καὶ ἀποδείξωμεν εἰς ἕκαστον ὅτι πᾶσα ἰδέα, πᾶσα ἐλπίς περὶ μεταβολῆς πορείας τῶν Τούρκων εἶναι ὕβρις κατὰ τῆς ἱστορίας, εἶναι προσβολὴ κατὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου εἶναι στιγματισμὸς κατὰ ἸΘ' αἰῶνος.

Παραλείπομεν τὰς ἀποτροπαίους πράξεις τοῦ Σελίμ Α' τοῦ Μωάμεθ Γ' τοῦ Μουσταφᾶ Α' τοῦ Μωάμεθ Δ' καὶ ἐν γένει τὰ κακουργήματα ἅτινα διεπράξαντο οἱ Σουλτάνοι τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος κατὰ τῶν πεντήκοντα ἡμῶν πκτριαρχῶν ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλους μὲν ἐσφαζαν ἐν τῷ κρυπτῷ, ἄλλους ἀπηγχόνισαν δημοσίᾳ, ἄλλους ἐξεθρόνισαν, καὶ ἄλλους ἐξόρισαν. Παραλείπομεν τὰς ἀρπαγὰς τῶν 500 Ἑκκλησιῶν ἡμῶν, διότι οὐ-

δεις τοῦτο ἀμφισβητεῖ, παραλείπομεν τὰ μαρτύρια ἅτινα ὑπέστησαν οἱ Χριστιανοὶ καθ' ἅπασαν τὴν περίοδον τῆς δουλείας ἡμῶν, διότι ἀφοῦ ἡ μιὰ σουλτανικὴ χεὶρ τόσοσιν θηριωδῶς καὶ ἀπανθρώπως ἐθανάτονε τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, ἐννοοῦνται οἴκοθεν τὰ τρομερὰ τῶν λαῶν μαρτύρια.

Ἄλλὰ τί λέγομεν ὅτι ἐννοοῦνται ; Ὁ ἐπιθυμῶν νὰ μάθῃ τὰ ἀνυπόφορα ταῦτα μαρτύρια, ἅς διατρέξῃ τὸ πολύδακρυ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐπὶ τῆς περιόδου τῆς Τουρκικῆς δυναστείας, ἅς διατρέξῃ τὴν Ἀσίαν, τὴν Θράκην, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Μακεδονίαν τὴν Ἡπειρον καὶ ἐν γένει ἅπασαν τὴν Ἑλληνικὴν γῆν, ἣν ἐπάτησε μιὰ ἀρὸς πούς Τουρκικῆς, καὶ θέλει ἶδει τὰ μὲν τέκνα τῶν Χριστιανῶν ἀρπαζόμενα, καὶ μεταβαλλόμενα εἰς Γενιτζάρους, τὴν γῆν ἅπασαν στερημένην γεωργίας, βιομηχανίας, καὶ πάσης τέχνης καὶ ἐπιστήμης· ἐκεῖ λαοὺς ὀλοκλήρους ἐπαρχιῶν ἀγνοοῦντας τὴν γλῶσσαν τῶν πατέρων των, διότι ἡ σουλτανικὴ θηριωδία ἔκοψέ ποτε τὰς γλώσσας ὀλοκλήρου γενναιᾶς· ἄλλοῦ μέλη τινὰ οἰκογενείας ἅτινα μὴ ὑποφέροντα τὴν τυραννίαν ἠσπάρθησαν τὸν Ἰσλαμισμόν, καὶ ἄλλα ἵνα μείνωσι Χριστιανοὶ ὑπέφρον ἀνδρείως τὰ τρομερὰ τῶν Τούρκων βασανιστήρια εἰς ἄλλο μέρος ἅπαντας τοὺς κατοίκους χωρίου τινὸς, μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν προπορευομένου τοῦ ἱερέως νὰ ἐκυρυθῶσιν ὀπαδοὶ τοῦ ἀπογόνου τῆς Ἄγαρ, καὶ εἰς διάφορα μέρη πολλοὺς Χριστιανοὺς προσποιουμένους τοὺς Τούρκους, καὶ ἐν συνόψει θέλει ἶδει τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα διαδοχικὰ καὶ ὁμοιόμορφα, ὥστε θέλει φρίξει, θέλει καταρασθῆ τὴν τύχην τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Χριστιανῶν, καὶ ἂν ἔχη εἰς τὰ σπλάγνα αὐτοῦ καρδίαν ἀνθρώπου, θέλει δεηθῆ μετὰ συντριβῆς εἰς τὸν Ἰψιστον ἵνα παρέλ-

θη ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τὸ πικρὸν τοῦτο ποτήριον τοῦ τρομακτικωτάτου θανάτου.

Ἄς ἐπανέλθωμεν ὁμῶς εἰς τὸ προκείμενον, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι καθ' ἅπαντας τοὺς αἰῶνας, καθ' ἀπάσας τὰς δεκατίας αὐτῶν, καθ' ἀπάσας τὰς ἡμέρας, τὰς ὥρας, τὰς στιγμὰς ἢ βάρβαρος τῶν Τούρκων χεὶρ ἐτυράννει τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν, ἀναμιμνήσκωμεν ἀπλῶς τὸν φυλακισμὸν καὶ ἐξορίαν τοῦ Πατριάρχου Νεοφύτου Ε'. (1704), τὴν καθάρεισιν τοῦ Κυρίλλου Ε'. μὴ ἐνδόσαντος εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ χαρατζίου· τὴν ἐξορίαν τοῦ Κυπριανοῦ (1743)—τὴν φυλάκισιν τοῦ Ἱερεμίου Γ'. (1730)—τὰς πράξεις τοῦ Νέλσωνος, καὶ διαφόρων ἄλλων αὐτοκαλουμένων Εὐγενῶν Εὐρωπαϊῶν, χαιρετησάντων ὡς Ἡρώα τῆς Ἡπειροῦ τὸν Ἄλῃ Τεβελὲν, ἢ Ἄλῃ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων—τὰς πράξεις τοῦ Μαχμούτη, τοῦ λεγομένου καὶ πανηγυριζομένου ἀναμορφωτοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστος θέλει ἴδει διὰ τῶν ζωηρωτέρων χρωμάτων, καὶ τῆς ἀμερολήπτου ἀληθείας, τὴν τῶν τούρκων ἀπιστείαν, τὴν Μακιαβελικὴν τῶν πολιτικῆν, τὸ γελοιωδέστατον τοῦ ἐξευγενισμοῦ τῶν, καὶ τὴν τελείαν παρακμὴν καὶ προσεχῆ πτώσιν τῶν.

Ἄλλὰ τί λέγωμεν νὰ ποιήσωμεν ἀπλῶς μνησάντων τῶν πράξεων τῶν δύο τούτων καλουμένων ἡρώων, τοῦ Ἄλῃ, λέγομεν, καὶ τοῦ Μαχμούτ, τῶν ἀνακαιφαιωσάντων ἐν ἑαυτοῖς ἅπασαν τὴν Τουρκικὴν θηριωδίαν, καὶ τῶν θεσάντων τὴν σφραγίδα τῆς πτώσεως τοῦ ἔθνους τῶν; Ὅχι ὀφείλομεν νὰ περιγράψωμεν ἀπάσας ἐν γένει τὰς πράξεις τῶν· ὀφείλομεν νὰ ἀναλύσωμεν τὰς διακωδονιζομένας μεταρρυθμίσεις τοῦ Μαχμούτ· ὀφείλομεν νὰ ἐμβρατεύσωμεν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν, ἵνα ἀποδείξωμεν τοῖς πᾶσι, ὅτι ἐνθὶ ὁ Μαχμούτ καὶ Ἄλῃς

έτελειοποίησαν τὴν παρακμὴν τῆς Τουρκικῆς δυναστείας, καὶ παρεσκεύασαν τὴν πτώσιν αὐτῆς, ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ διαφυλλάττουσα εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς καρδίας αὐτῆς τὰ αἰσθήματα τῆς θρησκείας καὶ ἐλευθερίας της, διὰ τῆς ἀπελευθερώσεως μικρᾶς γωνίας τῆς γῆς τῶν πατέρων της, ἐγκαινίασε τὴν παλιγγενεσίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν ἅπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἐπειδὴ δὲ τόσον ἡ περίοδος τῆς τῶν Ἑλλήνων δουλείας ὑπὸ τοὺς Τούρκους, καθὼς καὶ ἡ σημερινὴ εἶναι περισπούδαστος, ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ παλινδρομήσωμεν εἰς τὴν ἐπόχην τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου καὶ νὰ προχωρήσωμεν μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἵνα ἀποδείξωμεν ὅτι ὁ δάκτυλος τοῦ Θεοῦ διευθύνει καὶ ὁδηγεῖ τὸ ἔθνος ἡμῶν εἰς τὴν ἀποκατάστασίν του, ἀπέναντι τῆς ὁποίας πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσι.

Ταῦτα θέλομεν ἐξετάσει εἰς τὸ ἀκόλουθον τμήμα.

